Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

CLAUS ESKILDSEN

DANSK GRÆNSE-LÆRE

C. A. REITZELS FORLAG
1939

CLAUS ESKILDSEN

DANSK GRÆNSELÆRE

UDGIVET AF

GRÆNSEFORENINGEN

4. (ÆNDREDE) UDGAVE

C. A. REITZELS FORLAG · KØBENHAVN
AXEL SANDAL
1939

1. Udgave ..... Juni 1936
2. » ..... Oktober 1936
3. » ..... Februar 1937
4. » ..... Marts 1939
Hermed ialt trykt i 16,500 Ekspl.

Det Hoffensbergske Etabl. Kbhvn.
2116

INDHOLD:

I. Afsnit: Statsgrænse og Folkegrænse. Side

1. Grænsesagens Betydning 5
2. Danmarks Grænsespørgsmaal har storpolitisk Karakter 6
3. Statsgrænse og Folkegrænse 7
4. Den nationale Samvittigheds Princip 9
5. Blodets Princip 12
6. Hvorledes bestemmes et Folk? 14

II. Afsnit: Sønderjyllands Jord.

1. Jordens Røst 18
2. Sønderjylland er dansk Folkegrund 21
3. Sønderjylland er Nordens Grænseland 25
4. Nordens gamle Sydgrænse 27
5. Kærnespørgsmaalet 29

III. Afsnit: Sønderjyllands Blod.

1. Blod og Race 33
2. Raceundersøgelser i Hertugdømmerne 37
3. Blodets Røst: Personnavnene 39
4. Personnavne-Undersøgelser i Hertugdømmerne 43
5. Nordens Blodsgrænse 49
6. Det første og største 51

IV. Afsnit: Sønderjyllands Bondegaard.

1. De to Gaardracer 54
2. Grænsen mellem de to Gaardracer 68
3. Den danske Gaards Typer i Sydslesvig 76
4. Nordisk og tysk Byggemaade 80

V. Afsnit: Folkelig Underbevidsthed i Sønderjylland.

1. Folkelig Underbevidsthed 82
2. Avl, Drift, daglig Dont og Syssel 83
3. Klædning 86
4. Mad og Drikke 89
5. Sæd og Skik 91
6. Folkedigtning 93
7. Sagn og Tro 95
8. Folkepsyke 96
9. Folkelynne 99
10. Den folkelige Underbevidstheds Betydning 100

VI. Afsnit: Sønderjyllands Historie og Kulturudvikling. Side

1. Gammel og ny Opfattelse af Sønderjyllands Historie 103
2. Den førhistoriske Tid. — Før 800..... 104
3. Jarletiden. 800—1115 106
4. Kongesønner som Hertuger. 1115—1250 107
5. Hertugerne af Abels Æt. 1252—1375 109
6. De holstenske Grever som Hertuger i Sønderjylland. 1386—1459..... 111
7. Konge og Hertug. 1460—1581 112
8. Konge og Hertug. 1581—1721 113
9. Kongehertugerne. 1721—1864 114
10. Preussertiden. 1867—1920 118
11. Efter 1920..... 118
12. Historiens Lære 119

VII. Afsnit: Sønderjyllands økonomiske Udvikling under dansk og tysk Styre.

1. Befolkningsforøgelse under dansk og tysk Styre 121
2. Udviklingen efter 1920 127

VIII. Afsnit: Folkesproget i Sønderjylland.

1. Sprogets Betydning for Folkefællesskabet 133
2. Forskellige Opfattelser af sønderjydsk Folkesprog 135
3. Sønderjydsk Folkemaals Stilling indenfor de nordiske Dialekter..... 136
4. Sønderjyllands Folkemaal er godt, gammel Dansk 139
5. Den dansk-tyske Sproggrænses Forskydning 142
6. Sprogskiftets Følger 147
7. Det højtyske Sprog i Nordslesvig 148
8. Folkemaalets nationale Betydning 150

IX. Afsnit: Det nationale Sindelag i Sønderjylland.

1. Sindelagsprincippet i dansk og tysk Belysning..... 151
2. Sindelagsprincippets Betydning..... 152
3. Dansk Sindelag Syd for Statsgrænsen 154
4. Tysk Sindelag Nord for Statsgrænsen 155
5. Tysk Arbejde Nord for Statsgrænsen..... 160
6. Tysk Arbejde Syd for Statsgrænsen 167
7. Dansk Arbejde Nord for Statsgrænsen 170
8. Dansk Arbejde Syd for Statsgrænsen 173

X. Afsnit: Grænsepligten.

1. Grænseforstaaelsen 179
2. Grænsefølelsen 180
3. Grænseviljen 180
4. Grænseforeningerne 182
5. Grænsekampens Idealer..... 189

Nogle Litteraturhenvisninger 190

I. AFSNIT

STATSGRÆNSE OG FOLKEGRÆNSE

Grænsesagens Betydning.

GRÆNSEN kan sammenlignes med et Barometers Viser. Ligesom denne er følsom over for den mindste Forandring i Lufttrykket, saaledes viser en Grænse mellem to Folk enhver Forandring i det Livstryk, der fra begge Sider rettes mod den. Er det ene Folks Livskraft og Livsvilje stærkere end det andets, trykkes Grænsens Streg ind i det svagere Folks gamle Folkegrund.

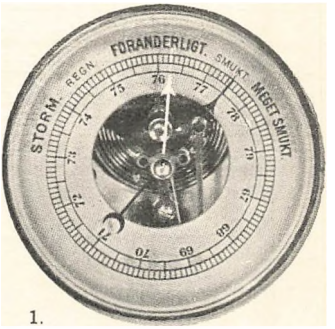

1.

Ved Grænsen viser det sig altsaa, om et Folk er *sundt,* livskraftigt, voksende, eller om det er *sygt,* livssvagt, aftagende. Kan vort Folk ikke modstaa det stærke Pres, der sydfra rettes mod vor Grænse, og kan vi ikke svare med et lige saa stærkt Modtryk, saa ejer det danske Folk ikke den Livskraft, som et levedygtigt Folk skal have, saa har vor Ungdom ingen Fremtid, thi saa hører det danske Folk til de døende Folk.

Grænsespørgsmaalet er afgørende for vort Folks Liv, Eksistens, Fremtid.

Den Kamp, der naturligt staar ved enhver Grænse mellem to Folk, er derfor ikke en Opgave, som alene paahviler Grænsebefolkningen. Det er *hele* Folkeorganismens Tilstand: de økonomiske, sociale og kulturelle Forhold, men frem for alt den i Folket liggende indre Livskraft og Hævdelsesvilje, der er afgørende for, om Grænsen skal ligge fast, om den kan skydes frem, om den maa vige.

Hver eneste Folkefælle er aktiv Deltager i Grænsekampen.

Sammenligningen med Barometret er dog ufuldstændig. Et Barometer kan kun passivt registrere Lufttrykket, men det kan ikke selv *frembringe* et Tryk. Fra Folkets Grænse gaar der derimod stadigt Strømme af ny national Kraft og Livsvilje ind i Folkelegemet, thi et

Folk vokser med sine Opgaver, og ingen Opgave er større end den at hævde sin Grænse.

Derfor blev det danske Folk meget større i 1920, da Nordslesvig genforenedes med Moderlandet. Det vigtigste ved Genforeningen var ikke, at Danmark fik henved 4000 Kvadratkilometer Jord og rigelig 160,000 Indbyggere mere; langt vigtigere var, at det danske Folk derved fik den største Opgave, et Folk kan faa: den at hævde en Grænse, lagt *inden* for sin Dør, saa enhver dansk Mand og Kvinde, der vil være et modent Medlem af Folkesamfundet, enhver vaagen Dreng og Pige, der vil kaldes dansk, *skal* omfatte denne Folkets Livssag med Interesse og Kærlighed.

2. Danmarks Grænsespørgsmaal har storpolitisk Karakter.

Det sønderjydske Spørgsmaal er bedre end de fleste andre europæiske Grænsespørgsmaal egnet til at *udvide et Folks Horisont.*

Man forstaar ikke det sønderjydske Grænsespørgsmaal, naar man betragter det som et indre dansk eller dansk-tysk Anliggende. Det slesvigske Spørgsmaal har i over 300 Aar været et *europæisk* Spørgsmaal af storpolitisk Karakter; de skiftende Afgørelser ved Danmarks Sydgrænse forstaas kun ved at se dem paa Baggrund af den skiftende fælleseuropæiske Situation. Dette hænger sammen med Sønderjyl-

lands centrale Beliggenhed midt imellem de Magter, der i Aarhundreder har været de politisk førende.

Da Hertug Adolf af Gottorp ved det sjette af sine otte Frierier bejlede til Dronning Elisabeth af England, viste han hen til sit lille Fyrstedømmes vigtige Beliggenhed: England vilde i Besiddelse af Gottorp kunne tvinge det danske Norden til at følge sin Politik. De Gottorpske Hertuger efter ham forstod at udnytte denne centrale Beliggenhed *paa det Sted, hvor to betydningsfulde strategiske Akser* skærer hinanden: Øst—Vestaksen, der fra Rusland over Østersø og Vesterhav peger over mod England, Syd—Nordaksen, der over den jydske Landbro forbinder Syd- og Mellemeuropa med det skandinaviske Nordeuropa.

Naar man paa et Europakort sætter en Passers Fod midt ned i Slesvig og trækker en *Cirkel med en Radius af 900 km* — 900 km er ingen stor Afstand — saa ligger inden for denne Cirkel: Sveriges Hovedstad Stockholm, Englands Hovedstad London, hele Holland, Frankrigs Hovedstad Paris, hele Tyskland, Østrigs Hovedstad Wien, Polens Hovedstad Warsjava, og Cirklen naar et godt Stykke ind i det gamle Storrusland. Hvad er det for Magter, der her er nævnt: Sverige, England, Holland, Frankrig, Tyskland, Østrig, Polen, Rusland? Det er alle de Magter, der i de sidste Aarhundreder har været bestemmende for Europas Historie og Politik, ja for Verdenshistorien. Sønderjylland ligger altsaa i Brændpunktet for den nyere Tids store historiske Begivenheder! *Alle* de lige nævnte Magter har grebet *aktivt* ind i Afgørelser vedrørende Sønderjylland; store *europæiske* Krige har her taget deres Udgangspunkt. De af Historien saa mishandlede Hertugdømmer har i Løbet af de sidste Aarhundreder været Krigsskueplads for Svenskere, Englændere, Hollændere, Franskmænd og Spanioler, Tyskere fra alle Tysklands Stammer, Østrigere, Ungarere og Kroater, Polakker, Russere, Kosakker!

Det sønderjydske Grænsespørgsmaal har i over 300 Aar været et europæisk Spørgsmaal, og man kan sige, at dets Rammer i 1920 blev udvidede ud over Europa i det Øjeblik, da den *verdens*omfattende Entente satte den nye dansk-tyske Grænse og bestemte, at de til Danmark overdragne Landomraader fremtidig ikke maatte afhændes uden Folkeforbundets Samtykke.

Det er dette storpolitiske Grænsespørgsmaal, Danmarks eneste, vort Folks Livsspørgsmaal, som enhver dansk Mand og Kvinde bør have nøje Kendskab til.

3. Statsgrænse og Folkegrænse.

Naar man taler om Grænsen, tænker Folk paa *Statsgrænsen*. Spørger man større Børn, hvorledes man kan mærke, at man kommer til

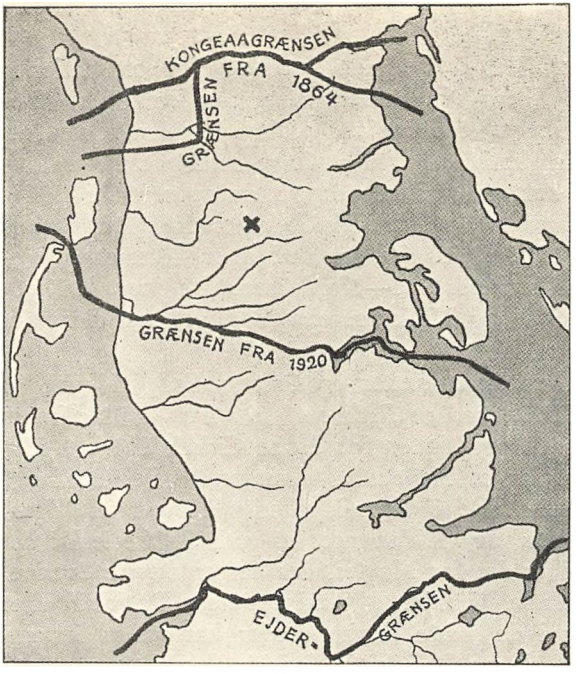

3

en Statsgrænse, faar man regelmæssigt som Svar: »Saa begynder Folk at tale et andet Sprog!« Bag ved dette Svar ligger Forestillingerne: 1.) Naar man kommer over en Statsgrænse, saa kommer man til et andet Folk; 2.) dette andet Folk kan man kende paa, at det taler et andet Sprog. Der findes sikkert mange voksne Mennesker, der har de samme Forestillinger, og det skal derfor straks siges: Saa længe man ikke er naaet videre, forstaar man *intet* til Grænsespørgsmaal!

Fra tysk Side har man efter Verdenskrigen sat et vældigt Arbejde ind paa at hamre det ind i hver Mands Bevidsthed: Du skal skelne mellem *Stat* og *Folk*, mellem *Statsgrænse* og *Folkegrænse!* Her begynder i Virkeligheden al Grænseforstaaelse. Vi kan vise dette ved vor egen Grænse.

Vi indtegner paa et Sønderjyllandskort den gamle historiske Ejdergrænse, den gamle historiske Kongeaagrænse, Kongeaagrænsens Forløb fra 1864 til 1920, den nuværende Statsgrænse fra Flensborg Fjord til List Dyb. (Kort 3). Saa gæster vi i Tankerne et Landsogn, der ligger et Sted mellem alle disse Grænsestreger (f. Eks. hvor Krydset er tegnet paa Kortet), og forestiller os de Folk, der bor i dette Sogn. Blev de andre Folk af Væsen og Folkekarakter, fordi man en Dag gravede Grænsestenene op og satte dem hen Nord for deres Dør, en anden Dag flyttede dem tilbage, saa de nu stod Syd for den? Nej, de blev naturligvis, hvad de var! De kom nok til at høre til en anden *Stat*, men ikke til et andet *Folk*.

Altsaa: *Statsgrænse og Folkegrænse er to forskellige Ting!*

Vi vælger et andet Eksempel for at forklare dette grundlæggende for al Grænseforstaaelse: Saa langt vi kan se tilbage i Historien, har

der levet et *polsk Folk* i Europa. Der fandtes ogsaa en *polsk Stat,* hvis Grænser nogenlunde faldt sammen med Folkets. En Dag blev tre Naboer enige om at dele denne polske Stat, og i lang Tid eksisterede den ikke; men det polske Folk levede videre, selv om den polske Stat ikke var der. Dette Eksempel viser tydeligt, at Stat og Folk er to forskellige Ting, og det viser os tillige, at af de to Ting er *Folket* vigtigere end *Staten!*

Et Statssamfund bygger paa lutter ydre Ting: fælles Øvrighed, fælles Love, Uniformer, Mønt o. s. v. Et Folkefællesskab derimod bygger paa noget, der paa en helt anden Maade er inderligt, dybtgaaende, varmt, virkeligt. Det levende Folkefællesskab er uafhængigt af, hvor nogle døde Stene graves ned i Jorden. Statsgrænser er stadig skiftende: Krige vindes og tabes igen, Lande deles og samles igen. Folkegrænsen derimod er meget mere bestandig og fast; den bliver liggende uberørt af alle politiske Omskiftelser eller viger kun meget langsomt. Vi lærer deraf:

Folkegrænsen er vigtigere end Statsgrænsen.

Dermed melder sig for os det vigtige Spørgsmaal: Hvor gaar saa i Dag Folkegrænsen mellem Dansk og Tysk?

Af *to Grunde* er det ikke saa ligetil at svare paa dette Spørgsmaal:

1.) En *Statsgrænse* er nøje opmaalt og afsat i Landskabet, saa nøjagtigt, at man overalt ved, om man sætter sin Fod paa dansk eller paa tysk Statsomraade, selv om Grænsen, som ved Rudbøl, gaar midt hen ad en Landevej. En *Folkegrænse* vil derimod i de fleste Tilfælde ikke være en klar Streg, men et mere eller mindre bredt *Bælte,* thi Mennesker flytter og blander Blod.

2.) Det er meget omstridt, efter hvilke *Kendemærker* man skal bestemme Tilhørsforholdet til et Folk, — f. Eks. efter Nedstamning? efter Sprog? efter Sindelag? o. s. v. — Kloge Mænd fra forskellige Lande har særlig efter 1920 holdt Stævner for at drøfte dette Problem; der er skrevet store og lærde Afhandlinger om det; men man er ikke kommet til Enighed.

To yderliggaaende Principper staar stejlt over for hinanden, og der fører ingen Bro fra det ene til det andet.

4. Den nationale Samvittigheds Princip.

Det ene af disse to Principper er *Liberalismens* Princip, der betragter *Sindelaget* som det afgørende. Vi vil kalde det *den nationale Sam-*

vittigheds Princip. Til et Folk hører ifølge dette Princip hvert enkelt Menneske, uanset Nedstamning, Fødested og Sprog, hvis nationale Samvittighed siger: Dette Folk er mit Folk; dette Folks store Minder er mine Minder; dets Fremtid er min Fremtid; hver Glans, hver Plet vil jeg bære, som falder paa dette Folks Navn! Nordens store Digterprofet Grundtvig har givet et klassisk kort og klart Udtryk for dette Princip i Ordene:

»Til eet Folk de alle hører,
som sig regner selv dertil!«

I større Udstrækning søgte man at gennemføre Selvbestemmelsesretten efter den store Verdenskrig. Ogsaa Grundtvigs Folk, det demokratiske Danmark, hævdede Sindelaget som afgørende for den nye Grænsedragning. Danmark kunde efter den store Krig have faaet hele Sønderjylland tilbage, men Regering og Folk ønskede kun at tage mod saa mange, som ved deres nationale Samvittighed følte sig knyttede til det danske Folk. Nedenstaaende Kort viser, hvorledes den nye

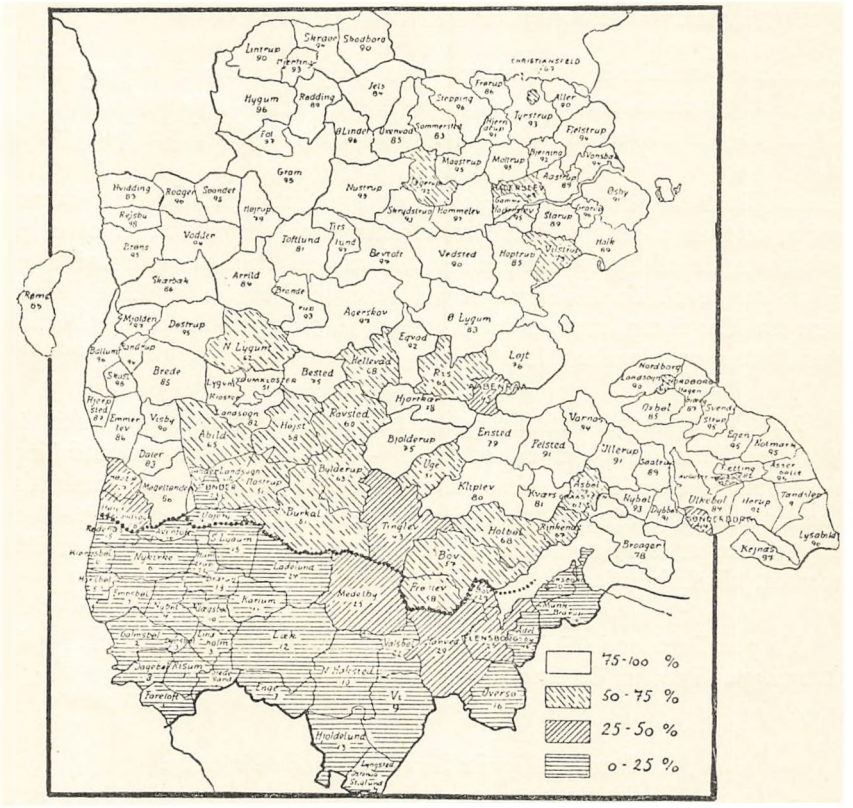

4. Procenttal af danske Stemmer i de enkelte Sogne ved Folkeafstemningerne 1920.

dansk-tyske Grænse delte Slesvig i Overensstemmelse med Befolkningens nationale Sindelag. Man ser paa Kortet, hvorledes der ved *Folkeafstemningen i 1. Zone* den 10. Februar 1920 viste sig dansk Flertal i alle Landsogne med Undtagelse af tre: Tinglev, Ubjerg og Højer Landsogn. Ved *Afstemningen i 2. Zone* den 14. Marts 1920 var der derimod tysk Flertal i alle Sogne. Af geografiske og økonomiske Grunde var det umuligt at skære de tre ovennævnte Sogne ud af første Zone, og Grænsen kom til at følge Skellet mellem de to Afstemningsomraader, svarende til det Sindelagsskel, der havde delt Sønderjylland.

Fordelene ved den nationale Samvittigheds Princip er aabenbare: en Grænse, der drages efter Befolkningens Ønske, vil lettest betragtes som en *retfærdig* Grænse, egnet til at skabe Ro og Tilfredshed, og en saadan Grænse maa være *mere tryg* end den, der alene hviler paa Vaabenmagtens tilfældige Sejr.

Alligevel er dette Princip blevet stærkt angrebet, i sidste Tid særlig fra tysk Side. Vi bør derfor, selv om vi vedvarende hævder dette Princips Berettigelse, ikke være blinde for dets svage Sider. Der skal her blot nævnes *een Mangel:*

Gennemførelsen af Selvbestemmelsesretten kan komme saa stærkt paa tværs af Nedstamning, Historie m. m., at den føles som *unaturlig*. Det forekommer os instinktivt unaturligt, naar Folk med rent dansk Blod i deres Aarer i Massevis kalder sig Tyskere, naar en Mand fra Langeland, tilflyttet Sønderjylland efter 1920, sender sine Børn i en

5. En unaturlig Grænse (Grænsen ved Siltoft).

tysk Skole og regner sig til det tyske Mindretal, naar en dannet Mand fra Aarhus efter et Par Aars Ophold i Nordslesvig ivrigt slutter sig til de tyske Nazister, naar en Mand, der er født i Nørrejylland og efter hele sin Slægt er hjemmehørende der, i Dag indtager en ret fremtrædende Plads i det tyske Grænsearbejde, naar tyske Privatskoler søges af Børn, der uomtvistelig er af rent polsk Nedstamning o. s. v. Eksemplerne kunde øges med mange andre ved vor Grænse, og ved andre Grænser er det lignende. Dog maa vi være klar over, at vi næppe har Ret til at forarges, thi den enkelte har ifølge den nationale Samvittigheds Princip en *Ret* til at slutte sig til det Folk, han mest føler sig knyttet til.

5. Blodets Princip.

Liberalismens Princip, Sindelagsprincippet, bekæmpes meget skarpt af Nazismen. Det er en fuldstændig Overvurdering af den enkeltes Ret, siger Nazismen; den enkelte har ingen Ret over for Helheden, *Folket,* og hver enkelt er ved sin Nedstamning, sit »*Blod*«, knyttet til et bestemt Folk. Som stejleste Modsætning til Liberalismens Princip opstiller Nazismen altsaa — teoretisk — *Blodets Princip.*

Man forstaar kun Nazismen, naar man er klar over, at *Idéerne om* »*Blod*« og *Race* er Udgangs- og Midtpunkt for hele Bevægelsen. Hitler vender i sin Bog »Mein Kampf« Gang paa Gang tilbage til disse Tanker: »Synden mod Blod og Race er denne Verdens Arvesynd og betyder Undergang for den Menneskehed, som begaar den«. — — »Folkets koncentrerede Opmærksomhed skal samles om dette ene Spørgsmaal, som om det at være eller ikke være afhang af dets Løsning«. — — Ud fra denne Betragtning har Nazismen med Hensyn til *Folkefællesskabet* udtrykt et gammelt Princip i nye Ord: Det er Nedstamningen, »Blodet«, alene, der tvangsmæssigt bestemmer, til hvilket Folk den enkelte hører. Hitler skriver f. Eks.: »En Kineser bliver ikke tysk, fordi han begynder at tale Tysk og stemmer paa et tysk Parti«. — »Schlesw. Holst. Schulzeitung« fremhæver som et gyldent Ord: »Man skal være *født* til at kalde sig Tysker. En Anmeldelsesblanket og en hel Million Mark kan endnu langtfra gøre en Franskmand eller en Polak til Tysker!« — Der kunde citeres en Mængde lignende Udtalelser.

Saa mærkeligt det end lyder i danske Øren, saa har man utallige Gange ogsaa proklameret dette Princip som *ene* gældende ved den dansk-tyske Folkegrænse. Af mange Udtalelser skal her kun citeres een: »Selvbestemmelsesretten er et liberalistisk-marxistisk Bedrag. Folk har aldeles ikke Lov til at stemme om, hvorvidt de vil være danske eller tyske. Nej, man *er* i Følge Nedstamning og Blod enten det ene eller det andet!« (»N. Z.«).

Ogsaa dette Princip er klart og fast; det er *Fordelen* ved det. Lige saa meningsløst, som det vilde være at spørge sine Kreaturer, om de ønsker at kaldes Korthorns, fynsk eller østfrisisk Kvæg, lige saa lidt kan Menneskers Ønske forvandle dem til noget, som de ifølge deres Nedstamning (»Blod«) ikke er. Det lyder saare indlysende!

Men lige saa aabenbare er dette Princips *Mangler*. Der skal her nævnes to:

1.) Princippet bygger paa en rent *materialistisk* Opfattelse af Mennesket og undervurderer Aandsfrihed og sjælelige Baand, der kan knytte Mennesker af forskellig Rod sammen.

2.) Det er *uigennemførligt* i Praksis. Der skabes lettest Ro i et Grænseomraade, naar Folk selv faar Lov til at bestemme, om de vil regnes til Statsfolket eller til Mindretallet, men det vilde blive uudholdeligt, hvis Myndighederne f. Eks. krævede Stamtavle for hvert Barn, der indmeldtes i en Skole. Dertil vilde komme en evindelig Strid om Grænserne for Folkeomraaderne og altsaa om den enkeltes Ret til at kalde sig dansk, tysk, polsk o. s. v. Vi betragter Danevirkelinjen som Blodsgrænsen, men tyske Udtalelser gaar ud paa, at Kongeaaen er en gammel Blodsgrænse.

Nedstamningens Princip vil derfor ikke kunne faa praktisk Betydning. Alligevel kan det, da det nu saa stærkt hævdes fra tysk Side, for os være interessant at undersøge, hvor den dansk-tyske Grænse vilde være kommet til at gaa, hvis dette tysk-nazistiske Princip havde været afgørende i 1920, og at tegne et Kort (Kort 6) til Sammenligning med Kortet paa Side 10.

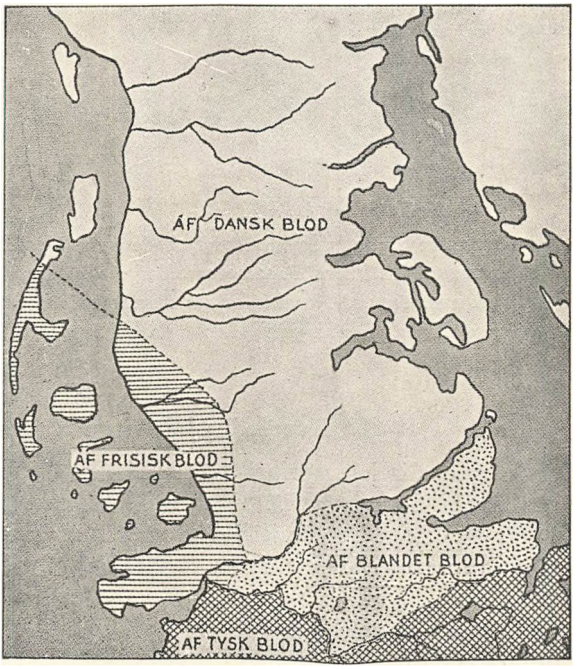

6

Et blodrent Folkeomraade findes der næppe nogen Steds, heller ikke i Sønderjylland. Nord fra og ned til Sli-Danevirkelinjen bor endnu i Dag en Befolkning af aldeles overvejende *dansk* Rod; jo længere man kommer sydpaa, des stærkere bliver

7. Kvinder fra Før i Friserdragt.

dog det tyske Islæt. I Holsten op til Ejderen er Befolkningen af *tysk* Rod, i Østholsten dog blandet med vendisk Blod. Mellem Sli-Danevirke og Ejder ligger der et meget typisk *Ingenmandsland,* hvis Befolknings store Flertal dog i Dag er af tysk Rod. Paa Slesvigs Vestkyst fra Ejderen og tæt op til Vidaaen bor der Folk af *frisisk* Rod, stedvis dog stærkt blandet med tysk og særlig med dansk Blod.

Friserne er ikke, som mange mener, en tysk Stamme, men et *Folk,* lige saa selvstændigt som Tyskere, Franskmænd o. s. v. Nordfriserne, der bor paa den slesvigske Vestkyst, hører til den *nordiske Race,* er altsaa blodsbeslægtet med de nordiske Folk, med Dele af det tyske Folk o. a. Deres *Sprog* er nærmest beslægtet med Hollandsk og Flamsk, i anden Række kommer Nedertysk, Engelsk og Højtysk, i tredje Nordisk. »Det frisiske Sprog staar oprindeligt Oldengelsk nærmere end Tysk. Det hører nok til de germanske Sprog, men kun halvt til de tyske Maal«. (Prof. Reis, Die deutschen Mundarten). Medens Friserne saaledes med Hensyn til deres Modersmaal staar Tysk nærmere end Nordisk, er det omvendte Tilfældet med Hensyn til *Stednavne, Personnavne, Gaardbygning, Sæd og Skik, Sagn og Tro* m. m.

6. Hvorledes bestemmes et Folk?

Hverken Sindelagsprincippet eller Blodsprincippet svarer *fyldestgørende* paa Spørgsmaalet: Efter hvilke Kendetegn kan man afgrænse det ene Folk fra det andet? Ved Siden af Sindelag og Nedstamning findes der nemlig mange andre Kendetegn, der sætter Skel fra Folk til Folk.

Vil man forstaa, hvad et Folk er, og vil man have Klarhed over Grundlaget for alle Mindretalsspørgsmaal i Dag, maa man ordne de mange Folkekendemærker i tre Grupper, som Tavlerne Side 15 viser:

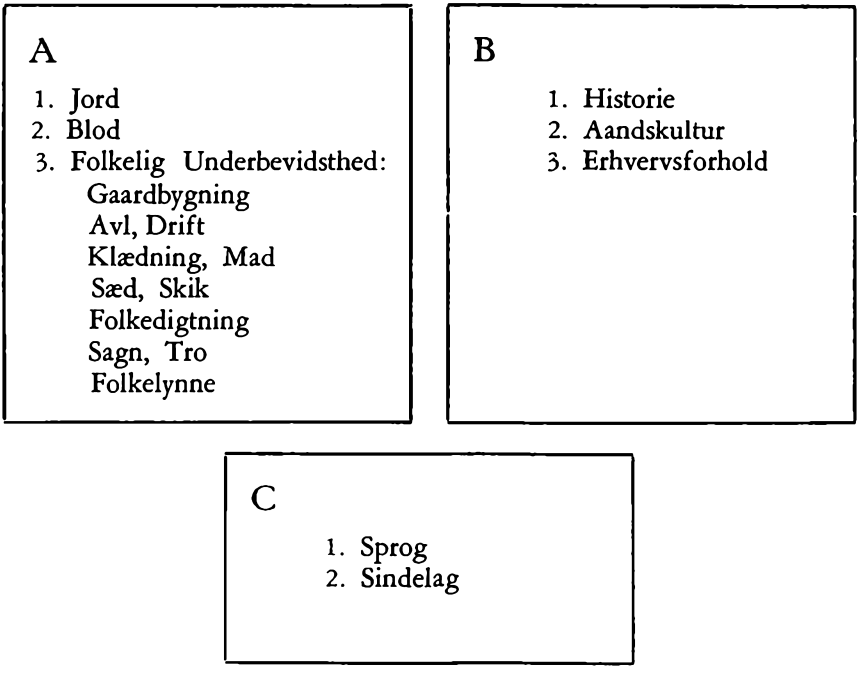

Et Folk er oprindeligt og dybest set et paa naturlig Maade dannet *Væsensfælleskab* (Tavle A). Vi finder paa Jorden forskellige Menneskeracer, hver enkelt med sine særlige legemlige og sjælelige Kendetegn, og forskellige Folk, hvert enkelt med sit særlige legemlige og sjælelige Præg. Dette er Resultatet af en meget naturlig Udvikling. *Jorden* — d. v. s. geologiske, geografiske, Klima- og Naturforhold — giver det Folk, der har levet paa et bestemt Omraade i Aarhundreder og Aartusinder, et ganske særligt Grundpræg. Dertil kommer som anden Faktor »Blodet«. Et Folk er et Blodsfællesskab, hvis enkelte Slægter er meget mere indbyrdes beslægtede, end de fleste er klar over.

Et simpelt Regnestykke kan gøre det klart. Naar man prøver at regne ud, hvor mange Forfædre, man havde ved vor Tidsregnings Begyndelse (Aar 1), kommer man op paa et Tal med 32 Cifre. Men saa mange Mennesker har jo aldrig levet paa Jorden! I Virkeligheden skulde man nemlig ikke vedblivende multiplicere Slægtled efter Slægtled med 2, idet man, hvis man kendte Forholdene, vilde opdage, at de enkelte Slægter altid paany blander Blod med hinanden. Inden for et Sogns, en Egns Omraade, et Folks Omraade, saa vidt som dette Folks Sprog naar, indgaas der stadig paany Forbindelser mellem dette Folks Slægter. Familie, Slægt, Folk er koncentriske Cirkler; en Slægt er en stor Familie, et Folk en større Slægt.

Fælles Jord og fælles Blod lader dybt i ethvert Folks Sind opstaa en ejendommelig sjælelig Indstilling, som Tyskerne kalder »Volkstum«, som

vi med et klarere Ord vil kalde »*folkelig Underbevidsthed*«. Hvert Folk har sine særprægede Folkeinstinkter og Drifter, et særpræget Folketemperament. Dette giver sig synligt Udslag paa mange Maader: hvorledes det enkelte Folk bygger sin Bondegaard paa særpræget Maade, har særlige Arbejdsvaner og Arbejdsredskaber, særpræget Klædning og Mad, Sæd og Skik, Sagn og Tro og frem for alt et særpræget Temperament (Tavle A).

To smaa Eksempler kan tjene til at illustrere dette mærkelige:

1) Man kan endnu i Dag normalt ikke bygge en Bondegaard i Holsten, som man finder det naturligt i Sønderjylland, og en Bonde i Sønderjylland kan ikke bygge sin Bondegaard saadan, som Bonden i Holsten finder det naturligt. Dette er nemlig lige saa umuligt som at forlange af en Digesvale, at den skal flyve hen og bygge sin Rede som en Bysvale. Her er der Tale om et Dyreinstinkt, hos Bonden om et Folkeinstinkt.

2) En Dansker (Jyde) gaar med tilbundne Øjne og med begge Hænder i Lommen fra et Klasseværelse ud paa en Korridor, ind i et andet Klasseværelse og sætter sig der — uden at føle sig for — paa en bestemt Stol. En tysk Professor har betegnet det som fantastisk latterligt, at et Menneske skulde have en saadan Orienteringssans, — thi en Tysker kan ikke gøre det ovenfor beskrevne.

Vi kan hverken forstaa det første eller det andet Eksempel, thi Instinkter og Drifter kan man ikke forstaa; man kan kun konstatere, at de er der!

Et Folk er altsaa oprindelig et paa naturlig Maade dannet Væsensfællesskab. Men et Folk opstaar ogsaa derved, at der i Historiens Løb knyttes fælles Oplevelsers Baand, kulturelle Baand, økonomiske Baand mellem Mennesker, der kan være af vidt forskellig Folkenatur. Et Folk er altsaa for det andet et i Historiens Løb dannet *Skæbnefællesskab* (Tavle B). Eksemplerne Svejts, Belgien og mange andre er saa tydelige, at en nærmere Forklaring ikke er nødvendig.

Det virker ofte forbavsende at lægge Mærke til, hvor hurtigt fælles Oplevelser knytter en Samhørsfølelse mellem Mennesker, der hidtil var fremmede for hinanden. En Jernbanerejse danner smaa Kupéfællesskaber, en Turistrejse i Rutebiler smaa Vognfællesskaber, der knytter faste, maaske livsvarige Baand, naar en fælles stor Fare eller Nød eller usædvanlig Glæde har snoet Samhørsfølelsens Baand til stærke Reb.

Det er dette, der i det store sker i Folkenes Historie. Befolkningsdele af vidt forskellig Folkenatur bliver »rystet sammen« ved fælles Nød og Glæder, Sejr og Nederlag, Krisetider og Opgangstider. Det normale er, at *disse Skæbnefællesskabets Baand i Tidens Løb bliver stærkere end Naturens Baand.* Svejtsertyskeren og Elsasseren afviser energisk Forbindelsen med det tyske Folk, Masureren Forbindelsen med det polske, Flertallet i Memelomraadet Forbindelsen med det litaviske Folk, Flertallet i Sydslesvig Forbindelsen med det danske Folk.

Man bliver paa denne Maade klar over, at de to vigtige Folkekendemærker: *Sindelag* og *Sprog* i Virkeligheden er Resultaterne af den

Maade, hvorpaa den oprindelige Folkenatur og de historiske Processer har samvirket eller modvirket hinanden. (Tavle C).

Det *normale* er naturligvis og heldigvis, at Folkenatur og Historie virker i samme Retning. Eksempel: En Sjællænder er dansk af Folkenatur (Tavle A); Sjælland har altid hørt til den danske Stat og været under dansk Kulturpaavirkning (Tavle B). Derfor er det selvfølgeligt, at en Sjællænder taler Dansk og ved Sindelagets Baand føler sig knyttet til det danske Folk (Tavle C). Der foreligger intet nationalt Problem paa Sjælland, i Midttyskland, Midtfrankrig o. s. v.

Men helt anderledes er det i talrige *Grænselande,* hvor Historie og Kultur har grebet forstyrrende ind i Folkenaturen. Her kan Sproget enten være i Overenstemmelse med Folkenaturen eller med Kulturen, og her maa hver enkelt tage Stilling til Spørgsmaalet, om han vil regne sig til dette eller hint Folk.

Til disse forkludrede Grænselande, hvor Historie og Kulturpaavirkning er kommet paa tværs af Folkenaturen, hører Danmarks Grænseland *Sønderjylland.*

I de følgende Afsnit behandles enkeltvis de enkelte Folkekendemærker, som vi i Dag finder dem i Sønderjylland, i den Rækkefølge, de foranstaaende Tavler A B C viser, for derved at finde Svaret paa Spørgsmaalet: Hvor gaar *Folke*grænsen mellem Dansk og Tysk, den Grænse, der er meget vigtigere end Statsgrænsen?

II. AFSNIT

SØNDERJYLLANDS JORD

1. Jordens Røst.

NAAR man vil trække Grænsen mellem to Folk, skal man *allerførst* se paa J o r d e n, thi Hjemstavnens Muld har givet ethvert Folk dets første og oprindeligste Præg og er vedvarende Folkets stærkeste og dybeste Kraftkilde. Slægt efter Slægt vokser op af Hjemstavnens Jord, faar deres Folkekraft og deres Folkepræg af den, synker ned og bliver til Jord igen. Vi, der lever i Dag, hører om en stakket Stund til de henfarne Slægter, og andre Slægter indtager vor Plads; men Hjemstavnens Jord ligger uforandret og føder og former de nye Mennesker, som den gav os vort dybeste og oprindeligste Præg.

Det er Jorden, der er det blivende, og Menneskene, der er det forgængelige. I en Grænsekamp søger derfor de to Parter at sikre sig saa meget af det omstridte Lands Jordareal som muligt. »Man kan ikke germanisere Mennesker, man kan kun germanisere *Jorden*«, siger Hitler.

8. Kortudsnit fra Flandern.

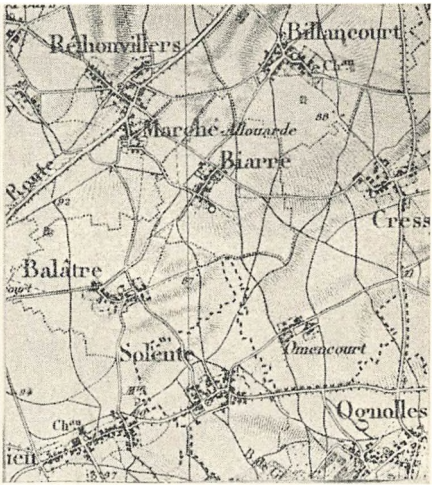

9. Kortudsnit fra Frankrig.

10. Kortudsnit fra Polen.

11. Kortudsnit fra Italien.

Hvad siger saa Jorden angaaende *Grænsen mellem to Folk?* Jorden taler altid et særdeles tydeligt og utvetydigt Sprog. Det Folk, som første Gang tog et Jordomraade i Eje, ryddede det og anlagde de første faste Bygder der, satte med klare og uudslettelige Tegn sit *Bomærke* paa denne Jord, — i Form af *Stednavne.* Bynavne og Marknavne forkyndte fra nu af i dette Folks Maal: *Denne Jord er vor Folkegrund!*

Hosstaaende Kortudsnit (8—11) kan anskueliggøre den *første vigtige Lov,* der gælder for Stednavnenes Benyttelse. Vil man faa et tydeligt Indtryk af denne Lov, saa kan man skrive Stednavne fra hvert af Kor-

12. Kortudsnit fra Tyskland.

13. Kortudsnit fra Danmark.

tene op paa et Stykke Papir og derefter læse Navnene højt, saa Forskellene tydeligt lyder i Ørene. Man lærer saa:

Hvert Folk har sine karakteristiske Stednavne, som intet andet Folk bruger!

Naar vi f. Eks. læser Bynavnene: Sarospatak, Székesfehérvár, Szombathely, Sátoraljaujhely, saa ved vi, at vi er i *Ungarn;* læser vi: Kontiomäki, Hiivenniemi, Kylänlahti, Haapajärvi, saa ved vi, at vi er i *Finland.*

Denne Lov gælder naturligvis ogsaa for det *danske* og det *tyske* Folks Omraade, hvad man let kan konstatere ved at læse Navnene paa de to ovenstaaende Kort (12 og 13).

Kortudsnittene 14 og 15 viser os klart en *anden vigtig* Lov angaaende Stednavnene. Alle *gamle* Byer i Østholsten har vendiske Navne. Vi træffer Endelserne -au (oprindelig -ow), -itz og -in, Navne som Schwochel, Böbs, Seeretz o. a., der er ganske uforstaaelige for Danskere og Tyskere. Det er 800 Aar siden, at Venderne blev slaaet ud paa denne Egn, og deres Folkerester blandedes efterhaanden med de tyske Kolonistskarer, der grundlagde de *nye* Byer med Endelsen -dorf. Men det gamle vendiske Navnesæt staar endnu i Dag tydeligt og klart! Hvad dette lille Kortudsnit viser, gælder for hele Tyskland Øst for Elbe-Saale. *Alle* gamle Navne er ikke tyske, men vendiske: Berlin og Stettin er lige saa rent vendiske Navne som Danzig og Leipzig, Schweidnitz og Görlitz, Breslau og Hagenow, Greitz, Glatz, Stargard o. s. v.

Det andet Kortudsnit, der er fra Østpreussen, illustrerer den samme Lov: enkelte tyske Navne drukner bort i det overvejende Flertal

14. Kortudsnit fra Østholsten.

15. Kortudsnit fra Østpreussen.

af *litaviske* Stednavne, der med Hjemstavnens stærke Tale forkynder, at det tyske Folk er fremmed paa denne Grund.

Vi lærer altsaa følgende Lov:

Stednavne kan aldrig udslettes helt!

Andre Folk kan komme og tage Jorden i Eje, Efterkommere af de oprindelige Bebyggere kan skifte Sprog (Angel); man kan oversætte enkelte Stednavne og forvanske andre; men Hovedmassen af Stednavnene bliver staaende og vidner om, hvilket Folk der oprindeligt bebyggede denne Jord og ejede den med Naturens og *Historiens ældste Ret.*

Det er en meget vigtig Lov, vi her er stødt paa: Jordens Vidnesbyrd gennem Stednavnene er meget stærkere end al den Tale, der lyder fra gamle sagnfyldte Krøniker og gulnede Papirer!

Jorden vidner klart ved sine Stednavne om, hvilket Folk der har den ældste historiske Ret til et bestemt Omraade!

2. Sønderjylland er dansk Folkegrund.

Den *sønderjydske* Jord taler et klart og utvetydigt Sprog. Der kan næppe nævnes nogen Landegrænse i Europa, der endnu i Dag — til Trods for tysk Forvanskning af danske Stednavne — staar skarpere og klarere end Grænsen mellem det danske og det tyske Folks oprindelige Livsomraade, altsaa Grænsen ved Ejderen, henholdsvis Danevirke. Saa klart synligt for enhver træder denne Grænse frem, at hvilken som helst *Lægmand* maa faa Øje paa den blot ved at læse Navnene paa et Kort eller ved at blade i en tysk Telefonbog eller ved at agte paa Bynavnene i en tysk Avis.

Vi slaar f. Eks. op i den tyske *Telefonbog* (»Amtliches Fernsprechbuch für den Oberpostdirektionsbezirk Kiel« 1930) og læser Bynavnene. I 9 af 10 Tilfælde kan vi uden videre sige, om en By ligger Nord eller Syd for Ejderen! Vi begynder straks paa Side 1: Aalhoop (Holsten), Aasbüttel (Holsten), Abro (Slesvig), Achterwehr (Holsten), Achtrup (Slesvig), Ack (?), Ackebroe (Slesvig), Addebüll (Slesvig), Adelby (Slesvig), Adelbylund (Slesvig), Aebtissenwisch (Holsten) o. s. v.

Hvor skarpt Grænsen viser sig, ses af de følgende Kort. Disse Kort er Lægmandsarbejde, lavet paa Grundlag af en dansk og en tysk Telefonbog. Bynavnene er skrevet ud af Telefonbogen, ordnet i Grupper efter deres Endelser og indtegnet paa et Kort, nogle af dem vist næppe saa nøjagtigt paa det rigtige Sted, som en Videnskabsmand vilde gøre det. Men Hjemstavnens Røst lyder lige saa klart gennem disse Lægmandskort som fra Forskerens grundige Arbejde.

16.

17.

De ældste Bynavne med Endelserne -ing og -sted (tysk -stedt) sætter *ikke* Skel ved Ejderen (Kort 16—17). Selv om de i Slesvig hedder -ing og -sted, i Holsten delvis er bøjede til -ingen, -stede og -stedten, saa er det den samme Navnetype. Disse Navne forekommer fra Nordkap til Alperne (Lombardiet) og vidner om, at nordisk og sydgermansk Sprog engang faldt saa nær sammen, at man brugte enslydende Betegnelser for Bygderne. — Men disse Fællesnavne (foruden -ing og -sted særlig -bæk) er Undtagelser.

18.

19.

20.

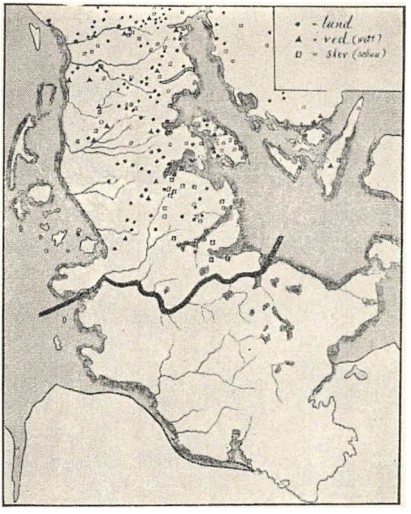

21.

De foranstaaende Kort (18—21) giver nogle Eksempler paa, hvorledes *de danske Stednavne gaar ned til Ejderen og standser der,* altsaa tydeligt vidner om, hvor Grænsen mellem oprindelig dansk og tysk Folkegrund gaar. Tysk Kontorsprog har skabt delvis morsomme Forvanskninger:

lev : lee, leff, leben,	ager : acker,
lykke : lück,	ved : witt,
balle : ballig,	skov : schau;

men Ejdergrænsen udviskes paa ingen Maade derved, thi der findes ingen -leff, -ballig, -lück, -schau o. s. v. Syd for Ejderen!

En Undtagelse danner et skarpt afgrænset Omraade i Mellemtyskland, hvor Bynavnene paa -leben (Eisleben, Aschersleben, Fallersleben o. a.), der er ganske uden Sidestykke i Tyskland, menes at hidrøre fra en nordisk Skare, der engang i Folkevandringstiden har slaaet sig ned her.

Navnegrupperne -um og -bøl (22—23) er særlig interessante, fordi det er de Endelser, som Friserne foretrækker, ja næsten udelukkende bruger. Øfriserne bruger -um, Strandfriserne -bøl. Kortene viser tydeligt, at det beror paa Uvidenhed, naar man fra tysk Side har kaldt -um og -bøl (fortysket -büll) frisiske Navne. Vi har -um-Byer over hele Norden, og -bøl er f. Eks. den mest fremtrædende Navnetype paa Langeland. Det er af Vigtighed at konstatere, at *selv de frisiske Byer ikke udvisker Ejderskellet.* Friserne udtaler ogsaa Navnene ganske paa samme Maade som Danskerne, bruger altsaa i daglig Tale ikke Kontorsprogets -büll, men siger -bøl (eller -bel) som vi.

22

23

-rup, -trup, -drup, -strup (oprindelig -torp) (24) er den Navnetype, der tydeligst karakteriserer dansk Folkegrund. Naar tyske Soldater tidligere kom paa Manøvre i Sønderjylland, plejede de at sige: »Vi begriber det ikke, men her hedder alle Byer jo -rup og -trup og -strup!« Kortet viser, at deres Forundring var berettiget.

I Ingenmandslandet mellem Ejder og Danevirke findes der en Del Byer, som i deres ældste Form har Endelserne -torp og derfor baade kan skyldes dansk og tysk Bebyggelse. Men de karakteristiske danske former -rup, -trup, -strup standser ved Sli-Danevirke, thi Navneovergangen fra -torp til disse Endelser stammer fra Tiden efter 1260, da den sydligste Del af Sønderjylland blev afstaaet til de holstenske Grever og derefter koloniseret sydfra.

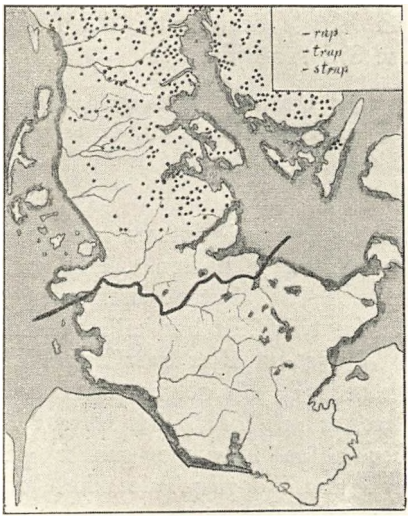

24

— — —

Disse Stednavnekort kan øges med mange andre. Man kan paa Kort indtegne Bebyggelser med Endelserne -gaard, -toft, -kær, -mose, -vraa, -vad, -næs, -vig o. s. v. og vil altid faa samme Billede:

Den danske Folkegrund naaede ned til Ejderen.

Det samme gælder naturligvis med Hensyn til de gamle *Marknavne.* Hele Angel og Mellemslesvig har danske Marknavne, til Trods for deres forvanskede Former meget tydeligt adskilte fra de typiske Marknavne i Holsten. Selv i Omraadet mellem Sli—Danevirke og Ejder kan der endnu i Dag paavises nogle danske Marknavne. Ogsaa Marknavnene stadfæster altsaa den Lov, vi fandt: Et Folks Stednavne kan aldrig udslettes helt fra dette Folks oprindelige Livsrum!

De *uforstaaelige Navne,* der opstaar ved et andet Folks *Forvanskning* af det oprindelige Navnesæt, vidner overalt klart om, at dette Folk befinder sig paa fremmed Grund, eller at den nuværende Befolkning har forladt Forfædrenes gamle Sprog, der satte sit Stempel paa Hjemstavnens Jord. Navne som Mohrkirch, Niesgrau, Tollschlag og Tordschell i Angel, Hestemaas i Svans er uforstaaelige og kalder Smilet frem; men deres oprindelige Former Maarkær, Nisvraa, Tolslev, Thorskjel og Hestemade er gode nok, thi det er godt, gammelt Dansk paa god, gammel, dansk Folkegrund.

3. Sønderjylland er Nordens Grænseland.

Det er ikke udtømmende, naar der i det foregaaende Afsnit er talt om *danske* Stednavne paa *dansk Folkegrund;* Grænsen ved Ejderen (Danevirke) er Skellet mellem *nordisk* og tysk Bebyggelse.

Naar man efter et Landkort udskriver Bynavne fra *Tysklands* forskellige Egne, lægger man Mærke til den største *Forvirring.* Rent tyskpræget er næsten kun Nedersaksen. I Syd- og Vesttyskland træffer man *keltiske* Navne paa -ach, acht, -ich, -magen, -wegen o. a. og *romerske* Navne: Köln, Koblenz, Augsburg, Passau o. s. v. Ud mod Vesterhavet træffer man de *frisiske* Navne; i hele Østelbien er alle gamle Bebyggelser vendiske: -in, -zig, -ow (-au), -itz, -witz, -zig, -isch o. s. v.; længst mod Øst taler *polske* og *litaviske* Navne deres tydelige Sprog.

Naar man derimod sammenstiller Bynavne og Naturnavne fra Norge, Sverige og Danmark, fra Island og Nordkap til Ejderen, finder man den største *Overensstemmelse,* baade med Hensyn til Navnenes Grundformer og Reglerne for deres Benyttelse.

Som Eksempel paa den paafaldende Overensstemmelse nævnes følgende typiske *svenske* Stednavne

Kulturnavne: -inge (-unge), -hem (-em, -um), löv, -løsa, -stad (-sted), -by (-bo), -torp (-rup), -hus, -borg, -tofta, -ryd (-rød, -rud), -åkar, -lycka, -garde, -bro, -vad, -vi, -hov.

25. En tysk Vejviser tæt v. Eckernførde.

Naturnavne: -sund, -fjord, -næs, -strand, -sjö, -ö, -bakke, -dal, berg, -hög, -skog, -hult, -lund, -ved, -bek, -mossa, -äng.

En Svensker, en Nordmand kan derfor i Sønderjylland overalt gaa fra By til By uden at føle sig henflyttet til et fremmed Land. Vi tænker os f. Eks. en Svensker vandre fra Slesvig til Eckernførde; han finder Paralleller til hver By hjemme i sit eget Land, baade hvad Bynavnenes *Forled* og *Efterled* angaar:

Gottorp: Gottorp i Ø. Gøtland.
Haddeby: Haddebo(by) i Närke, Haddorp i Ø. Gøtland.
Fartorp: Fartorp i Smaaland.
Gyby: Gyö i Bleking.
Holm: Holm i Skaane, Uppland, Smaaland, Vestmannland, Ø. Gøtland.
Gøteby: Gøtevi i Ø. Gøtland, Gøtesvalla og Gøtlund i Närke,
Gammelby: Gammelby(bo) i Vestmannland,
Borby: Borgby i Vestmannland.

Men saa snart Svenskeren sætter sin Fod Syd for Ejderen og f.

26.

27.

Eks. gaar fra Rendsborg til Nortorf, saa siger Bynavnene ham tydeligt, at han er kommet paa fremmed Folkegrund: Jevenstedt, Nienkattbek, Papenkamp, Thienbüttel o. s. v.

Der findes i Sønderjylland ned til den danske Bebyggelses Sydgrænse næppe noget gammelt Stednavn, uden at man kan finde talrige Paralleller til det over hele Danmark, i de fleste Tilfælde over hele Norden. Naar f. Eks. en Mand fra Stenderup i Angel vil finde andre Stenderup'er i Verden, saa er det haabløst, at han begiver sig paa Vej sydpaa; men gaar han nordpaa, har han inden ret længe fundet 10 andre Byer, der hedder Stenderup (26). Naar en Mand fra Sørup i Angel gerne vil gæste andre Sørup'er, behøver han blot at rejse til Sjælland; der finder han 6 Bebyggelser af samme Navn (27), eller han kan gæste Sverige, hvor han finder flere Byer, der hedder Sjötorp. Disse Eksempler kan øges i Hundredevis.

Det foregaaende har med al Tydelighed vist:

Sønderjylland er Nordens Grænseland.

4. Nordens gamle Sydgrænse.

Kortene over Stednavnene viser, at nogle Navnetyper gaar ned til Ejder, medens andre standser ved Danevirke. Hvor skal vi saa trække vort Folks oprindelige Sydgrænse? For at se dette klart, maa vi ogsaa kende vore tyske Naboers karakteristiske Bynavne.

De følgende Kort (28—29) viser Udbredelsen af nogle karakteri-

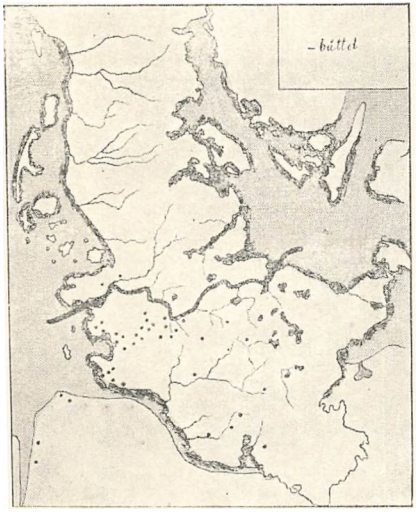

28.

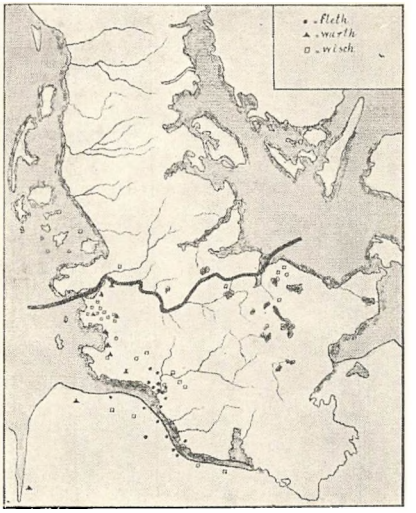

29.

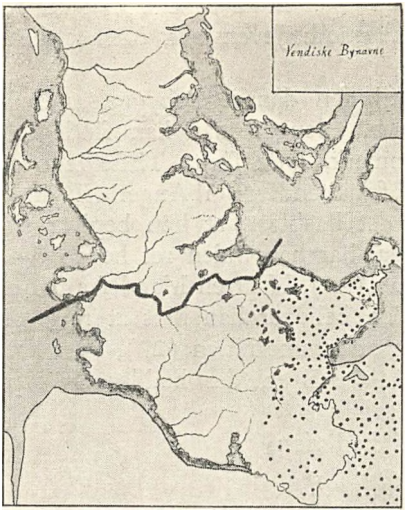

30.

stiske Stednavnetyper fra Holsten. Man ser, hvor tydeligt Ejdergrænsen igen kommer til Syne, denne Gang sydfra. Naar der findes to -büttel og et enkelt -wisch Nord for Ejder, svarer dette til, at der ogsaa træffes to -um og to -by Syd for den. Det er denne Fremtoning, der betegnes som »Spredning« af Stednavne; et enkelt Navn »flyver« over Grænseskellet.

Særlig interessant er det at lægge Mærke til, hvorledes selv *Venderne* har respekteret Ejderen som Grænse (30). Deres Bebyggelser naaede helt frem til den gamle Folkegrænse, men de overskred den ikke. Der findes i Sønderjylland ikke et eneste Bynavn af vendisk Oprindelse! Derfor kan det ikke virke andet end komisk, naar de tyske Kontorskrivere ikke nøjedes med at gøre Vapenæs til Waabs og Holnæs til Holnis, men omdannede Olpenæs og Varnæs til Olpenitz og Warnitz, altsaa flyttede vendiske Navne langt op i et rent dansk Land!

Stednavnegrupperne -kamp, -horst, -dorf (31—32) overskrider imidlertid Ejderlinien, men standser ved Linien Sli—Danevirke, rigtigere sagt

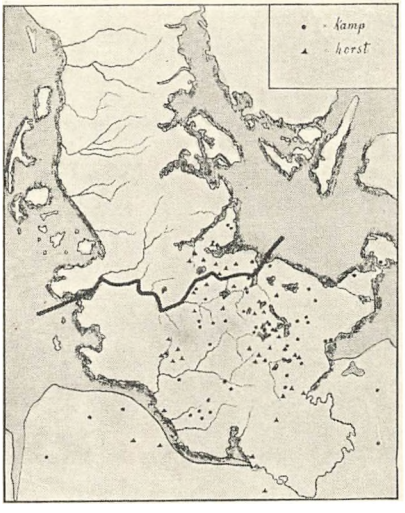

31.

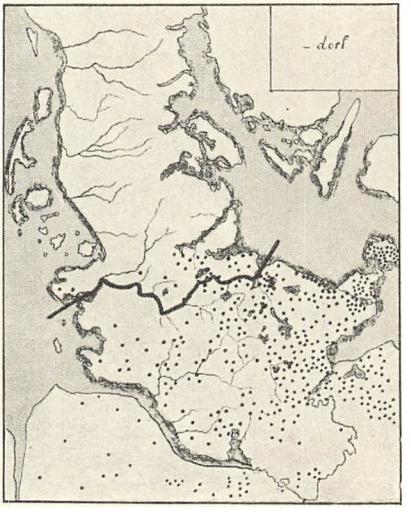

32.

ved Linien Eckernførde—Slesvig—Hollingsted (den ældste Danevirkelinie), thi de indtegnede -kamp og -horst paa Svansø er holstenske Herremænds Godser, altsaa kunstigt importerede. Hele Svansø har, som enhver kan overbevise sig om, rent danske Stednavne.

Der findes Nord for Danevirkelinjen ikke et eneste gammelt, oprindeligt tysk Stednavn.

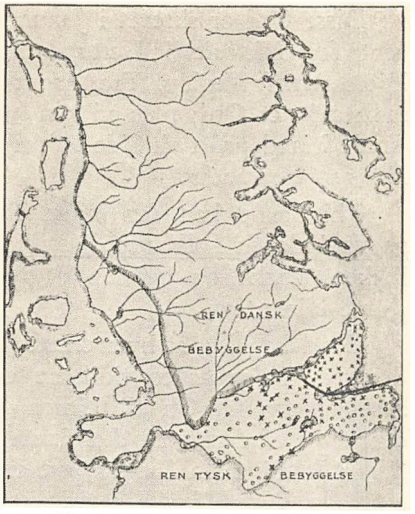

33. Kort over danske og tyske Bygder i Ingenmandslandet. × = danske, ○ = tyske.

Efter at vi nu kender baade de karakteristiske danske og tyske Stednavne og deres Udbredelse i Hertugdømmerne, kan vi nøje trække Grænsen op for den oprindelige danske og tyske Bebyggelse. Nord fra og ned til Linien Sli—Danevirke naaede den sammenhængende danske, syd fra og op til Ejderen den tyske. Mellem Sli og Ejder laa der store Skove og øde Heder, der sammen med de brede Sumpe langs med Ejder gjorde denne Grænse til en virkelig *naturlig* Grænse. Efterhaanden bebyggedes dog dette Ingenmandsland.

Kortet (33) viser tydeligt, at Svansø og Sydsiden af Egernfjorden (Eckernførde) er bebygget nordfra. Desuden fandtes der en spredt dansk Bebyggelse langs med den ældgamle Vej, som fra Danevirkeporten førte til det danske Rendsborg. Anden Bebyggelse har der maaske ikke været, da dette Omraade ved Valdemar Sejrs Erobring af Holsten i 1204 aabnedes for Kolonisation sydfra og i 1260 kom i de holstenske Grevers Haand. Disse havde fra det vendiske Østholsten Erfaring i at kolonisere, og Sydslesvig delte Østholstens Skæbne: Det blev et *Koloniomraade* med tyske Riddere som Jordejere og den indfødte Befolkning som ufrie Trælle samt med nye Kolonistbyer, beboet af tilflyttede tyske Bønder, som i Tidens Løb for største Delen ogsaa mistede deres Frihed.

5. Kærnespørgsmaalet.

»Kærnespørgsmaalet i Grænsekampen er: Er Slesvig ældgammel dansk Folkegrund, eller har ogsaa tysk Folkevæsen her den samme gamle Hjemstedsret?«

Disse Ord er skrevet i Januar 1935 af den officielle tyske Fagreferent for Historie i Hertugdømmernes Kulturafdeling, Undergruppe Hjemstavnsforskning. Fra dansk Side vilde man maaske ikke bruge saa stærkt et Ord; men vi kan kun glæde os over, at en saa fremtrædende Mand paa tysk Side kalder Spørgsmaalet om Sønderjyllands Jord *Kærnespørgsmaalet.*

Thi *Svaret* kan der ingen Tvivl være om: Sønderjylland er ældgammel dansk Folkegrund, og Jordens klare Tale (Stednavnene) udelukker ganske og aldeles, at tysk Folkevæsen her har den samme gamle Hjemstavnsret!

Dette betyder, at hver eneste Tysker, som lever Nord for Ejder, bor der som Følge af en tidligere eller senere *Indvandring* til den danske Folkegrund. Op til Linien Eckernførde—Slesvig—Danevirke sidder nogle af dem med den første Bebyggelses Ret; op til Linien Flensborg—List bor en Tysker paa dansk Folkegrund, men paa tysk Statsomraade. Nord for den nuværende Grænse derimod lever Tyskeren baade paa et fremmed *Folks* og en fremmed *Stats* Grund og bør altsaa underkaste sig de almindelige Regler, der overalt i Verden gælder for en fremmed, som befinder sig i en anden Mands Stuer.

Jordens Røst forkynder den ældste historiske Ret. Over for den sønderjydske Jords klare Tale maa alle Paastande om, at der oprindelig boede *vestgermanske Angler* og *Jyder* (!) i Sønderjylland, og at Danskerne er trængt frem som Erobrere, forstumme. Saa længe der ikke Nord for Danevirkelinien kan paavises et eneste gammelt Stednavn, der ikke er nordisk, er der med Hensyn til Anglerne kun tre Muligheder:

1. Mulighed: Anglerne var en vestgermansk Stamme, men boede ikke Nord for Ejderen.

2. Mulighed: Anglerne var en vestgermansk Stamme og boede Nord for Ejderen; de udvandrede Mand for Mand, uden at efterlade sig mindste Spor. I dette Tilfælde kan der ikke afledes gammel historisk Ret af deres Bosættelse der.

3. Mulighed: Anglerne boede Nord for Ejderen, men de var en *nordisk* Stamme. Dette sidste er det sandsynligste; Dan og Angul var ikke Fætre, men Brødre!

De i de sidste Aar idelig gentagne tyske Paastande om, 1) at *Kongeaagrænsen* er en ældgammel Blodsgrænse, 2) at *Danskerne er fremmede* i Sønderjylland, fordi de er trængt frem som Erobrere og har blandet sig med de her boende Rester af Jyder og Angler, 3) at *hele Sønderjylland* derved fik Karakter af et typisk *Koloniomraade,* — modbevises ligeledes klart ved Jordens utvetydige Tale. Agt nøje paa alle Stednavnekort! Der eksisterer ingen Kongeaagrænse med Hensyn til Stednavnene, Jorden.

Der eksisterer overhovedet ingen Kongeaagrænse med Hensyn til alt det, der efter moderne Principper er bestemmende for et Folk!

Vi har Nord og Syd for Kongeaa de samme Stednavne, de samme Personnavne, den samme Gaardbygning, samme Sæd og Skik, samme Folkelynne, samme Sprog. Vi kan trække Sprog- og Dialektlinier ned til de fineste Dialektskel, men ikke en af dem følger Kongeaa! — Kongeaa har aldrig været noget i Retning af en *Folke*grænse, den var en politisk og kulturel Skillelinie midt igennem dansk Folkeomraade.

Dette er det *andet* Kærnesvar, som den slesvigske Hjemstavns Jord giver med klar og utvetydig Røst!

Den tyske Professor Scheel har i sit Skrift »Schleswig urdänisches Land?« forgæves prøvet at rokke ved den sønderjydske Jords klare Tale. Han opstiller følgende Teori: Sønderjyllands oprindeligste Befolkning var fællesgermansk, kendetegnet ved Stednavneendelserne -ing og -sted. Fra Skaane trængte de fremmede Daner frem, først tynde Skarer (Endelsen -lev), senere større (Endelsen -bøl). De erobrede Landet, saa Sønderjylland kom ind under den fremmede danske Magt- og Kulturindflydelse. Det er derfor en Selvfølge, at de Byer, som den store fællesgermanske Grundstamme og de faa tilflyttede Danskere senere i Fællesskab grundlagde, fik danske Navne (-skov, -lund, -toft, -vad o. s. v.); men Danskerne er til Trods for disse Stednavnes Tale fremmede paa den sønderjydske Jord.

Prof. Scheel vil altsaa give det Udseende af, at Sønderjyllands Bebyggelse i forhistorisk Tid svarer til det, der i Middelalderen skete i den østlige Halvdel af det nuværende Tyskland. Omraadet Øst for Elbe-Saale var normalt tæt bebygget af Vender (Endelserne -in, -itz, -ow, -zig, -gard o. s. v.). Meget tynde Strømme af tyske Kolonister trængte ind (Endelsen -dorf); Østelbien blev tysk Magt- og Kulturomraade, og de Byer, som den store vendiske Befolkningsmasse og de faa Tyskere senere i Fællesskab byggede, fik naturligvis tyske Navne; men ingen vil finde paa at kalde Østelbien urtysk Land.

Det er ret uforstaaeligt, at man ikke kan se, at der er en *folkelig* Forskel mellem de slaviske Vender og de germanske Tyskere, medens der ikke er en folkelig Forskel mellem »Fællesgermaner« og Danskere. Hvis kun den Jord, der oprindelig er bebygget af Danernes Stamme, skulde være dansk, saa findes der naturligvis i Dag ingen tysk Jord, men kun alemannisk, frankisk, saksisk o. s. v.

Stednavnestoffet i Sønderjylland er af absolut ensartet Præg og *er i nøje Overensstemmelse med Stednavnene i hele det øvrige danske Omraade.* Vi kan nævne 10,000 Bynavne Øst for Elbe, der viser, at det vendiske Folk paa dette Sted har en ældre Bosiddelsesret end det tyske. Ingen tysk Professor formaar at nævne et eneste gammelt Bynavn Nord for Danevirke, der kunde antyde, at et andet Folk end det danske — f. Eks. det tyske, det engelske, det vendiske — her kunde have Førstefødselsretten.

Victor Hugo har sagt: »Sandheden har det gode, at alt, hvad man gør for den og mod den, maa gavne den.« De tyske Forsøg paa at modbevise det danske Folks ældste Ret til Sønderjylland tjener kun til at gøre det endnu tydeligere for os,

at den sønderjyske Jords utvetydige Tale vidner om det danske Folks Førstefødselsret til Sønderjylland.

III. AFSNIT

SØNDERJYLLANDS BLOD

1. Blod og Race.

AT *Nedstamningen*, »Blodet«, efter nazistisk Opfattelse ikke blot er den første, men den eneste Betingelse for Tilhørsforholdet til et Folk, er tidligere blevet omtalt. Nazismen skelner skarpt mellem *Befolkning* og *Folk*. De blodsfremmede inden for det tyske Riges Grænser hører efter denne Opfattelse nok til Tysklands Befolkning, men ikke til det tyske Folk. »Folkefælle kan kun den være, der er af *tysk* Blod. Ingen Jøde kan derfor være Folkefælle«, siger det officielle nazistiske Program.

Fra dansk Side afvises de yderliggaaende tyske Raceteorier; men en Dansker vil ogsaa nævne fælles Nedstamning som den første Forudsætning for Dannelsen af et Folkesamfund. Blodets Baand knytter Mennesker sammen til de tre Fællesskaber: Familie, Slægt, Folk.

Hvorledes kan man saa trække Grænsen mellem to Folk med Hensyn til Nedstamningen (Blodet)? Man kan for det første gaa *Raceundersøgelsernes* besværlige Vej.

I Raceforskningens Begyndelse var man tilbøjelig til at bestemme Racerne efter Haar-, Øjen- og Hudfarve; men man lærte snart, at der findes andre legemlige Kendetegn, som er meget vigtigere. Paa første Plads maa nævnes *Hjerneskallens Indekstal*, d. v. s. Forholdstallet mellem Hjerneskallens Længde og Bredde ($\frac{\text{største Hjerneskalsbr.} \times 100}{\text{største Hjerneskalslængde}}$ = Indekstal). Det nordiske Menneske er langskallet, har altsaa et lille Indekstal. Man regner med følgende Indekstal: Svenskerne 78, Nordmænd 79, Danskerne 81, Nordtyskerne 83, Sydtyskerne 84—85.

Allerede disse Tal viser, at det er en Vildfarelse, naar man regner *Tyskerne som Helhed til de nordiske Mennesker*. Det tyske Folk har ingen ensartet Racekærne, og langt fra Halvdelen af det tyske Folk kan regnes til den nordiske Race. En af de mest ansete tyske Raceforskere skriver, at den nordiske og den dinariske Race — Tysklands to Hovedracer — tilsammen præger 60 Procent af den tyske Befolkning; hvor lille en Del af det tyske Folk, der er nordisk, vover han ikke at

nævne. Vi citerer en anden tysk Raceforsker (Hellpach): »Tyskerne er intet Racefolk. Af forholdsvis ensartet Race er i Nutidens Europa Svenskerne. Sammen med Danskerne er de det mest ensartede Folk af nordisk Race. Men Tyskerne! Kun langs Nordranden af deres Folkeomraade ligner de Skandinaverne med Hensyn til Ensartethed i Racen. Tyskerne er racemæssigt set den mest brogede blandt Europas store Nationer, en kæmpemæssig Bastardiseringslejr!«

Paa lignende Maade, som man har bestemt Hjerneskallens Indekstal, maaler og udregner man Ansigtets og Næsens Indekstal. Forinden har man fastslaaet Legemshøjde og Vægt, maalt Arm- og Benlængde o. s. v. Endvidere undersøges Øjne, Hals, Hudfarve, Haarets Farve og Tværsnit og meget andet. *Det nordiske Menneske* er højt og slankt, har brede Skuldre og smalle Hofter, stor Skridt- og Armlængde, en forholdsvis lang Hals, smalt Ansigt, høj Næseryg, smal Hage, smal Hjerneskal, lys Hud, lyst Haar, lyse Øjne.

For Fuldstændighedens Skyld bemærkes, at disse legemlige Racemærker efter de tyske Raceteoretikeres Paastande ikke er de vigtigste. Forskellen mellem de enkelte Racer viser sig endnu stærkere paa det *sjælelige* Omraade. Dermed er Døren aabnet ud til Fantasteriets Verden: Det nordiske Menneske er Guds højeste Billede, af Vor-

34. Danske Typer af nordisk Race.
Efter »Dagens Nyheder«.

35. Tyske Typer af dinarisk Race.
Efter Günther: Rassenkunde.

36. Schlageter (i Midten) og hans Kammerater. — Ikke-nordisk.
Efter »Daheim« 1933, Nr. 34.

herre ene bestemt til at herske over de andre, og alt stort og ædelt i Menneskehedens Historie skyldes det nordiske Menneske. Det kan være tilstrækkeligt at citere følgende Sætninger af en tysk Racelærer (Hermann Gauch): »Der findes intet legemligt og sjæleligt Kendetegn, som berettiger os til at skelne mellem Menneske og Dyr; nej, vi kan blot trække et Skel mellem det nordiske Menneske paa den ene Side — og Dyrene inklusive de ikke-nordiske Mennesker paa den anden Side!« Meningsløsheden ses bedst ved at vise hen til, at det overvejende Flertal af det tyske Folk med samt dets Fører efter disse »Nye Grundlag for Raceforskning« ikke vilde komme paa den rigtige Side af det ovennævnte Skel.

Som det allerede fremgaar af det foranstaaende, bør man være varsom over for alle Raceteorier. Navnlig maa man vide, at der ikke findes rene Racer, at særlig Racerenhed og Højkultur ikke nødvendigt hører sammen, at der findes dygtige Mennesker i alle europæiske Racer, og at langskallede Mennesker ikke kan siges at være mere begavede end kortskallede. Men det kan naturligvis lige saa lidt nægtes, at der findes Racekendetegn lige saa godt hos Mennesker som hos

37. Hitler (yderst til venstre) og hans Kammerater. — Ikke-nordisk.
Efter Hoffmann: »Hitler wie ihn keiner kennt.«

Dyr, og at særlig fremtrædende Racemærker ogsaa kan iagttages af Lægmænd.

Billede 35 viser nogle tyske Typer af dinarisk Race, taget efter en tysk Racelære (Günther: Rassenkunde des deutschen Volkes). Billede

38. Tre Brødre fra Frøslev.

39. Og dette er Jes!

40. Een Landsmand blandt tyve.

34 viser Fotografier af typiske unge danske Mænd og Kvinder af nordisk Race.

Selv *Uniformen,* der dog skulde jævne alle Uligheder, kan ikke skjule de fremtrædende Skel. Skyldtes det legemlige Racemærker eller det Præg, som Folkesindet giver, at Sønderjyderne i Verdenskrigen med Sikkerhed kunde finde deres Landsmænd blandt Hundreder af Kammerater?

At det ofte ikke var saa vanskeligt, viser Billederne 36 og 37. Naar man spørger: Er de Soldater, der ses paa disse to Billeder, vore Landsmænd? saa vil enhver Dansker svare nej!

Derimod kan vistnok enhver paa Billederne 38 og 39 bag den preussiske Uniform kende vore Landsmænd, baade paa de legemlige Kendetegn og endnu mere paa deres fredelige, jævne, lune Sind, der tydeligt nok taler ud af deres Ansigter.

Paa Billede 40 ses een Landsmand blandt tyske Kammerater af alle mulige Racer. Hvor staar han? (Husk, at det nordiske Menneske er langskallet!)

2. Raceundersøgelser i Hertugdømmerne.

Der er foretaget to større Raceundersøgelser i Hertugdømmerne Slesvig og Holsten, og det er interessant at se, hvad de viser vedrørende Blodsgrænsen mellem det danske og det tyske Folk.

I Aarene 1874—77 undersøgte den berømte tyske Læge *Prof. Virchow* med Lærernes Hjælp 10 Mill. Skolebørn i Tyskland, Belgien, Svejts og Østrig med Hensyn til Haar-, Øjen- og Hudfarve. Han sammenstillede derefter Børnene i Typer: 1.) den rene blonde Type med blondt Haar, blaa Øjne, lys Hud, 2.) den brune Type med brunt eller sort Haar, brune Øjne, hvid eller brun Hud, 3.) forskellige Blandingstyper.

Med Hensyn til den *rene blonde Type* var Tallene følgende:

Preussen	35	%
Bayern	20	%
hele Tyskland	31,8	%
Østrig	19,79	%
Svejts	11,1	%

Højst i hele Tyskland stod Haderslev Amt med 52 %, derefter kom Tønder Amt med 51 %, lavest stod Elsas-Lothringen med 18,44 %, og hele Sydtyskland havde under 25 % blonde. Provinsen Slesvig-Holsten som Helhed gav Tallet 43 %; men sammenstiller man Haderslev, Aabenraa, Sønderborg, Flensborg, Tønder og Husum Amter paa den ene Side, Slesvig *), Ejdersted og Eckernførde Amter paa den anden Side, saa faar man følgende interessante Resultat:

Nord for Folkegrænsen ved Danevirke	47,6 %
Syd for Folkegrænsen ved Danevirke	40,9 %

Med Hensyn til den *rene brune Type* var Tallene følgende:

Preussen	12	%
Bayern	21	%
hele Tyskland	14,04	%
Østrig	23,17	%
Svejts	25,70	%

Lavest i hele Tyskland stod Tønder Amt med 5,01 % og Haderslev Amt med 5,82 %, højest Elsas-Lothringen med 25,21 %, og hele Sydtyskland havde fra 15—25 %. Provinsen Slesvig-Holsten som Helhed gav Tallet 6,90 %; men sammenstiller man Amterne som ovenfor, faar man følgende Resultat:

Nord for Folkegrænsen ved Danevirke	5,7 %
Syd for Folkegrænsen ved Danevirke	7,1 %

Ser man paa *Øjnene* alene, træder Folkegrænsen ved Danevirke lige saa klart frem:

*) Det maa bemærkes, at Slesvig Amts Omraade ligger paa begge Sider af Danevirkelinien.

	Nord f. Sli—Danevirke	Sydslesvig	Holsten
blaa Øjne	55	48	49 %
graa Øjne	31	35	34 %
brune Øjne	14	17	18 %

Meget interessantere end Prof. Virchows ret unøjagtige Statistik er de grundige Raceundersøgelser, som *Kiels Universitets antropologiske Institut* foretog i Sliomraadet i Aaret 1929. Under Anvendelse af alle moderne Maalinger undersøgte man først en Mængde Mennesker paa *Svansø,* Syd for Slien. Saa gik man over Slien ind i *Angel* — og fandt helt andre Tal! Her skal blot nævnes nogle Tal, der viser den gennemgribende Forskel mellem Befolkningen Nord for Slien og Syd for Slien:

	Angel	Svansø
blondt Haar	63	55 %
lyse Øjne	90	81 %
brune Øjne	2	13 %
Hjerneskallens Indekstal	81,2	82,9

Disse grundige Maalinger viser altsaa, at Blodsskellet mellem Dansk og Tysk endnu i Dag staar overraskende skarpt. Bønderne i Angel har dansk Hjerneskal (Indekstal 81), Bønderne paa Svansø nordtysk (Indekstal 83). Dr. Keiter, der ledede disse Undersøgelser, sammenfatter Resultatet i følgende Ord: »Antropologien stadfæster den historiske og lingvistiske Kendsgerning, at Befolkningen Nord for Slien har et stærkere nordgermansk Islæt!«

Tyske Raceundersøgelser viser altsaa, at den dansk-tyske Folkegrænse med Hensyn til Race og Blod maa trækkes ved Sli—Danevirke-Linien.

3. Blodets Røst: Personnavnene.

Raceundersøgelsernes Vej er besværlig at gaa, og Resultatet vil være omstridt. Heldigvis findes der en anden Vej til at udfinde Blodsgrænsen mellem to Folk, og denne Vej har i Sammenligning med Raceundersøgelser en stor Fordel: den er meget lettere at finde frem ad, saa den staar aaben for Lægmænd, og den er meget sikrere i sine Resultater. Ligesom Jorden utvetydigt taler til os gennem Stednavnene, saaledes lyder Blodets Røst gennem *Personnavnene.*

For at faa et klart og uigendriveligt Indtryk af denne Kendsgerning, samler vi Aviser fra de forskellige europæiske Folk eller udskriver af hjemlige Aviser Navne fra Udlandet og ordner dem i Grupper efter Folk. Som Eksempler, der er sammenstillet paa denne Maade, nævnes følgende:

Af en *italiensk* Avis (Dødsannoncer):

Vicenzo Lappi
Eugenio Caldirola
Enrico Belli
Carlo Rigamonti
Tomaso Giussani
Mario Tagliaferri
Ermenegildo Saporiti
Enzo Chiaradia

Fra en *fransk* Turistfører:

Edmond Chaix
André Defert
Maurice Bernard
Louis Jouvet
Ferdinand Puyau
Albert Foucaut
Stephane Sautet
Paul Leon

Fra en *finsk* Avis:

Lauri Lehtinen
Matti Järvinen
Elis Hurskainen
Antti Moisander
Kyllikki Myllus
Vieno Laakso
Osmo Reijonen
Viljo Seppanen

Et *jugoslavisk* Ministerium:

Maxmoric
Pavelic
Sarkotic
Pertchevic
Peric
Uzonovic
Kvatenic

Eksemplerne kan øges i det uendelige. Loven, der naturligvis kun gælder Folket som Helhed, staar klar nok:

Hvert Folk har sine karakteristiske Personnavne, som intet andet Folk bruger.

Naar Mennesker fra forskellige europæiske Lande mødes, vil man ofte næppe af deres Racepræg kunne slutte sig til, hvilket Folk de tilhører; men i samme Øjeblik, som de præsenterer sig med deres Navne, vil man i langt de fleste Tilfælde uden videre med det samme ogsaa kende deres Folketilhørsforhold. Hr. Sarmulin er fra Estland, Hr. Kettenbeil fra Tyskland, Hr. Grabowski fra Polen, og finder vi tre Landsmænd. der hedder Pfäffli, Rütlimayer og Foucaut, saa ved vi, at de er Svejtsere. — Vi ser deraf:

Personnavne er nationale Visitkort!

Disse Love gælder naturligvis ogsaa for det *danske* og det *tyske* Folk, og efter dem kan vi bedømme »Blodet« sikrere end efter indviklede og omstridte Raceundersøgelser. Vi maa altsaa se paa, hvorledes tyske og danske Personnavne adskiller sig fra hinanden.

Oprindelig havde hvert Menneske kun et Navn, svarende til det, vi i Dag kalder *Fornavnet.*

De ældgamle nordiske og vestgermanske Navne dannedes efter samme Regler og laa ret nær op ad hinanden; men mange Navne satte

dog et Skel ved Ejder. Kun Nord for Ejder kendte man Thorvald, Odinkar, Asger o. s. v., thi Syd for Ejder sagde man ikke Thor, men Donar, ikke Odin, men Wotan, ikke As, men Ans o. s. v.

Skarpere traadte Skellet frem, da *Helgennavnene* senere ved Kirkens Paavirkning i udstrakt Grad fortrængte de gamle Navne. Det er interessant at se, hvorledes hvert enkelt Folk paa sin særegne Maade »fordøjede« disse fremmede jødisk-græsk-latinske Navne. Som Eksempel vælger vi Yndlingshelgenen *Johannes* og viser forskellige Folks Former for dette Navn: Italien: Giovanni, Spanien: Juan, Ungarn: Janosch, Rusland: Ivan, Frankrig: Jean, England: John, Holland: Jan, Tyskland: Johannes, Johann, Hans.

For at forstaa den Form, Navnet Johannes fik Nord for Ejder, maa vi være klar over to Ting: 1.) Vore Forfædre lagde ved Personnavne altid Hovedtrykket paa første Stavelse, de sagde altsaa ikke Johannes, men Jo-hannes, 2.) De var lige saa ængstelige for at overanstrenge deres Taleorganer, som vi er det i Dag. Naar man udtaler Navnet Johannes med Tryk paa første Stavelse og med den mindst mulige Kraftanstrengelse, saa faar man først *Jens* og ved yderligere Afkald paa Anstrengelse *Jes!*

Efter de ovennævnte to Regler kan enhver nu finde de typisk dansknordiske Forkortninger af alle andre Helgennavne. Vi nævner nogle Eksempler.

Jakobus: Jap, Jep, (Jeppe),
Andreas: Anders,
Matthæus (Matthias): Mads,
Nicolaus: Niels, Nis,
Laurentius: Lars, Las,
Severin: Søren,
Katharina: Karen,
Christine: Kirsten,
Marina: Maren.

Disse og mange andre Navne viser tydeligt, at vort Folk paa en meget grundigere Maade akklimatiserede de fremmede Navne end f. Eks. det tyske Folk. Jens, Jes, Niels, Nis, Jep, Mads o. s. v. kan godt kaldes gode, typiske, *danske* Navne. Saa meget er i det mindste givet, at vi har »Verdenspatent« paa dem, at vi er ene om at eje alle disse og mange andre typiske dansk-nordiske Forkortninger, der forvandlede disse højtidelige fremmede Navne til pæne, jævne Navne, der passede godt til dansk Lynne og det danske Mundlag.

Alle disse typiske Navne: Jens og Jes, Niels og Nis, Lars og Las, Jep, Mads, Søren o. s. v. er — betragtet som Helhed — et sikkert Tegn paa dansk=nordisk Rod og Blod!

Skellet mellem det nordiske og det tyske Folk blev endnu skarpere, da man senere i Tiden maatte tage *Slægtsnavne* i Brug. Efter

hvilke Love Slægtsnavne opstaar og fæstner sig, kan her ikke nærmere omtales. Det er til Bestemmelse af Blodsgrænsen tilstrækkeligt at vise hen til to paafaldende Forskelle mellem dansk og tysk Navneskik:

1.) De danske Navne er kendetegnet ved en stor Ensformethed. Langt de fleste danske Navne er dannet af et Fornavn med Endelsen -sen, medens de tyske Navne viser den største Variation. Der kan næppe nævnes den Legemsdel, det Dyr, den Plante, den Genstand, den Beskæftigelse, den Egenskab, uden at de kan optræde som tyske Slægtsnavne.

2.) Den hos alle Folk almindelige Skik at betegne en Mand som Søn af sin Fader har hidført et klart Navneskel mellem Nordisk og Tysk, fordi Ejefald hos de nordiske Folk staar *foran* det styrende Substantiv, hos Tyskerne i Regelen *bag efter.* Naar man stiller Ejefald bagefter, faar man Navne som Bartholomæus (Søn af Ptolemæus), Ben Hur (Søn af Hur), Mac Donald (Søn af Donald), O'Connor (Søn af Connor). Paa samme Maade sagde Tyskerne: »Peter, Sohn des Reinhard«, og dette blev saa til Navnet Peter Reinhard, d. v. s. at Reinhard blev Slægtsnavn. Der findes ikke det Fornavn, uden at det i det *højtyske* Sprogomraade ogsaa forekommer hyppigt som Slægtsnavn: Otto, Paul, Adolph, Werner, Leonhard o. s. v. I visse *plattyske* Egne hængte man Ejefaldsendelsen -s ved, og paa denne Maade dannedes de typiske plattyske Navne Peters, Friedrichs, Jürgens, Delfs, Thoms, Harms o. s. v. — De *nordiske Folk* stiller i Modsætning til Tyskerne Ejefald foran det styrende Ord, og de skulde altsaa sige: »Peter Anders-Søn, Jens Sørens-Søn« o. s. v. Dette er paa dansk og norsk Omraade blevet til Andersen, Hansen, Jensen, Petersen, Sørensen o. s. v., medens de korrekte Svenskere endnu skriver Andersson, Gustafsson o. s. v.

Alle disse typiske =sen= Navne: Hansen, Petersen, Madsen, Jessen, Jepsen, Nielsen, Nissen o. s. v. er Tegn paa dansk=nordisk Rod og Blod!

Det tyske Folk kunde ikke danne saadanne Navne og har derfor ikke kendt dem. Enhver Andersen, Andresen, Christensen, Christiansen o. s. v., der i Dag er bosat paa tysk Omraade, kan føre sin Slægt tilbage til dansk-nordisk Oprindelse.

Man maa dog være opmærksom paa, at det ikke er Endelsen -sen alene, der er afgørende; Forleddet maa ogsaa tages i Betragtning. Vi kan nemlig fastslaa det interessante, at *Friserne,* der fulgte nordiske Regler med Hensyn til Benævnelsen af deres Landsbyer, ogsaa for Personnavnenes Vedkommende i Hovedsagen følger dansk-nordisk Navneskik. Men de frisiske og de danske Navne er ikke vanskelige at skelne fra hinanden. Vi nævner som Eksempel nogle typiske frisiske Navne: Bahnsen, Boysen, Bonnichsen, Brodersen, Carstensen, Fedder-

sen, Jannsen, Ketelsen, Levsen, Mommsen, Nommensen, Oldsen, Redlefsen, Sievertsen, Sönksen, Volquardsen. I nogle Egne af Nordfrisland, særlig paa Før og i Ejdersted, har man dog ogsaa fulgt plattysk Navneskik, og derved opstaar frisiske Navne som Cornils, Boyens, Rickmers, Hamkens, Okkens, Tetens.

Dr. Ludwig Andresen, Kiel, har i sit Skrift »Von Volkstum und Namengebung im Schleswigschen« søgt at modbevise, at Slægtsnavnene med Endelsen -sen er Bevis for dansk-nordisk Æt. Han fremdrager af middelalderlige Dokumenter fra Holsten og Hamborg Navne som Herberdessone, Eldeghessone, Eggensone, der viser, at man i Middelalderen i visse Tilfælde betegnede den enkelte Mand som Søn af sin Fader. Men Dr. Andresen skylder os Bevis for, at disse og lignende Navne er blevet til *Slægts*navne med Endelsen -sen. Det kunde de nemlig ikke blive af een simpel Grund: det danske -søn og det frisiske -senn (-søn) er korte Ord, der kan afsvækkes til en kort, ubetonet Endestavelse -sen; det højtyske -sohn og det nedertyske -söhn er derimod betonede Ord med lang Selvlyd, der ikke kunde afsvækkes til -sen. (Sml. de tysk-jødiske Navne Mendelssohn, Josephssohn o. s. v.).

Dr. Ludwig Andresens Forsøg paa at bortforklare Kendsgerninger tjener kun til at fremhæve endnu klarere,

at Slægtsnavnene med Endelsen -sen er et klart Bevis for dansk-nordisk — eller frisisk — Æt.

4. Personnavne-Undersøgelser i Hertugdømmerne.

Personnavnene i Sønderjylland har i samme Grad som Stednavnene været udsat for *Fortyskninger.* Ofte var det vel Familien selv, der syntes, at Navnet tog sig finere ud i en fortysket Form, meget ofte var det Præsterne, der paa egen Haand gav Navnet lidt Politur. Saaledes kommer det, at vi ved vore Personnavne-Undersøgelser maa regne med *flere Grupper af danske Slægtsnavne.*

Den *første Gruppe* danner de Navne, der uden videre taler et tydeligt dansk Sprog: a) Skov, Lund, Kjær, Moos, Lykke, Toft, Holm, Bæk o. s. v. og Sammensætninger som Østergaard, Enemark, Elholm, Schlaikjær, Nydal, Grøndahl, Nørrelykke o. s. v. — b.) Kragh, Maag, Høgh, Ravn, Hjorth, Fink o. s. v. — c.) Hjuler (Juhler), Mahler, Dreyer, Bonde, Degn o. s. v. — d.) Krogh, Lei, Juhl o. s. v.

Den anden Gruppe danner de utallige -sen-Navne i deres uforvanskede danske Form: Andersen, Andresen, Christensen, Christiansen, Hansen, Jessen, Jepsen, Lassen, Nielsen, Nissen, Petersen o. s. v.

Den *tredje Gruppe* danner de mange Navne, der til Trods for mere eller mindre stærkt fortysket Form er *lige saa gode danske Navne* som de andre og lige saa tydeligt som de andre taler om, at deres Bærere er af dansk Rod. Vi nævner som Eksempler følgende: a.) Erichsen, Eschelsen, Hinrichsen, Jürgensen, Michelsen, Schwennesen, — Lauritzen, Knutzen, Matzen, Otzen, Outzen o. s. v. — b.) Beck, Boeck,

Schau, Kier, Lycke, Lück, Raun, Raben, Boyschau, Fischer, Winther, Rasch o. s. v.

Selv Navne som Roth og Weiss, Schneider og Kaufmann og flere andre *kan* ved nærmere Undersøgelser vise sig at dække over gode danske Slægter uden en eneste tysk Blodsdraabe i Aarerne. Et saa udpræget tysk Navn som Wolfsberg viser sig at hidrøre fra, at en gæv Jyde engang er flyttet til Nordslesvig fra Ulvborg i Nørrejylland, og Navnet Schilldorf opstod derved, at dets første Bærer var fra Eskildstrup! Hvor andet ikke udtrykkeligt er bevist, er Navne af denne Art dog ved de følgende Undersøgelser regnet som Bevis for *tysk* Nedstamning.

For nu paa Grundlag af Slægtsnavnene at finde Blodsgrænsen mellem det danske og det tyske Folk vælger vi et Hjælpemiddel, der er lige for Haanden. Vi slaar op i *den tyske Telefonbog,* der ligger i de Titusinder af Hjem. Vi søger her 1.) den *første* Landcentral, der ligger Nord for den gamle Folkegrænse Sli—Danevirke, 2.) den *første* Landcentral Syd for Ejderen, 3.) den *første* Landcentral i Ingenmandslandet mellem Danevirke og Ejder. Telefonabonnenternes Navne ser saaledes ud:

Barderup (Nord for Danevirke)	Achterwehr (Holsten)	Ascheffel (mellem Sli og Ejder)
Andresen	Beckmann	Asbahr
Andresen	Beckmann	Baumgarten
Asmussen	Beckmann	Blaas
Asmussen	Bock	Blender
Asmussen	Bugge	Bock
Behrens	Depke	Böhrnsen
Brodersen	Ehlers	Bothmann
Brodersen	Fritze	Bruhn
Carstensen	Gönne	Classen
Carstensen	Grage	Clausen
Clausen	Hildebrandt	Delfs
Clausen	Kahl	Dieckmann
Engelsen	Kessler	Erichsen
Ertzinger	Lembke	Gamst
Fries	Matz	Gestefeld
Fries	Matz	Gosch
Gondesen	Michaelis	Gosch
Gregersen	Møller	Gosch
Gries	Møller	Green
Hansen	Mordhorst	Greve
Henningen	Nehlsen	Greve
Hermannsen	Osbahr	Greve
Hermannsen	Pehle	Grotkop

Barderup (Nord for Danevirke)	Achterwehr (Holsten)	Ascheffel (mellem Sli og Ejderen)
Hinrichsen	Plessen	Hagge
Jacobsen	Prinz	Hass
Jacobsen	Prinz	Hass
Jensen	Prinz	Hass
Johannsen	Raabe	Hass
Johannsen	Raabe	Hensen
Kahrs	Rathjen	Hensen
Kleeberg	Schlichting	Hinrichsen
Küntzler	Schmahl	Holst
Lassen	Schnack	Jacobsen
Lehmberg	Theophile	Jannsen
Lohf	Thode	Koll
Lorenzen	Thode	Koll
Lorenzen	Vagt	Kray
Lorenzen	Voss	Kruse
Matthiesen	Will	Kruse
Otzen	Withinrich	Kruse
Paulsen	Witthöft	Kühl
Petersen	—	Lammers
Petersen	—	Lehmacher
Petersen	—	Lensch

41. Mindesten fra Humtrup.

42. Mindesten fra Stafstedt.

Billedet er saa tydeligt, at al Tvivl er udelukket. Saavidt disse Navnefortegnelser rækker, viser Barderup mellem Flensborg og Slesvig 82 % dansk og 18 % tysk Blod, Achterwehr i Holsten rent tysk Blod, Acheffel mellem Sli og Ejder 80 % tysk og 20 % dansk Blod. Disse og andre Undersøgelser stadfæster, hvad de tyske Raceundersøgelser viste:

43. Mindesten fra Nørre Stapel.

> *Blodsgrænsen mellem det danske og det tyske Folk maa i Dag sættes ved Linien Sli—Danevirke.*

Telefonbogen kan nok give et foreløbigt Billede, men den er naturligvis ikke udtømmende nok som Kilde, idet Bondestanden er for lidt og Arbejderstanden slet ikke repræsenteret i den. Paa mangfoldig anden Maade kan vi imidlertid faa bekræftet, at det danske Folks Sydgrænse med Hensyn til Blodet endnu staar uforandret ved Sli-

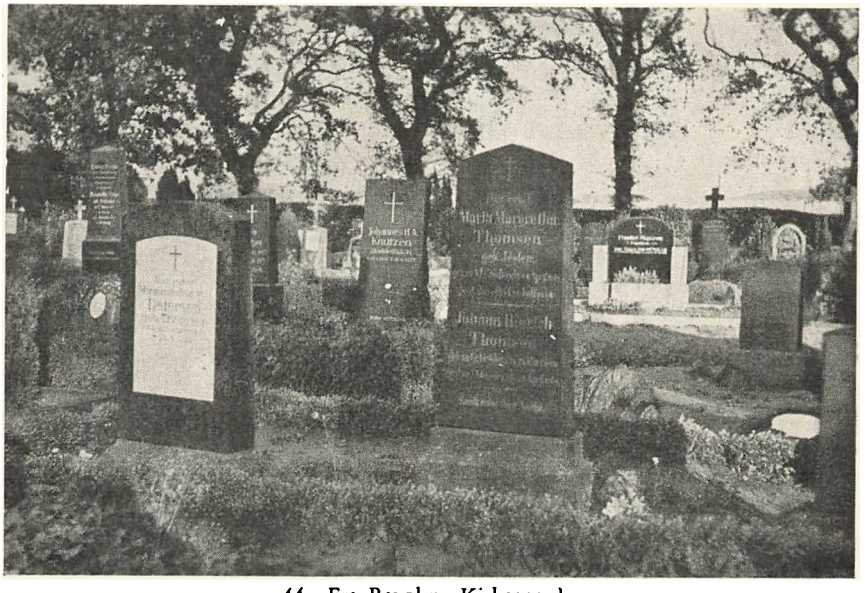

44. Fra Ravnkær Kirkegaard.

Danevirke. Vi fotograferer f. Eks. *Mindestene* for de faldne i Verdenskrigen. Mindestenen fra *Humtrup* Sogn i Sydtønder Amt viser 100 % ikke-tysk Blod, Mindestenen fra *Stafstedt* i Holsten 100 % ikke-dansk Blod, Mindestenen fra *Nørre Stapel* i Omraadet mellem Danevirke og Ejder 80 % tysk og 20 % dansk Blod. (Se Billeder 41—43).

Angel og *Mellemslesvig* hører altsaa til det danske Blodsomraade. Det foranstaaende Billede fra *Ravnkær* Kirkegaard i Angel — Ravnkær Sogn grænser ned til Slien — viser danske Navne paa alle Gravstene. Naar vi i en tysk Avis læser, at Bønder fra Angel udstiller Kreaturer i Hamborg, saa læser vi følgende Navne: Hansen, Otzen, Jessen, Jürgensen, Ingwersen, Hoeck, Lassen, Brix, Philipsen, Rasch, Peters, Lassen. Med Undtagelse af Peters er disse Angelbo-Bønder alle af god dansk Rod. Saa smukke Navne som Bjørnsen, Bondesen (Bundtzen), Thordsen, Finsen (Finzen), Lausen, Truelsen, Gondesen, Iversen, Lund, Skau, Hoeck, Juhl hører foruden Brix og Marxen til de mest typiske Angelbonavne i Dag.

At det samme gælder for *Mellemslesvig,* viser følgende Fortegnelse over Ejendomsbesiddere i *Skovbøl* (St. Vi Sogn) 1935:

Peter Nissen
Jacob Nissen
Theodor Thordsen
Peter Thordsen
Emil Thordsen
Johann Ingwersen
Adolf Hansen
Johannes Schmidt
Peter Harksen
Nicolaus Harksen
Julius Johannsen
Sophie Schlöter
Iwer Thomsen
Johannes Thomsen
Peter Bruhn
Peter Johannsen
Hans Beeck
Carsten Wacker
Hermann Clausen
Lorenz Andresen
Lorenz Thomsen

(Die Heimat, September 1935.)

Vi tager til sidst enkelte Sogne i Sønderjylland op til en *grundigere* Undersøgelse paa Grundlag af fuldstændige Navnefortegnelser. Vi faar en Fortegnelse over alle Familier i *Mjolden* Sogn i det vestlige

45 a. Mjolden.

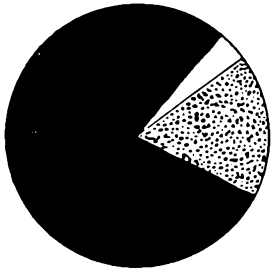

45 b. Bedsted.

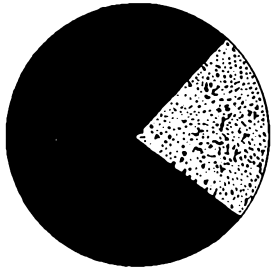

45 c. Grumtoft.

Nordslesvig og finder her 95 % danske og 4 % tyske Navne. En Sammenligning paa Grundlag af Telefonbogen med *Vestervig* i Nørrejylland og *Boeslunde* paa Sjælland giver nøjagtigt det samme Resultat.

Mjolden Sogn i Nordslesvig er lige saa rent dansk af Blod som et hvilket som helst andet Landsogn i Danmark.

Vi vælger *Bedsted* Sogn i Nordslesvig, et af de mest blodsblandede. En Gennemgang af Skattelisten giver følgende Resultat: 79 % danske, 17 % tyske, 4 % polske Navne. Til Sammenligning undersøger vi paa Grundlag af en fuldstændig Familiefortegnelse *Grumtoft* Sogn i Angel og finder her 78 % danske og 22 % tyske Navne.

Grumtoft Sogn i Angel er lige saa dansk af Blod som Bedsted Sogn i Nordslesvig.

Nu vil man indvende: Tænk paa alt det tyske Blod, der findes i *Købstæderne* Nord for den gamle Folkegrænse! Dertil kan siges to Ting:

1.) Der er ikke mere tysk Blod i de sønderjydske Købstæder Nord for den gamle Folkegrænse, end der er dansk Blod i de tyske Købstæder Syd for den, 2.) Antallet af de Tyskere i de sønderjydske Købstæder, der er tysk af Rod, bliver i Almindelighed stærkt overvurderet.

For at faa et Billede af det stærke danske Blodsislæt i tyske Købstæder nær op ad den gamle Folkegrænse, foretager vi en skønsmæssig Beregning paa Grundlaget af Telefonbogen for *Hamborg*. Omtrent hver 10. Indbygger i Hamborg har Telefon, og multiplicerer vi derfor Telefonbogens danske Navne med 10, kommer vi til det Resultat, at der i Hamborg skønsmæssigt lever 2730 Petersen, 2600 Hansen, 1160 Jensen, 870 Jakobsen (Jacobsen), 830 Thomsen, 700 Clausen, 670 Paulsen o. s. v., og ved Sammentælling af 30 af de mest brugte -sen-Navne naar vi hurtigt op paa ca. 16,000!

Der lever i alle nordslesvigske Købstæder tilsammen ikke saa mange Borgere af tysk Nedstamning, som der alene i Hamborg findes Petersen'er og Hansen'er.

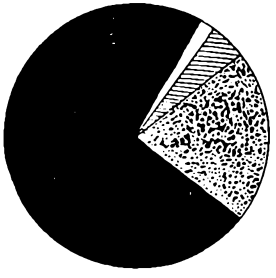

46 a. Tønder.

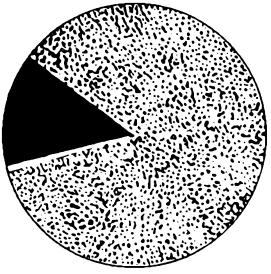

46 b. Heide.

I Almindelighed overvurderes Tyskernes Antal i de nordslesvigske Købstæder, fordi man ikke skarpt nok skelner mellem Nedstamning og Sindelag. Vi undersøger efter Adressebogen »den rent tyske By« *Tønder*. Adressebogen viser:

1509	danske Navne	73 %
372	tyske Navne	21 %
66	frisiske Navne	4,3 %
35	andre (polsk, svensk, italiensk)	1,7 %

Det er let at indse, at det tyske Blod ved denne Beregning angives med et for højt Tal, thi i mange Tilfælde regnes hele Familien som tysk, hvor blot Familiefaderen er indvandret. Hvor ringe det tyske Blodsislæt gennem Tiderne har været i Tønder Købstad, viser klart Dr. Ludwig Andresens Bog »Bürger- und Einwohnerbuch der Stadt Tondern«.

I Nordslesvigs mest tyske By (Tønder) er kun ca. en Femtedel af Indbyggerne af tysk Rod.

Naar man vil forstaa dette Tal rigtigt, maa man huske paa, at alle Købstæder er blodsblandede. En Beregning paa Grundlag af de første 13,000 Navne i *Randers* Adressebog viser 8 % tyske og 1,5 % andre fremmede Navne. 20 % fremmed Blod vil ikke ligge langt over det, der er normalt for alle Købstæder i Nærheden af en gammel Folkegrænse. Af Telefonabonnenterne i *Heide* i Ditmarsken har 14 % Navne paa -sen og andre danske Navne. Tager vi Adressebogen for Købstaden *Neumünster* i Holsten, saa staar følgende Navne i Spidsen: Voss (120), Møller (114), Schmidt (110), Hansen (102), Petersen (100). *Bredsted* paa Grænsen af det danske og det frisiske Folkeomraade har 3098 Indbyggere. Deraf bærer 1803 (58 %) Navne med -sen. Følgende optræder hyppigst: Hansen (229), Petersen (195), Lorenzen (98), Jensen (91), Thomsen (76), Paulsen (68), Johannsen (48), Nissen (46), Bahnsen (44), Feddersen (37).

Alle Købstæder i et bredt Bælte paa begge Sider af en gammel Folkegrænse er stærkt blodsblandede.

5. Nordens Blodsgrænse.

Sønderjylland er Nordens Grænseland, den sønderjydske Befolkning er *Nordens* Grænsebefolkning.

Sammenligner man Personnavne fra de forskellige Folk, saa faar man et tydeligt Billede af, om disse Folk er blodsbeslægtede eller ej. Det kan være tilstrækkeligt at vise hen til den nære Lighed mellem russiske og sydslaviske Navne. Man kan nu gøre følgende interessante Forsøg:

Man udskriver Personnavne 1.) fra Tysklands forskellige Egne, 2.) fra Sverige, Norge og Danmark. I samme Øjeblik, som man sammenligner dem indbyrdes, ser man tydeligt, at der for de tyske Nav-

nes Vedkommende hersker den mest brogede Forvirring, medens de nordiske Navne ligger meget nær op ad hinanden. Vi opsøger forskellige tyske Egne og finder følgende typiske Navne:

Holsten
(en Skoleklasse)

Claus Delfs
Hans Eggers
Hinrich Gloy
Jürgen Harder
Wilhelm Harms
Otto Hauschildt
Christian Homfeldt
Arthur Mohrdiek
Richard Rathjen
Peter Reimers

Østfrisland
(efter en lokal Avis)

Johann Gerdes
Bernhard Buttjer
Johann Lüken
Kuno de Vries
Hinrich Buss
Otto Lüürssen
Th. Tuinmann
Bernhard Bohlsen
Jan Engberts
Klaas Junker

Bayern
(Hitlers Stamfædre)

Caspar Brobst
Schicklgruber
Pfeisinger
Leidenfrost
Hamberger
Hinterlechner
Döcker
Hiedler
Hüttler
Hitler

Mecklenburg
(efter en Lærerfortegnelse)

Malchow
Zierow
Schoop
Wangerin
Zepelin
Grebbin
Kowitz
Kölzow
Paetow
Havekoss

Østpreussen
(efter en Lærerfortegnelse)

Sieroka
Dolega
Jattkowski
Harwardt
Jorzig
Goltz
Grabowski
Zach
Barduhn
Wodsak

Man ser, hvorledes *den tyske Raceforvirring genspejler sig i de enkelte Egnes typiske Personnavne.* Navnene fra det tyske Riges forskellige Landskaber er fuldstændig fremmede over for hinanden. De gode Holstenere Delfs, Eggers, Harms o. s. v. vilde i Bayern blive modtaget lige saa fremmed som omvendt de Hr.'r Schicklgruber, Hinterlechner o. s. v. i Holsten.

Danmark
(en Seminarieklasse)

Andersen
Bastholm
Enevoldsen
Eskildsen
Frederiksen
Gaarde
Helbo
Jensen
Jørgensen
Knudsen

Sverige
(en Seminarieklasse)

Andersson
Bergstrøm
Carlsson
Edqvist
Edvardsson
Engstrøm
Gottberg
Härenstam
Jansson
Johansson

Norge
(Tillæg til en Telefonbog)

Bergsager
Buggeland
Høie
Haave
Hjorth
Jacobsen
Johannsen
Rasmussen
Sørensen
Tangvald

De nordiske Broderfolks nære Blodsfællesskab genspejler sig tydeligt i Personnavnenes nære Overensstemmelse.

Medens plattyske Navne som Voss, Mohrdiek, Burmester, Niemeyer o. s. v. er uforstaaelige uden for det plattyske Sprog-Omraade, saa er alle svenske, norske og danske Personnavne uden videre forstaaelige over hele det nordiske Omraade. Udtrykker man det skarpt, vil man sige, at de nordiske Broderstammer *blodsmæssigt* set med større Ret kan kaldes *eet* Folk end alle de Stammer og fremmede Folkedele med delvis forskelligt Racepræg, der i Dag er sammenfattede i det tyske Folk.

Nordens Blodsgrænse gaar ved Sli—Danevirke.

6. Det første og største.

»Et Folk dannes ved tre Faktorer: Blod (Race), Jord og Kultur. Men Blodet er det første og største.«

Det er en af de mest indflydelsesrige Førere i Hertugdømmerne (Skoleraad Claus Petersen), der har udtalt disse Ord. Vi er ikke enige

med ham i, at der kun er disse tre folkedannende Faktorer, idet vi bl. a. tillægger Sæd og Sind, Sprog og Sindelag en stor Betydning. Men vi er enige med ham i, at Nedstamning, Rod, Byrd (Blod) maa nævnes i første Række.

Det fører imidlertid efter vor Mening til umulige Konsekvenser, naar man vil se paa Nedstamningen *alene,* som det officielle nationalsocialistiske Program gør det. Man maa se paa *Blod* og *Jord* i uløselig Forbindelse. Nedstamningsprincippet alene vilde blive urimeligt og i høj Grad virke unaturligt, hvis det skulde forhindre, at Efterkommerne af en indvandret Mand faar Lov til at knyttes til det Folk, som de i Følge Fødested og hele Kultur betragter som deres Folk. En Slægt, der ved Hjemstavn, Sprog og Kultur føler sig knyttet til det danske Folk, anerkendes som hørende til vort Folkefællesskab, selv om dens Stamfader skulde være en tilflyttet Tysker eller Jøde. En Mand med et tysk, fransk, jødisk Navn, der bor Nord for Ejderen, kan efter vor Opfattelse være lige saa god en Dansker, som en Jepsen eller Rubinstein Syd for Ejderen kan være en god Tysker.

Vi bliver her atter stillet over for den før omtalte Konflikt mellem Liberalismens Princip: *Sindelaget* — og Tvangens Princip: *Blodet* som det afgørende. Det nye Tyskland maa her engang vælge mellem et klart Enten—Eller. Man kan ikke i Længden blive ved med at proklamere Blodsprincippet som det ene afgørende og paa Grundlag deraf udelukke gamle tyske Jødeslægter fra Folkefællesskabet og gøre Krav paa gamle tyske Udvandrerslægter i Rusland, Rumænien og andre Lande — og *samtidigt* paa Grundlag af det saa haanligt omtalte »liberalistiske« Selvbestemmelsesretsprincip ogsaa forlange, at Befolkningsdele paa dansk, litavisk, polsk, czekisk Folkegrund med rent dansk, litavisk, polsk, czekisk Blod skal anerkendes som tyske Folkefæller.

Af Tyskerne *ved vor Grænse* maa vi forlange en klar Stilling til det klare Enten—Eller:

1.) *Enten* kræver de at behandles som Tyskere paa Grundlag af Sindelagsprincippet. Saa har de opgivet Nazismens første og bærende Grundsætning, Idéen om Race og Blod, og har ikke Ret til at kalde sig *Nazister;*

2.) *Eller* de hævder Nazismens Idéer om Race og Blod som det afgørende, og saa maa de indrømme, at Hjemmetyskerne ikke er *Tyskere.*

En Jens og Jep, en Jepsen og Nissen, Kragh og Enemark respekteres af os som Tyskere, set ud fra Liberalismens Synspunkt. Men disse Mennesker paa dansk Folkegrund og uden en tysk Blodsdraabe i Aarerne kan ikke forlange, at vi skal tage dem alvorligt, naar de kalder sig tyske *Nazister.* I dette Tilfælde er de nemlig enten uvidende om deres »Jord og Blod« — eller om det, der er det første og bærende i den tyske Nationalsocialisme.

Og af Tyskerne Nord *og Syd for Grænsen* maa vi kræve, at de drager Konsekvenserne af deres megen Tale om Blodet som det afgørende. I Løbet af de sidste Aar har de utrættelig gentaget følgende Paastande:

1.) Kongeaaen er en ældgammel Blodsgrænse!

2.) *Hele* Sønderjylland er saa stærkt opblandet med tysk Blod, at en Sønderjyde hvor som helst med lige saa stor Ret kan kalde sig tysk som dansk!

3.) *Hele* Sønderjylland er et typisk Koloniomraade, idet de blodsfremmede Danskere nordfra er trængt derned og har blandet sig med de oprindelige Bebyggere, de vestgermanske (tyske) Jyder og Angler!

Over for disse og andre taabelige Paastande kan det være paa Tide, at vi fra dansk Side engang taler med om Sønderjyllands Blod. Kendsgerningerne giver tydeligt Besked om det, der er »*det første og største*«:

Sønderjyllands Befolkning er dansk af Blod!

IV. AFSNIT

SØNDERJYLLANDS BONDEGAARD

1. De to Gaardracer.

SØNDERJYLLAND styredes af Abelsønner og Schauenburgere, Oldenborgere og Hohenzollere; i Købstæderne rejste sig stolte Patricierhuse og faldt igen for nye, der bedre svarede til nye Tiders Smag; paa Landet byggede Herremanden faste Borge og knejsende Slotte, der forlængst er hensmuldrede. Men uanfægtet af alle Omskiftelser og Modestrømninger trak Bonden Slægt efter Slægt Furen gennem sin Ager og byggede sin Gaard, som Fædrene havde lært ham det. Selv om Sprog og Sindelag skiftede, saa fortsatte Bonden alligevel med at anlægge sin Gaard paa sit Folks gamle Maade, og de hjemlige Landhaandværkere beholdt den gamle Konstruktion. Derfor er *Bondens gamle Gaard* noget af det første, man skal agte paa, naar man vil finde Grænsen mellem to Folk; Bondegaarden er et af de *sikreste* Folkekendemærker.

Bondegaarden sætter i Dag tillige det mest *synlige* Skel mellem det danske og det tyske Folk. Paa meget iøjnefaldende Maade fortæller de *gamle Landsbyers Helhedspræg* og de *enkelte Bøndergaardes* Udseende og Indretning, hvor den gamle Folkegrænse er at finde.

Der er Forskel paa en Bondegaard i Midtholsten og i Østholsten, paa de typiske Bøndergaarde i Vestslesvig, Midtslesvig og Østslesvig.

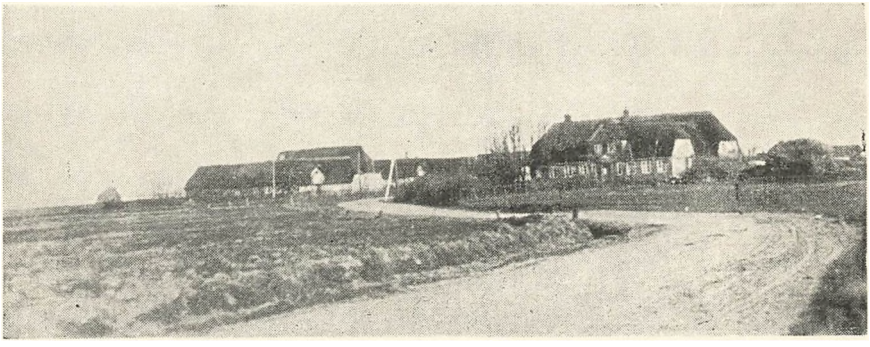

47. Koldby ved Hjerpsted. Dansk Landsby.

Men naar man sammenstiller de holstenske Typer til een Gruppe og alle de slesvigske Nord for Danevirke til en anden Gruppe, saa faar man et meget klart Indtryk af en indbyrdes vidtgaaende Overensstemmelse inden for hver af de to Grupper og en lige saa dybtgaaende Modsætning, naar man stiller dem over for hinanden. Man betegner disse to Grupper som »*den nedersaksiske Gaard*« (Saksergaarden) og »*den danske Gaard*«. Den nedersaksiske Gaard behersker hele den nordtyske Slette fra Østfrisland til Østpreussen, fra Braunschweig til Ejderen, medens den danske Gaard er eneraadende fra Danevirke til Skagen, fra Vesterhav til Halland.

Skellet mellem den danske Gaard og den nedersaksiske Gaard er saa dybtgaaende og umiddelbart iøjnefaldende, at enhver Turist, der passerer den gamle Folkegrænse, lægger Mærke til det.

Allerede *Landsbyernes Helhedsbillede* røber tydeligt paa Afstand, om den By, der ligger foran een, er dansk eller nedersaksisk. Den danske Landsby kendetegnes ved Gaardenes solrette og derfor parallelle Beliggenhed, de langstrakte, smalle, lave Hustage med de blødt skraanende Valme. (En Valm er den skraa Tagflade over Gaardens Gavl). — En nedersaksisk Landsby kendes straks paa et Mylder af ikke parallelt liggende Gaarde, paa de for os ejendommelige høje og brede Tage og paa de lige Gavle eller stejle Valme med det ejendommelige Gavlindsnit (Uglehullet) oppe i Gavlspidsen. — I gamle Dage var det tilstrækkeligt at agte paa, om Gaardene havde *Skorstene* eller ej. Saa man Skorstene, var det en dansk Landsby, havde Gaardene ingen Skorstene, var det en saksisk. I Dag har langt de fleste Gaarde i det

48. Bellin i Østholsten. Nedersaksisk.

49. Bellin i Østholsten. Nedersaksisk.

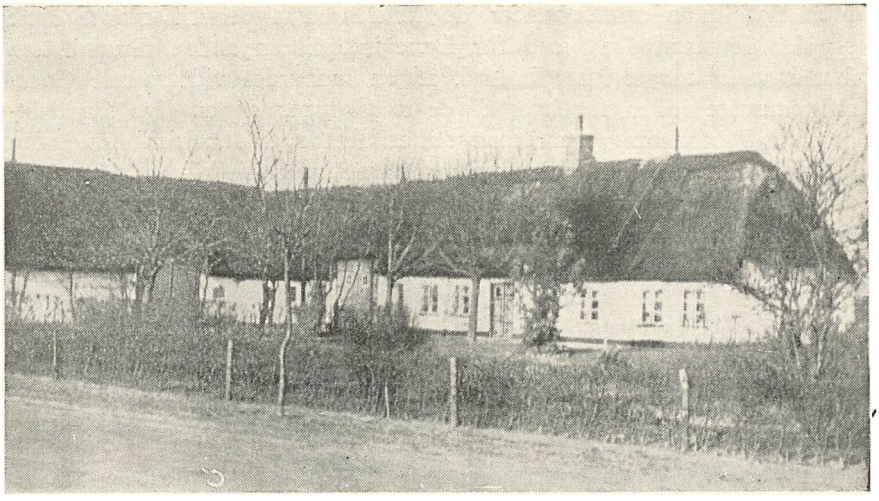

50. Fra Jyndevad. Typisk dansk Gaard.

nedersaksiske Omraade faaet Skorstene, men disse sidder ikke udelukkende oppe paa Rygningen og har ikke samme Fordeling og Form som de danske. (Se Billede 49.)

Kommer man saa ind i Landsbyen og betragter den *enkelte Gaard*, træder Skellet frem paa alle tænkelige Maader. Det første, man lægger Mærke til, er Gaardenes *Orientering*.

51. Fra Jevenstedt i Holsten. Typisk Saksergaard.

Den *danske Gaard* er næsten altid orienteret efter *Verdenshjørner,* idet den søger at vende Langsiden med Stuevinduerne mod Syd og Gavlenderne mod Vest og Øst. Den ligger med andre Ord »solret«, maaske bedre sagt »vindret«, thi det er muligvis vor Hjemstavns barske Klima, der har tvunget vore Gaarde til at vende Enden mod Vestenvinden. Hvor nøjagtigt Orienteringen efter Verdenshjørnerne overholdes, viser det lille, interessante Gadeparti fra Visby i Vestslesvig. Det skulde synes givet, at disse Smaahuse lagde sig hen med Front mod Vejen, men selv den mindste Drejning bort fra det solrette mødte instinktiv Modvilje hos vore Forfædre. (Billede 52).

52. Gadeparti fra Visby, Tønder Amt. Dansk.

53. Gadeparti fra Jevenstedt i Holsten. Saksisk.

Saksergaarden er næsten altid orienteret efter *Vejen;* hvor Solen staar om Middagen, og hvilken Retning Vinden kommer fra, bryder den sig ikke om. Naar den danske Gaard afviger fra den solrette Beliggenhed, sker det for at faa Fronten, Langsiden, vendt ud mod de Vejfarendes Blik. Saksergaarden søger derimod altid at vende *Gavlen* ud mod Vejen. I Regelen er det Gavlenden med den store Port, »Grotdør« (Stordøren), der præsenteres, saa Stuerne vender bort fra Vejen. Naar undtagelsesvis Stueenden kommer til at ligge ud mod Gade eller Landevej, og der som Følge deraf indrettes en Stuedør i denne Ende, saa fører denne Dør altid Betegnelsen »Achterdør« (Bagdør). Den eneste rigtige, officielle Indgang til Saksergaarden fører altsaa gennem den store *Port i Gavlenden;* skal man derimod besøge Manden i den danske Gaard, saa skal man ind gennem en *Dør paa Langsiden.* Man ser tydeligt Forskellen, naar man sammenligner Gadepartiet fra Visby med Partiet fra Jevenstedt i Holsten. (Billede 53).

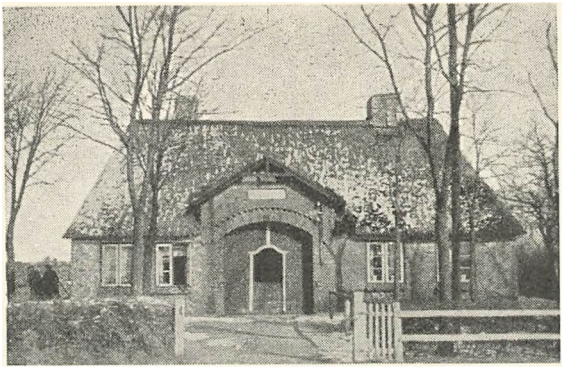

54. Rheide, Slesvig Amt. Dansk Hus m. Sakserport.

Hvor vigtig *Porten* er som Indgang, ses paa ejendommelig Maade i Blandingsomraadet mellem Ejder og Danevirke: I Hundredvis ligger her Gaarde og Smaahuse, der fra nedersaksisk Stil er gaaet over til dansk, men Porten er den Ejendommelighed, man sidst giver Afkald paa. (Bill. 54)

Den næste og mest iøjnefaldende Forskel mellem den danske Gaard og Saksergaarden er Forholdet mellem Længde, Bredde og Højde *(Proportionering)* samt Bygningernes *Gruppering.*

Den *danske Gaard* er bygget saaledes, at *Længden* er det mest karakteristiske (se Billedet fra Jyndevad Nr. 50). Det danske Hus er smalt og lavt og maa derfor nødvendigvis blive langt. Urtypen er den enlængede Gaard, som den endnu er ret almindelig paa den sønderjydske Midtslette. Af praktiske Grunde har man senere foretrukket at gaa over til to, tre og fire Længer. *Men disse Længer samles ved den danske Gaard altid symmetrisk omkring en Gaardsplads* eller en Gaardsplads med Have! Dette symmetriske Gaardanlæg er i Dag maaske det væsentligste Kendetegn for dansk Byggemaade.

Saksergaarden fremhæver ikke Længden, men Bredden og Højden. Den gamle, stilrene Saksergaard er æstetisk set bedre proportioneret, har et smukkere Forhold mellem Længde, Bredde og Højde end den danske Gaard. Saksergaarden søger saa vidt muligt at forene Rummene til Beboelse og Drift mellem fire Mure og under eet Tag. Dette er særlig iøjnefaldende ved de nye Gaarde, der ofte fremtræder som store, efter vort Skøn grimme, klodsede Kasser. Naar der i Forbindelse med Saksergaarden opføres Udhuse, spredes disse uden bestemt System ud over Toften. *Saksergaarden kender ingen Gaardsplads!* Man kan i Holsten køre fra Sogn til Sogn uden at finde en eneste Gaardsplads i dansk Forstand.

Det skarpeste Skel mellem den danske Gaard og Saksergaarden viser Bygningens *Grundplan.*

Den smalle *danske* Gaard er *tværdelt,* d. v. s. at Skillerummene mellem Gaardens tre Hoveddele: Stue, Lo og Stald gaar tværs gennem Huset. For tre Aarhundreder siden var det endnu almindeligt, at Huset kun havde tre Rum: en større Stue (Pissel), en meget bred Lo og en Stald. Stalden gik tværs gennem Huset; Kreaturerne stod

55. Grundplan af en Gaard fra Angel (dansk), opført 1709. — 1. Stald, 2. Lo, 3. Forstue, 4. Køkken, 5. Dørns, 6. Pissel, 7. Kammer, 8. Kammer, 9. Lade.

56. Grundplan af en Saksergaard, opført ca. 1700.
1. »Grotdør« (Port).
2. Lo.
3. Arne.
4. Hestestald.
5. Kostald.
6. Stald (Ungkvæg).
7. Svinesti.
8. Brændselsrum.
9. Kammer.
10. Kammer.
11. »Hørn«.
12. Blangdør (Sidedør).
13. »Gøtlucht«.
14. Stue.
15. Stue.
16. Kigvindue.

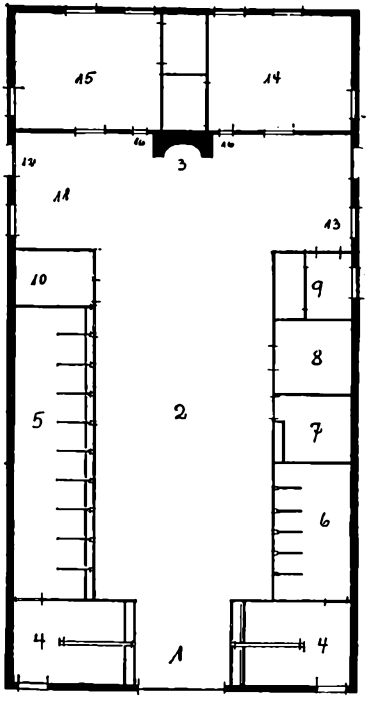

altid to og to samlede i Baase og med Hovederne ind mod Muren. Skillemurene mellem Stue, Lo og Stald var ført helt igennem, saa den danske Gaard var et *Trerumshus!*

Dette Præg er endnu bevaret til Trods for de sidste Aarhundreders store Forandringer. Antallet af Stuer er blevet forøget, og ofte gaar en Skillevæg paa langs gennem hele Stuehuset, men Tværdelingen er alligevel det mest karakteristiske, særlig synlig ved, at *Indgangsdøren sidder paa Langsiden.* Den store Forøgelse af Kreaturbesætningen har medført, at Tværstalden maatte opgives, og at Stalden i de nyere Gaarde gaar paa langs gennem Huset. Kreaturerne staar heller ikke mere med Hovederne ind mod Muren, men med Hovederne ind mod en Fodergang. I Stalden er dog endnu bevaret den ejendommelige Sammenstilling to og to i Baase. Mest uforandret er Loen. Den er blevet smallere end før, men dens Porte sidder endnu paa Langsiden; den gaar altsaa tydeligt tværs gennem Huset. Vil man derfor bedømme, om en Gaard er dansk eller saksisk, skal man først se paa *Loen,* oprindelig ogsaa den danske Gaards Hovedrum, som den endnu er det i Saksergaarden. Groft udtrykt kan der siges: Gaar Loen tværs gennem Huset, er Gaarden dansk, gaar den paa langs gennem Huset, er den saksisk.*)

Saksergaardens Grundplan er væsensforskellig fra den danske. Gennem den store Port i Gavlen træder man ind paa den store Lo, der gaar paa langs gennem Huset, saa dette altsaa er *langdelt.* Til venstre og højre staar Kreaturer og Heste, og disse staar med Hovedet ind mod Loen og aldrig to og to i Baase. Midt foran Indgangen staar oppe ved Husets eneste Tværvæg *Arnen,* der altsaa befinder sig uden for Stuerne. Længere end til denne Tværvæg gik den gamle Saksergaard ikke, og da der ingen Skillevæg er bygget helt igennem mellem Stalde og Lo, var den gamle Saksergaard tydeligt et stort *Etrumshus.* Folkene boede i smaa Kamre i Forlængelse af Staldene eller havde i enkelte Tilfælde indrettet sig en Stue i det saakaldte »Hørn« ved Siden af Arnen, hvorfra en Sidedør (»Blangdør«) førte ud i det frie. Senere tilbyggedes der i Forlængelse af Bygningen to eller tre Stuer og Kamre, men man glemte ikke at sætte »Kigvinduet« ind i Muren ud til Loen, saa Manden endnu i Dag kan staa inde i sin Stue og se, hvad Hest og Ko, Karl og Pige bestiller. Ligesom den danske Gaard til Trods for alle Ombygninger er et Trerumshus, saaledes har Saksergaarden bevaret Præget af et Etrumshus.

Den næste gennemgribende Forskel mellem de to Gaardformer viser *Tømmerkonstruktion og Tag.*

---

*) I Dele af Nørrejylland har nyere og nye Gaarde ogsaa en Lo paa langs gennem Laden; men den ligger langs med den ene Side og ikke midt i Huset som ved Saksergaarden.

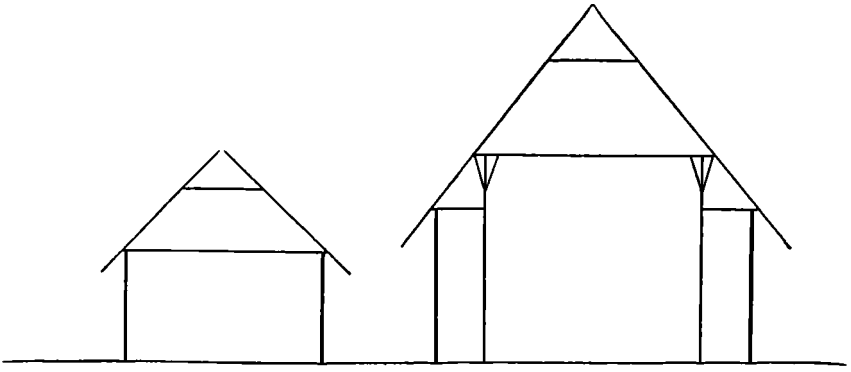

57. Tømmerkonstruktion i den danske Gaard.

58. Tømmerkonstruktion i Saksergaarden.

Ved den smalle *danske* Gaard bærer Ydermurene Bjælkeværk og Tag. (En Undtagelse danner de frisiske Gaarde, saa langt, som Stormfloderne naaede ind). Den brede og høje *Saksergaards* Tag bæres derimod af de store »Høvdständer« (Hovedstolper), der staar et Stykke indenfor Murene og er med til at skille Loen fra Staldene.

Sikringen af *Rygningen* (Mønningen) foretager Danskerne (og Friserne) paa den Maade, at de enten lægger Græstørv oppe paa Mønningen, faststukket med Pinde, eller tætter Mønningen med Lyng eller Tang, paa Østkysten og Øerne fastholdt ved de karakteristiske Kragtræer. Nedertyskerne derimod lægger en Rørfletning paa deres Rygning. (Se f. Eks. Billede 67). Af alle nedersaksiske Ejendommeligheder er den flettede Rygning det, der naar længst mod Nord. Den dansk-frisiske Mønning findes, Stapelholm undtaget, ikke Syd for Danevirke, den saksiske kan derimod iagttages spredt op til Isted

59. Fra Jevenstedt i Holsten. Typisk saksisk Gavl.

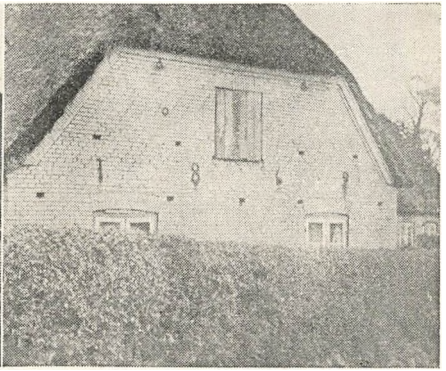

60. Fra Isted ved Slesvig. Typisk dansk Gavl.

61. Fra Hjerpsted i Vestslesvig. Typisk dansk Gavl.

og, med Kappelovergangen som Udgangspunkt, et lille Stykke ind i Angel.

En for Lægmanden meget iøjnefaldende Forskel viser *Gavlene*. At Danskerne byggede deres Gaarde med blødt skraanende Valm, skyldes maaske oprindeligt Vestenvinden; den skraa Gavl svarer til Havdigernes skraanende Yderside. Men disse Valmgavle giver tillige den danske Taglinie, særlig set forfra, de karakteristisk bløde Linier, der svarer til en Væsensejendommelighed i dansk Folkekarakter. Den lige Gavl, der giver de haarde, kantede, skarpe Linier, harmonerer hverken med dansk Landskab eller dansk Folkekarakter.

Foranstaaende Billeder viser tydeligere end Ord de meget forskellige Linier, der fremkommer ved danske og nedersaksiske Valmgavle. Billederne fra Hjerpsted og Isted viser de karakteristiske danske bløde Linier i Valmen, den særprægede Maade, hvorpaa Murlinien fremhæves ⌒ og det mest danske: *Loftslugen!* En Loftsluge paa denne Plads kan paa Grund af forskellig Tømmerkonstruktion ikke forekomme Syd for Ejderen! — Loftslugen er lige saa karakteristisk for det danske Hus, som Trekanten med *Uglehullet* oppe i Gavlen er det for det nedersaksiske. Sjællænderne har i Løbet af de sidste Menneskealdre forladt den smukke, danske Valmgavl, men de har endnu næsten overalt bevaret det mest centrale: den danske Loftsluge.

Der kunde endnu fremhæves andre typiske Forskelle mellem den danske Gaard og Saksergaarden, f. Eks. de karakteristisk forskellige Benævnelser af Gaardens enkelte Dele (se Teksten til Grundplanerne Side 56), Forskelle i Inventar og Indbo, Sæd og Skik i Tilknytning til Huset, men vi standser her, idet vi til sidst giver en sammenfattende Oversigt, der viser det dybe Skel.

Den danske Gaard.	**Den nedersaksiske Gaard.**
A. Orientering.	
Orienteret efter Verdenshjørner.	Orienteret efter Vejen.
Langside mod Syd.	Gavlen ud mod Vejen.

Den danske Gaard.	**Den nedersaksiske Gaard.**
B. Proportionering.	
Langstrakt, smal, lav, spinkel.	Kort, bred, høj, kraftig.
C. Gruppering.	
I Reglen flere Længer. Samler Længerne vinkelret og symmetrisk omkring en Gaardsplads.	Søger at sammenfatte Rummene til Beboelse og Drift i een kraftig Bygning; hvis der findes mindre Udhuse, spredes disse uden Plan; kender ingen Gaardsplads.
D. Grundplan.	
Et *Trerumshus,* bestaaende af Stuer, Lo, Stald, skarpt adskilte. *Tværdelt;* særlig karakteristisk er den tværliggende Lo.	Et *Etrumshus* og *langdelt,* hvor alt søges samlet under eet Tag omkring den langsliggende Lo.
E. Tømmerkonstruktion.	
Taget bæres af Murene.	Taget bæres af stærke Stolper.
F. Tag.	
Rygning belagt med Græstørv, Lyng eller Tang; Gavlen har skraa Valm; Loftsluge.	Rygning flettet, Gavlen ikke med Valm eller med stejl Valm! Uglehul.

Disse gennemgribende Forskelle gør det umuligt for os at tale om to forskellige »Typer« eller »Grupper«. Vi vælger derfor det skarpere Ord *Race* og taler om den danske Gaardrace og den nedersaksiske Gaardrace.

Selv om der inden for de to Racer findes forskellige Egnstyper, og selv om de sidste Menneskealdres mange Nybygninger har forladt den oprindelige Stilrenhed, saa er *Skellet*

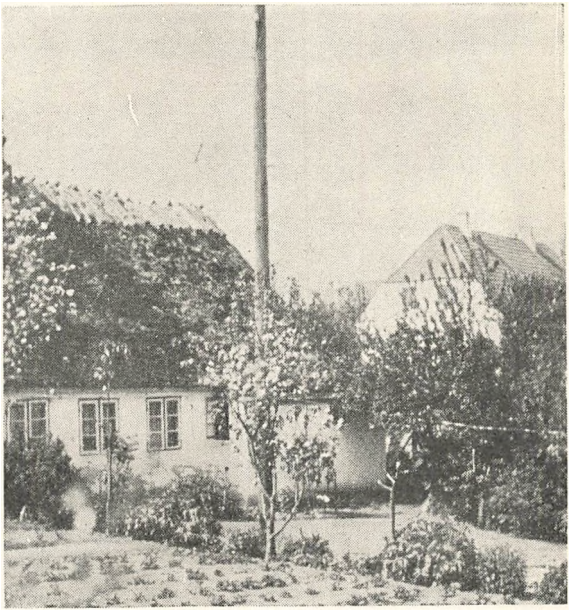

62. Fra Melby ved Kappel. Dansk Landsby.

63. Helligbæk Kro. Nord for Slesvig.
Typisk dansk Landevejskro.

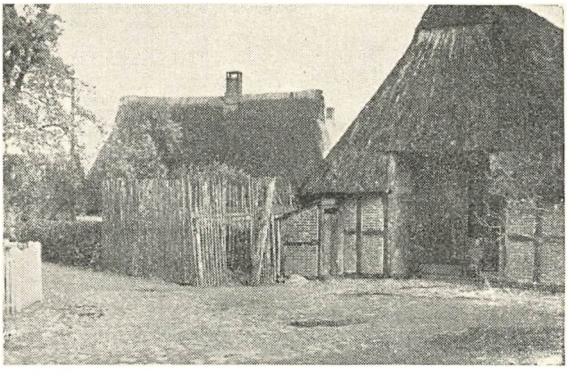

64. Fra Jevenstedt.

mellem de to Gaardracer endnu overmaade klart synligt. Særlig paa den slesvigske Midtslette, i Frisland og i Angel, altsaa Syd for den nuværende Statsgrænse, staar endnu Tusinder af stilrene danske Gaarde. Endnu mere paafaldende er dog det store Antal af stilrene nedersaksiske Gaarde, der gør Middelalderen levende for os, saa snart vi overskrider Folkegrænsen sydpaa. De gamle saksiske »*Røghuse*« (Huse uden Skorsten) er endnu langtfra alle forsvundne eller i Tidens Løb blevet forsynede med Skorsten. En flygtig Tælling viser, at der

65. Fra Jevenstedt.

mellem Danevirke og Ejder endnu findes et halvt Hundrede af disse primitive Boliger, ja, i Landsbyen Fockbeck lige uden for Rendsborg alene ni! Man kan roligt regne med, at der i Holsten endnu eksisterer mindst et Tusind af dem. Kører man i Midt- og Østholsten fra By til By og spørger efter »Røghuse«, saa overraskes man af deres store Tal: 2, 3 og flere i hver By.

66. Fra Jevenstedt.

67. Fra Jevenstedt. Røghus.

Vil man faa et stærkt Indtryk af Folkegrænsen, som den i Dag tydeligst fremtræder i Husenes og Landsbyernes Præg, skal man naturligvis først opsøge de ældste Partier i en Landsby. Vi behøver her ikke at præsentere en dansk Landsby nærmere og nøjes derfor med eet Billede (62). Det viser et lille, idyllisk, typisk dansk Byparti fra *Melby* ved Kappel, i An-

68. Dobbeltarne i et Røghus. Fra Ehndorf ved Neumünster.

69. Enkeltarne med »Schwibbogen« i et Røghus i Ascheffel, Hütten Herred.

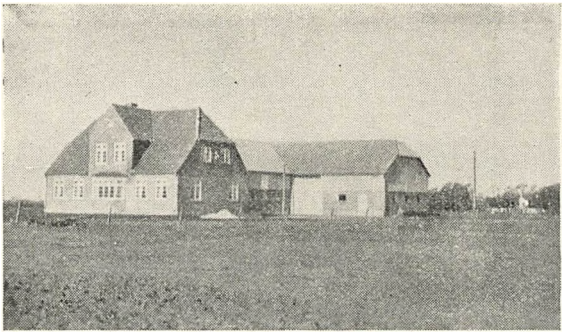

70. Typisk dansk Nybyggergaard,
opført 1934 i Jejsing af Kreditinstitut Vogelgesang.

71. Typisk dansk Husmandsbrug.
Fra Sølsted ved Tønder.

72. Typisk ny Gaard i Jevenstedt i Holsten.

gel, helt nede ved Slien. Baade det lille, smukke Hus med sine Kragtræer og det nye ved Siden af kan kaldes stilrene danske Bygninger. — Selv *Landevejskroerne* sætter Folkeskel. Det næste Billede (63) viser Helligbæk Kro lidt Nord for Slesvig. — Krohuset med denne Form for Rejsestalden er typisk for det danske Omraade; vi kan finde mange Hundreder af denne Krotype fra Danevirke til Skagen. Vi kan ikke finde een eneste af den Syd for Ejderen!

Man behøver blot at sammenligne Billedet fra Melby med Billederne fra Jevenstedt (Nr. 64—67) for at faa et slaaende Indtryk af Folkegrænsen. Vi har med Vilje ikke valgt en holstensk Landsby, der bedst passede os; vi har taget disse Billeder i den *første* Landsby, vi kommer til, naar vi nordfra passerer Ejderen ved Rendsborg, ligesom Melby er den *første* Landsby i Angel, naar vi sydfra kommer over Slien ved Kappel. Der kunde godt vælges andre, der viser Skellet endnu stærkere. Et Par af disse Billeder fra Jevenstedt viser gamle Røghuse (ligesom Billede 51). Den nye Skorsten paa Billede 66 røber,

at det kun er et Par Aar siden, at man i dette Hus har anbragt et Komfur; dette sættes ikke paa Arnens Plads, men i det saakaldte »Hørn« til venstre for Arnen.

Saa primitivt, som det ses paa Billederne 68 og 69, bor overordentlig mange Mennesker endnu Syd for Ejderen! Man forstaar godt, at en Holstener, der for første Gang kommer Nord for Danevirke, uvilkaarligt undres over de danske Stuehuses herskabelige Præg. »I Danskere bygger alt for flot! I bygger jo Eders Gaarde til Mennesker; men vi bygger vore til Avl og Drift!« er stadig gentagne Udbrud, man hører fra holstensk Side. Her i Holsten findes endnu utallige Huse og mindre Bøndergaarde, der hverken har Komfur eller Kakkelovn, hvor der kun er to smaa Stuer til Husbondens Familie og een til Aftægt (»Verlehn«). En Bilægger, der opvarmes fra et Hul ved Arnen, maa klare hele Opvarmningen, og Husmoderen staar

73. Typisk ny Husmandsbygning i Gr. Wittensee (tysk).

74. Brøns Banegaard. Typisk tysk.

75. Den tyske Privatskole i Skærbæk.
Typisk for de mange nye, tyske Privatskolebygninger, der virker absolut fremmed i Nordslesvig.

hele Dagen i Træk og Kulde og Røg foran Arnen, i stadig Kamp med Halm og andet, som fra Loen føres derop. Ja, man finder overordentlig mange smaa Røghuse med *to Arner* ved Siden af hinanden, indrettet til to Familier, der foruden den fælles Lo kun har hver en Stue og et Kammer at raade over. De to Husmødre staar Side om Side og tilbereder deres Mad ved Arnerne!

Vender vi saa Blikket fra de gamle Gaarde til *Nybygningerne,* viser Skellet sig næsten lige saa tydeligt. Det kan være tilstrækkeligt at vise hen til foranstaaende Billeder. Gaarden fra Jejsing (Bill. 70) er typisk dansk med skarp Adskillelse mellem Stuer, Lo og Stald, med Stuefronten mod Syd, stilren dansk Gavl, Længerne vinkelret samlet omkring en Gaardsplads, Loen tværs gennem Huset o. s. v. De samme danske Væsenstræk viser Husmandens Gaardanlæg (Bill. 71). De nye Gaarde fra det nedersaksiske Omraade røber lige saa tydeligt Arven fra den gamle Saksergaard: Det brede, kraftige Anlæg, Bestræbelsen for at samle alt under eet Tag uden en skarp Adskillelse (Bill. 72 og 73).

Man forstaar af denne Gennemgang, hvor *fremmed* de af landsfremmede tyske Arkitekter tegnede tyske Banegaarde, Domæne- og Rentegaarde og nye Privatskoler maa virke i Sønderjylland, og man gruer, naar man endog i enkelte Tilfælde kan finde imiterede Uglehuller anbragt paa Gaarde og Huse, der er bygget i den tyske Tid. — Det er ikke blot en Forskel i almindelig Smag, der aabenbarer sig i disse Bygninger, men de staar som et synligt Tegn paa, at det tyske er fremmed paa den danske Folkegrund.

Det maa være tilladt at sige, at det samme gælder Funkishuse i det danske Landskab. Ligesom god Musik, Malerkunst og Digtekunst maa være præget af Folkesindet, saaledes skal sund Arkitektur være jordbunden.

2. Grænsen mellem to Gaardracer.

Naar man vil trække den nøjagtige Grænse mellem Saksergaardens og den danske Gaards Omraade, nytter det ikke, at man retter sig efter *trykte* Kilder. Den danske Historiker *P. Lauridsen* mente 1894 paa Grundlag af Arkivstudier at kunne fastslaa, at Saksergaarden o. 1709 beherskede Omraadet op til Linien Eckernførde-Slesvig-Arnholt-Jydbæk-Sylvested-Vedbæk-Ramsted; men han oversaa, at Størstedelen af Svansø beherskedes af Saksergaarden. P. Lauridsen tilføjer: »Nu er denne Grænse ganske udvisket. I Danevirkeegnen har jeg Sommeren 1894 kun kunnet finde et Par ganske forkomne Rester af holtsatisk Byggemaade. I arkitektonisk Henseende beherskes Egnen af en Husform, der ikke afviger synderligt fra det danske Hus i Nabostrøgene mod Nord«.

Til Trods for denne sidste klare Udtalelse indtegner en dansk Bog om »Danske Bøndergaarde«, udkommet 1925, endnu Grænsen mellem

de to Gaardarter paa følgende Maade: Sli-Slesvig-Jydbæk-Vedbæk-Ramsted!

Den nyeste tyske Bog om Bøndergaarde i Hertugdømmerne, udkommet 1927, lægger Grænsen endnu længere mod Nord, idet hele den sydlige Halvdel af Angel betegnes som nedersaksisk præget. En dansk Bog, udkommet 1933, nævner ikke blot samme Grænse, men overtager endog Betegnelsen »det *cimbriske* Hus«, som Tyskerne har indført for at undgaa at kalde de sønderjydske Huse danske!

Alle disse Opgivelser er urigtige. Grænsen mellem de to Gaardracer svarer — naturligvis — til Folkegrund og Folkerod:

> *Nord fra og ned til Linien Sli—Danevirke har vi den danske Gaard. Syd fra og op til Ejderen har vi Saksergaarden. Ingenmandslandet mellem Danevirke og Ejder er tydeligt præget af den største Stilblanding.*

At Omraadet Nord for Danevirke, der afgrænses af Linien Slesvig-Jydbæk-Vedbæk-Ramsted, i Dag har rent danske Gaarde, skal senere bevises. Her interesserer os kun *Grænsebæltet mellem Danevirke og Ejder*. For dette Omraade gælder:

1) Hele Omraadet er mere eller mindre blandet. Dette gælder de enkelte Landsbyer og Omraadet som Helhed. Det er naturligt, at den nordligste Del fortrinsvis er danskpræget, men jo længere vi kommer ned mod Ejderen, des mere viser det saksiske Præg sig.

2) Intet Steds Nord for Ejderen findes Saksergaarden saa smuk og stilren, som den møder os, saa snart vi overskrider Ejderen mod Syd. »I dette etnografiske Blandingsomraade har Saksergaarden uden Tvivl bevist sin Overlegenhed og er Kendetegnet paa det mod Nord fremtrængende nedersaksiske Folkevæsen. Men Saksergaarden staar lige saa umiskendelig under jydsk Byggemaades Paavirkning. Husene er lavere, synes hist og her at være fattigere, eller Gaardspladsen med flere Bygninger optræder. Der kan ikke være Tale om en ensartet Byggemaade, der strækker sig over hele dette Omraade«. (Lehmann, Das Bauernhaus in Schleswig-Holstein.) — 3) Den primitive og uhygiejniske Saksergaard er

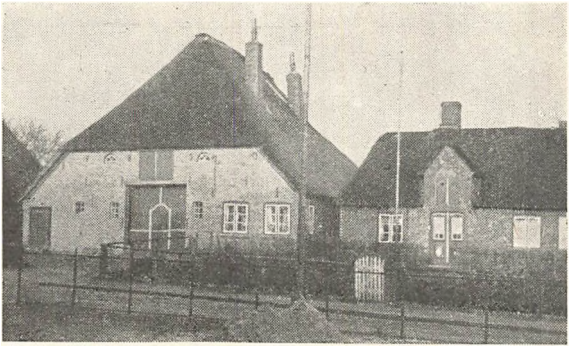

76. Sdr. Stapel: Ombygget Sakserhus med lille dansk Hus ved Siden.

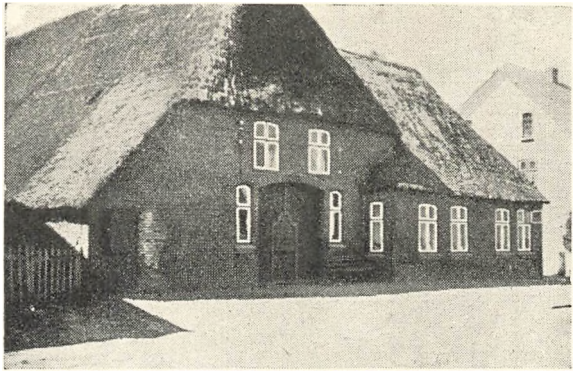

77. Gaard i Erfde. Til Saksergaarden er bygget et Stuehus som Korsfløj.

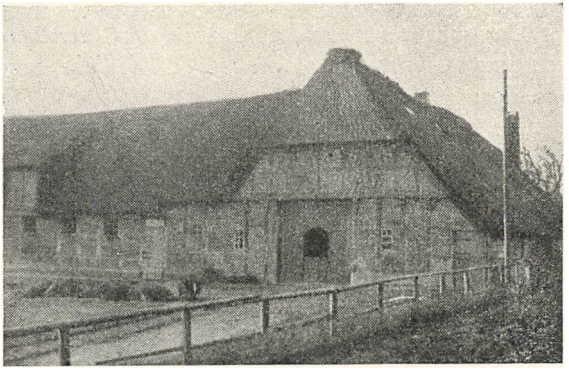

78. Seeth: Ombygget Saksergaard fra 1749, med en Staldbygning som Korsfløj.

79. Bargen: Saksergaarden ligger som Kærne i en nu dansk Gaard; men Indgangen til Stuerne forer gennem Loen.

i rivende Tilbagegang; den danske Gaard vinder stærkt frem fra Aarti til Aarti.

Paa Grundlag af Undersøgelser i hver eneste Landsby kan der her gives følgende meget korte Oversigt over dette Blandingsomraade.

Billederne 76—80 er fra *Stapelholm*, Landet mellem Ejder, Treene og Sorge. Hele Stapelholm viser den største Blanding. I en og samme By finder man typiske saksisk prægede og stilrene danske Huse Side om Side. Billede 76 viser som Eksempel et lille dansk Hus og et ombygget saksisk, der smyger sig tæt op ad hinanden. Regelen er dog meget ejendommelige *Overgangsformer fra saksisk til dansk*. — Hvorledes Overgangsprocessen foregaar, viser de fem Billeder 76—80. Folkene vil ikke længere bo i Bagenden af Huset, og der indrettes en Stue til Gaden (Billede 76) eller et helt Stuehus som Korsfløj (Billede 77). Kreaturerne kræver ogsaa mere Plads, og

der bygges en Korsfløj til Stald (Billede 78). Resultatet bliver den interessante Gaardtype (Billede 79), hvor den gamle Saksergaard endnu ligger som Kærne i et Gaardanlæg, der allerede som Helhed er mere dansk end saksisk; men Indgangen til Stuerne fører endnu gennem Loen. Til sidst indrettes Stuedør og Forstue, og vi har en stilren, enlænget dansk Gaard med den typiske Tredeling i Stuer, Lo, Stald, med baade Stuedør og Lo paa Langsiden (Billede 80). At Loporten her som i hele Ingenmandslandet og et Stykke Nord for Danevirke har de typisk saksiske Linier i sin Dør, kan naturligvis lige saa lidt gøre denne Gaard til en Saksergaard, som Flip og høj Hat kan gøre en Neger til en Europæer. — Meget karakteristisk for Stapelholm er endvidere, at det typiske Gavlindsnit med Uglehullet næsten er ukendt, selv paa de ældste Huse.

80. Seeth: Ren dansk Gaard.

81. Dansk Gaard fra Jagel.

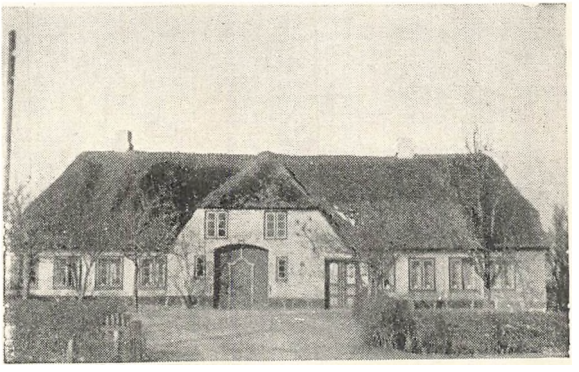

82. Dørpstedt, dansk Gaard med saksisk Kerne.

De følgende fire Billeder (81—84) er fra »*Frisletten*«, paa begge Sider af den gamle Hærvej fra Slesvig til Rendsborg. Stærkere end andre Steder har den danske Gaard her vundet frem i de sidste Menneskealdre. Ned til Linien Selk-Jagel-Rheide-Dörpstedt er Bebyggelsen i

83. Hohn: Gammelt Røghus, beboet indtil 1933.

mer. Underlaget er saksisk. Uglehullet viser sig;

84. Hohn: Saksergaard ved Hovedgaden.

85. Røghus i Sønderby, Midtsvans.

Dag dansk, selv om man endnu nogle Steder vestpaa gaar ind ad en Port i Stedet for en Dør (se Billede 54). Som typiske Gaarde fra denne Del af Frisletten viser Billede 81 en fra Jagel, Billede 82 en fra Dörpstedt.

Den *midterste* Del af Omraadet er præget af Kampen mellem de to Gaardformen man finder alle de fra Stapelholm kendte Overgangsformer, og den danske Langgaard begynder ogsaa allerede at præge denne Egn. Dog er Omraadet fra Hütten og øst- og sydpaa endnu saksisk præget og rigt paa gamle Røghuse.

Det *sydligste* Bælte er ogsaa blandet, men maa dog endnu siges at beherskes af Saksergaarden. Fra denne Del af Frisletten viser Billederne 83 og 84 to Saksergaarde fra Hohn. I denne Stilrenhed virker de dog allerede paafaldende blandt de mange stilblandede Nybygninger.

Blandingsomraadets tredje Del er *Svans* (Svansø; tysk Schwan-

sen), Halvøen mellem Slien og Eckernførde Fjord, Ingenmandslandets mest mishandlede Del.

Oprindelig laa denne Halvø (Ø) uden for den sammenhængende danske Bebyggelse, men den blev efterhaanden bebygget fra Angel, hvad Stednavnene viser, og Svans laa dækket bag den ældste danske Grænsevold. 1260 blev dette rent danske Omraade pantsat, i Realiteten afstaaet, til de holstenske Grever og derefter »koloniseret« i Lighed med det vendiske Østholsten og iøvrigt hele Østelbien. Alle disse Koloniomraader har gennem Tiderne været præget af Herremænds Slotte og livegne Trælles usle Hytter. Den danske Gaard paa Svans veg sydfra for den primitive saksiske; men i de sidste Menneskealdre gaar Bølgen den modsatte Vej.

86. Dansk Hus med saksisk Islæt fra Koslev (Kosel).

Disse forvirrede Forhold medførte en saa forvirret Byggemaade, at den kan bringe Forskeren til Fortvivlelse. Forskellen mellem Angel og Svans er saa iøjnefaldende, at man ved første Blik fristes til at regne Svans til det saksiske Omraade. Alle Hustage er paafaldende høje og stejle, Rygningen er saksisk overalt, — men Orientering og Grundplan er i Dag overvejende Dansk, og medens man skal lede meget længe, inden man finder et virkeligt saksisk Hus, som det, Billede 85 viser, møder man, navnlig i den nordlige Del, Hundreder af danske Gaarde og Huse. Svans er kaotisk stilblandet i enhver Henseende. Man finder for Eksempel danske Gavle med Uglehul (Billede 86) og med saksiske Hestehoveder (Billede 87), og hvilken Stil viser Huset i Lohse (Billede 88)? — I Almindelighed gælder for Svans som for hele Ingen-

87. Dansk Gavl med saksiske Hestehoveder i Brodersby.

88. Lille Hus med højt Tag ved Lohse.

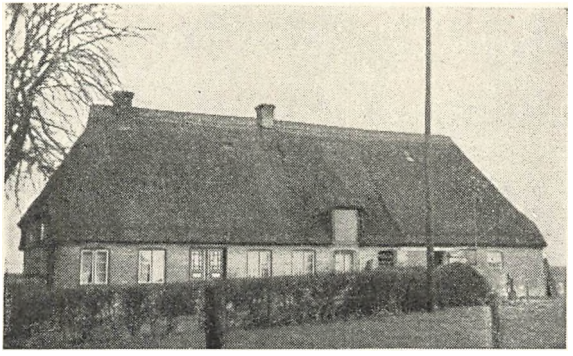

89. Enlænget dansk Gaard i Kopperby (Nordsvans). Rygningen er dog saksisk.

90. Dansk Hus med Kragtræer i Olpenæs. (Nordsvans).

mandslandet, at Bonden i Dag bor i en dansk Gaard, den lille Mand i mere saksisk prægede Huse. — *Den nordlige Del af Svans* ned til en Linie, der omtrent fra Svans Sø gaar over Schuby og Sieseby til Rieseby, maa dog i Dag helt regnes til det danske Byggeomraade. Her oppe paa Nordsvans, hvor man endnu saa sent som 1780 talte Dansk, finder vi overalt danske Gaarde (Billede 89), og man kan endog enkelte Steder her paa den nordlige Del af Svans træffe Huse med Kragtræer (Billede 90)! Det turde være tvivlsomt, om Saksergaarden nogen Sinde har

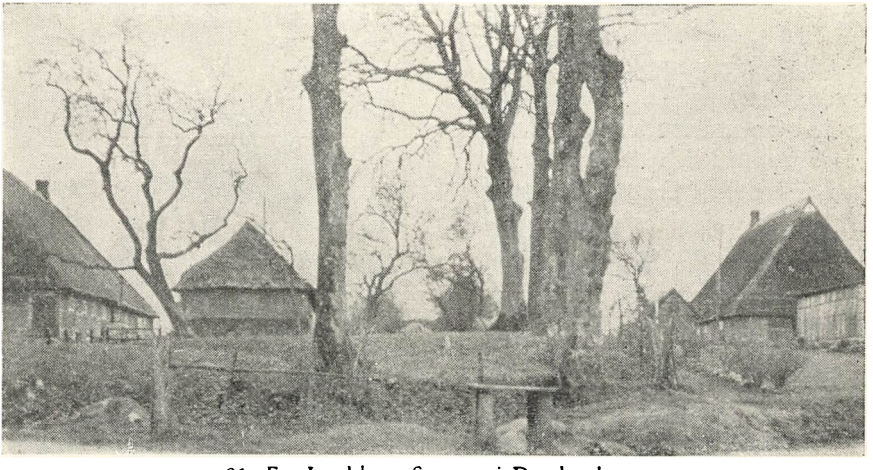

91. Fra Landsbyen Sprenge i Danskerskoven.

været herskende paa Nordsvans.

Ingenmandslandets sidste Omraade er *Danskerskoven* (tysk Dänischwohld), der ligger mellem Eckernførde Fjord og Kiel Fjord. Her har aldrig været Tale om en sammenhængende dansk Bebyggelse, idet danske Stednavne kun forekommer spredt langs med Sydsiden af Eckernførde Fjord. De store Skove er ryddede af holstenske Kolonister, og det er derfor naturligt, at Danskerskoven i Dag med Hensyn til Bebyggelse er nedersaksisk præget. Landsbyerne Sprenge, Surendorf og andre gør et absolut saksisk Indtryk (Billede 91), og der er bevaret ikke saa faa Røghuse i Danskerskoven. Man finder her endog en nybygget, stilren Saksergaard, vistnok den eneste Nord for Ejderen (Billede 92). Men man ser ogsaa her tydeligt, at Udviklingen gaar bort fra Saksergaarden. Man bygger en Stuekorsfløj ud til Gaden (Billede 93), man lader den gamle Saksergaard staa som Lade og bygger et helt nyt Stuehus, og undtagelsesvis er man naaet helt over til det danske Gaardanlæg.

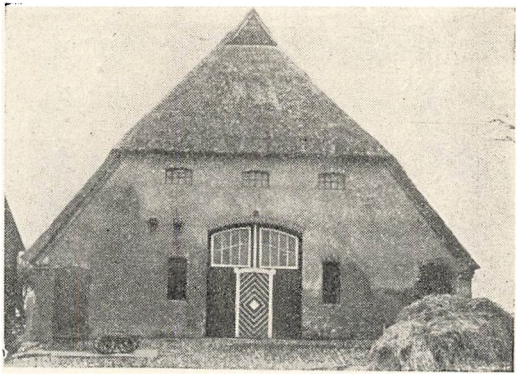

92. Krusendorf:
En nybygget Saksergaard (stor Sjældenhed).

Resultatet af denne Undersøgelse bliver, at man i Dag vanskeligt kan trække Grænsen mellem den danske Gaard og Saksergaarden op med en klar Streg. Nordspidsen af Svans og den nordligste Del af Frisletten er danskprægede, Stapelholm og den midterste Del af Frisletten er saksiskdansk, det sydlige Svans, den sydligste Del af Frisletten og hele Danskerskoven er nedersaksisk prægede; men Grænsen forskydes stadig mod Syd. Rigtigst er det at tale om et *Grænsebælte,* der svarende til Jord, Nedstamning og Historie omfatter Omraadet mellem Danevirke og Ejder.

Til dette Grænsebælte maa dog ogsaa regnes den nordvestlige Del af *Ditmarsken,* idet den danske Gaard, her betegnende nok kaldt »Dwerhuus«

93. Saksergaard med Stuekorsfløj i Surendorf.

(Tværhus), er trængt frem over Ejderen til en Linie, der kan trækkes fra Frederiksstad over Heide ned til Nordøsthjørnet af Ditmarskerbugten. (Meddelt efter trykte Kilder.)

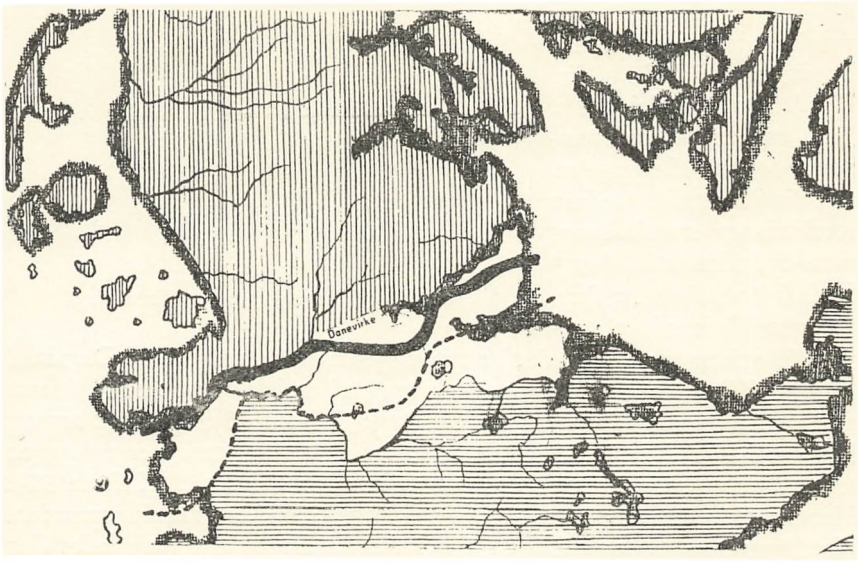

■■■■ Sydgrænsen for den danske Gaards sammenhængende Omraade 1935.
- - - - - Nordgrænsen for Saksergaardens Omraade.
Mellem de to Grænser ligger der et Overgangs- og Blandingsomraade.

3. Den danske Gaards Typer i Sydslesvig.

De to Gaardracer viser naturligvis noget forskelligt *Typepræg* efter den Egn, hvor Huset er bygget. Det er naturligt, at den østholstenske Saksergaard viser Spor af vendisk Paavirkning; man kan finde de *indadvendte* Hestehoveder i Gavlen, ja, man kan endog i et enkelt Tilfælde finde den vendiske Rundby (f. Eks. Gr. Harrie ved Neumünster). Det er lige saa naturligt, at den danske Gaard er noget forskellig efter, om den ligger i Marsken,

95. En frisisk Hallig. Dansk Byggemaade.

paa det jydske Smeltevandsomraade eller i Østjyllands og Øernes Morænelandskab. Tre Egnsomraader Nord for Danevirke interesserer os særligt: 1.) Frisland, 2.) Omraadet Nord for Danevirke, der skal have været saksisk præget i 1709, 3.) Angel. — *Friserne* følger dansknordisk Navneskik med Hensyn til Sted- og Personnavne. Det undrer os derfor ikke, at deres Huse og Gaarde hører til den danske Gaardrace. Man kan køre fra Ribe over Tønder, Bredsted, Husum til Frederiksstad, uden at man paa nogen Maade kan se, hvor man færdes paa dansk eller paa frisisk Omraade. Men tager man blot fra Frederiksstad en halv Mils Vej op til Seeth paa Stapelholm, faar man et tydeligt Indtryk af, at man har passeret en Folkegrænse, og dog hører Stapelholm ikke til det rent nedersaksiske Omraade.

96. Landsby paa Før. Dansk Byggemaade.

Man kan endog sige, at de frisiske Gaarde er ualmindelig *rene i Stilen*. De ligger nøjagtig solrette, markerer i udpræget Grad Længden og det symmetriske Gaardanlæg, har altid Indgangsdør og Loport paa Langsiden, holder strengt paa Rækkefølgen Stuer, Lo, Stald, og Valmgavlen med Loftslugen mangler sjældnere her end paa andre Egne. (Billederne 95 og 96). Om den runde Bue over Dørene og Kvisten over Indgangsdøren oprindelig er en frisisk Ejendommelighed, kan ikke siges med Sikkerhed, thi de findes i Dag over hele Vestslesvig. (Billede 97).

Selv den ejendommelige *Hauberg*, der i saa stærk Grad præger Ejdersted, og der kan spores gennem hele Frisland til Holland, hører ikke til den saksiske, men til den danske Race. Man skal blot opløse den i dens Bestanddele og tegne dens Grundplan, da erkender

97. Fra Møgeltønder Sønderby. Typisk er Rundbuen og Kvisten med »e Arkensgaf« over Døren.

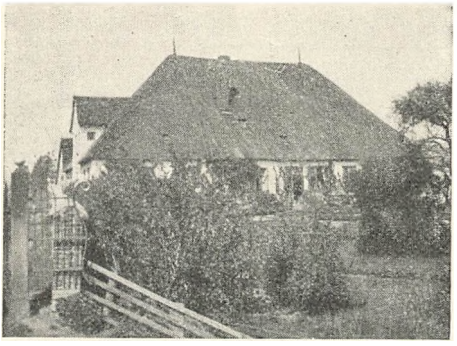

98. Fra Witzwort i Ejdersted.
En frisisk Hauberg, bygget 1712.

man, at en Hauberg ikke er andet end en firelænget Gaard af dansk Art, hvor alle fire Længer og Gaardspladsen med er sammenfattede under et vældigt Tag. Stuelængen ligger mod Syd, Loen gaar tværs gennem Huset, og midt inde i hver Hauberg findes den saakaldte »Firkant«, der svarer til Gaardspladsen i en dansk Gaard.

Det berømte *Omraade Nord for Danevirke* (Slesvig-Jydbæk-Vedbæk-Ramsted), der skal være behersket af Saksergaarden, eksisterer kun i ukyndige Folks Fantasi. At der engang har ligget enkelte Saksergaarde Nord for Danevirke, viser Ostenfeldgaardene i Lyngby, Husum og Altona Museer. Men disse Gaarde viser tillige, at Ostenfeldgaardene ikke var saa stilrene Saksergaarde, som man endnu i Dag i Tusindvis kan finde dem Syd for Ejderen. At de nogen Sinde har været fremherskende paa denne Egn, forekommer os ret usandsynligt, naar man i Dag ikke kan finde Eftervirkninger af saksisk Byggemaade i de i Løbet af det sidste Aarhundrede opførte Huse og Gaarde. Hele den paagældende Egn er i Dag lige saa rent dansk af Byggemaade, som en hvilken som helst anden dansk Egn. Billederne fra Ostenfeld, Vedbæk og Sylvested viser *typiske*

99. Typisk Gaard i Ostenfeld.

100. Typisk Gaaerd i Wittbeck (Vedbæk)
v. Ostenfeld.

Gaarde fra dette Omraade, smukke, stilsikre og stilrene danske Gaarde. — Den eneste Saksergaard Nord for Danevirke ligger i Ramsted ved Svavsted (Billede 102). Meget svage Antydninger af saksisk Underlag kan iagttages i Ostenfeld og Hude, noget stærkere i Hollingsted; men det er altsaa en Kendsgerning, at der kun findes 1 — een — Saksergaard Nord for Danevirke, mens der findes mindst 1000 danske Gaarde Syd for! Det er derfor ikke for tidligt at gøre en Ende paa Fantasierne om et nedersaksisk præget Omraade Nord for Danevirke.

De to følgende Billeder (103 og 104) viser *typiske* Gaarde fra *Angel*. Det er ikke nødvendigt at udføre nærmere, hvor stilren dansk *hele* Angels Byggemaade er. Den runde Tagbue over Døren (Billede 104), der findes overalt i Angel, kendes lige saa godt fra Fyn; det typiske »Herregaardsanlæg« med frit liggende Stuehus og to andre Længer, der indrammer en statelig Gaards-

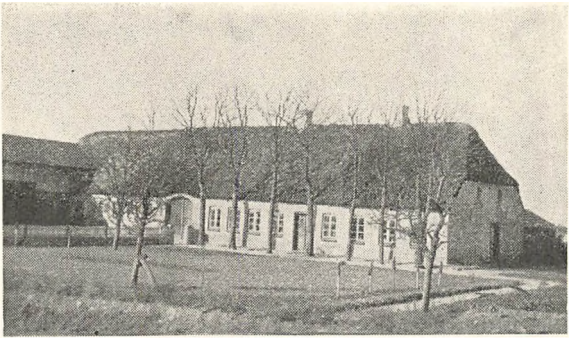

101. Typisk Gaard fra Sylvested (Silberstedt).

102. Saksergaard i Ramsted ved Svavsted, den eneste Saksergaard Nord for Danevirke.

103. Typisk Angelbogaard. — Fra Husbyskov.

104. Typisk Angelbogaard fra St. Kværn. Tre fritliggende Længer indrammer en stor Gaardsplads.

plads, kendes lige saa godt fra Sundved, Als og andre Steder paa dansk Omraade, men det er ganske udelukket, at man kan finde noget lignende Syd for Ejderen! Blot eet lille Træk virker fremmed ved Angelbogaardene: det ejendommelige Indsnit oppe i Valmgavlen (Billede 103). Det er ikke et Uglehul; men selv om der paa dette Sted ganske umotiveret vilde være anbragt et Uglehul, vilde det jo ikke gøre Angelbogaarden til en Saksergaard.

4. Nordisk og tysk Byggemaade.

Naar vi hidtil har anvendt de gængse Betegnelser »Saksergaarden« og »den danske Gaard«, er det næppe helt korrekt. Tyskerne taler om den »*nedersaksiske*« Gaard, og denne Betegnelse er meget bedre, thi den nedersaksiske Gaardform behersker kun det nordtyske Sletteland, det nedertyske Folkeomraade. Tyskland er lige saa stilbroget, hvad Byggemaade angaar, som det er broget med Hensyn til Folkeæt.

Derimod turde de samme Væsensejendommeligheder i Bøndergaardene gaa igen over hele *Norden*. De nordiske Broderstammer bygger i Længden, adskiller skarpt Beboelse, Lo og Stald, foretrækker Tværdelingen o. s. v. Saa vidt vides er dette Skel mellem fællesnordisk og tysk dog endnu ikke behandlet nærmere.

Med absolut Sikkerhed kan der dog siges, at der med Hensyn til Byggemaade ikke findes nogen Antydning af en Kongeaagrænse.

Man finder forskellige Gaardtyper, naar man kører tværs over den jydske Halvø fra Øst til Vest; men man kan ikke paa nogen Maade paa Bøndergaarde og Smaahuse se, naar man i nord-sydlig Retning passerer Kongeaaen. Gaardene i det sydlige Jylland er noget bredere, den enlængede Gaard er noget hyppigere end længere nordpaa, men Kongeaaen markerer paa disse Punkter ingen brat Overgang, og de afgørende danske Væsensejendommeligheder er mindst i lige saa udpræget Grad til Stede i Sønderjylland som i Nørrejylland.

Hvilken Betydning det har at konstatere dette, kan vi vise ved at citere en *tysk* Gaardforskers Ord: »Bondegaarden er mere end blot et Husly. Den er sammengroet med Bondens Sind. Selv den ukyndige faar uvilkaarligt en Anelse om Gaardens Betydning for Spørgsmaalet om, til hvilket Folk Bonden hører. *Bondens Gaard er det korte Udtryk for Omraadets Folkepræg* (»Volkstum«)«. (Lehmann).

Saaledes viser Bondegaarden tydeligt, at Sønderjylland ned til Danevirke er gammelt dansk-nordisk Folkeomraade.

V. AFSNIT

FOLKELIG UNDERBEVIDSTHED I SØNDERJYLLAND

1. Folkelig Underbevidsthed.

LAD os tænke os, at vi spørger en Dansker, f. Eks. paa Fyn: »Hvorfor regner du dig som hørende til det danske Folk?« Maaske vil han svare: »Jeg er født i Danmark og har altid boet her!« Det er altsaa *Jorden,* der nævnes som afgørende. Maaske vil han vise hen til, at han ikke har andet end dansk *Blod* i sine Aarer. En anden vil maaske nævne, at hans *Modersmaal* er dansk, eller at han ved *Historiens* og *Kulturens* Baand føler sig knyttet til det danske Folk.

Det er mange forskellige Svar, vi kan tænke os paa dette Spørgsmaal, og de er alle rigtige. Men det vigtigste og mest afgørende for, at man hører til et bestemt Folk, vilde ingen finde paa at nævne, fordi den enkelte ikke er sig det bevidst. Det er dette *vigtigste* Folkekendemærke, vi nu skal tale om.

For at forstaa det, maa vi først være klar over, at hver eneste af os har Ret til at kalde sig »et *enestaaende* Menneske«. Det enkelte Jeg bliver i sin særprægede Form kun født een Gang. Man kan undersøge alle 2000 Mill. Mennesker; der er ikke to, der er ens, end ikke Tvillinger. Dette gælder det legemlige, men det gælder endnu mere det sjælelige! Hvert enkelt Menneske har sit sjælelige Særpræg og som Følge deraf sin egen Væremaade.

I nyere Tid søger man at forklare dette ejendommelige ved at tale om en *Underbevidsthed* hos det enkelte Menneske. Aarsagen er skjult; men Virkningen er aabenbar: Nede fra Underbevidsthedens Dyb skaber den enkelte sig med Instinktets Sikkerhed sine særprægede Udtryksformer og reagerer paa sin særegne Maade over for de Paavirkninger, der udefra kommer til ham.

Saaledes har ogsaa hvert Folk sin folkelige Underbevidsthed og som Følge deraf sin særprægede Maade at være paa!

Dette ejendommelige kan lige saa lidt forklares hos Folket som hos den enkelte. Vi maa nøjes med at fastslaa, at der hos hvert Folk i Tidernes Løb har bundfældet sig en folkelig Underbevidsthed, der bevirker, at

hvert enkelt Folk er dybt forskelligt fra alle andre, at hvert enkelt Folk underbevidst, men med instinktiv Sikkerhed paa en egen, særpræget Maade reagerer mod Paavirkninger udefra og skaber sig sine egne, særprægede Udtryksformer for »Folkesjælen«, f. Eks. i den Maade, hvorpaa man bygger sit Hus eller udfører sin daglige Dont, i Sæd og Skik, i Sagn og Tro, i Farvers, Toners og Ords Udtryksformer.

Denne folkelige Underbevidsthed kan fastslaas hos enhver, der ifølge sin Natur hører til et bestemt Folk, og den er det mest afgørende, naar man vil bestemme, til hvilket Folk en Befolkning hører. Franskmanden *Barrès* siger: »Lad os lukke vort Hjerte op for den Sandhed, at det væsentlige i Mennesket er de Egenskaber, der er fælles for alle, som er opvokset i samme Nation. Enhver bør se sig selv som et Produkt af Jorden og de døde og indrette sit Liv paa at tjene den større Enhed, som han tilhører, Folket!«

Et klart synligt Udtryk for den folkelige Underbevidsthed har vi allerede behandlet i det foregaaende Afsnit. Hvorfor *kan* man ikke bygge en *Bondegaard* og et Husmandsbrug i Nordslesvig paa den Maade, man finder naturlig i Holsten? Hvorfor kan de ikke bygge en Bondegaard som vi? Man kan lige saa godt spørge: Hvorfor kan en Stær ikke bygge sin Rede som en Svale? Folkeinstinktet leder den enkelte Bonde til at bygge sin Gaard paa sit Folks særegne Maade.

Til de *primitive Udtryksformer* for den folkelige Underbevidsthed hører foruden Byggemaaden: 1.) Avl og Drift og daglig Dont, 2.) Klædning, Mad og Drikke, 3.) Sæd og Skik, 4.) Folkedigtning, 5.) Sagn og Tro, — og dybest nede finder vi det, der mest præger et Folk og skarpest sætter Folkeskel: 6.) Folkesindet (Folkelynne).

Det er alle disse Udtryksformer for den folkelige Underbevidsthed, der dybest og derfor stærkest sætter Skel mellem Folk.

2. Avl, Drift, daglig Dont og Syssel.

Turisten, der haster frem paa Jernveje eller Landevej, ser kun Overfladen. Overalt slider Bonden paa sin Mark og i sin Lade, med gamle Redskaber eller med moderne Maskiner, overalt arbejder Haandværkeren med sit Værktøj, formet efter ældgammel Hævd eller uniformeret af moderne Fabrikker. Den, der har Sans for primitiv Folkekultur, studser imidlertid, saa snart han kommer over en Folkegrænse. Han ser mangt og meget, han aldrig har set hjemme hos sit eget Folk, og han bliver efterhaanden klar over, at dette ikke skyldes forskellige *Egnes* forskellige Drifts- og Arbejdsmaader, men at det er Udtryksformer for et frem-

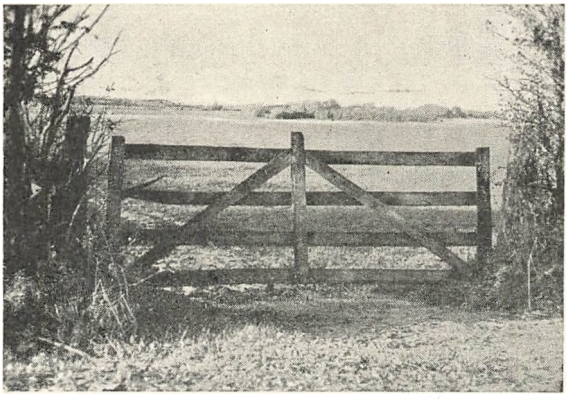

105. Markled fra Angel (dansk).

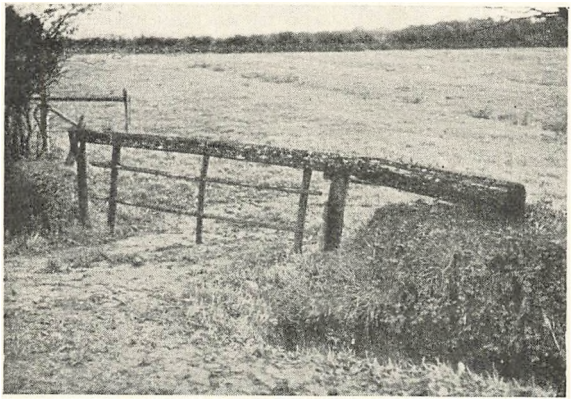

106. Markled fra Midtholsten (nedersaksisk).

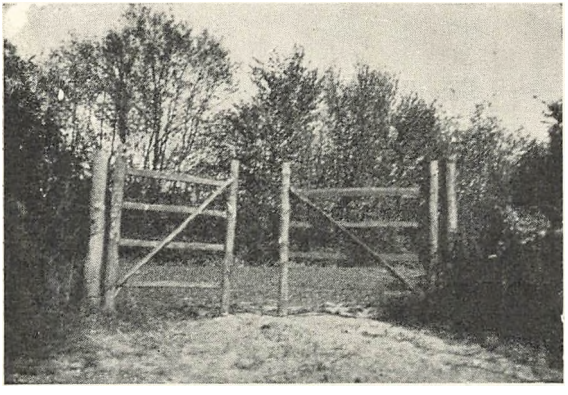

107. Markled fra Østholsten (vendisk-tysk?).

med *Folks* Ejendommelighed.

Vi skal her blot nævne nogle faa *Eksempler,* der viser et Skel mellem det danske og det tyske Folk ved den ældgamle Folkegrænse.

Noget af det første, der slaar een, naar man nordfra har passeret Ejderen ved Rendsborg, er de ejendommelige *Markled,* der ses paa Billede 106. Nord for Ejder finder man overalt vort »danske« Led, der er bygget efter Princippet *Dør* (Billede 105), undtagen enkelte Led i den allersydligste Del af Frisletten og et helt enkelt i Angel, stillet op af en indvandret Holstener. Syd for Ejder finder man ogsaa »danske« Markled, men ved Siden af optræder det »tyske«, der er bygget efter Princippet: *Bom.* I det tidligere vendiske Omraade, i Østholsten, dominerer det tvedelte Markled, bygget efter Princippet: *Port* (Billede 107). Dette sidste Led viser sig dog et Stykke op i den østligste Del af Ingenmandslandet.

Ser man saa en *Ar-*

bejdsvogn ved Huset, opdager man snart et andet Skel. Nord for Danevirke har man den danske Arbejdsvogn, Angel naturligvis indbefattet (Billede 108). Billede 109 viser frisiske Arbejdsvogne, »ensrettede« en Torvedag paa Bredsted Torv; det er de samme Vogne, som man bruger overalt paa det danske Folks Omraade. De tyske Arbejdsvogne er en halv Fod bredere af Spor, og deres Kasse har en anden Form (Billede 110). Endnu tydeligere bliver Skellet, naar Vognen omdannes til *Høstvogn;* en tysk Høstvogn ser fantastisk ud, set med en Danskers Øjne. Typisk for et Ingenmandsland er det, at Omraadet mellem Danevirke og Ejder med Hensyn til Arbejdsvogne ikke er ensartet. Svans har den brede Vogn, men Stapelholm har den smalle! Dette ældgamle Skel mellem den smalle og den brede Vogn er fra gamle Dage af indtil i Dag lige saa kendt paa begge Sider af Sli som paa begge Bredder af Nederej-

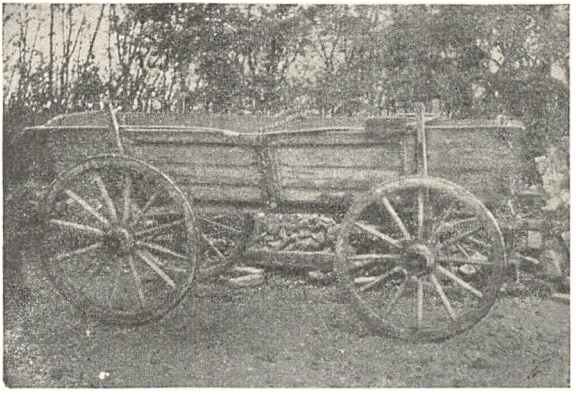

108. Arbejdsvogn fra Angel (dansk).

109. Frisiske Vogne paa Bredsted Torv.

110. Arbejdsvogn fra Holsten (tysk).

der. Man behøver blot at tale med en Bonde paa Svans eller paa Stapelholm for at faa dette stadfæstet.

Lignende Forskelle optræder i den Form, som Bondens *Leskaft* har, og i den Maade, hvorpaa han svinger sin Le.

Gaar man derefter ind i Huset og beder Bonden om at svinge sin *Plejl,* opdager man et andet Skel, der er gammelkendt. Enhver Dansker, der kan omgaas en Plejl, ved, hvorledes den skal haandteres, og hvad man kalder »Kvindeslag«. Men Syd for Folkegrænsen slaar de alle sammen Kvindeslag!

111. Pige ved Markarbejde.. Bellin ved Selent Sø

Et andet ældgammelt Folkeskel kan endnu tydeligt iagttages. Det gælder *Pigers og Koners Deltagelse i Landbrugsarbejdet.* Det var et gammelt Ord i Angel, at Pigerne ikke vilde over paa den anden Side af Sli, thi der skulde de op Kl. 4 om Morgenen og ud at tærske i Loen sammen med Karlene. Saa snart man kommer over den gamle Folkegrænse, kan man endnu i Dag se Piger og Koner stærkt sysselsat med Udendørsarbejde.

Deltagerne i et dansk Studieselskab anslog Forholdstallet mellem Kvinder og Mænd, de havde iagttaget ved Markarbejde paa tysk Omraade i Maj Maaned, til 20:1!

3. Klædning.

De Folkeskel, der tydeligt traadte frem i de gamle *Folkedragter,* er i Dag udslettede, eftersom vi alle »klæder os paa Fransk og derfor skal fryse paa Dansk«. Men det vigtigste, fra gammel Tid af mest iøjnefaldende og bedst kendte Skel mellem Dansk og Nedersaksisk er endnu bevaret saa klart og tydeligt, at man kan trække Folkegrænsen op alene ved at agte paa, om Mændene gaar med *Træsko* eller *Trætøfler* (Klodser).

Det er Fodtøjets Underdel, der er afgørende ved Bestemmelsen. Danskerne bruger Træsko med to Klamper under Foden, Holstenerne med een Klamp.

Dette Skel har alle Dage virket paafaldende og givet Anledning til gensidig Spot.

112. Trætøfler (Klodser) fra Holsten.

»Hannemann kommt von Jütland an,
hett grote Holtschoh an!«

sagde Holstenerne, og naar de rigtig vilde gøre Grin med deres nordlige Naboer, saa sang de:

»Du armes Land, von Gott veracht't,
wo man aus Holz die Schuhe macht,
wo man die schwarzen Töpfe brennt,
und wo man Butter Smøre nennt!«

Det var det forfærdeligste, de kunde sige om os: 1.) at vi lavede vore Sko af Træ, gik i Træsko ved Huset og i Træskostøvler ved Markarbejdet, medens den holstenske Bonde gik i Trætøfler hjemme og i langskaftede Støvler paa Marken, 2.) at vi brændte de sorte Jydepotter, 3.) at vi betegnede det,

113. Træsko fra Angel.

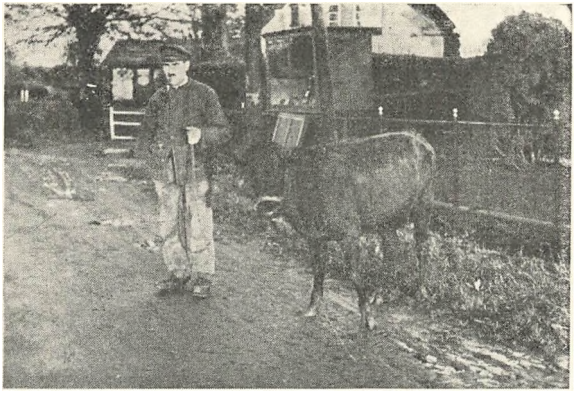

114. Mand i Træsko fra Angel.

man smurte paa Brødet, som Smørelse! Og de skyndte sig at tilføje:

»Gott wolle uns behüten,
dass wir nicht werden
Jüten!«

De brave Angelboer, der er fuldblods Jyder, var mest ivrige med at synge dette »Gud bevare os for at blive Jyder!«

Den gamle, højt ansete tyske Professor *Richard Haupt* i Kiel skriver 1931:

> *»Hvor Skoen har to Klamper, een under Hælen og een under Fodsaalen, der har Danskeren hjemme, selv om Manden, der bærer den, ikke mere forstaar et Ord dansk!«*

Det er vel næsten unødvendigt at sige, hvor *Træskogrænsen* gaar i Dag, og hvor vidt altsaa ifølge Prof. Haupt det danske Folks Omraade gaar. Vi kommer ind i den første holstenske By, gaar ind i et Hus og beder: »Maa vi se Eders Fodtøj?« Det første, man præsenterer os, er et Par Trætøfler! (Billede 112). Vi kører op gennem Svansø, kommer over Slien ved Kappel, gaar i den første By, vi kommer til, ind i et Hus: »Maa vi se Eders Fodtøj?« Det første, man griber efter, er et Par Træsko, d. v. s. Sko med to Klamper under Foden! (Billede 113). Hele Angel, Mellemslesvig og Frisland gaar endnu i Dag i Træsko. Manden paa Billede 114 er fotograferet midt inde i Angel; han forstaar ikke et Ord Dansk; men de to Klamper under hans Fodbeklædning viser ifølge

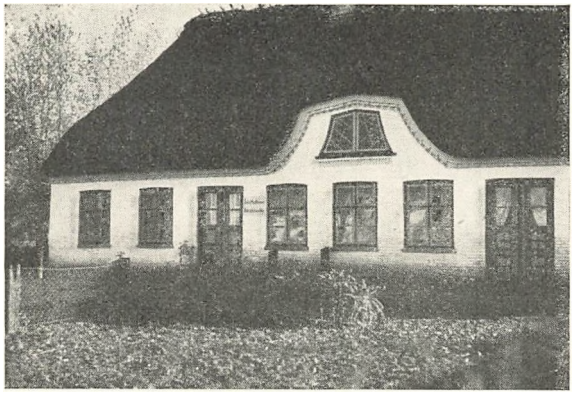

115. Hus fra Sydangel.

Prof. Haupt tydeligt nok, til hvilket Folk han hører, selv om han ikke er sig det bevidst.

Billede 115 viser et Hus fra det sydligste Angel. Selv om man udsatte en stor Belønning, vilde ingen kunne finde et lignende Hus Syd for Ejder. Men Manden i Huset kunde heller ikke leve der: Han hedder Johannes Matthiesen og er, som Indskriften ved Siden af Døren melder, »Holzschuhmacher« (Træskomager)! Syd for Ejder er det tilsvarende Erhverv »Pantoffelmacher«.

116. Mand i Klodser ved Siden af bredsporet Vogn i Brodersby, Svans.

Omraadet mellem Danevirke og Ejder viser ogsaa paa dette Punkt en Blanding mellem dansk og tysk Folkeejendommelighed. Man kan konstatere det mærkelige, at Folk fra den ene By ikke kan gaa i den anden Bys Fodtøj, selv om de to Byer ligger inden for samme Sogn, og deres Bymarker grænser sammen (Byerne Damendorf og Kl. Wittensee i Hütten Sogn)! De tyske Klodser er dog, svarende til Blodet, overvejende i dette Omraade. Billede 116 viser en Bonde fra Svans, ved Siden af sin brede Vogn, med Trætøfler under Fødderne. Hans By hedder Brodersby, han selv Petersen, og han ejer baade Træsko og Trætøfler, men han benytter overvejende de sidste!

4. Mad og Drikke.

Selv om vi i Købstadhusholdningen i Dag ogsaa »spiser paa Fransk«, saa er de ældgamle Folkeskel med Hensyn til *Maden* dog ulige tydeligere bevaret end Skellene med Hensyn til Beklædningen. Husmoderen paa Landet bereder Maden endnu i Dag ret uforandret, som Mødrene gennem utallige Slægtled har lært deres Døtre det. Derfor sætter Spiseseddel og Kogemaade saa skarpe Skel mellem det danske og det tyske Folk, at man kunde fristes til at sige, at de to Folk har »forskellige Maver«! De kan næppe uden Væmmelse høre Tale om hinandens Livretter!

Den holstenske Hjemstavnsforfatter *Timm Kroger* lader i en af sine Noveller tre Drenge drøfte Spørgsmaalet om Livretter. De nævner i første Række: Gule Ærter med Flæsk, store, fede Hestebønner

med Flæsk, en Ret, der kaldes »fed Ret«, og sort Suppe, d. v. s. Suppe, kogt paa fedt Svinekød og med Blod og Eddike i. Der tilføjes: »Det er gode Retter, navnlig sort Suppe, naar der er rigtig fedt Flæsk i den og Boghvedemelsboller, saa store som en Bondenæve og haarde nok til at slaa et Hul, naar man kaster dem i Hovedet paa Folk!«

Hvis Drenge i Angel læser om disse holstenske Drenges Livretter, er de lige ved at blive daarlige; men hvis tre Drenge i Angel og tre Drenge paa Sjælland blev spurgt om Livretter, vilde de nævne de samme, thi de har danske »Maver«. Omvendt kan man jage en tysk Dreng langt væk, naar man prøver paa at sætte ham Havregrød for om Morgenen!

Tyskere og Danskere har helt forskellige *Livretter.*

Danskernes Hovedret var og er endnu *Grød* og *Vælling,* og den, der vil benægte dette, aner ikke noget om, hvad andre Folk spiser. Endnu for et Par Aartier siden fik man Grød mindst 12 Gange om Ugen, friskkogt hver Søgnedags Aften, kold eller kogt i Mælk eller Øl næste Formiddag, og Grøden har endnu ikke mistet sin dominerende Stilling i den danske Husholdning. (Havregrød som Morgenmad).

Nedersakserne kendte ogsaa Grøden, men den indtog hos dem ikke den fremtrædende Plads som hos Danskerne. Holstenernes Hovedret var og er endnu i Dag »*Klütten mit Speck*«, d. v. s. Klumper (Melboller) med Flæsk. Danskerne fortæller om de holstenske, kæmpestore og stenhaarde Klumper, at man skal omgaas dem med den største Varsomhed. Hvis man ikke sætter Skeen i nøjagtig ret Vinkel ned paa dem, saa springer de ud af Tallerkenen, og ud gennem Vinduet og slaar en Ko ihjel ude paa Gaardspladsen.

Danskernes anden Hovedret var *Kaalen.* Den fik man »blot« tre Gange om Ugen i Form af Grønkaalssuppe, desuden til Juleaften og en enkelt anden Gang som Grønlangkaal. Holstenerne kender nok Grønkaal, men ogsaa denne Ret sætter Folkeskel. Danskerne hakker deres Kaal, Holstenerne hakkede den ikke. De tørrede den i Ovnen, opbevarede den i store Blikdaaser og rev den paa et Rivejern. Grønkaalen indtager hos Tyskerne heller ikke den fremtrædende Plads i Husholdningen som hos Danskerne. Hvidkaalen, bl. a. i den specielle tyske Form som Surkaal, konkurrerer stærkt med den; men endnu mere fremtrædende er de *store, fede Bønner med fedt Flæsk,* Holstenernes anden Yndlingsret, der er ganske ukendt Nord for Danevirke og kun spredt bruges mellem Ejder og Danevirke.

Der kunde nævnes andre Skel, f. Eks. hvorledes det *blodige,* det *sure* og det *sødt-sure* er stærkt yndet hos det tyske Folk, men saa godt som ukendt hos det danske. Vi vil til sidst kun gøre opmærksom paa, at selv Retter med samme Navn kan være væsensforskellige hos de to Folk. Vi vælger det kendteste Eksempel: *Kærnemælkssuppen.*

Hvorledes Kærnemælkssuppe (Vælling) tilberedes fra Skagen til Ejder, fra Blaavandshuk til København, behøver vi ikke at fortælle her. Vi synes, den smager godt; men naar en Holstener har faaet en Portion, saa siger han: »Det er akkurat, som naar man rækker Tungen ud af Vinduet!« Her følger en paalidelig Opskrift paa holstensk Kærnemælkssuppe: Man kommer Vand i Gryden, koger Suppeurter (Persille, Gulerødder, Selleri, Porre) i Vandet, kommer derefter Lungepølser og fede Flæsketerninger i, derefter Kærnemælk, derefter Sukker, til sidst de store, haarde Melboller (i gamle Dage lavet af Boghvedemel), og i Dag kommer man ogsaa Svedsker i. Dertil spiser man Kartofler, overhældt med Fedt.

»Se, det smager!« siger Holsteneren; — men langt op paa den jydske Halvø har man et Mundheld: »Ikke Tale om Flæsk i Vællingen!«

Vi kunde for den Sags Skyld godt endnu i Dag trække Folkegrænsen op efter Synspunktet, om man spiser Flæsk i Vællingen eller ikke. Nord for Sli—Danevirke er det ganske ukendt, Ingenmandslandet indtager atter en mærkelig Mellemting. Spørger man der efter Flæsk i Vællingen, saa slikker man sig det ene Sted om Munden, medens man det andet Sted gyser og afværgende slaar ud med Haanden. Svansø og Frisletten spiser overvejende dansk Mad, Stapelholm og Danskerskoven holstensk!

5. Sæd og Skik.

Hvert Folk har sine Sæder og Skikke, forskellige fra andre Folks. Selv om gammel Sæd og Skik mere og mere udslettes, saa træder Folkeskellet dog endnu meget tydeligt frem. Vi vil her nøjes med at vise, hvorledes *Angel* ogsaa i denne Henseende hører til det *danske* Folkeomraade. Læser man Beskrivelser af ældre Sæd og Skik i Angel, saa bliver man slaaet af den fuldstændige Overensstemmelse med Sæd og Skik i Sundeved og en lige saa skarp Modsætning til tysk Sæd og Skik, der delvis naar op til Slien. Dette gælder Sæder og Skikke og Fester, der knytter sig til *Menneskelivets* Gang saavel som til *Aarets* Gang.

Angelboerne har danske *Barsels-, Bryllups-* og *Begravelsesskikke*. De har endnu det danske Ord Barsel i deres plattyske Sprog; de kender ogsaa »blind Barsel«, den morsomme Barselfest uden Barn, der fejres, naar et Ægtepar har levet syv Aar i barnløst Ægteskab. De bruger endvidere det mærkelige Ord »Aufbeten« som Betegnelse for Konfirmation, svarende til det nordslesvigske »at bede op«, der stammer fra Konfirmandernes Fremsigelse af Trosbekendelsen.

Angel har danske *Fastelavns-* og *Juleskikke, Blusfester* og *Høstskikke*. Den angelske Høstskik med »Fokken«, d. v. s. det sidste Neg, der pyntes og bæres eller køres hjem, er i nøje Overensstemmelse med de gamle Skikke, der knytter sig til det sidste Neg paa andre danske Folkeomraader; men paa den anden Side af Slien binder man Høstkransen, der overalt i Tyskland hører med til det sidste Læs. I Holsten indtager *Slagtefesten* (»Swiensköst«) en meget fremtrædende Plads i Aarets Løb, medens den i Slesvig kun kendes spredt op langs Vestkysten. Indtegner man paa et Kort de Omraader, der tænder *Blus* Kyndelmisse, Persaften, Valborgaften, St. Hansaften o. s. v., saa træder Ejderlinien synligt frem ved Mellem- og Nederejder. Det samme Billede faar man, naar man indtegner de forskellige Aftener, hvor Ungdommen har Lov til at drive *Løjer*. I Slesvig er det overvejende Nytaarsaften, i Ditmarsken og andre holstenske Egne er det St. Hansaften.

Hvert Folk har sin Maade at adsprede sig paa; *Børneleg, Kortspil, Folkesport* er forskellige fra Folk til Folk. Saa snart man passerer den gamle Folkegrænse, lægger man f. Eks. Mærke til, at der er en Keglebane ved næsten hver Landsbykro, medens Keglespillet aldrig har indtaget denne fremtrædende Plads paa det danske Folkeomraade. Noget lignende gælder Skydesporten. Tyskerne op til Ejderen elsker at marchere i grønne Skytteuniformer og at fejre Skyttefester med Musik og Svir. Stapelholm maa i denne Henseende regnes til det tyske Folkeomraader; i Stapelholms tre Kirkesogne fandtes der 1777 ikke færre end 13 Skyttelag!

Hvorfor er Sæd og Skik og Folkefester saa forskellige fra Folk til Folk? Ingen kan forklare det, thi de har deres Rødder dybt nede i det underbevidste. Men vi forstaar efter denne korte Gennemgang godt, at ogsaa de *sociale Forhold* og *Retsforholdene* skal være bundforskellige fra Folk til Folk. Det er ikke tilfældigt, at ældgamle nordiske Retsgrundsætninger bundfældede sig i Kong Valdemars jydske Lov og gennem hele Middelalderen og nyere Tid bevarede deres Gyldighed ned til Ejder, medens fremmede, delvis romerske Grundsætninger meget stærkt paavirkede Retsforholdene Syd for Ejder. En lignende Forskel gjorde sig paa mange Maader gældende med Hensyn til de sociale Forhold. Et levende Indtryk deraf faar man, naar man f. Eks. iagttager Forholdene i Østholsten. Der er en uhyre stor Afstand mellem Godsejer og Bonde, der er en Kæmpeafstand mellem Bonde og Arbejder. Saa snart man imidlertid er kommet Nord for Danevirke, sporer man tydeligt en Udjævning af de sociale Skel, et praktisk Folkefællesskab, som er ganske ukendt i Tyskland til Trods for den megen Tale om Folkefællesskab.

Paa dette Sted kan der være Anledning til at nævne det ejendommelige *Kirkeskel* ved Ejder, der muligvis gaar tilbage til Forhold, som er meget ældre end nordisk Kristendom. Allerede en flygtig Rejse gennem

Slesvig og Holsten viser, at Slesvig er meget bedre forsynet med Kirker end Holsten. En nøjagtig Beregning giver et overraskende Resultat. I de fem nordslesvigske Provstier finder man i Dag 118 Kirker paa 3992 Kvadratkilometer med 177,696 Indbyggere. Det bliver for hver Kirke 33,8 Kvadratkilometer og ca. 1500 Mennesker. I Sydslesvig (uden Flensborg Købstad) finder man 145 Kirker paa 4864 Kvadratkilometer med 246,978 Indbyggere. Det bliver for hver Kirke 33,5 Kvadratkilometer og ca. 1700 Mennesker. Nordslesvig og Sydslesvig viser altsaa det samme Billede med Hensyn til Sognenes Størrelse og Indbyggertal, og disse Forhold svarer til danske Sogne i Almindelighed. De nørrejydske Sogne, der hører ind under Ribe og Haderslev Stifter, har f. Eks. i Dag en Kirke for hver 30 Kvadratkilometer og hver 1400 Indbyggere.

Helt andre Forhold finder man, saasnart man overskrider Ejder. I Holsten (uden for Storbyerne Altona, Kiel, Neumünster og Wandsbeck) finder man 158 Kirker paa 8775 Kvadratkilometer med 630,216 Indbyggere. Det er for hver Kirke 55,6 Kvadratkilometer og ca. 4000 Indbyggere. Sognene i Holsten er altsaa i Gennemsnit dobbelt saa store som Sognene i Slesvig, — eller udtrykt paa anden Maade: I Sønderjylland findes der forholdsvis dobbelt saa mange Kirker som i Holsten!

Det er vist ikke almindelig kendt, at ogsaa *Kirkebygningerne* og *Kirkernes Udstyr* viser denne ejendommelige »Kirkegrænse« ved Ejder. Vi citerer, hvad den bedste Kender paa dette Omraade skriver: »Middelalderlige *Granitdøbefonte* forekommer kun i det tidligere Hertugdømme Slesvig. Om Holstens Middelalderfonte har dannet lignende Typer, kan ikke siges. — Det samme Billede genspejler sig i *Arkitektur* og *Træplastik*. Antallet af romanske Kirker i Holsten er forsvindende i Forhold til det store Antal af Kirkebygninger fra romansk Tid i Slesvig. Alterbeklædninger, Korsgrupper, Krucifikse fra romansk Tid stammer overvejende fra Slesvig.« (Sauermann, Die mittelalterlichen Taufsteine der Provinz Schleswig-Holstein. Lübeck 1904).

6. Folkedigtning.

Ordsprog og *Mundheld* er i særlig Grad Udtryk for den folkelige Underbevidsthed, for Folkesind og Folkeejendommelighed. Vi kender mange Ordsprog, der er fælles for alle civiliserede Mennesker, thi overalt gør man de samme Livserfaringer. Vi kender andre, der er fælles for de fleste europæiske Folk, og vi kender nogle, som kun det tyske og de nordiske Folk er fælles om. Men der findes ogsaa en hel Række Ordsprog og Mundheld, som kun bruges af et enkelt Folk, der altsaa kan benyttes, naar man vil trække Grænsen mellem to Folk, og det er disse, der interesserer os i denne Forbindelse.

Vi kunde nævne en lang Række plattyske Ordsprog og Mundheld, som Danskerne ikke kender, og omvendt. Vi nøjes med at konstatere, at det danske Folkeomraade ogsaa i denne Henseende tydeligt naar ned til den gamle Folkegrænse.

Angelboen og *Mellemslesvigeren* gik bort fra det gamle danske Modersmaal og over til Plattysk. Men Folkenaturen blev den gamle, og derfor er Ordsprog og Mundheld i Angel endnu i Dag danske af Indhold og delvis danske af Form. Der kunde nævnes en meget lang Række af saadanne Ord, som tydeligt er danske af Indhold, kendte over hele det danske Folkeomraade, men ukendt Syd for Ejder, og ikke mindre interessant er det at lægge Mærke til, hvorledes selv mange af de *Ord,* der indgaar i dem, er danske og ikke plattyske. Her er et Par Eksempler:

Hin un torüch is liker lang.
Øwerklok is slimmer as tumpi.
Wer gutt sitt, lett sin Hücken.
He is so möd up dat, as de Katt uppe Semp.
He hett so hild, as de Muus inne Bassel.
Dor is ni so väl Gudes in em as Honni in de Tuds.
He maker en Henfahrt!
Dat is Hipp as Happ!

Men det morsomste Mundheld, der endnu bruges i Angel, er dog følgende: »He is so doll as en Dütscher!« (Han er saa gal som en Tysker!)

Man kunde ved Sprogskiftet ikke paa samme Maade bruge de gamle *Remser* og *Rim* videre. Her mistede man en af Folkedigtningens største Rigdomme, og de faa tyske Remser og Rim, som Skolen efterhaanden har indarbejdet i Befolkningen, giver kun en meget fattig Erstatning.

Paa dette Sted kan der være Anledning til at gøre opmærksom paa noget, der er meget interessant. Hvert Folk laver sig sit ejendommelige Dyresprog, forestiller sig, at Ting og Dyr »siger« saadan og saadan. Menneskesproget skiftede i Angel, men man glemte at tage Tingene og Dyrene med over i det plattyske Sprogomraade.

Resultatet er blevet, at Tingene og Dyrene endnu taler Dansk og kun forstaar Dansk i hele Angel!

»Vil du høre tikke-tik?« siger man i Angel til det lille Barn, thi det danske Ur siger tikke-tik, det tyske siger tick-tack!*)

*) Man skal ikke lade sig forvirre af en lille Børnesang om Urene, der findes i danske Læsebøger, og der lader Urene sige tik-tak. Den er oversat fra Tysk, og Oversætteren har aabenbart ikke vidst, at de danske Ure siger noget andet.

Naar en Karl eller Pige fra Angel kommer til Holsten, maa de spørge, hvorledes de skal tiltale Husdyrene, thi de forstaar dem ikke. Men kommer samme Karl eller Pige til Nørrejylland, saa forstaar Dyrene dem uden videre; thi de taler Dansk til dem; — de ved det bare ikke selv!

De Angelboer *Høns* er næsten mere danske end de fleste Høns i selve Danmark, thi de har det fælles med Hønsene paa Ærø, Rømø, i Vendsyssel og nogle andre Steder i Danmark, at de kun forstaar det gammeldanske »tip — tip — tip!« Tyske Høns kommer kun løbende, naar man siger »tykke — tykke — tykke!«

Det er selvfølgeligt for en Holstener og en Svansøbo, at man skal kalde paa *Ænder* med »pille — pille — pille!« Men Ænderne i Angel forstaar kun Dansk og skal kaldes med »Rap — rap — rap!«*)

Kalve og *Grise* har ligeledes været trofastere end Menneskene mod det danske Sprog. Kalven kommer ikke, naar man bruger det plattyske »bølle — bølle — bølle!« og Grisen hører ikke paa »bøsche — bøsche — bøsche!« Nej, Angelboen i Nord og Syd og Øst og Vest maa pænt tale Dansk til Kalven og kalde den med »kalle — kalle — kalle!« og Dansk til Grisen og lokke den til sig med »gisse — gisse — gisse!«

Gak til Dyrene, og blev vis!

7. Sagn og Tro.

Dybt nede i Folkesindets Underbevidsthed lever ældgamle Forestillinger om Aandeverdenens og højere Magters Indgriben i Menneskeskæbner. Mange af dem er fælles for saa godt som alle Mennesker, mange er fælles for nordiske og tyske Mennesker; men flere af dem lever kun i eet enkelt Folks Sind og sætter saaledes Skel fra Folk til Folk.

Dette blev Dr. *Müllenhoff* i Kiel allerede opmærksom paa, da han 1845 samlede sine Sagn, Eventyr og Folkeviser fra Hertugdømmerne. Han skriver:

»Det er lærerigt at følge Overgangen og Berøringen mellem to Nationaliteter ogsaa i Sagnene. I Nordslesvig viser ikke blot Sproget, men ogsaa Overtroen stærk Paavirkning fra det danske. Syd for Sli og Treene er denne Paavirkning at spore i enkelte Stednavne, men jeg kan ikke anføre andre Spor. I Angel derimod optræder danske Rim ved Siden af nedertyske. Ved Flensborg jager Kong Volmer som paa Sjælland; der spilles Ballerune. Nordslesvig tog ikke blot Del i den danske Folkevisedigtning ved Middelalderens Udgang, men Forekomsten af Sagn om

*) Her maa dog bemærkes, at man ogsaa siger »pille-pille-pille« til Ænderne i visse Egne paa Sjælland og i Thy, og at man paa Lolland kalder dem med »pritte-pritte-pritte!«

Elverpiger, den mærkelig faste Tro paa den sorte Skole og Cyprianus' Bøger, *som naar ind i Angel og Nordfrisland,* og meget andet beviser lige saa afgjort som Sproget, at den tyske Nationalitet her har sin Grænse«.

Hans nationale Indstilling tillod ham ikke at udtrykke sig tydeligt; men det er aabenbart, at han har set Sli-Danevirkelinien som Folkegrænse ogsaa med Hensyn til Sagn og Tro.

Foruden Troen paa Kong Volmer, Elverpiger og Cyprianus kunde der nævnes meget andet, der er karakteristisk for Folkeomraadet Nord for Danevirke i Modsætning til det tyske. Vi kunde vise hen til den danske *Nisse* med sine Træsko og sit Fad Grød, men vi vil blot nævne eet Eksempel: Fra Sønderjylland, Angel indbefattet, kendes der Hundreder af Tilfælde af »*hensat Brand*«, d. v. s. saa længe et bestemt Træ staar, en bestemt Sten ikke flyttes o. l., skal denne eller hin Gaard ikke brænde. Man kender kun seks spredte Tilfælde af denne Tro fra Holsten!

8. Folkepsyke.

Den nyere Psykologi fremhæver stærkt, at hvert Menneske sanser og føler paa sin Maade, har sine fremtrædende Instinkter og Drifter. Det samme kan siges om de enkelte Folk. Vi vælger igen kun nogle Eksempler for at vise almindelige Forskelle i dansk og tysk Bevidsthedsliv.

Fra *Sansningens* Omraade vælger vi *Orienteringssansen* (Retningsinstinktet). Den tyske Soldat skal lære at orientere sig efter Verdenshjørner, den danske, særlig den jydske, ejer en medfødt Sans derfor, og denne er blevet øvet ved, at ikke blot hans Sognekirke, men ogsaa hans Barndomshjem og de fleste andre Huse paa en bestemt Maade er orienterede i Rummet. Man kan binde ti Bind for Øjnene paa en Jyde, snurre ham rundt ti Gange, sætte ham ud i Bælgmørke paa det mest vildsomme Sted, han kan altid sige, i hvilken Retning Nord og Mor er at finde. Svenskere og Nordmænd har det paa samme Maade, saa denne Sans hører med til det nordiske Menneske. Tyskerne interesserer sig ikke for denne stadige Orientering og har ikke Sansen (eller Instinktet) derfor.

Denne Forskel mellem Dansk og Tysk træder paa ejendommelig Maade frem i *Stednavne.* Vi tager en dansk Telefonbog for Nordslesvig og en tysk Telefonbog, der omfatter Sydslesvig og Holsten, og tæller de Stednavne, der som Forled har Nørre-, Sønder-, Øster- og Vester-. Vi faar da følgende meget interessante Billede:

	Nord-slesvig	Syd-slesvig	hele Slesvig	Holsten uden Ditmarsken
Nørre-	34	33	67	2
Sønder-	33	32	65	2
Øster-	34	27	61	12
Vester-	33	28	61	11
			254	27

At Ditmarsken lades ude af Betragtning, skyldes, at Ditmarskerne her som paa enkelte andre Omraader (enkelte -sen-Navne?) ligner deres nordlige Naboer, Danskerne og Friserne.

Naar vi paa samme Maade sammenligner *Angel* med Blandingsomraadet mellem Danevirke og Ejder, faar vi et tydeligt Indtryk af Angels rent danske Karakter og det større eller mindre danske Islæt i de enkelte Omraader mellem Danevirke og Ejder. Oversigten ser nemlig saaledes ud:

	Angel	Svansø	Fri-sletten	Stapel-holm	Dansker-skoven
Nørre	7	1	1	1	—
Sønder-	8	—	—	1	—
Øster	5	2	—	—	—
Vester-	10	1	1	—	—
	30	4	2	2	—

Købstædernes *gamle Gadenavne* taler om det samme Folkeskel mellem Dansk og Tysk. Skal man i en dansk Købstad finde Vejen fra Byens Midte, saa skal man vide, i hvilket Verdenshjørne Maalet ligger og derefter vælge Vejen gennem Nørre-, Sønder-, Øster- eller Vestergade. Det er lige saa selvfølgeligt, at f. Eks. Tønder har alle disse fire Gader, som at Vejle har dem. Saa snart man kommer ned over Ejder, skal man orientere sig paa en helt anden Maade i Byerne, thi paa det tyske Folkeomraade interesserer man sig ikke for Verdenshjørner, og her leder man forgæves efter Nørre-, Søndergade o. s. v. i Købstæderne. Her har de gamle Gader, der gaar ud fra Byens Midte, Navn efter den By, de fører hen til. Vi tager et Par ganske vilkaarlige Eksempler for at vise dette:

Preetz: ingen Nørre-, Sønder-, Øster- og Vestergade; men derimod Kieler-, Schellhorner-, Löptiner-, Wakendorfergade.

Segeberg: ingen Nørre-, Sønder-, Øster-, Vestergade; men derimod Lübecker-, Oldesloer-, Hamburger-, Kielergade.

Neumünster: ingen Nørre-, Sønder-, Øster-, Vestergade; men derimod Rendsburger-, Kieler-, Preetzer-, Plöner-, Segeberger-, Hamburgergade*).

Disse Eksempler kan øges efter Behag. Man kan undersøge 20 tyske

*) Man bedes lægge Mærke til, at der tales om de *gamle* Gader inde i danske og tyske Købstæders Midte. Nye danske Gader uden for det gamle Byomraade har delvis lignende Betegnelser som de tyske.

Købstæder i Træk uden at finde en eneste Gade, der har Navn efter et Verdenshjørne.

De gamle *Byportes* Navne viser samme ejendommelige Forskel. Paa det nordiske Omraade ned til Danevirke havde man Nørreport, Sønderport, Østerport, Vesterport, men undersøger man, hvad de gamle Byporte hed paa det tyske Folks Omraade, søger man forgæves efter disse Navne!

Dette ældgamle Skel fortsætter sig ind til den nyeste Tid. *Banegaardene* i Berlin hedder: Lehrter-, Stettiner-, Schlesischer-, Anhalter-Banegaard. Banegaardene i danske Købstæder hedder: Vejle Nord, Odense Syd og Haderslev Syd, Aarhus Øst og Tønder Øst, Varde Vest o. s. v.

Hvor iøjnefaldende Forskellene mellem dansk og tysk *Følelsesliv* i Almindelighed er, ved enhver, der kender de to Folks Ejendommeligheder. Vi vælger igen kun eet Eksempel, idet vi minder om, hvorledes Selvfølelsen i Almindelighed er mere fremtrædende hos Tyskeren, Medfølelsen hos Danskeren. Forskellen er større, end de fleste vistnok tror; den slaar enhver, der flytter over Folkegrænsen. Den opdagedes hurtigt af de tyske »Vandrefugle« og udnyttedes af dem til at faa mange gratis Bilture i det venlige Danmark; i Tyskland var noget lignende utænkeligt.

Vil man faa et slaaende Indtryk af Forskellen mellem dansk og tysk Følelsesliv, behøver man blot at blade i en dansk og tysk *Sangbog*. Man lægger straks Mærke til, at Vandresange, Drikkeviser og Elskovssange indtager en meget mere fremtrædende Plads i den tyske, og at danske og tyske Fædrelandssange er dybtgaaende forskellige.

Ser vi paa *Viljeslivet,* Instinktet, Drifter, bevidst Villen, vil vi møde lignende Folkeskel; men de foranstaaende enkelte Eksempler kan være tilstrækkelige.

Vi kan passende slutte dette Kapitel med at gengive et Ord til *Nordslesvigs Hjemmetyskere,* skrevet af den tyske Højskoleforstander *Detlef Hansen:*

»Det *Danske* er idyllisk, fint, humorfyldt. Det ubetingede, eksakte, præcise, Underofficerskommandoen, der ikke taaler Protest, hører for det slesvigske Menneske til *tysk Art.* ——— Nordslesvigs *Hjemmetyskhed* vil beholde sin egen Farve gennem Tiderne. De Sange, som Bonden deroppe holder af at synge, er ikke de samme som dem, Tyskerne elsker andet Steds. Arbejdet, som han udfører, er et andet, hans Selskabelighed, hans Humor, Forholdet mellem Herskab og Tyende, og hvad man ellers vil nævne. — — — Den tyske Nordslesviger bør ikke betragte det som sin Opgave, saa snart som muligt at stryge sin Hjemstavns Art af sig for at virke saa tysk »som muligt«. Han kan kun vedblive at være sig selv paa sin Hjemstavns Jord«.

Han kunde passende have fortsat: »Og et helstøbt Menneske bliver en Hjemmetysker først, naar han ogsaa med Hensyn til sit *Sindelag* slutter sig til det danske Folk, som han ifølge hele sin Natur hører til!«

9. Folkelynne.

Ved Ordet *Lynne* tænker vi paa Sindsbeskaffenhed, Temperament, Følelsernes Samspil, og dette Kapitel er derfor en Fortsættelse af det foregaaende.

Det er en uomtvistelig Kendsgerning, at nordisk og tysk Folkesind *i al Almindelighed* er forskelligt, og det er kendt af alle i Sydslesvig og Nordholsten, at Grænsen mellem Tysk og Nordisk i denne Henseende følger den gamle Folkegrænse.

Vi kunde citere et Utal af Udtalelser fra det daglige Liv og fra Litteraturen, der viser, at Bevidstheden om et meget klart Folkeskel ved den gamle Folkegrænse altid har levet og endnu lever paa begge Sider af denne Linie. Vi vælger blot et Par *tyske* Udtalelser, der turde være uangribelige:

Germaniens Völkerstimmen 1843: »Angelboerne siger ikke deres Mening saa lige ud som Holstenerne, der ofte er grove. — Paa denne Maade er de meget klogere end Holsteneren og *ligner helt deres Naboer nordpaa!*«

Den plattyske Digter *Klaus Groth* kunde som Ditmarsker ikke lide »disse snu Angelboere«. »*Er de ikke halve Jyder?*« sagde han.

Den tyske Digter *Hoffmann von Fallersleben* (Digter af »Deutschland, Deutschland über alles«) rejste 1845 op til Hertugdømmerne, begejstret for den tyske Broderstamme, der satte sig op mod dansk Tyranni. Den 25. August 1845 kom han til Slesvig og havde en Sammenkomst med fremtrædende Mænd. Han noterer i sin Dagbog: »Det blev et nedslaaende Samvær. Disse Slesvigere har jo næsten ikke andet fælles med os end vort Sprog! *Danskervæsnet stikker meget dybt i dem og træder frem ved enhver Lejlighed!*«

Amtsretsraad *Adler* skriver 1891: »Sli-Danevirkegrænsen er endnu i Dag skarpt synlig paa Husenes Byggemaade *og i Folkekarakteren.* Syd for denne Grænse er nedersaksisk Byggemaade fremherskende; desuden er den nedersaksiske Bonde Syd for denne Grænse mere selvstændig i sin Optræden, holder mere haardnakket fast ved sin Overbevisning og er mindre fredsommelig end den slesvigske Bonde Nord for Danevirke og Sli.«

Folkloristen *Gustav Fr. Meyer* skriver 1923: »Modsætningen mellem Ejdersted og Ditmarsken, Angel og Svansø er kendt.«

Museumsdirektør *Lehmann* skriver 1927: »Ejderen er endnu i Dag en Grænse. Man mærker denne Grænsens Egenskab umiddelbart og overalt, *ogsaa paa Befolkningen,* naar man overskrider denne Flod!«

Prof. *Rich. Haupt* skriver 1931: »Det er endnu ikke bevidst for enhver, at de to nordelbiske Hertugdømmer, der sammenfattes i det fuldstændig *uorganisk* dannede Navn Slesvigholsten, paa ingen Maade bebos af en Befolkning af samme Art. — — — *Idiotisk* var Forbindelser som

Østrig-Ungarn, Elsass-Lothringen, Hessen-Nassau. Det er umuligt, at et *Menneske* kunde kalde sig en Hessennassauer, og lige saa lidt fandtes der Østrigungarere. Det skal overlades til Læseren at anvende dette *paa den preussiske Nordmarks Beboere!*« — Prof. Haupt siger altsaa med rene Ord, at man kan være en Slesviger, og man kan være en Holstener, men at det er idiotisk, hvis en Mand kalder sig en Slesvig-Holstener!

»Holstenerne er en helt anden Slags Folk end vi!« sagde en tysksindet *Amtsforstander* i Angel i 1920, og samtidig udtalte en højtstaaende tysk *Skoleraad:* »De fleste kan slet ikke forestille sig, hvor stor Forskellen er mellem Slesvigere og Holstenere, og hvorledes vi allerede mærker denne Forskel i Skolen. De slesvigske Børn maa behandles paa en helt anden Maade end de holstenske.«

Vi slutter med at citere, hvad Englænderen *C. Brudenell-Bruce* 1934 skriver i »Danmark venter«: »Der raader — saa mærkeligt dette end maa lyde — mere Sympati mellem Nord- og Sydslesvigere end mellem Sydslesvigere og Holstenere. Slesvigs Befolkning er af samme Nedstamning og har samme Kultur, og Sprogforskellen skiller ikke saa meget, som man ofte tror.« — Det bemærkes, at »Nordschl. Zeitung« aftrykte denne Udtalelse og gav den sit Bifald!

10. Den folkelige Underbevidstheds Betydning.

Tyskerne bruger meget Ordet »*Volkstum*«, ogsaa i Forbindelser (»Volkstumskunde« o. l.) og i Afledninger (»volkstümlich« o. l.). Dette Ord kan ikke oversættes til andre Sprog, thi det er kunstigt dannet af »Turnvater« *Jahn.*

Jahn har sagt, hvad han mener med Ordet: »Volkstum er det, der er fælles for et Folk, dets inderste Væsen, dets Stræben og Liv. I alle Folkets enkelte Medlemmer hersker det »volkstümliche« i Tænken og Følen, Elsken og Haden, Liden og Handlen, Savn og Længsel, Anelse og Tro.«

Prof. *Carl Petersen,* Kiel, der i Dag indtager en førende Stilling i Mindretalsforskningen, skriver: »Ved Udtrykket »Volkstum« forstaar vi den inderste Kraft, hvorfra et Folk ubevidst, men med den dybeste Videns Sikkerhed, skaber sin Tro, Tænkning, Sæd og Skik, Kunst og Videnskab«.

Som disse Udtalelser viser, falder »Volkstum« fuldstændigt sammen med det, vi i dette Afsnit har kaldt folkelig Underbevidsthed.

For at vise, hvilken *Betydning* det nye Tyskland tillægger denne folkelige Underbevidsthed, gengiver vi en Udtalelse af tidl. Overborgmester Dr. *Sievers* i Flensborg:

»Dansker, Englænder, Franskmand, Svensker er efter vor Opfattelse hver den, der er fremgaaet af et af disse Folks »Volkstum«. Men Tysker er for os hver den, der er fremgaaet af tysk »Volkstum«. Dette er det betingelsesløse Brud med hin gamle, liberalistiske Mindretalssætning: Tysker er, hvem der vil være det; Dansker er, hvem der vil være det!«

To vilkaarligt valgte *Eksempler* skal illustrere, hvilken *praktisk* Betydning det folkelige Særpræg har:

1) En Mand opvokser helt nede i det sydligste Mellemslesvig. Hans Modersmaal er Plattysk, hans hele Uddannelse er tysk, hans nationale Sindelag er naturligvis tysk. Han kommer til Holsten og lever en Aarrække der. Han lægger Mærke til, at alt er anderledes end hjemme: Folk bor i andre Huse, spiser en anden Mad, har helt andre Sæder og Skikke, et helt andet Folkesind. Han tænker ikke paa, at Aarsagen er et Folkeskel, men forklarer det som et Udslag af Egnsforskelligheder. Saa flyttes han til det dansktalende Nordslesvig, og til Trods for det fremmede Sprog føles dette af ham, som om han var kommet hjem til Mor: de samme Gaarde og Sæder, det samme Folkesind o. s. v. Nu erkender han Folkeskellet og slutter sig med fuld Bevidsthed nationalt til sine danske Folkefæller, endskønt han bliver straffet for det.

2) En nordslesvigsk Landmand gifter sig med en holstensk Pige. Man lægger i Landsbyen uvilkaarligt Mærke til, at den unge Bondekone er en fremmed; hun koger ukendt Mad, hendes Køkkenhave ser anderledes ud o. s. v. — En anden nordslesvigsk Landmand gifter sig med en Pige fra Sjælland. Hun falder naturligt ind i Omgivelsen; der er ikke Forskel mellem hende og andre Gaardmandskoner paa Stedet.

Efter disse tyske Udtalelser og danske Eksempler vil man forstaa, hvilken stor Betydning man skal tillægge den folkelige Underbevidsthed. Naar vi i det foregaaende talte saa udførligt om Valmgavl og Loftsluge, om Træskogrænse og Flæsk i Vællingen, om Høns og Ænder o. l., saa er det aldeles ikke betydningsløse Snurrepiberier, men det er det mest *væsentlige,* vi har været inde paa. Folkefællesskab er et *Væsensfællesskab.* der viser sig i fælles Sind, Sæd og Skik, Sagn og Tro, i fælles Væremaade, daglig Dont, Klædning og Mad, Byggemaade o. a. Man er frem for alt en Dansker, fordi ens folkelige Underbevidsthed er dansk. Dette er ubevidst for de fleste Danskere i det gamle Land, det er mere eller mindre klart bevidst for Sønderjyderne, der har Lejlighed til at sammenligne dansk-nordisk og tysk Folkeejendommelighed. Dette turde delvis være Forklaringen paa, at man kalder Sønderjyderne mere bevidst dansksindede end andre

Tør det haabes, at dette Afsnit af Grænselæren kunde bidrage til at uddybe Danskhedsbevidstheden ogsaa Nord for Kongeaaen?

— — —

Hvor meget dansk Folkeejendommelighed i den *primitive* Folkekulturs Udtryksformer (daglig Dont, Sæd og Skik o. s. v.) falder sammen med noget *fælles-nordisk,* kan ikke siges. Men den Kendsgerning, at der i Dag stærkere end nogen Sinde før viser sig et skarpt Skel mellem fællesnordisk »højere« Aandskultur og tysk Kultur, tillader den Slutning, at der ogsaa med Hensyn til den folkelige Underbevidsthed, altsaa paa det *mest afgørende Punkt,* er Tale om en Folkegrænse mellem det Nordiske og det Tyske.

Vi kommer altsaa med Hensyn til dette mest afgørende Kendemærke for et Folk til samme Resultat som tidligere: Folkegrænsen mellem dansk-nordisk og tysk Væsensfællesskab gaar ved Linien Sli-Danevirke!

VI. AFSNIT

SØNDERJYLLANDS HISTORIE OG KULTUR-UDVIKLING

1. Gammel og ny Opfattelse af Sønderjyllands Historie.

MINDERNE om fælles Nød og Lykke, fælles Historie og Kultur knytter Mennesker sammen med sjælelige Baand, som ofte viser sig at være stærkere end Blodsfællesskabets Tale.

Der kan nævnes mange *Eksempler:* Det er Minderne om fælles historiske Oplevelser, der knytter tyske, franske og italienske Svejtsere sammen til et Folkesamfund. Det er Historiens, Kulturens og Sprogets Baand, der knytter tyske Jøder til det tyske Folk, engelske Jøder til det engelske. Det skyldtes Historie og Kultur, at Hundredtusinder Mennesker i Slesvig, Slesien og Østpreussen ved Afstemningerne efter Verdenskrigen stemte for Tyskland, endskønt de ifølge deres Jord og Blod, Folkeejendommelighed og Sprog ikke hørte til det tyske Folk.

Derfor er Nazismen i Vildfarelse, naar den forkynder: »Folkefælle kan kun den være, der er af tysk Blod«, og derfor er det Uret og Vold, naar man som Følge af dette Princip vil udelukke Jøderne fra Fælleskabet med det Folk, de elsker som deres. Derfor maa vi, naar vi vil trække Folkegrænsen mellem det danske og det tyske Folk, ogsaa betragte Sønderjyllands *Historie* og den *kulturelle Paavirkning,* den sønderjydske Befolkning har været inde under.

Men det er med fuldt Overlæg, at vi i denne Grænselære ikke *begyndte* vore Undersøgelser med Sønderjyllands Historie. Først naar man er klar over Befolkningens Natur, kan man gaa over til at se paa *Historien,* og denne fremtræder da i nyt Lys.

Den *gamle* Betragtning af Sønderjyllands Historie lagde for ensidigt Vægten paa Kongers og Hertugers Interesser, paa døde Papirstraktater og enkelte Fyrsteliniers indviklede Arverettigheder. Den *nye* Opfattelse ser paa Historien ud fra Folkets, Blodets, Synspunkt. Kun hvor Fyrstens (Statens) Ret falder sammen med Blodets (Folkets) Ret, kan der tales om en virkelig *historisk Ret!*

Sønderjylland er historisk set et brutalt mishandlet Land, mishandlet ved Krige og Vanrøgt, mishandlet særlig derved, at Konger og Hertuger i dynastisk Interesse har voldført Befolkningens Natur. Dette bør

ved en Gennemgang af Historien afsløres uden Skaansel. Uden Hensyn til romantisk Fyrste- og Helteforgudelse og uden Hensyn til en død, juridisk, saakaldt »historisk« Ret bør hver den sættes paa den *sorte Liste*, der har forsyndet sig mod Befolkningens Livsret, og hver den skal have en *Hædersplads*, der har haft Øje og Forstaaelse for, hvad Befolkningens danske Natur kunde kræve.

Problemet for Betragtningen af Sønderjyllands Historie ligger klart: Hele Sønderjylland har altid været dansk Folkegrund; den sønderjydske Befolkning har altid været og er endnu i Dag dansk af Rod, dansk af Natur og Folkeejendommelighed. Men *Stats*grænsen gennemskærer i Dag denne af Naturen givne Enhed. *Sprog*grænsen gaar tæt op til den nye Statsgrænse, *Sindelags*grænsen svinger omkring Statsgrænsen. *Hvem har Skylden* i denne Uret mod Naturen og Befolkningen, mod Jord og Blod, og hvem har søgt at standse denne Udvikling ved at værne om den danske Befolknings og dermed hele det danske Folks Ret?

Ved Besvarelsen af disse Spørgsmaal spiller det ingen Rolle, om en eller anden har været mere eller mindre heldig i en Krig, har omgivet sig med mere eller mindre Pragt og Helteglorie.

2. Den forhistoriske Tid. Før 800.

En Gennemgang af Sønderjyllands Historie maa begynde med at trække et skarpt Skel mellem den klare *historiske* Virkelighed og de ubevislige Paastande om *forhistorisk* Tid, hvormed man fra tysk Side søger at tilsløre de historiske Kendsgerninger.

Tyske Historikere har opstillet den Paastand, at den jydske Halvø oprindelig var beboet af *vestgermanske Angler og Jyder*, men senere blev erobret af de nordgermanske Daner. »Skal der derfor gives et alternativt Svar paa Spørgsmaalet, om Slesvig oprindeligt var vestgermansk (tysk) eller nordgermansk (dansk) Bosættelsesomraade, saa kan dette Svar kun falde ud til Fordel for tysk Urbeboelse«. (Prof. Alnor).

117. Ejderen ved Frederiksstad.

Dertil er at sige,

at Anglerne, hvad bl. a. de oldangelske Kvad viser, altid har regnet sig til de nordiske Stammer, at Jydsk aldrig har været Vestgermansk, at der aldrig har eksisteret et vestgermansk Folkefælleskab, og at Delingen i Vestgermansk og Nordgermansk er en ren sproglig Sondring, der næppe engang er 100 Aar gammel!

Prof. *Scheel* har da ogsaa ladet denne Teori falde, men søger at bevise, at Danskerne er fremmede paa den jydske Halvø, ved Hjælp af den gamle Romer *Tacitus,* der 98 e. Kr. skrev en Bog »Germania«, uden nogen Sinde at have været i Germaners Land. Tacitus nævner en Række Stammer, men kender ingen mellem Jylland og det nordligste Skandinavien, altsaa heller ikke Danerne. Dette kan Prof. Scheel bruge til følgende Bevisførelse: 1.) Ifølge Tacitus regnede de Stammer, der boede paa den jydske Halvø, sig til *Ingvæonernes Gruppe.* Danerne hørte aabenbart ikke til denne Gruppe, — thi de nævnes jo ikke. Altsaa viser Sønderjyllands ældste Forbindelser ikke nordpaa, men sydpaa. 2.) Ifølge Tacitus havde de Stammer, der boede ved Havet, ogsaa de jydske, en særlig *Nerthusdyrkelse.* Fælles Gud betyder en Samhørsfølelse. Danerne hørte ikke til Nerthusfællesskabet, thi de nævnes ikke. Altsaa viser Sønderjyllands ældste Forbindelser ikke nordpaa, men sydpaa.

Dertil er følgende at sige: 1.) Det oldangelske Beowulf-Kvad, der er en bedre Kilde end den ret upaalidelige Tacitus, kalder Danerne Ingvæonernes Herrer og Beskyttere! Skal der altsaa drages en Slutning af »Ingvæonfællesskabet«, saa maa det blive denne, at Sønderjyllands ældste Forbindelse var rettet mod Danerne! — 2.) Danerne kendte meget godt Nerthus (Njord), hvad talrige Stednavne viser. Men skal der iøvrigt drages en Slutning paa Samhørsfølelse af Gudefællesskab, saa kan denne kun blive i Retning af en stærk Samhørsfølelse fra Nordkap til Ejder med et meget skarpt Ejderskel. Nord for Ejder tilbad man Odin og Thor, Syd for Ejder kaldte man disse Guder Wotan og Donar; fra Nordkap til Ejder tilbad man Frø og Eir, hvad talrige Stednavne (f. Eks. Frøslunda ved Göteborg, Frøslev ved Flensborg og mange andre) vidner om, Syd for Ejder var disse Guder ukendte!

Frem for alt lukker Tyskerne Øjnene for de klare Kendsgerninger, der viser, at Ejderskellet gaar meget langt tilbage i førhistorisk Tid:

1.) Den sydligste Jættestue af speciel nordisk Form findes i Isted Skov, lidt Nord for Slesvig; altsaa viste den *yngre Stenalder* allerede et Ejderskel.
2.) Alle sønderjydske Fund fra *Broncealderen* viser det samme rent nordiske Præg som Fundene i det øvrige nordiske Omraade.
3.) *Stednavnene* i Sønderjylland, hvoraf mange gaar langt tilbage i førhistorisk Tid, er de samme som i det øvrige danske Omraade.
4.) Den ældgamle Inddeling i *Herred* og *Syssel,* de gamle Rangsbetegnelser *Jarl, Thul, Gode* gaar nordfra ned til Ejder og standser der.

5.) Indskriften paa *Guldhornet fra Gallehus,* den ældste Tale, der lyder til os fra sønderjydsk Muld (fra omkring Aar 400), er nordisk præget.
6.) Alle *gamle Sagn* (Widsith, Offa) viser, at Befolkningen i Sønderjylland regnede sig til det nordiske Fællesskab og havde Kampstilling ved Ejder mod Syd.
7.) Alle ældste *nationale Vidnesbyrd* er klart danske. (Se Gudmund Schütte, Sønderjylland kalder).

Alle tyske Forsøg paa at bestride, at det danske Folk har Førstefødselsretten i Sønderjylland, er grundigt slaaet af Marken!

3. Jarletiden. 800—1115.

Ved *Historiens Gry* (o. Aar 800) ligger det danske Folks Sydgrænse, som Stednavnene viser, ved Ejderen. Der findes intet Skel ved Kongeaa. Sønderjyllands Befolkning danner en uadskillelig Del af det danske Folk, har samme Blod og Sprog, samme Sæd og Sind.

Omkring Aar 1000 indvandrer *Friserne* og bosætter sig langs med Vesterhavet. Men de udvisker ikke den klare Folkegrænse ved Ejder, idet de har samme Navneskik med Hensyn til Sted- og Personnavne, samme Gaardbygning og væsentlig samme Sæd og Skik som de nordiske Folk. Deres Sprog staar rigtignok med Hensyn til Sætningsbygning og Ordforraad Tysk nærmere end Nordisk; men det forstaas lige saa lidt af Tyskerne som af Danskerne. — Naar der i det følgende tales om den sønderjydske Befolkning, menes dog naturligvis Befolkningen uden for det frisiske Omraade.

Den danske *Statsgrænse* falder sammen med Folkegrænsen. Ved Freden mellem Hemming og Karl den Store i Aaret 811 mødes Sendebudene ved Ejderen, Grænsen mellem den danske og den frankiske Stat.

Denne Folke- og Statsgrænse *værnes* mod to Naboer: *Tyskerne* og *Venderne*. Gudfred bygger o. 800 den ældste Grænsevold, som Dronning Thyra rigelig 100 Aar senere gør stærkere, begge Dele til Værn mod Tyskerne, og Magnus slaar 1043 Venderne paa Lyrskov Hede. Det lykkes i dette Tidsrum hverken Tyskerne eller Venderne at skabe en eneste Boplads Nord for Ejder.

De danske Konger kæmper *personligt* ved deres Folks Sydgrænse (Harald Blaatand, Svend Tveskæg, Magnus o. a.). Til Tider finder vi dog ved Danmarks Sydgrænse en *Jarl* som særlig Grænsevogter, ligesom der sad Jarler i andre danske Grænseegne og Markgrever ved Tysklands Grænser. Alle vaabenføre Mænd i de tre sønderjydske Sysler er denne

Jarls faste Grænsevagt, og det er derfor naturligt, at disse tre Sysler faar et Fællesting paa Urnehoved.

Derved er den første Skillelinie trukket op ved Kongeaa; men der er derved ikke skabt Antydning af en Adskillelse fra den øvrige Del af det danske Folk; *tværtimod vender Sønderjylland afgjort Kampfront mod Syd!* Jarlens Bestilling er *et Ombud,* et Embede, et Hverv, uden Spor af personlige Ejendomsrettigheder, uden Forbindelse med Arveret i Slægten.

4. Kongesønner som Hertuger. 1115—1250.

Overgangen *fra Jarl til Hertug* er ikke bare et Navneskifte, og det er mere end et Systemskifte; det betyder en dybtgaaende Væsensforskydning i Sønderjyllands Forhold til Moderlandet, og det er den første og vigtigste Aarsag til alle Sønderjyllands Ulykker i Fremtiden.

Hertugens Stilling maa forklares ud fra *Lensvæsnet.* Dette har sin Oprindelse i det smuldrende Frankerrige og kommer over Tyskland til os, overalt med de samme Ulykker, Splittelse og ødelæggende Krige, i sit Spor. Vil man forstaa Lensvæsnet, maa man ikke lade sig forvirre af, at vi langt senere i Danmark har »Lensmænd« (= Amtmænd) og »Lensgrever« (= Herremænd), der er uden Forbindelse med Lensvæsnets Betydning og slet ikke svarer til Lensmænd i Udlandet. Derimod er de danske *Fyrstelen* det samme som i Udlandet. At de breder sig til Danmark hænger sammen med et *nyt Kongeideal:* Kongen er ikke mere blot Folkets Fører, Rigets første Ombudsmand, hvis private Ejendom er skarpt adskilt fra Statens; men Kongen bliver Landets Herre, hvem alt tilhører, og Kongemagten bliver personlig og arvelig.

Som Følge deraf kan Kongen »*laane*« Omraader ud til sine Sønner, give dem »*Len*« paa Livstid, for at disse Sønner til egen Glæde og Højnelse af Faderens Glans kan indrette sig smaa Filialhoffer.

Lensfyrstens Ret er i enhver Henseende at optræde som Fyrste i det laante Omraade. Han oppebærer de væsentlige Indtægter i sit eget Navn, han er den højeste Dommer, han holder eget Hof med Drost, han har sine egne Hirdmænd og Ombudsmænd.

Lensfyrstens Pligt er at forestaa det daglige Styre af Landet, at tjene sin Herre i Krigen i Spidsen for sine Hirdmænd og Lenets Ombudsmænd, at deltage i Danehofferne.

Som man ser, er en Jarl og en Lensfyrste *væsensforskellige.* Jarlens Stilling kan vi sammenligne med en høj Officers eller en Stiftamtmands i Dag. Lensfyrsten derimod har laant sit Omraade og har fuld Brugsret over det laante, indtil det gives tilbage.

Af de forskellige danske Fyrstelen faar kun Sønderjylland Betydning gennem Tiderne. Det er en *fælles-europæisk* Fremtoning, der i Lensvæsnet finder Vej ind over Danmarks Grænser. Dette kan undskylde

de Mænd, der importerer denne fremmede Vare, men det kan ikke fritage dem for at bære det *historiske Ansvar* for Sønderjyllands Ulykker. Dette Ansvar maa frem for alt lægges paa to Mænd: Knud Lavard og Valdemar Sejr.

Det skal dog straks meget bestemt siges, at *Knud Lavard* (1115—1131) var Jarl og ikke Lensfyrste. Alligevel gaar Rødderne til de følgende Tiders Ulykker tilbage til ham. *Navnet Hertug,* som han efter tysk Skik antager, er tillige Programmet for det nye Fyrsteideal, som han sammen med tysk Klædemode, tysk Sprog og tysk Skik indfører fra Tyskland. — Han *trækker Kongeaaskellet skarpere op,* idet han hævder en vis Selvstændighed over for Kongen (Mødet paa Tinge). Det turde ikke være tilfældigt, at Urnehoved lige efter hans Død, i Aaret 1134, for første Gang faar tillagt Betydning af et Landstingsted (Harald Kesjas Kaaring). — Hans Erobringer i Vagrien (Østholsten), der foretages af personlig Magtlyst, uden Blodets Ret, tjener endvidere til at *udviske Ejderskellet,* som hidtil har været en skarp Folke- og Statsgrænse.

Knud Lavards uplettede Karakter og personlige Dygtighed angribes ikke ved denne haarde Bedømmelse; vi sætter ham blot paa den rette Plads i Sønderjyllands Historie. Den *vendiske Fare* truede blodsmæssigt set ikke mere, efter at Magnus 1043 havde jaget dem ud af Sønderjylland, efter at Slaget paa Schmielau Hede 1093 havde lagt Kristendommens Tømme paa dem, efter at Schauenburgslægten 1111 var kommet til Holsten. Den langt større *tyske Fare* meldte sig, baade med sit ydre Magttryk og sin Kulturindflydelse. Den blev i Følgetiden hjulpet frem ved danske Folkefællers Betagethed af det fremmede. Ogsaa i denne Henseende staar Knud Lavard paa Tærskelen til en ny Tid.

Det nye Fyrsteideal gennemtvinges under Befolkningens Modstand (læs Roskildekrøniken!) af *Valdemarerne.* Kongedømmet bliver personligt. Kongen betragter Riget som sin personlige Ejendom og »laaner« Dele af Danmarks Jord og Blod ud til sine Sønner. Hertugdømmet Sønderjylland er det fornemste af dem, som derfor Kongens *næstældste Søn* faar sædvanemæssig Ret til, uden Hensyn til, om han efter Alder og Dygtighed egner sig som Grænsevogter eller ej. Overgangen mildnes dog ved, at det tyske Lensvæsen indskrænkes paa to Punkter: 1.) Krongodset forbliver foreløbigt i Kongens Haand, 2.) Kongen har ved Siden af Hertugen Ret til at udnævne Hirdmænd.

Det er *Valdemar Sejr,* der tydeligst hidfører denne Overgang fra en Jarls Distrikt til et Fyrstelen. Hans anden Søn *Erik* er to Aar gammel, da han 1218 bliver Hertug; tydeligere kan man ikke markere den nye Tid! Efter den ældste Søn Valdemars Død i 1231 bliver den næstældste Søn *Abel* Hertug, 14 Aar gammel.

Det er Valdemar Sejr, som desuden ved sin *nordtyske Politik* udvisker Ejderskellet som ingen før ham. De tyske Erobrere koloniserede

hver Fodsbred, de fratog de stakkels Vender. Valdemar Sejr derimod fører en planløs og blodsmæssigt set meningsløs Politik. Resultatet bliver katastrofalt. Bornhøveddagen 1227 aabner Vejen nordpaa for tysk Magtbegær, for tysk økonomisk Ekspansion, for den tyske Kulturbølge, thi Leddet mod Syd er af Lave, og det er Danmarks Konge, der selv har lukket det op! Selve den danske Konge har endog efter Holstens Erobring kaldt de første tyske Nybyggere op i Danmarks Grænseland mellem Ejder og Danevirke.

Som Modvægt mod Valdemar Sejrs skæbnesvangre Fejl skal dog fremhæves, at hans *Jydske Lov* sikrer, at de nordiske Retsgrundsætninger, i Pagt med Folkets bedste Overleveringer, kommer til at gælde ned til Ejderen i over 600 Aar frem i Tiden, medens en artsfremmed Ret bliver lagt paa vore Naboer mod Syd.

Hertug Abel (1231—1250) er den første, der kommer til at virke efter det nye Princip, og han viser straks Vej for alle de følgende. Han nægter at yde Kong Erik Hærfølge mod Holstenerne, fornægter altsaa det, der er hele Meningen med et særligt sønderjydsk Hertugdømme! Han knytter den første skæbnesvangre Forbindelse med de holstenske Grever og ægger endog Grev Johann til at indtage Danmarks Nøgle, Rendsborg. Han giver 1243 Tønder lybsk Købstadret og lader derved for første Gang i Historien tysk Ret blive gældende i et dansk Omraade.

5. Hertugerne af Abels Æt. 1252—1375.

Det næste Skridt paa den Ulykkesvej, Valdemarerne slaar ind paa, tages meget hurtigt. Abels Sønner rejser Kravet om Sønderjylland som et *arveligt* Hertugdømme, i Lighed med, hvad Fyrstelenene i Udlandet har været i længere Tid. Det betyder overordentlig meget, om Sønderjylland for Fremtiden lige som hidtil skal være et Len, skiftende i den næstældste Kongesøns Haand, eller om det skal overlades som arveligt Len til en Slægt, der kan bestaa i mange Led. Margrethe Sprænghest, den første Pommering, der har stridt for Danmarks Enhed og den sønderjydske Befolknings Ret til at forblive i det danske Folks Enhed, bliver slaaet og taget til Fange i *Slaget paa Lohede* den 28. Juli 1261. Maaske kan denne Dag kaldes den sorteste i Sønderjyllands Historie, thi dermed bliver Sønderjylland varigt laant ud til en Slægt, der varigt handler forræderisk mod de Pligter, som følger med Styret over dansk Folkegrund og dansk Blod.

Abels Slægt har med Gennemtvingelsen af Arveretten naaet det første Maal, der naturligt meldte sig. De to næste Maal, at fjerne de Indskrænkninger, der endnu er knyttet til det sønderjydske Fyrstelen, naas ogsaa: 1313 maa Kong Erik Menved til Hertug Erik den Anden

afstaa alt *Kongegods* Syd for Kongeaa, og 1316 maa han give Afkald paa sin Ret til at udnævne *Hirdmænd* i Sønderjylland.

Disse to Aarstal betegner Begyndelsen til en for den sønderjydske Befolkning overmaade vigtig Udvikling. Kongegodset gaar snart over i holstenske Herremænds Eje. Den kongetro sønderjydske *Adel,* dansk af Rod som den Befolkning, den er rundet af, kan ikke holde sig længere. De fremmede holstenske Herremænd sætter sig i Tiden fra 1313 til 1460 ved brutal Vold, ved Køb og ved Giftemaal i Besiddelse af alt Adelsgods op til Kongeaaen. *Blodsmæssigt* set faar dette ikke større Betydning, thi disse Herrer blander sig ikke med Befolkningen og vedbliver hele Tiden at være en Kaste for sig. Derimod faar det stor *kulturel* og endnu større *politisk* Betydning. Herremændenes Godser bliver senere i Angel Udbredelsescentrer for plattysk Sprog og Kultur, og over hele det danske Sønderjylland voldføres Befolkningen med et fremmed Retssprog. Der dannes i Tiden efter 1313 en Herremandsklasse, det senere »*slesvig-holstenske Ridderskab*«, med Jordegods paa begge Sider af Ejder, der derfor er interesseret i, at de to blodsforskellige Omraader, det danske Sønderjylland og det tyske Holsten, bliver knyttet sammen. Det er dette Ridderskab, der fra 1460 til 1660 er Hertugdømmernes egentlige Herrer; det er dette Ridderskab, der i de følgende Aarhundreder foregøgler en slesvig-holstensk Enhed, som i Virkeligheden ikke eksisterer ud over denne faatallige Herreklasses Kreds.

Foruden Herremændenes Godser er *Købstæderne* ned gennem Tiden Udstraalingspunkter for tysk Sprog og Kultur. Ogsaa paa dette Punkt indledes Udviklingen af Abels Slægt, idet den fremmer Dannelsen af Købstæder og Tilflytning af tyske Købmænd og Haandværkere. Slesvig har faaet Købstadrettigheder o. 1200, Tønder 1243. De næste bliver Flensborg 1284, Eckernførde o. 1288, Haderslev 1292, Aabenraa 1335. Dette faar virkelig blodsmæssig Betydning, selv om det tyske Islæt i Købstæderne Nord for Danevirke ned gennem Tiden altid har været betydelig mindre, end man i Almindelighed tror.

Men Abelsslægtens Hovedforbrydelse mod Sønderjyllands Jord og Blod er Hertug Erik Abelssøns Pantsættelse, i Realiteten Afstaaelse, af *Omraadet mellem Sli og Ejder* til de holstenske Grever (1260). Følgen heraf bliver ikke blot, at Grev Gerhard flytter fra Itzehoe til den nye Udfaldsport Rendsborg, men frem for alt, at tyske Nybyggere i større Tal bosætter sig Nord for Ejder, saa der her i Sydslesvig med Tiden skabes et folkeligt Blandingsomraade. Danmarks Statsgrænse ligger stadig ved Ejder; men den klare danske Folkegrænse er udvisket ved dette Ingenmandsland.

6. De holstenske Grever som Hertuger i Sønderjylland. 1386—1459.

For at forstaa, hvorfor det store Danmark i Tiden efter Valdemar Sejr maa vige tilbage for det lille Holsten, maa man være klar over to Ting: 1) at de *nye Stænder i Danmark,* Kirkens Mænd og Herremændene, svigter og ofte gaar i Ledtog med Tyskerne, 2) at det i Virkeligheden er et voldsomt *Folketryk* sydfra, som Danmark er udsat for. Det tyske Folk udfolder i dette Tidsrum en storslaaet Udvidelseskraft. Koloniseringen af hele Østelbien og den tyske Hanses Bedrifter nævnes i Dag med Rette som det tyske Folks Stordaad i Middelalderen. Naar man tænker paa, hvad Vender, Polakker, Litaver taber i denne det tyske Folks store Ekspansionstid, maa man snarere beundre det danske Folks Modstandskraft. Blodsmæssigt set vinder Tyskerne mod Nord kun det lille Omraade mellem Ejder og Danevirke, og dette ikke engang helt.

Det tyske Folketryk mod Nord mærkes ved de *holstenske Grevers* stadige Fremtrængen.

1111 bliver Adolf af Schauenburg Greve i Holsten og Stormarn,
1138—39 erobres Vagrien og koloniseres derefter af Adolf II,
1227 gør Slaget ved Bornhøved (Adolf IV) Vejen fri mod Nord,
1250 indtager Grev Johann, Hertug Abels Svoger, Rendsborg,
1260 faar Grev Johann Svansø og det øvrige Omraade mellem Sli og Ejder i Pant og flytter fra Itzehoe til Rendsborg,
1261 faar Schauenburgernes Skærmbræt mod Danmark, Abels Hus, Sønderjylland som Arvelen.

Gerhard III (den Store, — Grev Gert, den kullede Greve), forener det splittede Holsten i sin Haand og opstiller Slægtens Fremtidsmaal: at skille Sønderjylland fra Danmark og at forene det med Holsten! Tydeligst udtrykkes dette Program i den »Konstitution«, som han 1326 lader sin umyndige Søstersøn Valdemar sætte Navn under: »— — Ligeledes skal Hertugdømmet Sønderjylland ikke forenes med Danmarks Rige og Krone og ikke indlemmes deri, saaledes at een er Herre over dem begge!«

1375 uddør Abels Æt. Schauenburgerne sidder ved Pantsætning inde med Mellemslesvig op til Flensborg. I Modstrid med al Lov og Ret nægter de at tage mod Pantesummen og erobrer i Stedet for hele Sønderjylland op til Kongeaa. 1386 maa Dronning Margrethe give dem Sønderjylland som Arvelen. *For første Gang i Historien har de to blodsforskellige Omraader Sønderjylland og Holsten en fælles Herre!*

Erik af Pommerns 25-aarige Kamp for Danmarks, det danske Folks og den sønderjydske Befolknings klare Ret er forgæves af de to førnævnte Grunde: de danske Herremænd svigter, den tyske Hanse er for mægtig. Men det skal ikke glemmes denne anden Pommering, der har stridt for os, at han hidfører Kejser Sigismunds klare Dom af 1424: »— — at hele Sønderjylland altid har tilhørt og endnu tilhører og fremdeles skal tilhøre Danmark, saa de holstenske Grever hverken har ejet eller ejer nogen som helst Ret eller Adkomst til dette Land!« Og frem for alt vil vi i Dag mindes, at Kongen ved de meget grundige Undersøgelser, der gik forud for denne Dom, ikke blot lader fremhæve, at Danmark har den juridiske Ret, men endnu mere Blodets Ret paa sin Side!

Under Schauenburgerne bliver *Plattysk* Forvaltningssprog, og Plattysk breder sig som Omgangssprog i Købstæderne Slesvig og Flensborg. Paa Slesvig Raadhus oplæses Jydske Lov dog stadig paa Dansk, for at Almuen kan forstaa den.

Fra Schauenburgernes Tid stammer endvidere Forsøgene paa at fortyske de gamle danske Stednavne i Sønderjylland.

7. Konge og Hertug. 1460—1581.

Den sidste Schauenburger, Adolf VIII, dør 1459. Nu er endelig Øjeblikket kommet til at løse den unaturlige Forbindelse mellem Slesvig — som Hertugdømmets meningsløse Navn nu hedder — og Holsten, til at lade det »laante« Slesvig komme tilbage til Moderlandet, til at gøre Fortidens mange Synder mod Jord og Blod god igen. Men Befolkningen har intet at sige, og ingen tager Hensyn til den; *Kongens og Herremændenes Magtbegær* forenes til det næste skæbnesvangre Skridt. Den unaturlige Forbindelse mellem Slesvig og Holsten bibeholdes ikke blot, men fæstnes yderligere: Ridderskabet faar store Privilegier; for første Gang indrettes der en fælles Landdag, rigtignok kun til Valg af Landsherrer; en senere Tids Slagord »Up ewig ungedeelt!« skabes.

Selv om Forskellen mellem Slesvig som dansk Land og Holsten som tysk Land fremhæves stærkt i *Overenskomsten i Ribe 1460,* saa bliver Hovedfølgen dog, at det slesvig-holstenske Ridderskab i de følgende to Aarhundreder er bestemmende i Sønderjylland. Kong Kristian fuldfører i Ribe et nationalt og socialt Forræderi mod Sønderjyllands danske Befolkning.

Kirkereformationens Gennemførelse under Kristian III bliver baade nationalt og socialt set et endnu større Folkebedrag. Bonden mener at slippe for Kirkens og Klostres Udsugning og kommer fra Dynen i Halmen. Kongen og Herremændene arver Kirkens Gods, men overlader til Samfundet at arve Kirkens sociale Pligter, der havde været forbun-

det med Godset. Paa dette Punkt deler den sønderjydske Bonde Skæbne med sine Lidelsesfæller i alle lutherske Lande. Men han udsættes tillige for en uhyrlig national Mishandling. Kong Frederik I har allerede forbudt at appellere fra Urnehoved Filiallandsting til Viborg Landsting. Nu gennemskæres den ældgamle Forbindelse mellem Slesvig og Norden ogsaa i kirkelig Henseende. Slesvig og Holsten slaas sammen til en særlig »Landskirke« og faar en fælles Kirkeforfatning, *den første fælles Forfatning for disse to blodsforskellige Lande!* Tyske Præster fra alle Tysklands Egne strømmer til; Tysk bliver Kirkesprog *og som Følge deraf senere Skolesprog og Kultursprog* i Købstæderne og i de dansktalende Sogne helt op til Flensborg. Befolkningens gode danske Modersmaal degraderes til et plat Sprog.

Følgerne viser sig 300 Aar senere. Da den nationale Bevidsthed vaagner, er Kulturens Baand blevet stærkere end Blodets. Det er ikke tilfældigt, at den Statsgrænse, der i Dag gennemskærer Sønderjylland, ligger omtrent der, hvor Reformationen og den følgende Tid satte Skellet mellem dansk og tysk Kirke-, Skole- og Kultursprog!

8. Konge og Hertug. 1581—1721.

Delingerne i 1490 og 1544 fik ikke Betydning for længere Tid; men *Delingen* i 1581 blev bestemmende for Sønderjyllands Historie i 140 Aar, og Følgerne af denne Deling er synlige endnu i Dag.

Ved Delingen i 1581 skabtes det ærgerrige *Gottorpske Hus,* hvis naturlige Maal maa blive Opnaaelsen af en suveræn Stilling. De politiske Følger bliver *uendelige Krige* og Tvistigheder og dermed følgende Plyndringer og Hærgning, Pest og Hungersnød, Inflation og Skattetryk. Det er Hertugdømmernes Befolkning, der maa bløde for, at Kong Kristian IV indlader sig i Trediveaarskrigen, det er den, der bærer Hovedbyrden, hver Gang den danske Konge fører Krig med den svenske. Tillys og Wallensteins Plyndringer 1627—29, Torstenssons i 1644 og frem for alt de polsk-brandenburgisk-østrigske i 1657 var saa forfærdelige, at de ikke er glemte i Dag; den store nordiske Krig bringer nye Ulykker. Sønderjylland er et brutalt mishandlet Land!

Ved Delingen i 1581 faar det danske Sønderjylland et virkeligt *tysk Kulturcentrum* lige ind paa Livet. Det er ensidigt og uretfærdigt, naar man fra dansk Side fremstiller det, som om den tyske Kultur altid bliver paatvunget Befolkningen. Vi bør ikke glemme, at den tyske Kultur tidligere var den danske overlegen, og at det nære Gottorpske Hof var et virkeligt Kulturcentrum af Rang. Hertug *Johann Adolph* (1560—1616) gør det nye Gottorp til »Nordeuropas Vidunder«. Hans Bibliotek og Kunstkammer, hans Slotskirke med Sølvalter og Fyrstestol, hans Parkanlæg berømmes i hele Europa. *Frederik III* (1616—

1659) samler meget betydelige Videnskabsmænd og Kunstnere ved sit Hof. Hans Bibliotek rummer kostbare Haandskrifter, hans Haveterrasser med Vandkunst, hans Kæmpeglobus og Modeller af det Ptolemæiske og det Kopernikanske System, hans Musikkapel vidner om en meget høj Kultur. Han søger at fremkalde nye Industrier; han sender under uhyre Bekostninger Kæmpegesandtskaber til Moskva og Persien for at lede den gyldne indiske Handel over sit Land. *Christian Albrecht* (1659—1694) opretter et særligt Gottorpsk Universitet i Kiel.

Gottorperne har i Almindelighed næppe øvet mere kulturel Tvang mod deres sønderjydske Undersaatter end Kongen mod sine. Det kan være nok at nævne, at *Kong Frederik III* 1655 forbyder, at der tales Dansk i Haderslev Latinskole! Det ene Hof var vel lige saa tysk som det andet; men det nære hertugelige var vistnok et betydeligere Kulturmidtpunkt end det fjerne kongelige og maatte naturligt virke spredende for tysk Kultur i Sønderjylland.

Da Hertug *Frederik IV* (1694—1702) falder ved Clissow, er Sønnen *Carl Frederik* kun to Aar gammel. Formynderregeringens samvittighedsløse Raadgivere plyndrer den Gottorpske Del i uhyggelig Grad. Alligevel bevarer Befolkningen en trofast Hengivenhed mod det Gottorpske Hus. Hjemmetyskheden i den tidligere Gottorpske Del har for en stor Del sine Rødder i gammel Troskab mod Hertugerne. Naar man ser paa Kortet (Side 158), overraskes man ved at fastslaa, hvor nøje »den skæve Firkant«, vor nationalt mest truede Egn i Dag, falder sammen med det Stykke af den Gottorpske Del, der ligger Nord for den nuværende Statsgrænse.

Intet af det, Historien prenter med sin Griffel, udslettes! De nationale Følger af Delingen i 1581 mærkes endnu i Dag og vil mærkes langt ind i Fremtiden.

9. Kongehertugerne. 1721—1864.

Tidsrummet 1721—1864 er, set fra vort nye Synspunkt, det tristeste i Sønderjyllands Historie. Det er de *forspildte Lejligheders Tid*, dobbelt trist, fordi Voldførelsen af Befolkningens danske Natur og Folkesind nu udgaar fra Kongens København.

Lejligheden til at raade Bod paa alle Fortidens nationale Forbrydelser mod Befolkningen var kommet i 1721, da den danske Konge stod som Hertug over et samlet, udelt Sønderjylland. Med beundringsværdig, næsten utrolig Sejghed havde de sønderjydske Mænd og Kvinder modstaaet alle Mishandlinger sydfra. Rigtignok var Sydslesvig op til Sli-Danevirkelinjen folkeligt set for største Delen gaaet tabt. Men selv der var der endnu Rester af dansk Folkeliv tilbage; Nordsvansø talte Dansk helt til 1780, og dansk Byggemaade og dansk Folkeejendommelighed

hersker der endnu i Dag. I Købstæderne Nord for Danevirke sad der en mindre Procentdel Tyskere, men Borgernes langt overvejende Hovedmasse var dansk. Landbefolkningen Nord for Danevirke var ublandet dansk, og det gode, gamle, smukke, rene Dansk taltes af alle helt ned til Sli-Danevirke. Dansk var trods alle Voldførelsesforsøg Befolkningens primitive Kultur, dens Gaard og Drift, Sæd og Skik, Psyke og Sind, og Ejderskellet føltes endnu med oprindelig Styrke dybt i Befolkningens Sind.

Kongehertugen havde *intet Hensyn* at tage til tysk Side, naar han vilde gaa i Gang med at genrejse Befolkningens danske Livsret. Der eksisterede ingen holstenske Grever, ingen mægtige Hanseborgmestre og ingen Gottorpske Hertuger; frem for alt var det slesvig-holstenske Ridderskabs Magt brudt. Det tyske Folks Ekspansionskraft var stilnet af. Besiddelsen af den Gottorpske Del var garanteret af England og Frankrig, og der kunde ikke, som 130 Aar senere, skabes en europæisk Misstemning, hvis det danske Styre lod Befolkningens Natur og Modersmaal vederfares sin Ret i Kontorer og Retssale, Kirker og Skoler.

Kong Frederik IV viste en næsten barnlig Iver ved Udslettelsen af de ydre Minder om Gottorpske Højhedsrettigheder. Overalt fjernede han Hertugens Navnetræk og satte sit eget hen, hugget i Sten, skaaret i Træ, smedet i Jern. *De døde Ting tænkte man paa, men ikke paa de levende Menneskesjæle,* der tørstede efter, at de elementæreste Menneskerettigheder skulde ske Fyldest, — hvad talrige hjerteskærende Klager fra Angel og Mellemslesvig over Modersmaalets Tilsidesættelse i Kirke og Skole vidner om.

Hvorfor vedblev saa i den følgende Tid denne Mishandling af den danske Befolkning i Sønderjylland? Det danske Slesvig maatte lide for det tyske Holstens Skyld. Man erkendte ikke, at en Statsgrænse kun er tryg, naar den falder sammen med en Folkegrænse, hvilende paa Blod og Folkevæsen, og stirrede sig derfor blind paa *Helstatens* Luftkastel. Da Danmark i 1773 overtog Ruinen af Kiels Universitet, forordnedes der, at enhver, der vilde have Ansættelse i Holsten og Slesvig, skulde have studeret mindst to Aar i Kiel, og ved Københavns Universitet behandledes Sønderjyderne som Udlændinge; de kom jo fra »Kongens tyske Lande!«

Til Undskyldning for det 18. Aarhundredes Konger og deres Raadgivere kan anføres, at de næppe har haft fuld Klarhed over Befolkningens rent danske Væsen, og at man heller ikke andre Steder havde Sans for Blodets og Folkeejendommelighedens Betydning.

Denne Undskyldning falder i det væsentlige bort, da *Oplysningstiden* aabner Øjnene for Almuens elementære Rettigheder og dermed bringer den næste store Lejlighed til at bøde paa Fortidens Fejl. Da foretager man omsider det første alvorlige Tilløb til at bringe Kultursproget i Overensstemmelse med Modersmaalet ved et Forslag om at

indføre dansk Kirke- og Skolesprog i By og Land helt ned til Slesvig. Denne fornuftige Plan strander imidlertid paa den slesvigske Generalsuperintendent *Adlers* Nølen og manglende Forstaaelse for Folkesprogets Betydning og paa det københavnske Bureaukratis Angst for Udgifter og Ulejlighed. Men man har erkendt, at Almuens Oplysning ikke kan fremmes, saa længe Folkesprog og Kultursprog ikke er i Overensstemmelse med hinanden. Da man ikke kan og vil indrette Kultursproget efter Folkesproget, slaar man ind paa den modsatte Vej: til Trods for skarpe Protester søger man at nøde Befolkningen til et Sprogskifte fra Dansk til Tysk!

Denne Fremgangsmaade forekommer os i Dag sindssvag og fylder os med den dybeste Harme. Men vi maa ikke glemme, at den tyske Kultur dengang endnu var den danske overlegen, at Danmarks Soldater kommanderedes paa Tysk, at det danske Udenrigsministeriums Forretningssprog var tysk, at Hoffet kun talte Tysk, at *Bernstorfferne* og deres Kreds »saa ned paa en Dansker som en halv Grønlænder«, at Danmark i deres Øjne af Vorherre kun var skabt til at være Grobund for ludfattige tyske Lykkeridderes Karrière. Og vi vil ikke glemme at nævne, at Hoffet i Berlin talte Fransk, det persiske Hof Tyrkisk, Stormogulens i Indien Persisk!

Men nede i Weimar sad den store tyske Vismand *Goethe* og skrev: »*For et Folk er kun det godt, der er fremgaaet af dets egen Kærne, uden Efterabelse af andre!*«

Den »*gyldne Tid*« fra 1770 til 1815 med de store Fremskridt for Landbrug, Industri og Handel, med Rigdom og Luksus i de stærkt voksende Købstæder skaber en saakaldt »*dannet Mellemstand*«, et stort Antal rodløse Købstadmennesker, Advokater, Præster, Skolelærere, Storborgere og Storbønder, der er betaget af den tyske Kultur. De er fremgaaet af Befolkningens brede Lag og bevarer Forbindelsen med det. Det bliver dem, der senere i Løbet af forbavsende kort Tid faar udrettet, hvad Hertuger og Herremænd, Amtmænd og Bisper ikke har formaaet i Aarhundreder: at trække en stor Del af Sønderjyllands danske Befolkning med sig over i det tyske Kultur- og Sprogfællesskab.

Efter Oplysningstidens Kosmopolitisme vækker Napoleonskrigene *Nationalismen* til Live, og denne forbinder sig efter 1830 med *Liberalismen*. Kongens Universitet i Kiel bliver Udklækningssted for Præster, Advokater og Statsembedsmænd, der i hele Sønderjylland ved Nationalitetsfølelsens Vaagnen hamrer løs paa den *Mindreværdsfølelse* over for dansk Folkesind, dansk Sprog og Kultur, som Aarhundreders Vanrøgt har indpodet Befolkningen. Man forstaar kun det nationale Skel, der deler Sønderjyllands af Folkevæsen ensartede Befolkning, naar man ser den interessante, men overmaade triste Udvikling ved Nationalitetsfølelsens Vaagnen i Belysning af denne Mindreværds-

følelse. Sindelagsstandpunktet er i Begyndelsen for mange et *socialt* Spørgsmaal. Det Tyske er det fine, Fremskridt og Kultur, det Danske er det platte og tarvelige. Derfor er det paa Landet overalt Storbønderne, der først og fremmest kalder sig tyske, derfor skifter *Angel* Sprog tidligere end Midtsletten. Det er jo kendt i hele Sønderjylland, at Angelboen Pastor Jensen rammer Centrum, naar han 1844 om sine Landsmænd skriver, at deres mest fremtrædende Karaktertræk er en stærk Indbildskhed forenet med en ømfindtlig Ængstelighed for, hvad andre Folk siger om dem. Mindreværdsfølelsen over for det Danske styrkes ved den gyldne Tids Sammenbrud i Napoleonskrigene, Statsbankerot, langvarig Krise, Skattetryk og deraf følgende Utilfredshed med det danske Styre. Man skal ogsaa tage de *økonomiske* Forhold i Betragtning, naar man vil forstaa, hvorfor Halvdelen af Sønderjylland valgte at kalde sig tysk.

Hvad foretager det danske Styre sig saa i denne *afgørende* Tid? Det er kongelige Amtmænd og Herredsfogeder, Provster og Præster, der fører an paa Marchen over i den tyske Lejr! Uwe Jens Lornsen sætter man i Fæstning, men nogle af hans vigtigste Programpunkter opfyldes: der indrettes en fælles »slesvig-holstensk Regering« paa Gottorp og en fælles Højesteret (»Overappellationsret«) i Kiel!

At det under disse fortvivlede Forhold ikke gaar værre, skyldes frem for alt andet en enkelt Mand, Nordens store Profet *Grundtvig*, og han skal have en Hædersplads i vor historiske Række. Han aabner mere end nogen anden de dybe Kilder til det danske Folks Livskraft og Selvfølelse; han skaber en dansk folkelig Vækkelse, der skyller ned over Kongeaaen og kalder det indslumrede danske Folkesind til Live i Nordslesvig. Ved det gamle Kulturskel, som Kirkereformationen satte, mødes den danske Bølge med den tyske sydfra, og Krige og storpolitiske Begivenheder hindrer den foreløbigt i at naa videre frem. — Sønderjylland er i Virkeligheden allerede delt fra dette Tidspunkt.

Strømme af Blod flyder *fra 1848 til 1850* for de gamle Synders Skyld; men de fremkalder i hele det danske Folk Forstaaelsen for, at den sønderjydske Sag er det danske Folks Livssag. Nordslesvig og det øvrige Danmark er fra nu af knyttet nærmere sammen, end de har været det i de forudgaaende 600 Aar.

Nu er ogsaa de danske Myndigheder vaagnet til Daad. Man lader ved Sprogforordningerne af 1851 det danske Modersmaal komme til sin Ret i Forvaltning, Skole og Kirke. Man er ret forsigtig i Afgrænsningen af Sprogomraaderne og — særlig maalt med tysk Styre i Fortid og Nutid — meget liberal ved Gennemførelsen; men man tager ikke tilstrækkeligt Hensyn til, at der i en Del af Sønderjylland er opstaaet en Kløft mellem Befolkningens Natur og Kultur, mellem Sprog og Sindelag. Hvad Resultatet vilde være blevet i Længden, kan

ikke siges, thi Tiden mellem Krigene var for kort. Det er imidlertid ikke for tidligt, at vi fra dansk Side, set ud fra Synspunktet Jord og Blod, Modersmaal og folkelig Underbevidsthed, yder de Mænd, der har Ansvaret for Sprogforordningerne af 1851, især Regenburg, en længe tiltrængt Oprejsning.

10. Preussertiden. 1867—1920.

1864 skilles Sønderjylland statsretlig set fra Danmark, og 1867 indlemmes det i *Preussen*. Dette Navn har hidtil ikke kunnet nævnes i denne korte Oversigt over Sønderjyllands Historie, thi v. Hedemann-Heespen har Ret, naar han skriver: »Med denne Anneksion kom Slesvig-Holsten sammen med et Land, der helt siden Historiens Gry havde været fuldstændig fremmed for det.« Denne Stat Preussen havde sit Navn fra en litavisk Folkestamme, og Hovedstaden Berlin er et vendisk Navn. »Med denne Anneksion trængte det germaniserede Slaverland Preussen, dette slavisk underbyggede Væsen, frem mod Nord!« (v. Hedemann-Heespen). Det er naturligt, at »denne Stats Væsen var den reneste og skarpeste Modsætning til ægte germansk Væsen« (Der Rembrandtdeutsche). Det er lige saa naturligt, at denne Erobrerstat med sin blodsblandede Befolkning ikke havde Spor af Forstaaelse for en ublandet Befolknings Natur og Livsret. Alt skulde ifølge denne Stats Traditioner uniformeres; ved blodsfremmede Embedsmænds Hjælp skulde alt folkeligt Præg udslettes.

Men efter at *Befolkningen selv* havde taget sin Skæbne i Haanden, kunde ingen folkefremmed Kejser, General, Landraad eller Lærer mere rokke ved Folkegrænsen. Den nordslesvigske Befolkning mishandledes paany; de simpleste Menneskerettigheder blev brutalt traadt i Støvet. Men dansk Folkesind og Kultur viste nu ikke blot en sejg Udholdenhed, men ogsaa en *absolut* Overlegenhed.

11. Efter 1920.

Den store *Verdenskrig* fra 1914 til 1918 fuldbyrdede Sønderjyllands Deling. Tusinder af unge Nordslesvigere led og faldt i Frankrig og Polen, Rumænien og Italien; men efter denne sidste store Mishandling fik *Nordslesvig* sin folkelige Frihed tilbage.

Den 23. Oktober 1918 rejser H. P. Hanssen paa de danske Sønderjyders Vegne i den tyske Rigsdag *Kravet om Genforening med Danmark*. Den tyske Regering er imødekommende og erklærer sig villig til at løse det sønderjydske Grænsespørgsmaal paa Grundlag af Befolkningens Selvbestemmelsesret. De allierede Magter advarer mod

direkte dansk-tyske Forhandlinger, og den danske Rigsdag anmoder derfor de allierede Regeringer om at løse Spørgsmaalet paa Fredskonferencen.

Den 28. Juni underskrives *Traktaten i Versailles,* hvis Artikler 109—114 indeholder Bestemmelserne om Retningslinierne, hvorefter den fremtidige Grænse mellem Danmark og Tyskland skal fastsættes:

Ved *Afstemningen* i Nordslesvig (1. Zone) den 10. Februar 1920 bliver der afgivet 75,431 danske og 25,329 tyske Stemmer, ved Afstemningen i Mellemslesvig (2. Zone) den 14. Marts 1920 12,800 danske og 51,724 tyske Stemmer. (Se Kortet Side 10). Den nye Statsgrænse kommer til at følge Grænsen mellem de to Zoner. Sønderjylland er, svarende til Befolkningens eget Ønske, gennemskaaret af en Statsgrænse.

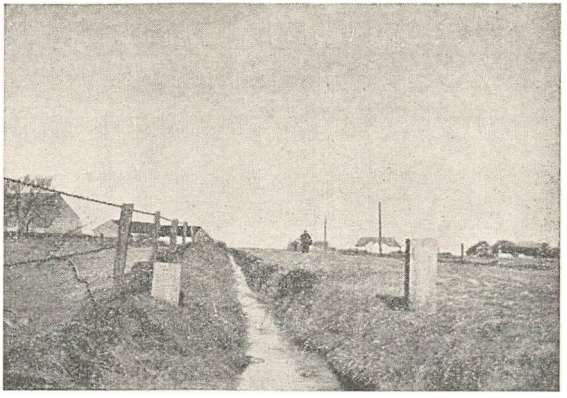

118. Hvor Grænsen er en Landevejsgrøft (Sofiedal). Tysk og dansk Grænsesten paa hver Side af Grøften.

Det danske Styre giver straks det tyske Mindretal i Nordslesvig fuld kulturel Frihed, og 1926 følger Tyskland i Hovedsagen dette Eksempel. Den enkelte Sønderjyde har nu Lov til frit at bekende sig til det Folk, han føler sig knyttet til; dog har den danske Befolkning Syd for Statsgrænsen stadig — særlig i de sidste Aar — Aarsag til at klage over, at den fulde Frihed endnu ikke er gennemført.

12. Historiens Lære.

Historien skal være vor store Læremester. Hvad kan vi lære af Sønderjyllands Historie?

Hvor to Folk støder sammen, skal der staa en varig Kamp. Den 1000-aarige Kamp mellem det nordisk-danske og det tyske Folk standser ikke, fordi der trækkes en ny Statsgrænse.

Kampstillingen er i Dag følgende:

1) I *Nordslesvig* staar et Befolkningsflertal, der kan øse de stærkeste Kræfter af Forbindelsen mellem alt det, der danner et Folk: Jord, Blod, folkelig Underbevidsthed, Historie, Kultur, Sprog og Sindelag,

der repræsenterer en overlegen nordisk Kultur og støttes af hele Nordens Sympati.

2) I *Sydslesvig* staar et Befolkningsflertal, der svækkes af Splittelsen mellem Jord, Blod og folkelig Underbevidsthed paa den ene Side, Sprog og Sindelag paa den anden, der repræsenterer en artsfremmed og underlegen Kultur, men til Gengæld har det større og mægtigere tyske Folk bag sig.

Vor historiske Oversigt lærer os, at det ikke er de ydre Magtmidler, men de *i Folket selv* slumrende Kræfter, der giver Udslaget i Folkekampen. Fra dansk Side kan man derfor med Fortrøstning se paa Fremtiden, thi vor Folkefront er den stærkeste.

Men dette er ikke nok; vi skal ogsaa vide, at vor Front er den stærkeste!

Aarsagen til alle danske Tab i Fortiden kan sammenfattes i eet Ord: *Mindreværdsfølelsen!* Det enkelte Menneske med Mindreværdsfølelse kan ikke bestaa i Kampen for Tilværelsen, et Folk heller ikke. Mindreværdsfølelsen er stadig den danske Fronts ømme Punkt, der mærkes dagligt, særlig i Grænseegnene. Tyskerne kender denne Svaghed og retter deres Trommeild paa den: alt Dansk er lille og usselt, alt Tysk er stort og herligt!

Derfor skal det siges til *Ungdommen,* som skal føre Kampen videre: Der er ikke den mindste Grund for dansk Ungdom til at føle sig underlegen, tværtimod! Den danske Front repræsenterer det bedste Blod, den bedste Kultur, det bedste Styre!

Fremtiden tilhører den danske Front! Det er ikke taabeligt at haabe, at de saakaldte Hjemmetyskere i Nordslesvig og den af Naturen danske Befolkning i Sydslesvig engang kan vaagne til Erkendelsen af, at folkelig Sundhed, Styrke og Lykke vindes ved at elske det Folk, som man ifølge sit Blod og sin Natur hører sammen med!

VII. AFSNIT

SØNDERJYLLANDS ØKONOMISKE UDVIKLING UNDER DANSK OG TYSK STYRE

1. Befolkningsforøgelse under dansk og tysk Styre.

ØKONOMISKE Forhold og nationalt Sindelag griber ofte stærkt ind i hinanden, som det allerede er nævnt i det foregaaende Afsnit. I Grænseomraadet lever der mange Mennesker, hvis nationale Bevidsthed er ret uklar, og paa hvilke den Stat, der kan opvise de bedste økonomiske Forhold, udøver den stærkeste Tiltrækningskraft. En kraftig national Kamp kræver desuden et Kraftoverskud, der ikke er til Stede, naar Kampen for det daglige Brød kræver hele den sjælelige Kraft.

Fra tysk Side paastaas der Gang paa Gang, at Sønderjylland kun kan trives i Forbindelse med det store Tyskland, hvad Nødstiden efter 1920 tydeligt har vist. Af mange tyske Udtalelser citerer vi følgende:

»Landskab og Erhvervsforhold, Historie og Nutidsudvikling kræver Slesvigs Enhed. At denne Enhed kun er livskraftig, naar den hører til Tyskland, har vi Tyskere aldrig næret Tvivl om. Aarene efter 1920 har bevist, at vi har Ret.«

»Mange vidste allerede 1920, hvorfor de gamle Slesvig-Holstenere sagde: »Gud bevare os for at blive Jyder!« Men de, som dengang ikke forstod det, vil i Dag indse, at Nordslesvig som Helhed aldrig kan eksistere under Danmark.«

»Dette engang saa blomstrende Land ved Tysklands Nordgrænse har lidt meget under Adskillelsen fra dets naturlige Afsætningsmarked. Kun hvis Nordslesvig atter tilsluttes sit naturlige, aftagedygtige, tyske Marked, kan der ske en Ændring til det bedre.«

Disse Paastande gentages ideligt i Presse og Tale, men frem for alt i den personlige Agitation fra Mand til Mand. Efter de Anvisninger for Propaganda, som Hitler giver i »Mein Kampf«, rettes der med disse Sætninger en *Trommeild* mod den danske Fronts svageste Punkt, Grænseomraadet. Her lever overordentlig mange, som kun kender Erhvervsforholdene i Danmark, som de har formet sig efter 1920, og som forestiller sig de nuværende Forhold i Tyskland, som de var før 1914.

Resultatet af den tyske Propaganda bliver da hos denne Del af Befolkningen en *Mindreværdsfølelse* over for alt Dansk, en Beundring af det tyske. Men Mindreværdsfølelsen er, som Sønderjyllands Historie har vist, en stor Fare i den nationale Kamp. Derfor bliver det en Grænselæres Opgave at vise *Sandheden* ogsaa paa dette Punkt.

Kan Sønderjylland økonomisk kun trives i Forbindelse med det store Tyskland, og maa det vantrives, forarmes under dansk Styre? Vi har ret gode Muligheder for at finde Sandheden, idet Sønderjylland først har været under dansk Styre, derefter under tysk og Nordslesvig nu atter under dansk.

Det tydeligste Udtryk for et Lands Opgang og Nedgang plejer *Befolkningstallet* og Købstædernes Udvikling at vise. Tavle 1 giver et meget klart Billede. Under dansk Styre fra 1845 til 1860 ser man en rig Udvikling baade i Nørre- og Sønderjylland. Efter 1864 fortsættes denne Udvikling i Nørrejylland, medens Slesvig stagnerer under tysk Styre. Paafaldende er det, at Slesvig reagerer *som en Helhed*, idet Sydslesvig stagnerer fuldt saa meget som Nordslesvig. Tyskland som Helhed gaar frem paa samme Maade som Danmark og de andre europæiske Lande; Holsten følger Trit; men *hele* Slesvig faar ikke Del i denne Opblomstring. Først efter 1920, da Nordslesvig genforenes med Danmark, sætter Udviklingen igen ind for denne Landsdels Vedkommende. Tavle 2 taler i saa Henseende tydeligt nok og behøver ingen Tekst! Aabenraa-Sønderborg Amt er valgt, fordi Tønder og Haderslev Amter har faaet nye Grænser og derfor ikke kan benyttes ved en Sammenligning; men Udviklingen i disse Amter er, som enhver ved, absolut tilsvarende.

Tavle 1.

Udvikling (Folketal) under dansk og tysk Styre.

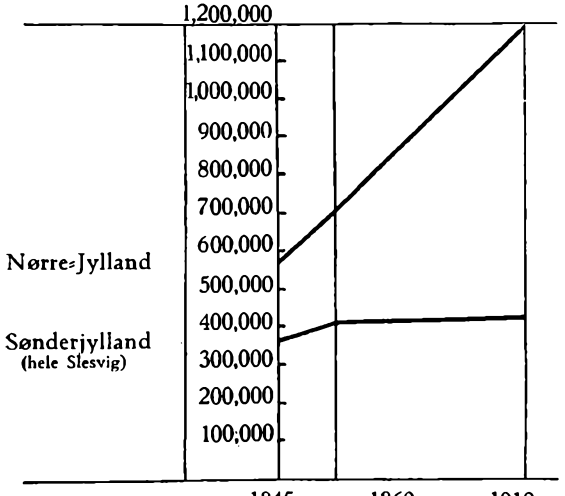

	1845	1860	1910
Nørre-Jylland...	576,882	703,813	1,198,457
Sønderjylland... (hele Slesvig)	365,426	409,907	429,733

Det samme Billede faar vi, naar vi tager *Købstæderne alene*. Tavle 3 taler atter tydeligt om, at Slesvig trives bedst under *dansk* Styre. At den stærke Udvikling efter 1920 ikke er international og ikke tilsva-

Tavle 2.

Folketal i Aabenraa-Sønderborg Amt (Købstæder og Landdistrikter) 1845—1935

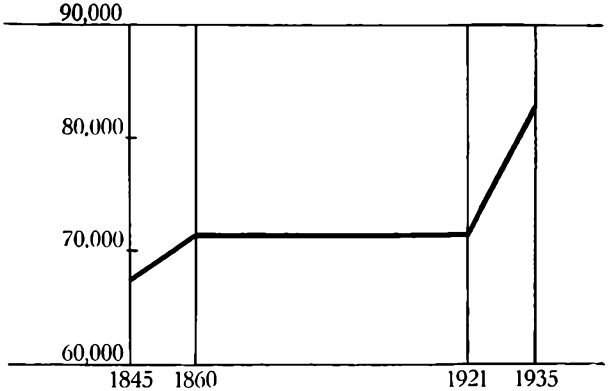

	1845	1860	1921	1935
Aabenraa-Sønderborg Amt	67,773	71,416	71,742	82,804

Tavle 3.

De nordslesvigske Købstæders Udvikling under dansk og tysk Styre.

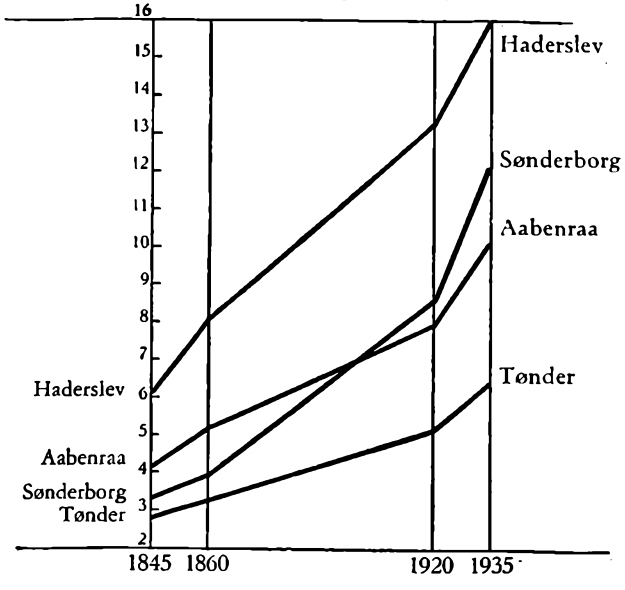

	1845	1860	1920	1935
Haderslev	6,130	8,010	13,220	16,090
Aabenraa	4,090	5,130	7,960	10,093
Sønderborg	3,300	3,890	8,530	12,108
Tønder	2,850	3,220	5,130	6,440

rende viser sig i Sydslesvig, kan enhver overbevise sig om ved at aflægge et Besøg i Sydslesvigs Købstæder, der endnu staar i Stampe, som de har gjort det siden 1864.

At *hele* Sønderjylland ikke trivedes under tysk Styre, viser Tavle 4. Her er sammenstillet Købstæder i Sønder- og Nørrejylland, der kan siges at have haft samme naturlige Kaar: Haderslev og Randers ved de smalle Fjorde, Aabenraa og Horsens ved de brede, Hovedstæderne Flensborg og Aarhus, Markedsbyerne Husum og Holstebro o. s. v. At der ikke er valgt *vilkaarlige* Eksempler, kan man se deraf, at Byer med saa amerikansk Udvikling som Esbjerg, Herning, Silkeborg o. a. ikke er taget med i Sammenligningen. Tavlen viser med al ønskelig

Tydelighed, hvorledes *alle* sønderjydske Købstæder under tysk Styre sakker agterud. I Dag er Forskellen mellem Flensborg og Aarhus, Slesvig og Aalborg, Eckernførde og Kolding, Husum og Holstebro meget større end i 1910.

Et endnu mere overbevisende Billede faar man, naar man tager hver enkelt af de nordslesvigske Købstæder og sammenligner dem med *alle* danske Købstæder, der ved Sønderjyllands Løsrivelse fra Danmark var af samme Størrelse. De følgende Tavler 5—8 viser Udviklingen i 50 Aar under tysk og under dansk Styre.

For de sønderjydske Købstæders Vedkommende er angivet Udviklingen fra 1860—1910. Desværre stod de tilsvarende Tal ikke til Raadighed for de øvrige danske Købstæders Vedkommende, og vi har maattet tage Udviklingen fra 1850—1901. Da Udviklingen var rigest i Aartiet fra 1900—1910, vilde det rigtige Billede tale endnu stærkere til Fordel for det danske Styre.

Det fremhæves nok engang, at der ikke er valgt vilkaarlige Eksempler, men at alle danske Byer af den paagældende Størrelse er taget med. Man ser, at Udgangsstillingen overalt er ens, men at alle Byer under dansk Styre trives meget mere end de nordslesvigske under tysk. Det turde ikke være for meget at paastaa, at Eckernførde, Husum, Slesvig, Flensborg, Aabenraa o. s. v. i Dag vilde have været dobbelt saa store, hvis de havde faaet Lov til at trives videre under dansk Styre.

Tavle 4.

50 Aar under tysk og under dansk Styre.

Sønderjydske og nørrejydske Købstæders Udvikling 1860—1910.

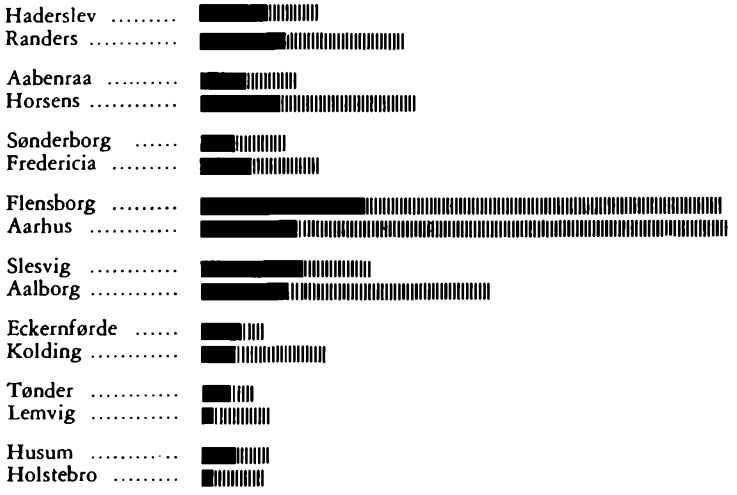

	1860	1910	Vækst		1860	1910	Vækst
Haderslev	8,012	13,046	162 %	Slesvig	12,197	19,908	164 %
Randers	9,725	22,970	237 —	Aalborg	10,069	33,449	332 —
Aabenraa	5,133	7,767	151 —	Eckernførde ...	4,325	6,802	157 —
Horsens	8,980	23,843	266 —	Kolding	3,938	14,219	361 —
Sønderborg ...	3,894	10,042*)	258*)-	Tønder	3,216	4,807	150 —
Fredericia	6,261	14,228	227 —	Lemvig	1,192	3,895	327 —
Flensborg	19,682	60,922	310 —	Husum	4,816	9,435	196 —
Aarhus	11,009	61,755	561 —	Holstebro	1,662	6,861	413 —

*) inkl. 2—3000 Militærpersoner.

Forskellen bliver endnu mere iøjnefaldende, naar man ser paa de fem nordslesvigske *Flækker:* Højer, Løgumkloster, Nørborg, Christiansfeld og Augustenborg, der under det tyske Styre ikke blot stagnerede helt, men endog delvis (Nørborg og Christiansfeld) gik tilbage. Tavlerne 9—12 viser, hvorledes alle nørrejydske Byer af samme Udgangsstørrelse udviklede sig i 50 Aar under *dansk* Styre. — Det samme Billede vilde vi faa, hvis vi betragtede Stationsbyerne.

Tavle 5.

50 Aar under tysk og dansk Styre.

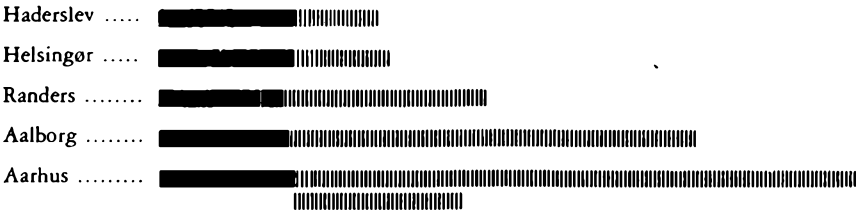

	1860	1910		1850	1901
Haderslev	8,012	13,046	Helsingør	8,111	13,902
			Randers	7,338	20,057
			Aalborg	7,745	31,457
			Aarhus	7,886	51,854

Tavle 6

50 Aar under tysk og dansk Styre.

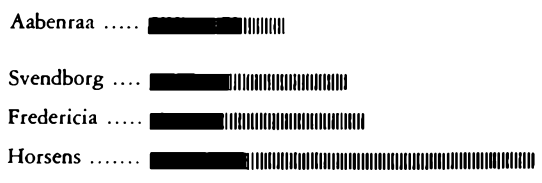

	1860	*1910*
Aabenraa	5,133	7,769
	1850	1901
Svendborg ...	4,556	11,543
Fredericia ...	4,326	12,714
Horsens	5,827	22,243

Tavle 7.

50 Aar under tysk og dansk Styre.

	1860	1910
Tønder	3,216	4,807
	1850	*1901*
Nyborg	3,059	7,790
Nakskov	3,168	8,926
Vejle	3,300	14,592

Tavle 8.

50 Aar under tysk og dansk Styre.

	1860	*1910*
Sønderborg	3,894	10,939*)
	1850	*1901*
Roskilde	3,805	8,368
Slagelse	4,011	8,958
Viborg	4,139	8,623
Fredericia	4,326	12,714

*) inkl. ca. 3,000 Militærpersoner.

Sønderborg havde

1906 (uden Marine)	7,119	Indbyggere
1908 (med Marine)	10,228	„
1912 (med Marine)	11,521	„
1921 (uden Marine)	8,533	„

Der maa altsaa have været 3000 Militærpersoner i Byen.

Købstædernes, Flækkernes, Stationsbyernes Udvikling er kun et ydre, synligt Udslag af hele Landets. Mens hele Slesvig i Tiden fra 1864 til 1914 stod i Stampe, beholdt de gamle Bøndergaarde, de gamle Veje o. s. v., byggedes der i det gamle Land Titusinder af nye Bygninger til bestaaende Bøndergaarde, Titusinder af nye Husmandshjem, nye Vejc i Titusinder af Kilometers Længde. Da den tyske Soldat i Augustdagene 1914 kom ind i Belgien, undrede han sig uhyre over

Tavle 9.

50 Aar under tysk og dansk Styre.

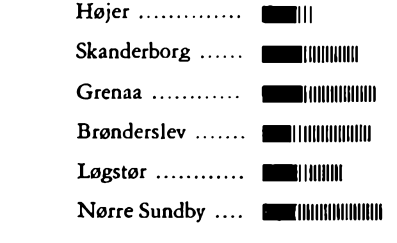

	1860	*1910*
Højer	1041	1249
	1850	*1901*
Skanderborg	1042	2721
Grenaa	1099	3257
Brønderslev	981	3176
Løgstør	967	2183
Nørre Sundby	950	3544

Tavle 10.

50 Aar under tysk og dansk Styre.

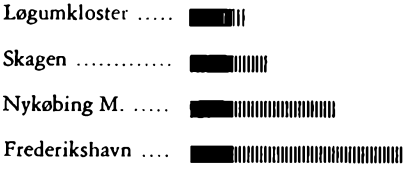

	1860	*1910*
Løgumkloster	1419	1579
	1850	*1901*
Skagen	1409	2438
Nykøbing M.	1398	4492
Frederikshavn	1374	6538

Tavle 11.

50 Aar under tysk og dansk Styre.

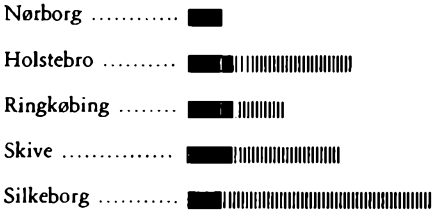

	1860	*1910*
Nørborg	1304	1159
	1850	*1901*
Holstebro	1305	4978
Ringkøbing	1274	2712
Skive	1256	4591
Silkeborg	1204	7228

Tavle 12.

50 Aar under tysk og dansk Styre.

	1860	*1910*
Christiansfeld ...	681	640
Augustenborg ...	531	1016
	1850	*1901*
Herning	700	4330
Lemvig	859	3207
Sæby	895	2122

Landets Rigdom. Han var indstillet paa, at Tyskland gik over alt andet og havde kun hørt om Tysklands Opblomstring i Kejsertiden. Nu saa han med saa stor Forundring, at han senere Gang paa Gang talte om det, at andre Lande var naaet endnu længere frem.

En Rejse over den nye tysk-danske Grænse giver allerede i Dag det samme Indtryk. Man ser i Dag, blot 18 Aar efter Genforeningen, allerede en tydelig Forskel melem Sydslesvig og Nordslesvig.

2. Udviklingen efter 1920.

Kan Sønderjylland ikke trives under dansk Styre? Vi ser paa Udviklingen *efter 1920* og fremhæver derved den Side, som den tyske Agitation omhyggeligt søger at skjule.

Om Folketallet og Købstædernes nye Opblomstring har de foregaaende Tavler bragt Oplysninger. At Byerhvervene har faaet meget bedre Kaar, viser de mange nye *Industrianlæg*, der er opført efter 1920 eller først efter Genforeningen har faaet større Betydning: Kamgarnsspinderiet i Sønderborg, Klædevarefabrikken i Haderslev, Tæppefabrikkerne i Gram og Højer, Margarinefabrikkerne, Slagterierne o. s. v. Man søger forgæves efter noget lignende i Husum, Tønning, Slesvig, Eckernførde og de andre sydslesvigske Købstæder. — Der kan være Anledning til at nævne det nye Liv, der rører sig i *Havnene*. Tavle 13 viser den samlede omsatte Godsmængde i Haderslev-Aabenraa-Sønderborg Havne i 1922 og i 1931. For Eckernførde og Slesvigs Vedkommende staar Tal ikke til Raadighed; men der er ingen Trafik paa disse Havne. For Flensborgs Vedkommende viser Tavle 13 den samlede omsatte Godsmængde i 1913 og i 1931; andre Tal staar ikke til Raadighed.

Tavle 13.

Samlet omsat Godsmængde.

- - - - - Flensborg Havn 1913—1931.

——— Haderslev, Aabenraa og Sønderborg Havne 1922—1931.

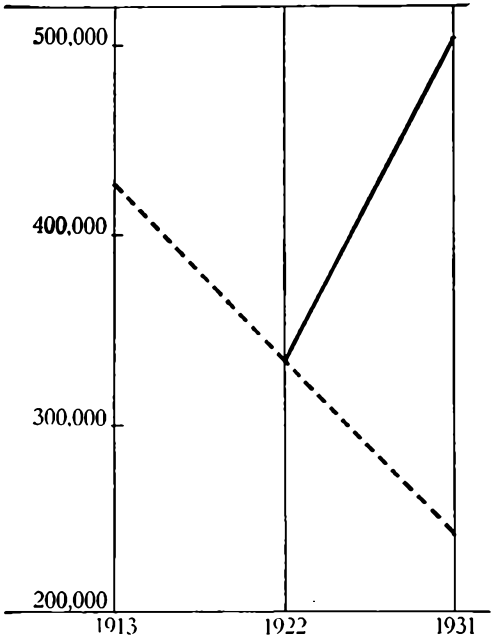

	1913	1922	1931
Flensborg	426,000		240,000 Tons.
Haderslev, Aabenraa og Sønderborg		332,000	503,000 —

Uden for Købstæderne kendetegnes Udviklingen bedst af de nye *Landeveje* og de nye *Husmandsbrug*. I Kejsertiden forsømtes det flade Land overalt; Østelbingens Affolkning var det tydeligste Bevis. Efter 1920 har man i Nordslesvig søgt at bøde paa de tyske Forsømmelser. Man er i Gang med at bringe Nordslesvigs Vejnet paa Højde med det gamle Lands; men det vil endnu vare noget, inden Maalet er naaet. Der er imidlertid allerede udrettet stort: 1920 forefandtes der i Nordslesvig 407 Kilometer Provinsveje, næsten alle anlagt før 1864; 1933 havde Nordslesvig 894 Kilometer Landeveje! 29 Mill. Kr. er der ofret paa Vejenes Udbygning.

Tavle 14.

Udstykning i Nordslesvig og i Tyskland 1919—1930: Nye Husmandsbrug pr. 1000 km².

I Tyskland oprettedes 1919—30 24,105 »Siedlungen« over 2 ha store = 51 for hver 1000 km².

I Nordslesvig oprettedes 1920—30 c. 1250 nye Husmandsbrug over 2 ha = 321 for hver 1000 km².

Der er efter Genforeningen oprettet o. 1250 nye Landbrug i Nordslesvig, d. v. s. 1250 nye Hjem, hvis Børn kan vokse op i Forbindelse med Jordens Kraftkilde, frelst fra at gaa arbejdsløse paa Brostenene. I Tyskland har man i store Programmer forkyndt Udstykningens Nødvendighed: hvad man i samme Tidsrum har udrettet praktisk, viser Tavle 14. De sidste Aar har bragt Udstykningen i Tyskland ind i et endnu langsommere Tempo.

Denne Udstykning er ikke, som mange mener, et Middel i den nationale Kamp; den er et nødvendigt Skridt for at bøde paa de tyske Forsømmelser og bringe Nordslesvig paa Højde med det gamle Land paa dette *overmaade betydningsfulde Punkt.* Der er endnu Plads til mange Husmandsbrug i Nordslesvig. Gennemsnitsstørrelsen pr. Landejendom er paa de danske Øer 14 Hektar, i Jylland 17 Hektar, medens de tilsvarende Tal for Nordslesvig er følgende: Haderslev Amt 26 Hektar, Tønder Amt 24 Hektar, Aabenraa Amt 22 Hektar, Sønderborg Amt 16 Hektar. At der efter den døde Tid mellem 1864 og 1920 endnu er Plads til mange Mennesker i Nordslesvig, viser Tavle 15.

Tavle 15.

Hvor mange Mennesker bor der i Gennemsnit paa 10 Hektar? (= $^1/_{10}$ km²).

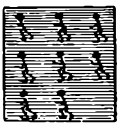

Hele Danmark: 8,1

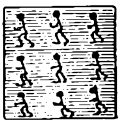

Sønderborg Amt: 9,0

Aabenraa Amt: 5,0

Haderslev Amt: 4,5

Tønder Amt: 2,9

Det nordslesvigske *Landbrug* er blevet meget haardt ramt af Verdenskrisen. Formuerne gik tabt i den tyske Inflation, Besætninger og Jorder blev plyndret i Verdenskrigen, Driften maatte omlægges i en Tid, hvor alt var vanvittigt dyrt. Der laantes Kroner med lav Værdi,

som senere maatte forrentes efter fuld Værdi, og derefter kom den store Krise. Det intensive Landbrug krævede desuden en Dygtighed, som mange ikke raadede over, og en daarlig Jordfordeling og utilstrækkelige Bygninger nedsætter ligeledes Udbyttet. De nordslesvigske Landmænd føler sig med Rette brøstholdne over, at man ikke har taget nok Hensyn til alle disse Vanskeligheder; det er nationalt uforsvarligt, at man endnu ikke har givet de nordslesvigske Bønder og Husmænd de samme Arbejdsvilkaar som deres Standsfæller i det øvrige Land. Alle Ikke-Landmænd bør være klar over, at Landbrugskrisen ikke blot er et økonomisk, men i høj Grad et nationalt Spørgsmaal. Til Gengæld bør alle Landmænd forstaa, at *Aarsagen* til Krisen ligger i Verdenskrigen og Verdenskrisen.

Man kan dog ikke stirre sig blind paa Landbrugets vanskelige Kaar og derved forsømme at rette Blikket mod den anden Side: *Landbrugets Fremskridt* efter 1920. Tavle 16 viser Husdyrholdets Udvikling; denne Tavle illustrerer tillige en af Landbrugskrisens Aarsager: Besætningernes Udplyndring under Krigen. Tavle 17 viser Høstudbyttets Stigning, Tavle 18 Smørproduktionens Udvikling. Nyt Liv, nyt Virke-

Tavle 16.

Husdyrhold i de nordslesvigske Amter.

1861—1913—1918—1928.

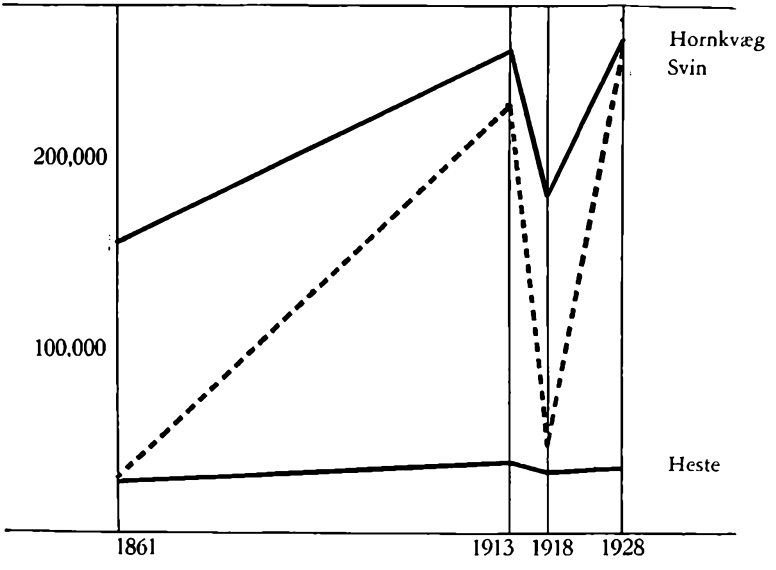

	1861	1913	1918	1928
Heste:	28,590	37,975	32,673	35,045
Hornkvæg:	154,581	254,244	179,563	266,765
Svin:	30,335	218,083	47,877	258,721

Tavle 17.

Høstudbytte: Antal Afgrødeenheder pr. Hektar.

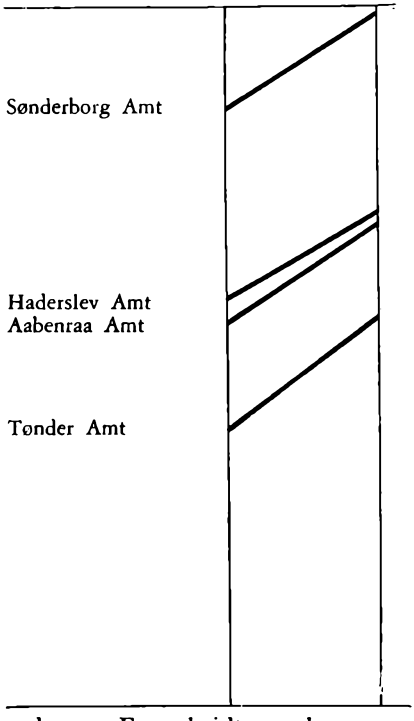

Sønderborg Amt:
1919—23 31,5
1931 36,5

Haderslev Amt:
1919—23 21,4
1931 26

Aabenraa Amt:
1919—23 20,1
1931 25,4

Tønder Amt:
1919—23 14,6
1931 20,3

mod, nye Fremskridt mærkes ogsaa i vore Landbohjem, som til Trods for Krisen slider for at komme op paa Højde med det øvrige Land.

Naar den tyske Propaganda saa ivrigt udnytter Landbrugets Nød, kan der endvidere være Anledning til at minde om, at der ogsaa findes andre Erhvervsklasser. At Byerhvervene for Tiden har meget bedre Kaar i Danmark end i Tyskland, ved jo enhver; men særlig grelt er Forholdet mellem *Arbejdernes* Levevilkaar i Danmark og i Tyskland. Den tyske Arbejder har en langt lavere Løn, og Levnedsmiddelpriserne er meget højere.

At Nordslesvig *som Helhed* ikke er den usle Fattiggaard, som Tyskerne i deres Agitation ynder at kalde Landet, viser Bevægelsen i *Opsparingen.* 1914 var Nordslesvig et velhavende Omraade med ret ringe Gæld og med 112 Mill. Mark opsparet Kapital i Banker og Sparekasser. I Inflationstiden gik disse Penge tabt; der maatte begyndes paa bar Bund, og der maatte laanes Penge for at komme i Gang. I Dag er Nordslesvig overforgældet; men man bør ikke glemme at fremhæve, at der ogsaa har fundet en betydelig Opsparing Sted: 1934 var Spareindskuddene i de nordslesvigske Banker og Sparekasser naaet op paa 94 Mill. Kroner.

Nyt Liv rører sig efter Genforeningen overalt i Nordslesvig.

Tavle 18.

Smørproduktion i Sønderjylland 1921—1928.
(Mælkemængde).

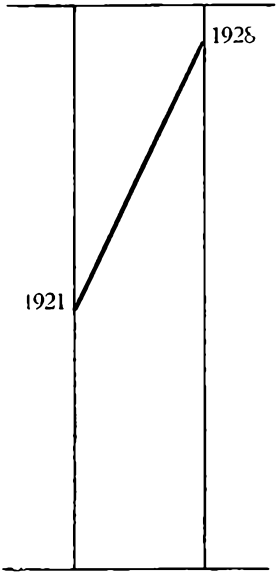

1913	178	Mill.	kg.
1920	99	»	»
1921	139	»	»
1928	289	»	»
1937	333	»	»

Tavle 19.

Fnat og Kønssygdomme i Tønder Amtslægekreds 1921—1931.

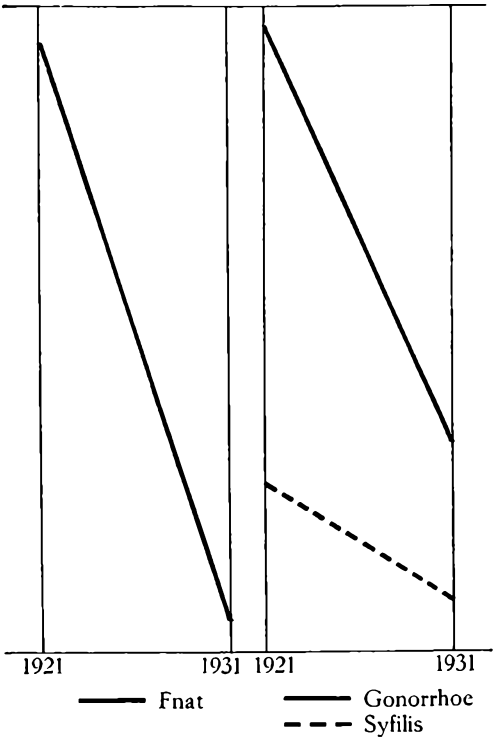

Fnat:

1921	c. 640	Tilfælde
1931	26	»

Gonorrhoe:

1921	107	»
1931	33	»

Syfilis:

1921	26	»
1931	8	»

Nye *Skoler* har rejst sig; nye *Kirker* er bygget, efter at vore Sognekirker har staaet urørte siden Restavrerings- og Byggeperioden før 1864. Nye *Sygehuse* og *Hospitaler* er byggede, og de bestaaende er blevet betydeligt udvidede. Den sidste Tavle oplyser et enkelt Træk af Kampen mod Menneskehedens Fjender, *Sygdommene*. Der er valgt et Par Sygdomme, som tydeligst er Udtryk for Armod og Forfald: Fnat og Kønssygdomme (Tavle 19).

Det er den tyske Propagandas Ensidighed og Paagaaenhed, der tvinger os til at møde frem med alle de foregaaende Tal. Det er *Kendsgerningerne*, der skal dømme, om Nordslesvig kan trives under dansk Styre, og Kendsgerningerne taler et tydeligt Sprog.

VIII. AFSNIT

FOLKESPROGET I SØNDERJYLLAND

1. Sprogets Betydning for Folkefællesskabet.

PAA Fredskonferencen af 1919 definerede man Begrebet Mindretal paa følgende Maade: »Et Mindretal er en Befolkning, som ved *Race, Sprog* eller *Religion* adskiller sig fra Statsfolket.« Denne Definition er gaaet over i alle Fredstraktater af 1919—1920 og i de efterfølgende Mindretalstraktater. Næst efter Nedstamning (Blod) nævnes altsaa *Sproget* som det mest afgørende Kendetegn paa Tilhørsforholdet til et Folk.

Denne Værdsætning af Sproget falder sammen med *almindelig Opfattelse.* Naar den jævne Mand skal sige, hvem der hører til dette eller hint Folk, vil han i første Række se paa Sproget. Den, der har Tysk som Modersmaal, er en Tysker, den, der har Fransk som Modersmaal, er en Franskmand o. s. v. Man gaar endog et Skridt videre og betragter Slægtskabet mellem de enkelte Folks Sprog som et Bevis paa Slægtskab med Hensyn til Blodet, omendskønt dette langtfra altid er rigtigt. De nordiske Folk, Friserne, Tyskerne og Englænderne betragtes paa Grund af Sprogets Slægtskab som blodsbeslægtede, endskønt den største Del af det tyske Folk tilhører andre Racer end de øvrige.

Sproget er det *objektive* Folkekendemærke, som er lettest at faa fat paa, som er lettest tilgængeligt for Undersøgelser, statiske Opgørelser o. l. Men Sproget er mere end et ydre Kendetegn. Modersmaalet er tillige et af de stærkeste Baand, der knytter Menneskehjerter sammen til et inderligt, dybt og varmt *Kultur-* og *Folkefællesskab.* Modersmaalet prises derfor af Alverdens Digtere som noget helligt, uløseligt knyttet til den enkeltes Natur, og som et Folks højeste Skat. »Et Angreb paa Modersmaalet vækker Følelsen af, at selve Livet udsættes for et fjendtligt Angreb«, sagde Hjemmetyskeren Prof. Nikolaus Falck.

Men lige saa rigtigt det er, at fælles Modersmaal er et af de vigtigste Folkekendemærker, lige saa alvorligt maa man vogte sig for at overvurdere det og betragte det som det *eneste.*

Først bør man vide, at denne høje Værdsættelse af Modersmaalet *stammer fra nyere Tid.* I Oplysningstiden i Slutningen af det 18. Aarhundrede følte de tysktalende Slesvigere og Holstenere til Trods for deres tyske Modersmaal sig som gode Danskere og priste paa Tysk

Danmark som deres Fædreland. Vi kan minde om, at Sangen »Heil dir im Siegerkranz«, der senere havde den mærkelige og ærefulde Skæbne at blive tysk Kejserhymne, er digtet til Ære for den danske Konge og det danske Fædreland; naar Digteren i denne Sang siger, at Fædrelandskærlighedens hellige Flamme skal gløde og aldrig slukkes, saa er det Kærligheden til det danske Fædreland, han mener. Vi kan minde om mange andre dansk-patriotiske Sange paa Tysk, f. Eks.:

»O Dania, was glüht bei deinem Namen
mir Wang' und Busen durch?
Ha! Das ist Dänenstolz,
das ist die Liebe zu dir, mein Vaterland!«
(O Dania, hvorfor gløder ved dit Navn
min Kind og mit Bryst?
Ha! Det er Danskerstolthed,
det er Kærligheden til dig, mit Fædreland!)

Paa samme Tid kunde en anden Mand i Hertugdømmerne, Prof. Ehlers, foreslaa, at alle Folk fra Ejder til Nordkap skulde antage det tyske Sprog! Saa lidt havde man dengang Øje for Modersmaalets Betydning. Som det var her, var det overalt i Europa: den enkelte og Folkene ejede endnu ikke Bevidstheden om Modersmaalets Hellighed og Værdi.

Denne Bevidsthed vaagnede sammen med den nye *Nationalitetsfølelse* i og efter Napoleonstiden. Nu priste Digtere i alle Folks Sprog Modersmaalet som Hjertesproget og Folkets højeste Skat, — medens samtidigt de samme Folks Ministre og Skoleraader søgte at udrydde Modersmaalet hos de Mindretal, der fandtes inden for deres Grænser.

I *nyere* Tid har man — til Trods for Folkeforbund o. a. — igen begyndt at se mere kritisk paa Sproget. Det kan være tilstrækkeligt at citere Hitler: »Racen ligger ikke i Sproget, men i Blodet. — — En Kineser bliver ikke Tysker, fordi han begynder at tale Tysk.«

Vor Betragtning af Sønderjyllands Folkeejendommelighed har vist, at Hitler har Ret. Befolkningen i Angel og Mellemslesvig skiftede Sprog: men et *Sprogskifte* er i Virkeligheden kun en Forandring paa Overfladen og *rører ikke ved Sjæledybet*. Folkenaturen, det dybeste, ubevidste bliver, hvad det er. Hverken plattysk eller højtysk Sprog kan gøre en Kineser eller en Sønderjyde til en Tysker af Natur, lige saa lidt som alle Nordamerikanere kan kaldes Englændere eller alle Sydamerikanere Spaniere og Portugisere.

Vi ser deraf:

Modersmaalet er nok et overmaade vigtigt Folkekendemærke, men det hører ikke til dem, der som Byggemaade, Sæd og Skik, Tro og Sind angaar Folkenaturen!

Men Sproget er overmaade *vigtigt*. En Befolkningsdel, der skifter Sprog, udelukker sig fra Fællesskabet med den Kultur, der ene af alle Kulturer passer til den, og støder sig selv ud i kulturelt Dødvande. Derfor var det en Forbrydelse, at Hertuger og Konger og deres Embedsmænd fik Halvdelen af Sønderjyderne til at opgive deres gode, gamle, danske Modersmaal og antage det fremmede tyske Sprog.

De følgende Afsnit skal vise, at det var et godt, rent, dansk Sprog, de forkastede, og at de tilegnede sig det for dem fremmede Sprog i mishandlet Form. Der skal tillige forklares, hvorfor dette Sprogskifte fandt Sted, og hvorledes det forløb.

2. Forskellige Opfattelser af sønderjydsk Folkesprog.

Da den danske Konge i Aaret 1846 krævede nøjagtige Oplysninger om Sprogforholdene i Sønderjylland, gav den *kongelige Amtmand* Warnstedt i Flensborg følgende Instruktion med til Præsterne: »Det er mig meget magtpaaliggende, at jeg til denne Beretning om Sprogforholdene i Flensborg Amt bliver forsynet med tilstrækkeligt Materiale til at bevise, at det Dansk, der tales paa Landet i Flensborg Amt, ikke kan gøre Krav paa at gælde for virkeligt Dansk, men at tværtimod dette gamle Folkesprog er en korrumperet Sprogblanding, ofte meget forskelligt fra By til By!«

Præsterne var lærvillige. Præsten i det rent danske *Bov* Sogn indberetter: »Forholdet mellem Dansk og Tysk er som 1:64!« Præsten i det dengang ublandet dansktalende *Nørre Haksted* Sogn skjuler Kendsgerningerne ved følgende Inddeling af Sognebørnene: »1.) Tyskere 60 Hoveder eller $^1/_{15}$ af Sognets Beboere, 2.) Frisere 6 Hoveder ($^1/_{150}$), 3.) Danskere, som har nydt Undervisning i fremmede Kommuner og nogenlunde forstaar Skriftdansk, 5 Hoveder ($^1/_{177}$), 4.) Alle øvrige er tysk-frisisk-danske, som med faa Undtagelser ikke forstaar og endnu mindre kan tale Højdansk, som i umindelige Tider har haft Tysk i Kirke og Skole og for Retten, som kun kan læse og skrive Tysk og ogsaa mere og mere bruger Tysk til daglig. — Ikke een Procent ($^1/_{177}$) af Befolkningen er saaledes Dansk!«

Omtrent paa samme Tid rettede den lærde Friser *Knut Jungbohn Clement* Forespørgsler angaaende det danske Folkemaal til Præsterne i de dansktalende Sogne. En af Præsterne udtalte sig paa følgende Maade om sine Sognefolks Sprog: »Disse Folks Sprog er et modbydeligt Patois, dobbelt afskyeligt paa Grund af den snøvlende, syngende Tone, hvormed det udtales!«

I disse Indberetninger har vi typiske Eksempler paa de *tyske dannede Kredses* Stilling til det sønderjydske Folkemaal i Tiden o. 1840. En grænseløs Ringeagt genspejler sig i dem alle! Det er »et Ravnedansk«, »et forfærdeligt korrumperet Sprog«, »et modbydeligt, hæs-

ligt klingende plat Sprog«. Men navnlig var man enig om, at det ikke var Dansk; det var »saakaldt Dansk«, »Angelsaksisk«, »stærkt blandet med Frisisk« o. s. v.

Fornuftige Tyskere ønsker næppe i Dag at gentage disse Domme; men man møder dog endnu jævnligt de mærkeligste Udtalelser, *særlig i de senere Aar.* I tyske Aviser undgaar man konsekvent at kalde det sønderjydske Sprog Dansk og kalder det »Platdansk« eller »Jydsk«. Man fremhæver den store Forskel mellem Sønderjydsk og Rigsmaal og fortier, at Afstanden mellem Plattysk og Højtysk er mange Gange større. Man har endog i de senere Aar paa Tryk kunnet læse Paastanden om, at Nordslesvigernes Modersmaal hører til de vestgermanske (tyske) Sprog og ikke til de nordiske, at hele Sønderjylland tydeligt bærer nedertysk Karakter o. s. v.

Hvad sagde saa de *dannede danske Kredse* om sønderjydsk Folkemaal?

Molbech regner 1841 ikke det Sønderjydske for rent Dansk. »Ejendommelighederne viser tydeligt nok en Blanding af to forskellige Folkestammer, som i ældgamle Tider har fundet Sted i Jylland. Jyderne har oprindelig været en saksisk Stamme, som paa Halvøen har blandet sig med det skandinavisk-danske Folkefærd.« *Blicher* og mange andre mente dengang det samme. Man kaldte desuden det sønderjydske Folkemaal »raat, udannet, berøvet Aandelighedens Karakter!« Disse Udtalelser maa ses paa Baggrund af den Opfattelse, man paa den Tid havde af Dialekter i Almindelighed; Folkemaalene blev dengang endnu betragtet som Udartninger af Kultursproget.

Dette ældre danske Syn paa sønderjydsk Folkemaal ændredes fuldstændigt, da Sprogforskeren *Lyngby* og Præsterne *Hagerup* og *Kok* mellem Krigene ved grundige Undersøgelser godtgjorde, at Sønderjydernes Modersmaal var godt, gammelt Dansk. Præsten *Fejlberg,* Sønderjyden *Nikolaj Andersen* o. a. har senere fortsat dette Arbejde.

Til Trods for de klare Kendsgerninger kan man dog endnu i Dag høre *Sønderjyder* tale med stærk Ringeagt om deres Modersmaal; de kalder det »Platdansk«, »Kartoffeldansk«, »en forfærdelig Blanding« o. s. v. og skammer sig ved at bruge det. — Der kunde nævnes private Udtalelser af Folk nordfra, der gaar i samme Retning.

Det er derfor nødvendigt, at vi i denne Grænselære helt kort fremdrager Kendsgerningerne: 1.) at sønderjydsk Folkemaal hører til de *nordiske* Sprog, 2.) at det er rent, smukt, gammelt *Dansk.*

3.

Sønderjydsk Folkemaals Stilling inden for de nordiske Dialekter.

Her skal kun nævnes de Kendsgerninger, som Sprogvidenskaben har klarlagt, og som har Betydning for vort Grænsespørgsmaal.

1) Det sønderjydske Folkesprog, som det tales i Dag, som det altid taltes, tidligere ogsaa i Angel og Mellemslesvig, hører til de nordiske Sprog.

Naar man vandrer fra Nordkap sydpaa til Skaane, derfra over Bornholm og de danske Øer til Jylland og paa Jylland fra Skagen til Mellemslesvig, saa kan man iagttage, at Overgangene i Sproget næsten er umærkelige, og at man overalt kan gøre sig forstaaelig paa sit eget Sprog. Vi befinder os overalt inden for det *nordiske Sprogomraade.* Tilsvarende jævne Overgange vil man kunne iagttage, naar man begynder sin Vandring i Mellemslesvig og gaar sydpaa ned til Alpekammene; i dette Tilfælde gennemvandrer man det *tyske Sprogomraade.* Men i Mellemslesvig ligger der en Kløft, som tydeligt mærkes, som ikke mildnes ved en jævn Overgang. Det er Sprogskellet mellem det nordiske og det tyske Sprogomraade. Dette Skel laa ved Ejderen, henholdsvis Sydgrænsen for den sammenhængende danske Bebyggelse, men det er rykket saa langt nordpaa, at det nu ligger i Mellemslesvig. — Det sønderjydske Folkesprog hører altsaa til de nordiske Maal!

Naar Tyskerne endnu i Dag saa stærkt fremhæver den store Forskel mellem Sønderjydsk og dansk Rigsmaal, kan der endvidere være Anledning til at fremhæve følgende Kendsgerning: *Forskellen mellem de nordiske Maal indbyrdes er meget mindre end mellem de tyske indbyrdes!* En Svensker, en Nordmand og en Dansker kan lige forstaa hinanden, naar de taler langsomt og tydeligt; men en Holstener, en Slesier og en Bayer kan ikke gøre sig forstaaelige for hinanden paa deres Modersmaal og maa ty til det højtyske Kultursprog.

2) Inden for det nordiske Sprogomraade hører det sønderjydske Folkemaal til de danske Maal og inden for disse til de jydske.

Dette er saa selvfølgeligt, at Tyskerne hellere maatte vende Blikket mod deres egne Sprogforskel end endnu i Dag paa Grundlag af foranstillet og vedhængt Kendeord tale om et ældgammelt Skel mellem Vestgermansk (Tysk) og Nordisk (Dansk), der skulde gaa tværs gennem Jylland fra Horsens Fjord over Himmelbjerg til Bolbjerg! Det vedhængte Kendeord (»Manden«) er i de nordiske Sprog først kommet i Brug, da Jydsk utvivlsomt var et Led i den nordiske Sprogenhed. Brugen af det foranstillede Kendeord (»e Mand«) er altsaa ingenlunde en Rest af gammelt Vestgermansk.

Meget interessant er den Kendsgerning, at der findes tydelige *sproglige Forbindelser fra Sverige og de danske Øer over til Sønderjylland,* saa Sønderjydsk paa en Maade danner en Overgang fra Jydsk til Ømaalene. Dette er Forklaringen paa, at Svenskerne forstaar Sønderjyderne meget bedre, end de forstaar Folk fra andre danske Egne.

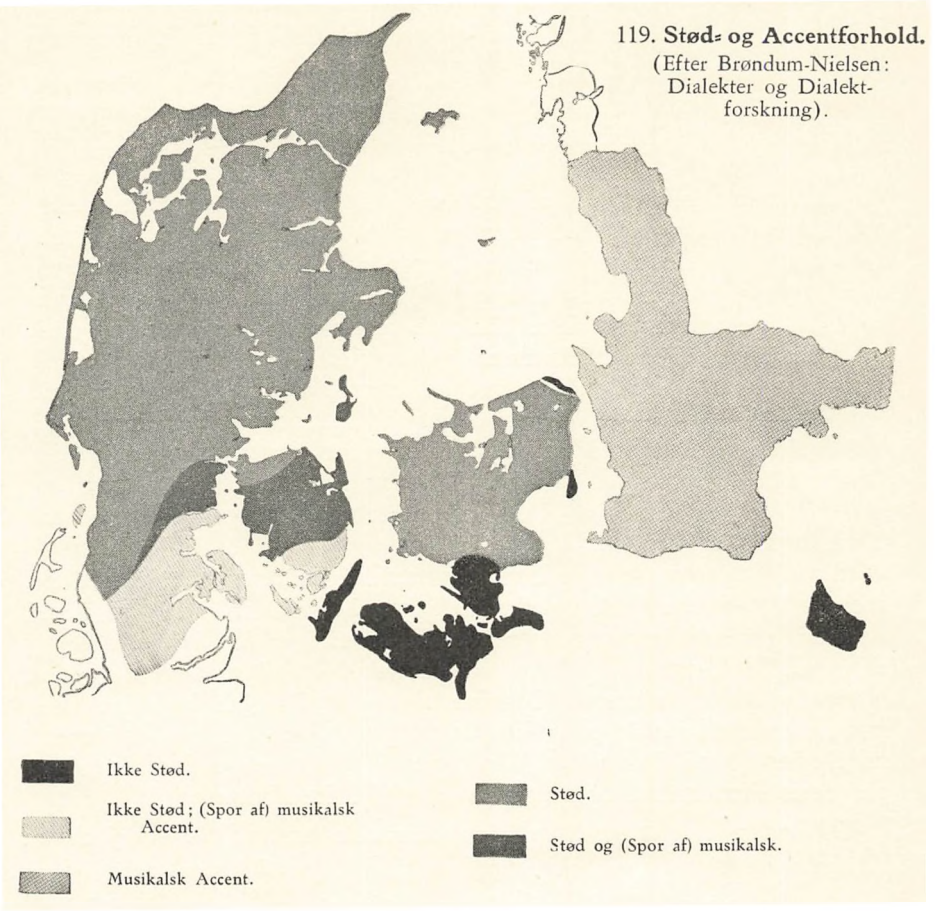

119. Stød- og Accentforhold.
(Efter Brøndum-Nielsen: Dialekter og Dialektforskning).

3) Der findes med Hensyn til Sproget ikke mindste Antydning af en Kongeaagrænse!

I de senere Aar har man fra tysk Side med stor Ihærdighed talt om en *ældgammel Blodsgrænse ved Kongeaa.* Ogsaa Folkesproget er blevet nævnt som Bevis for en dansk-tysk Folkeblanding i Sønderjylland. »Nord fra er Danskerne som Erobrere trængt frem til Slien og er saa sammensmeltet med de af dem forefundne vestgermanske Indbyggere til et Kolonifolk, i hvis »platdanske« Maal et Kolonisprogs Kendemærker har holdt sig indtil i Dag.« (Dr. Ludw. Andresen).

Over for disse Fantasier er det af største Betydning at fastslaa, at der med Hensyn til Sproget ikke findes mindste Spor af en Grænse ved Kongeaa. Selvom man paa Kort indtegner de allerfineste Dialektlinier, kan man ikke faa nogen Kongeaagrænse frem.

Der er flere Dialektskel, der skærer Kongeaa, der er ingen, der *følger* den! Foranstaaende Sprogkort giver et Eksempel, der er tydeligt nok (119).

Det er derfor heller ikke helt korrekt, naar der i dette Afsnit tales om et »sønderjydsk Folkemaal«, og meget af det, der siges i det følgende Kapitel, gælder ogsaa for en Del af det øvrige Jydske. Da der ikke findes nogen Sproggrænse ved Kongeaa, kan der strengt taget ikke tales om et sønderjydsk Folkemaal!

4. Sønderjydsk Folkemaal er godt, gammelt Dansk.

Medens man tidligere mente, at Folkemaalene var Udartninger af Kultursprogene, er man i Dag klar over, at Forskellen mellem Folkemaal og Rigsmaal først og fremmest forklares paa den Maade, at Udviklingen bort fra det oprindelige hos Rigsmaalet foregaar i et hurtigere Tempo end hos Folkemaalene. Paa det danske Sprogomraade har det *sønderjydske Folkemaal* mere end noget andet bevaret det gamle Præg. Dette er ikke saa mærkeligt, thi helt siden o. Aar 1300 har Hertuger og Konger ved Hjælp af tysk Rets-, Kirke- og Skolesprog sørget for, at største Delen af den sønderjydske Befolkning blev afskaaret fra Forbindelsen med det danske Kultursprogs Udvikling. Intet Steds paa dansk Sprogomraade kan man derfor høre et saa *gammelt* Dansk som i Sønderjylland, og renest toner det nær op ad den nuværende Sproggrænse, Syd for det gamle Kulturskel Flensborg—Tønder.

Naar den fremmede i Sønderjylland hører Afvigelser fra Rigsmaalet og andre Egnes Folkemaal, saa kan han i de fleste Tilfælde gaa ud fra, at det Sønderjydske er det gamle, oprindelige. Dette gælder baade med Hensyn til Lydforhold, Køn, grammatiske Former og enkelte Ord. Vi nævner nogle faa *Eksempler* for at vise dette.

Sønderjydsk Folkemaal har i en Række af Ord Selvlyden a, hvor Rigsmaalet har æ eller aa, og omvendt har Sønderjydsk æ, hvor Rigsmaalet har a eller aa. (1. Eksempel). I alle Tilfælde er det Sønderjydske

1. Eksempel.

Sønderjydsk	Rigsmaal	Sønderjydsk	Rigsmaal
Hjart'	Hjerte	ærre	arve
Las	Læs	nær	naar
svart	svært	fær	faar
javn	jævn	gær	gaar
Ha'nd	Haand	stær	staar
Raj	Raad	slær	slaar
o. s. v.		o. s.v.	

i Overensstemmelse med Oldnordisk og Gammeldansk. Dette Eksempel, der kunde udvides med utallige andre, viser, at man i Sønderjylland endnu i Dag kan høre de gamle *Sproglyd,* som de engang blev talt over hele det danske Sprogomraade.

Endnu interessantere er det, at Rømø og den sydligste Del af Nord- og Mellemslesvig har bevaret den ældgamle *musikalske Klang,* som engang lød over hele Norden. (Se Sprogkortet Side 138). Tydeligst hører man den i Sundved. Vi citerer Sprogforskeren, Prof. Holger Pedersen: »Sundvedmaalets musikalske Klang er i alt væsentligt den Klang, som engang har været hørt overalt i Danmark. Denne Klang havde vort Sprog i Danmarks store Dage, da Svend Tveskæg og Knud den Store underlagde sig England. — — De skulde vide, at man i Sønderjylland har bevaret det gamle danske Sprog saa trofast som intet andet Steds. De skulde vide, at det er Sønderjyderne, som kan fremmane for os det gamle nordiske Sprogs musikalske Klang. *De skulde rejse til Sønderjylland for at lære Dansk!*« (Sdj. Aarb. 1899).

2. Eksempel.

Sønderjydsk	Rigsmaal	Sønderjydsk	Rigsmaal
Kald	Kald	Gjāld	Gæld
Trold	Trold	Eld	Ild
Uld	Uld	Kēld	Kilde
fuld	fuld	kōld	kold
vild	vild	Mōld	Muld
Mand	Mand	Sānd	Sand
Vand	Vand	Lānd	Land
Mund	Mund	Hūnd	Hund
rund	rund	blēnd	blind
tynd	tynd	sūnd	sund
o. s. v.		o. s. v.	

Alle Ord, der skrives med *ld* og *nd,* udtales i Rigsmaalet med kort Selvlyd. Sønderjydsk gør en mærkelig, meget skarp Forskel, idet mange af disse Ord (Kald, Trold, Mand, Vand o. s. v.) ligesom i Rigsmaalet udtales med kort Selvlyd, medens andre (Gæld, Ild, Sand, Land o. s. v.) udtales med lang Selvlyd (2. Eksempel). Dette svarer nøje til Gammeldansk, ja i Gammeldansk skrev man disse Ord endog forskelligt, idet den første Gruppe blev skrevet med ll og nn, den anden med ld og nd. Ethvert sønderjydsk Barn kan altsaa sige, om et Ord i Oldnordisk og Gammeldansk blev skrevet med ll eller ld, med nn eller nd og i Henhold dertil blev udtalt med kort eller med lang Selvlyd!

Udsagnsordenes Nutidsformer ender i sønderjydsk Folkemaal som i Rigsmaalet paa -er: jeg drikker, jeg drømmer, jeg sover o. s. v.

En Undtagelse danner imidlertid alle de stærkt bøjede Udsagnsord, hvis Stamme ender paa et enkelt l, n, r, s (stjæle, skinne o. s. v.)

3. Eksempel.

Sønderjydsk	Rigsmaal	Sønderjydsk	Rigsmaal
e Tyv stell	stjæler	han spilder	spilder
e Sol skinn	skinner	» fylder	fylder
e Mand bær'	bærer	» finder	finder
e Maan lyss	lyser	» render	render
o. s. v.		o.s.v.	

(3. Eksempel). Der har Sønderjydsk ikke Endelsen -er, for der havde Gammeldansk den heller ikke! Men ender Stammen paa et dobbelt l eller n, saa har Sønderjydsk Endelsen er-, for der havde Gammeldansk den ogsaa! (spilde, finde o. s. v.).

Disse tre Eksempler, der kunde udvides med mange andre, viser:

Sønderjydsk Folkemaal er godt, gammelt Dansk!

Men gaar Sønderjyderne da ikke og bruger en Mængde *plattyske* og *højtyske Laaneord?* Jo vist bruger de ikke saa faa; men man skal være meget forsigtig, naar man gaar paa Jagt efter tyske Laaneord i det sønderjydske Folkemaal! I langt de fleste Tilfælde vil det vise sig, at de Ord, man kalder tysk, er gode, gammeldanske Ord, der er uddøde i det øvrige danske Sprogomraade. Ogsaa herpaa kunde der nævnes mange Eksempler.

Alle Folkemaal, ogsaa det sønderjydske, har *som Helhed* holdt sig mere fri for fremmede Laaneord end Kultursproget, der stadig optager nye Ord udefra. Vi nævner nogle Eksempler paa, hvorledes Sønderjyderne bruger danske Ord i Stedet for Rigsmaalets plattyske og højtyske Laaneord:

4. Eksempel.

Sønderjydsk	Rigsmaal	Sønderjydsk	Rigsmaal
Jernkræmer	Isenkræmmer	Bøest	Skinke
Gaardner	Gartner	Smørdej	Butterdejg
Vandsot	Vatersot	Ble	Lagen
o. s. v.			

Endnu mere interessant er det, at sønderjydsk Folkemaal i mange Tilfælde har holdt sig fri for de plattyske og højtyske *Forstavelser* be- og for-, an- og er-, der ofte virkelig kun er fremmed Pynt. Der nævnes her nogle Eksempler:

5. Eksempel.

Sønderjydsk	Rigsmaal	Sønderjydsk	Rigsmaal
svime	besvime	melde	anmelde
sindig	besindig	stille	anstille
slægtet	beslægtet	nære	ernære
dærve	fordærve	o. s. v.	

Disse Eksempler, der atter kunde udvides med mange andre, viser:

Sønderjydsk Folkemaal er rent Dansk!

Man kan møde dannede tysksindede Sønderjyder, der mener, at det Sprog, som *Angelboerne* talte før Sprogskiftet, var en Rest af det gamle Anglersprog, og der er endog gjort dybsindige Forsøg paa at sammenstille Overenstemmelser mellem det gamle danske Angelbosprog og Nutidsengelsk! Angelboerne selv mente, at det var et grufuldt »korrumperet« Sprog, de talte. Heldigvis er der bevaret saa mange Sprogprøver, at vi har et godt Billede af det Sprog, der taltes i Angel. Ordforraadet viser meget nøje Overensstemmelse med Sundvedmaalet, Lydene med Alsingermaalet.

Angelboernes Sprog var altsaa et godt, rent, gammelt, smukt Dansk!

5. Den dansk-tyske Sproggrænses Forskydning.

Ved Historiens Gry taltes det nordiske Sprog rent og ublandet ned til den nordiske Bebyggelses Sydgrænse, altsaa ned til Ejderen, henholdsvis Sydgrænsen for den sammenhængende Bebyggelse: Eckernførde—Slesvig—Danevirke. 1260 blev Omraadet mellem Sli og Ejder afstaaet til de holstenske Grever. Det nedertyske Sprog blev herskende tæt op til Linien Eckernførde—Slesvig—Danevirke og erobrede ogsaa efterhaanden det danske *Svansø*. Danckwerth skriver 1652, at Beboerne paa Svansø taler »Saksisk og Dansk«, og saa sent som o. Aar 1780 taltes der endnu Dansk i den nordligste Del af Svansø, særlig i Byerne ud til Slien.

Det tyske Sprog havde senere *tre Udstraalingspunkter*, hvorfra det bredte sig ogsaa Nord for Danevirkelinien: 1) Hertugens Hof, alle offentlige Myndigheders Kontorer, Kirke og Skole, 2) Herremændenes Smaahoffer, spredt ud over Landet i Form af Herregaarde, 3) Købstæderne med de mange indvandrede Tyskere.

I Hanseforbundets Blomstringstid bredte det plattyske Sprog sig som Handelssprog over hele *Norden* og fortrængte i Nordtyskland

Latin som *Diplomat-* og *Retssprog*. 1325 finder vi det første hertugelige Dokument paa Nedertysk. I Tiden mellem 1313 og 1459 opstod i Sønderjylland de store *Godsdistrikter*, ejet af holstenske Herremænd. der talte Nedertysk og brugte dette Sprog som Retssprog. Tyske Haandværkere og Købmænd bosatte sig i *Købstæderne*. I Residensbyen Slesvig blev Nedertysk allerede o. 1400 det herskende Sprog; men den nordlige Del af Byen var tvesproget helt til første Halvdel af det 18. Aarhundrede. I Byen Flensborg blandedes Plattysk og Dansk, saa Christiern Petersen kunde skrive: »Hvad skal vi med disse daarligt oversatte Bøger? Vi forstaar dem ikke. Det er Flensborger Dansk; (thi der taler man Tysk og Dansk mellem hinanden).«

De *første Oldenborgere* fulgte de tyske Hertugers Spor. Christian den Første og Hans sendte kun plattyske Skrivelser til Sønderjylland. Den danske Konge Kristian den Anden skrev derimod Dansk; men under Frederik den Første og Christian den Tredje blev Plattysk igen det officielle Sprog.

Hvorledes *Reformationen* i høj Grad fremmede det tyske Sprogs Fremtrængen som Kultursprog, er tidligere blevet omtalt. »Hvad Hertugdømmet Slesvig har af tysk Aand, af tysk Sprog, kan det takke Bjergmandssønnen fra Eisleben for«, siger den tyske Prof. Aug. Sach med nogen Overdrivelse.

Den sydlige Del af Sønderjylland vilde vistnok være gaaet hurtigere tabt, hvis ikke det fremmede, stive *Højtyske* ved Tvang ovenfra var blevet sat i Stedet for det jævne Plattysk i Retssal, Kirke og Skole. Luthers Højtysk blev allerede 1530 Kancellisprog, og fra 1564 af førtes Landdagsakterne paa Højtysk. Kirken ydede den sejgeste Modstand, men den kongelige Generalsuperintendent *Stephan Klotz* (1636—68), der ejede Kristian den Fjerdes og Frederik den Tredjes særlige Bevaagenhed, jagede Plattysk og Dansk ud af Kirkerne. Een Religion og eet helligt Kirkesprog overalt, det var Datidens Ideal. Ved dette Skifte fra Plattysk til Højtysk svækkedes den tyske Sprogbølge i betydelig Grad.

Om Sprogforholdene i Sønderjylland *o. 1650* skriver Husumborgmesteren Caspar *Danckwerth:* »Fra Kolding til Slien og Byen Slesvig tales der Dansk, Flensborg undtagen, hvor Dansk og Tysk blandes. Fra Slesvig og Sli til Ejder og Levensaa tales der Nedersaksisk.« Ulrich *Petersen*, født og bosiddende i Slesvig By, meddeler det samme angaaende Sprogforholdene o. 1700.

I Løbet af det *18. Aarhundrede* indrettedes der mange *Skoler* paa Landet. Til Trods for Befolkningens mange Protester mod det fremmede tyske Kirkesprog fik Skolerne op til Linien Flensborg—Tønder og delvis endnu nordligere tysk Undervisningssprog. I Slutningen af Aarhundredet anbefalede Præsterne stærkt Forældrene at tale Plattysk med Børnene, for derved at lette Forstaaelsen af de tyske Prædikener.

Den 15. December 1810 udsendte Kong Frederik den Sjette sit *Sprog-*

reskript: »Det er Vor Allerhøjeste Vilje, at Brugen af Tysk ved Gudstjenester, Skoleundervisningen og i Retten skal ophøre i de Amter, hvor det danske Sprog er Folkesprog, og Brugen af det danske Sprog skal træde i Stedet!« Indberetningerne, der krævedes i Forbindelse med dette Reskript, viser, at det danske Sprog endnu i 1810 uforandret taltes ned til Linien Sli—Danevirke! Sprogreskriptet fik imidlertid ingen Virkning; Sprogsagen blev — formodentlig med Kongens stiltiende Samtykke — »henlagt«.

Nu satte *Sprogskiftet i Angel* ind! Hvor vidt dette var naaet o. 1850, ses af Geltingpræsten *H. N. A. Jensens* Bog om Angel fra 1844: »Angel vil snart, hvad Sproget angaar, være tysk, saaledes som dette allerede er Tilfældet langs med Slien, hvor man næppe mere hører dansk Tale, undtagen af helt gamle Folk, medens de Voksne mere og mere taler Dansk, jo længere man kommer nordpaa. Men Børnene forstaar i det *sydlige Angel* ikke mere Dansk, heller ikke her i Gelting Sogn, hvor Voksne dog undertiden endnu taler det. *Herfra og til Flensborg* forstaas det endnu af Børnene, men tales ikke af dem, og gennemgaaende afholder de ældre sig fra at tale Dansk til Børnene, af Princip, for ikke at hindre den højtyske Skoleundervisning«. Den plattyske Sprogbølge var altsaa naaet midt op i Angel; men det nordlige Angel og hele Mellemslesvig Vest for Angel talte endnu Dansk.

Fra 1851—64 førtes der for første Gang en national Politik i Sønderjylland. Ved *Sprogreskripterne af 1851* skabtes der med Hensyn til Kirke- og Skolesprog tre Omraader: et rent dansk, et rent tysk og et blandet (se Kortet 120). Maalt med tidligere og senere Tiders Tvang fra tysk Side gik man altsaa frem med stort Maadehold, idet man kun indførte dansk Kultursprog saa langt ned, som det danske Sprog taltes o. 1840. Gennemførelsen svækkedes imidlertid meget ved de højere Myndigheders vaklende Holdning overfor Befolkningens og Udlandets Protester. Det tyske Raseri over dette danske »Voldsregimente« gav Genlyd over hele Europa, hvor man kun havde Adgang til at læse den tyske Fremstilling. Sprogreskripterne fik saaledes en uheldig Virkning udadtil, og det samme var delvis Tilfældet indadtil. I Angel udøvede de tyske Bønder en stærk Terror mod alle, der vovede at deltage i de danske Gudstjenester; enkelte Steder ophidsedes Børnene til i sluttet Trop at marchere ud af Skolen ved de danske Timers Begyndelse; i nogle Skoler fandtes der ikke Børn af Gaardmandsklassen i de højere Klasser; de var sendt sydpaa eller blev undervist af Huslærere, hvad det liberale danske Styre mellem Krigene tillod. Ungdommen i Angel gik nu over til at tale Plattysk af Trods, og det plattyske Sprog vandt i faa Aar stærkere frem end tidligere i Aartier. Hele Angel erobredes i kort Tid af det plattyske Sprog.

Tiden fra 1864 til 1930 er kendetegnet ved Tabet af største Delen af *Mellemslesvigs Midtslette* (se Kort 121). 1890 taltes det danske Fol-

120. (Efter C. F. Allen).

Dansk Kirke- og Skolesprog.

Vekslende dansk og tysk Kirkesprog, dansk Skolesprog.

Tysk Kirke- og Skolesprog.

Hollandsk Kirkesprog (Frederiksstad og Dele af Øen Nordstrand).

kesprog endnu helt ned til Fjolde. 1935 har det plattyske Sprog naaet Linien Flensborg—Læk og har allerede gjort Indhug i Omraadet mellem denne Linie og den nuværende Statsgrænse.

121. Sproggrænsen 1890 og 1930.

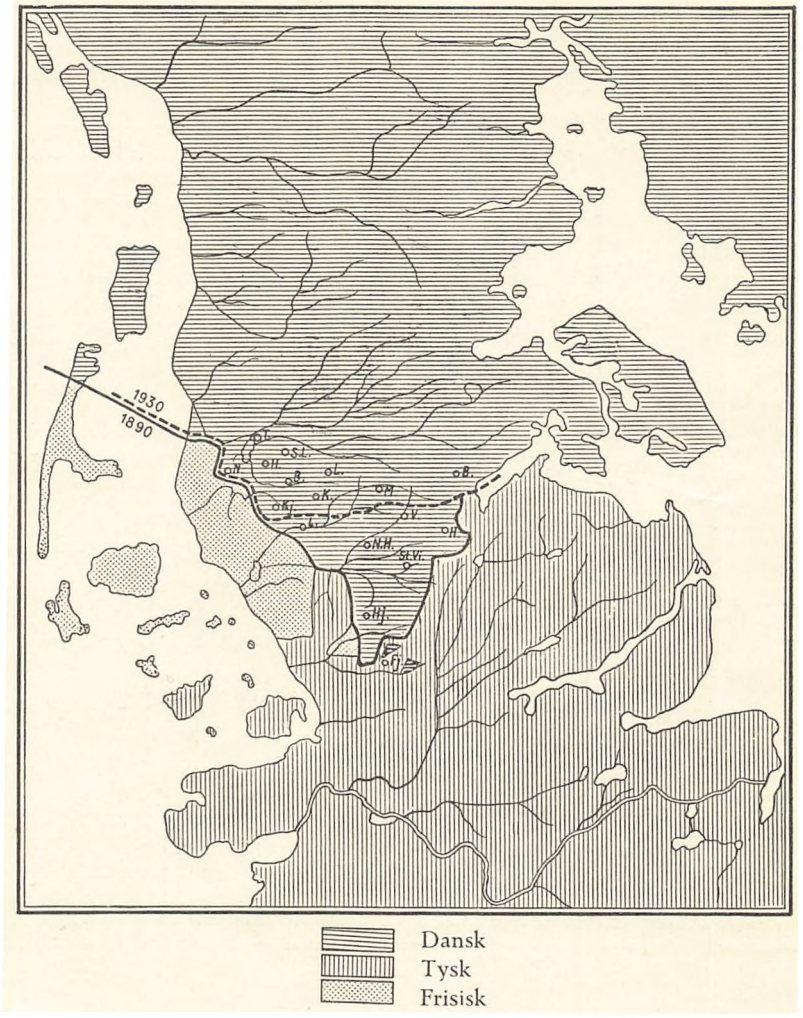

Denne Udvikling synes at fortsættes, og *Aarsagerne* er de samme som ved Sprogskiftet i Angel:

1) En dybt indgroet Mindreværdsfølelse overfor det gode danske Modersmaal,

2) livlige Erhvervsforbindelser sydpaa og Savn af Forbindelser nordpaa,

3) Hensynet til Skole og Kirke,

4) Hensynet til Børnenes Fremtidsmuligheder,

5) nationale Grunde.

6. Sprogskiftets Følger.

Et Sprogskifte er meget skæbnesvangert. Det betyder et stort Tab for det *Folk,* som derved mister et Led, thi Folkelegemet er en Enhed, der lider ved Amputation. Men langt værre er Følgerne for den *Befolkning,* der foretager Sprogskiftet.

Dette gælder først og fremmest for det *Slægtled,* der fra et Sprog gaar over til et andet, og for de nærmest følgende Slægtled.

»*Modersmaal er vort Hjertesprog*«. De nordiske Folk har en stor Rigdom af Betegnelser for Hjertets dybeste Rørelser, Kæleord og Udraab, Børnerim og Remser, Ordsprog og Mundheld, Betegnelser for Dagliglivets intime Ting og Foreteelser. Det tyske Folk er sandsynligvis lige saa rigt paa det samme, men denne Rigdom er af en anden Art og klædt i en anden Form. Hvert Folk har paa sin særegne Maade i Slægtens lange Kæde gennem Aartusinder givet Udtryk for det, der dybest rører Folkesindet. Selv om man tilegner sig et andet Folks Kultursprog og de nødvendigste Gloser af et andet Folks Omgangssprog, faar man derved ikke Del i den dybeste Rigdom, som dette Folks Sprog ejer. Efter et Sprogskifte kan Moderen ikke mere bruge de gamle Vuggeviser og Kælerim, Børnene ikke deres Lege, de gamle ikke deres Mundheld, Bonden og Haandværkeren ikke Betegnelserne for de tusind Smaating, der omgiver dem. Der gaar noget i Stykker dybest inde; der opstaar et gabende Hul, som først langsomt kan fyldes og som sandsynligvis aldrig udfyldes helt. Hvad Aarhundreder og Aartusinder har skabt i Folkets Skød, kan eet Aarhundrede ikke erstatte. — Den Befolkning, der kaster sit Modersmaal bort og tager et andet Maal i Stedet, kaster Guld bort og faar Papir som Erstatning.

»*Kun løs er al fremmed Tale*«. Hvert Folk har sin højere Aandskultur, der bunder i Folkekulturen og i sin fulde Rigdom kun taler til dette ene Folks Hjerte. Sproget er den eneste Dør, der fører ind til Aandslivets Rigdomme. Opgiver man sit Modersmaal, saa stænger man denne Dør til og maa søge Aandskulturen i et andet Folks Hus, en Kultur, der er og bliver en fremmed Kultur og derfor ved Tilegnelsen let bliver en ydre Facadekultur.

Det er dog først i Belysning af de nye Tanker om Folk og Folkekendemærker, at man *fuldt og helt* bliver klar over, hvor skæbnesvangre Følger et Sprogskifte har *for al Fremtid!* Hvis det var saadan, at man med Tilegnelsen af et fremmed Folks Sprog samtidigt eller efterhaanden kunde tilegne sig dette Folks Natur, Væsen, Sind, saa vilde Sprogskiftets store Tab med Tiden kunne opvejes. Men saaledes er det ikke! En Befolkning bliver, hvad den var, af Præg og Sind, selv om Sproget skifter. Der opstaar altsaa ikke blot en Spaltning mellem Folkenatur og højere Aandskultur, men Kløften kommer til at ligge dybere nede: mellem Folkenatur, Folkesind, primitiv Folkekultur paa den ene Side og

Sproget, der er Udtryk for Sindets dybeste Rørelser, paa den anden Side. En Befolkning, der opgiver sit gamle Modersmaal, bliver derfor *forkludret* dybt ned i Sjælen.

Det vil ikke være let at paavise disse Følger for det Omraade i Sønderjylland, der skiftede Sprog, thi Følgerne træder ikke klart synlige frem. Enhver, der kender Forholdene nøje, ved imidlertid, at de har indfundet sig, særlig i Angel, hvor Sprogskiftet foregik i en unaturlig Fart, og der kan ogsaa nævnes eet bestemt Forhold, hvor Følgerne er synlige: *selve Sproget.*

Det er mærkeligt at tænke sig: Angelboerne mente at tale et »saakaldt Dansk«, »der intet Sprog var«, og skyndte sig med at lære deres Børn »et bedre«. Nøjagtigt det modsatte var Tilfældet: De talte et smukt og rent, godt, gammelt dansk-nordisk Maal, og deres nye Maal blev et i høj Grad »korrumperet« Sprog!

Angelboernes Plattysk, som det endnu tales i Dag, mest typisk af de ældre, viser en Mængde danske Ord, som er optaget uforandret: Ælling og Katkælling, Lo og Hæs, sysle og fyge, Stakkel og Vrøvl, Ynk og øm og mange Hundrede andre. Mange Ord er oversatte i en Form, der er ganske ukendt paa det tyske Sprogomraade: Afnahme (Aftægt), Feerbeen (Firben) og Snese af andre. Dansk er i mange Tilfælde Ordenes Bøjning; dansk er i mange Tilfælde Ordstillingen i Sætningen: »Dat is mi!« »Do hett he gutt von!« »Dat is en slimme een!« o. s. v. Danske er utallige Vendinger, Mundheld og Ordsprog. Det lyder komisk, men er tragisk, naar en Angelbo f. Eks. siger: »Dat is somind skarn mit em!«

Men frem for alt er det vigtigste ved et Sprog: hele *Mundlaget,* Tonefald, Sprogrytme, Udtalemaade dansk! Lytter man paa Afstand til en Angelbos Tale, saaledes at man ikke forstaar de enkelte Ord, men kun kan høre Klangen, saa vil enhver sværge paa, at det er dansk-nordisk Tale. Hører man paa samme Maade en Holsteners Maal, saa kan man straks høre, at han taler et andet Folks Sprog.

Hvad der her er sagt om Angelbo-Plattysk, gælder i mindre Grad *hele Omraadet* i Sønderjylland, hvor Sprogskiftet har fundet Sted. Der er tidligere blevet vist hen til, at der ikke i mindste Maade er Tale om et Maalskel ved Kongeaaen. Derimod findes der et tydeligt Sprogskel ved Ejderen og et endnu skarpere ved Sli-Danevirke.

Det er ikke blot Stenene, der taler om Sønderjyllands gamle Danskhed; Mennesketungerne gør ubevidst det samme!

7. Det højtyske Sprog i Nordslesvig.

Tre Fjerdedele af det tyske Mindretal i Nordslesvig har Dansk som Modersmaal! Der kan derfor være Anledning til igen at citere Goethe: »Kun det er godt for et Folk, der er fremgroet af dets Kærne uden Efterabelse af andre!« *Kun den dansk-nordiske Kultur passer for det nord-*

slesvigske Menneske, al anden Kultur vil blive en ydre Facadekultur, uden Forbindelse med det dybeste i Sindet.

Man forkludrer et Barn, naar man underviser det og forkynder Guds Ord for det i et Sprog, der ikke er dets Modersmaal, naar man søger at lade det tilegne sig en Kultur, der ikke er det Folks Kultur, som Barnet tilhører, og som derfor er uden Forbindelse med dets dybeste Natur.

Det gamle Tyskland sagde: Børnene tilhører Staten! Det nye Tyskland siger: Børnene tilhører Folket! I Danmark siger man: Børnene tilhører Forældrene! En Dag opdager man maaske, at Børnene først og fremmest tilhører sig *selv,* at det ved Skoleundervisningen mere gælder Barnets Tarv end Hjemmets Ønsker, at Barnet har Krav paa vor Beskyttelse, naar uforstandige Forældre af politiske Grunde vil forkludre det.

Enhver Lærer, der har undervist nordslesvigske Børn før 1914 og efter 1920, ved af Erfaring, hvor meget lettere det er, hvor meget videre man naar frem, naar Skolesproget følger Hjemmesproget, hvorledes den danske Kultur meget mere taler til Barnets Hjerte end den tyske, hvorledes der nu ligger Sol og Lys og Glæde over Skolearbejdet i Nordslesvig. Der findes Forældre, som hver Aften takker Gud, fordi deres Børn nu faar Lov til at blive undervist paa Modersmaalet.

»Men Dansk er jo slet ikke vort Modersmaal«, siger mange Nordslesvigere; »vort Modersmaal er »et Kartoffeldansk«, og det tyske Sprog er meget finere.« Der kan derfor ikke tydeligt nok og ofte nok siges: Det sønderjydske Folkemaal er et udmærket, rent og velklingende Dansk, det Tyske, som de nordslesvigske Børn kan lære, er i bedste Tilfælde et *Bogsprog* og intet Folkesprog, et kunstigt tilegnet Sprog med et saa forlorent Præg, at enhver virkelig Tysker straks kan høre Forskellen mellem dette Skolesprog og et hjemstavnsgroet Tysk. Et sudetertysk Barn sagde en Dag til et tysktalende Barn i Tønder: »Jeg taler Tysk hjemme, men ikke saadan et Tysk som du, thi det er slet ikke Tysk!«

Vi kunde gennemgaa alle de sproglige Forhold, vi lige har omtalt i Forbindelse med Angelbo-Plattysk, og vise, hvorledes det gode danske Modersmaal tydeligt skinner igennem nordslesvigsk Højtysk. En Mængde danske Ord overtages uforandret, andre oversættes til umulige tyske Ord; der syndes haardt og ofte mod Bøjningen; der bruges dansk Ordstilling i Sætningen o. s. v. Men frem for alt er *Mundlaget* dansk!

Vi nævner enkelte Eksempler paa det »Tysk«, man daglig kan høre paa Gaden: »Du bist ein Schöner einer! Da hast du es ja gut mit! Da freue ich mich zu! Das ist aber eine gute Grossmutter, du hast! Was soll das doch zu! Er wollte nicht ab mit die Kuh! Man hat schwer bei und kommen durch, die Gelder schlagen nicht zu! Da ist auch was bei und haben ihm! Nimm dein Rad und schmutz mal schnell hin! Wenn der Laufjunge umkommt, dann gib ihm ein Mousselinkleid mit zum Aufpassen! Ich sagte, das wollte ich doch nicht misten; dann lachte er mich

grade auf in den Kopf!« — Disse Eksempler, der alle er paalideligt noterede, kan øges i det utallige. Vi slutter med at citere et Par Sætninger af »Nordschleswigsche Zeitung«: »Wir sind allein darum gewesen, diesen Zusammenhang in den Wahlkampf hineinzubringen« (Oversættelse af: Vi har været ene om at — — —) ($^{18}/_{11}$ 1935). — »Die gegebene Unterschrift sei ihm darum unter falschen Voraussetzungen abgenarrt worden« ($^{16}/_{12}$ 1935). — »Sie hatten die grosse Sorge, dass der jüngste Sohn verstarb«. ($^{28}/_{8}$ 36).

Der kan nævnes utallige andre Eksempler paa, hvor »korrumperet« det Højtysk er, der af den jævne Mand tales i Nordslesvig, og daglig kan man i Købstæderne paa Gaden høre nye sproglige Mærkeligheder. Saadan maa det være, fordi den naturlige Sprogfølelse mangler.

Ogsaa det Højtyske, der tales i Nordslesvig, vidner om dette Lands og Folks Danskhed.

8. Folkemaalets nationale Betydning.

Det *højtyske Sprog* er ingen national Fare i vort Grænseomraade. Det er saa fremmed af Væsen, at det selv i Nordtyskland paa Landet instinktivt føles som et i ret stærk Grad fremmed Sprog. Den jævne Mand undgaar at bruge det og taler det meget ufuldkomment.

Det *plattyske Sprog* er derimod en stor national Fare. Plattysk er et kønt Sprog, ukunstlet og jævnt, passende for Slettemennesket, nærmere beslægtet med de nordiske Maal end Bjerglandets Højtysk, der blev fællestysk Kultursprog. Kiels Universitets Rektor udtalte engang: »Vi ved godt, at det *plattyske* Sprog er det skarpeste Vaaben, vi har i Kampen mod Danskheden!«

Det er det jævne, hjemstavnsgroede, sunde og stærke *sønderjydske Folkemaal,* og det er ikke Rigsmaalet, der skal tage Kampen op mod det fremtrængende Plattysk. Derfor skal enhver sønderjydsk Mand og Kvinde vide, at han svækker vor Grænsefront, naar han ringeagter sit gode Modersmaal og skammer sig ved at bruge det. Derfor skal der siges til enhver Folkefælle: Respekt for det sønderjydske Folkemaal, ogsaa paa Grund af dets store *nationale* Betydning!

Sprogkampen staar ikke mellem Højtysk og dansk Rigsmaal, men mellem Plattysk og sønderjydsk Folkemaal!

IX. AFSNIT

DET NATIONALE SINDELAG I SØNDER-JYLLAND

1. Sindelagsprincippet i dansk og tysk Belysning.

DE *danske Myndigheder* indtog 1920 et meget klart Standpunkt: Dansk er enhver, der er dansksindet, tysk er enhver, der ved sit nationale Sindelag føler sig knyttet til det tyske Folk. Der spørges i alle praktiske Forhold ikke efter andet end Sindelaget. Selv om en tysksindet Mand tilhører en gammel nordslesvigsk Slægt, altsaa er af ublandet dansk Æt, selv om han er født Nord for Kongeaaen, selv om han ikke kan tale et Ord Tysk, selv om han er skiftet over til tysk Sindelag for materielle Fordeles Skyld, saa anerkendes han som Tysker, kan uhindret sende sine Børn i en tysk Skole, slutte sig til en tysk Frimenighed o. s. v.

Det *danske Folk* har med sit store Flertal godkendt dette liberalistiske Princip. Men lige saa strengt som man varetager det overfor Tyskerne Nord for Statsgrænsen, lige saa vanskeligt falder det for mange at drage Følgeslutningen af det, naar der er Tale om slesvigske Landsmænd *Syd* for Grænsen. En nordslesvigsk Mand af dansk Æt og med dansk Modersmaal anerkendes uden videre som Tysker, men mange Danskere har svært ved at anerkende en sydslesvigsk Mand af dansk Æt og med plattysk Modersmaal som dansk Folkefælle, selv om han elsker Danmark mere inderligt end mange i det »gamle Land«.

De *tyske Myndigheder* vilde 1920 ikke anerkende Sindelaget som ene afgørende. Man foretog Undersøgelser, om Forældrene paa Grund af deres Nedstamning kunde regnes til det danske Mindretal og derfor kunde faa Lov til at sende deres Børn i en dansk Skole. 1926 gik dog ogsaa de tyske Myndigheder over til at godkende Sindelagsprincippet, dog ikke helt uden Forbehold (se Reskript $^{13}/_{2}$ 1926, §§ 1, 8, 9).

De *nye tyske Myndigheder* bekæmper meget stærkt det liberalistiske Sindelagsprincip — i Teori. Det var i de første Aar efter 1933 selvfølgeligt for enhver fremtrædende Fører i Grænseomraadet, at han flere Gange om Aaret skulde forkynde, hvor foragteligt dette »marxistisk-liberalistiske« Princip var, og hvorledes Nazismen kun anerkender Blod og Folkeejendommelighed (»Volkstum«) som ene afgørende Folkekende-

mærker. I Praksis udnytter man imidlertid det forhaanede liberalistiske Princip indtil det yderste i Nordslesvig og lader det stiltiende gælde videre i Sydslesvig. Og det gør man klogt i, thi Tyskheden i Nordslesvig og største Delen af Tyskheden i Mellemslesvig eksisterer ene og alene i Kraft af dette Princip.

Den *tyske Befolknings* Holdning, som den bl. a. genspejler sig i den tyske Grænsepresse, har hele Tiden været vaklende. I de første Aar efter 1920 forsvarede man Myndighedernes halve Standpunkt, og de fleste ønsker endnu at anvende Sindelagsprincippet paa tvetydig Maade: en Hjemmetysker i Nordslesvig anerkendes uden Forbehold som Tysker, en dansksindet Mand Syd for Statsgrænsen betragtes meget kritisk og kaldes lejlighedsvis en frafalden, der svigter sit Folk.

Vi nævner et enkelt typisk Eksempel, valgt blandt mange af lignende Art: En tysk Embedsmand i høj ledende Stilling bebrejder i et Brev en dansksindet Mellemslesviger, at han »som Efterkommer af en fra Sydtyskland indvandret Mand« svigter sit tyske Folk, og de tyske Grænseaviser har flere Gange nævnt den samme Mand paa foragtelig Maade. Denne Mands Stamfader indvandrede for 170 Aar siden til det danske Sønderjylland; Slægten har boet her siden og har i Dag langt mere dansk end tysk Blod i sig; den har i op imod 100 Aar været afgjort dansksindet. — Den samme tyske Embedsmand finder intet mærkeligt i, at han selv staar i nært Samarbejde med en tysksindet Mand, som er født i Nørrejylland, ikke har en eneste tysk Blodsdraabe i sig og først i sin voksne Alder er blevet tysksindet!

Naar man saaledes klarlægger dansk og tysk offentlig og privat Indstilling overfor det nationale Sindelags Betydning, kan der være Anledning til at fremhæve:

Sindelagsprincippet har kun Mening, naar det gennemføres følgestrengt og uden Forbehold baade Nord og Syd for Statsgrænsen.

2. Sindelagsprincippets Betydning.

Naar det danske Folk i 1920 saa klart valgte Sindelagsprincippet, skyldes dette ikke politisk Beregning, men en naturlig *indre Indstilling* hos de nordiske Folk. Man respekterer i det demokratiske Norden den enkeltes frie Vilje og ser ingen Vinding i at regne Mennesker til Folkefællesskabet, naar de ikke selv ønsker at høre til det. Fælles Kærlighed til fælles Fædreland er efter nordisk Opfattelse det stærkeste folkedannende Baand.

Derfor vilde det efter nordisk Indstilling ogsaa være i Strid med *Retsfølelsen* at tvinge en Befolkning ind under et Herredømme, den ikke ønsker. *Vold* er *Uret,* og Ret skal nok i Længden vise sig at være stærkere end Magt.

For Anvendelsen af Sindelagsprincippet taler endvidere rent *praktiske Grunde*. Selvbestemmelsesretten er bedst egnet til at skabe Ro i et Grænseomraade og til at forhindre Rivninger mellem to Nabofolk. Man kunde trække en Grænse paa Grundlag af Befolkningens Modersmaal, og man kan trække den efter Sindelaget, men alle andre Principper vil give Anledning til Tvistigheder. Historisk Ret er omtvistet, en Undersøgelse af Befolkningens Nedstamning indviklet.

Det danske Folks Syn paa Sindelaget som det afgørende er *ikke ændret*. Det er imidlertid tydeligt, at mange i Grænseomraadet ser mere kritisk paa det end for 20 Aar siden. Man er tydeligere end før blevet klar over, at der i et Grænseomraade ikke lever to, men tre Grupper af Mennesker: dansksindede, tysksindede og sindelagsløse (blakkede). Selv om den sidste Gruppe er lille, — meget mindre end Tyskerne ynder at fremstille det, — saa fører den dog med sig, at Sindelagsprincippet, der er ideelt for en oplyst og kulturel moden Befolkning, *i Praksis bliver misbrugt*. — Jo oftere man fastslaar, at en Del af Grænsebefolkningen skifter Sindelag frem og tilbage, jo hyppigere man iagttager, at Folk lader sig købe til at skifte Sind, des mere erkender man, at Sindelagsprincippet ogsaa har sine Skrøbeligheder.

Vi bør frem for alt være klar over, at et Sindelagsskifte endnu mindre end et Sprogskifte ændrer *Folkenaturen*. Familien Petersen bliver ikke tysk af Rod og Natur, fordi den en Dag tager Billedet af Kong Kristian ned af Væggen og hænger et Hitlerbillede op i Stedet for, og endnu mindre bliver den Jord, Familien dyrker, ved et Sindelagsskifte til tysk Jord.

Rodfæstede og nyvundne Hjemmetyskere i Nordslesvig hører efter Æt, Natur og Folkeejendommelighed til det danske Folk, selv om deres Sindelag altid var eller for Tiden er tysk!

Det fremgaar deraf, at en tysksindet Sønderjyde er et splittet Menneske. *Konflikten mellem Natur og Sindelag* føltes tydeligt af de tyske Tjenestemænd, der maatte bryde Broen af over til deres Barndomshjems Sindelag og alvorligt maatte søge ind til tysk Kultur og Sind, hvis de ikke vilde leve Hyklerens Liv. *Lykken ved Harmonien mellem Natur og Sindelag* føles stærkt af de Mænd og Kvinder, der var oplærte i tysk Sindelag, men ved den store Vækkelse i Afstemningstiden eller senere fandt Vejen til det Folk, der i Sandhed er deres. Det er en Lykke at være dansk og at have Lov til at vise det i Sønderjylland!

Derfor er det baade vor *Ret* og vor *Pligt* at virke for, at saa mange som muligt af vore tysksindede Folkefæller Nord og Syd for Statsgrænsen føres til Erkendelse af, hvor de hører hjemme, og hvor de derfor finder deres folkelige Lykke!

Dette er frem for alt ogsaa vor *Pligt over for Danmark*. Mange Gennemsnitsdanskere er næppe klar over Rækkevidden af, at vi i 1920 valgte

Sindelagsprincippet som afgørende for Grænsedragningen. Den nye Grænse hviler ikke paa den faste, urokkelige historiske Ret; den hviler heller ikke paa Befolkningens uforanderlige Race, Æt, Natur; den hviler heller ikke paa det langsomt skiftende Modersmaal; men den nye Grænse er lagt paa Grundlag af det, der af alle Folkekendemærker *skifter hurtigst:* Sindelaget! Den nye Grænse er derfor kun tryg, saa længe som Flertallets Sindelag er dansk. Enhver Mand og Kvinde, der føres tilbage til sit Folk, betyder en ny Sten i Grænsemuren, enhver dansk Familie, der bosætter sig i Grænselandet, bidrager til at styrke Grænsen.

I det følgende skal nogle tørre Tal vise Sindelaget, som det er i Dag, og disse Tal skal for enhver dansk Folkefælle være en meget alvorlig Paamindelse om vor første nationale Pligt.

3. Dansk Sindelag Syd for Statsgrænsen.

Under tysk Tryk fra Myndigheders og Befolkningens Side har det danske Sindelag Syd for Statsgrænsen vanskeligt ved at vise sig i sin fulde Styrke, og Stemmetallene ved de enkelte Valg har mange Steder svinget op og ned. Vi nævner i det følgende Stemmetallene fra det sidste Valg, der kan betragtes som nogenlunde normalt. De giver et omtrentligt Billede af den danske Stilling i Dag.

Ved de *kommunale Valg i Sydslesvig den 12. Marts 1933* blev der i de enkelte Valgdistrikter afgivet følgende Antal danske Stemmer:

Flensborg Købstad.

3363 Stemmer — 9,66 % af alle afgivne Stemmer.

Flensborg Amt.

Lyksborg 27, Barderup 1, Bogholm 7, Bredegade 1, Dollerupskov 1, Ellund 4, Estrup 1, Frørup 2, Gelting 2, Gottrupel 17, Hanved 27, Harreslev 234, Havrup 9, Holdnæs 3, Husby 2, Hyllerup 5, Hyrup 2, Jaruplund 70, Jerrishøj 8, Jørel 1, Julskov 2, Kobbermøllen 20, Lindaa 1, Lille Volstrup 6, Meden 6, Munkvolstrup 6, Niby 1, Nyhus 14, Nykirke 1, Oksager 2, Oksbøl 2, Oversø 10, Ringsbjerg 1, Ryde 1, Skovbøl 1, Skovlund 5, Sønderup 28, Stenbjerg 1, Stenderup 1, Tarup 20, Timmersig 1, Ulstrup 2, Valsbøl 17, Vanderup 1, Veding 2 — *ialt 578 Stemmer* — 2,6 % af alle afgivne Stemmer.

Sydtønder Amt.

(danske og frisiske Stemmer).

Agtrup 28, Aventoft 11, Brarup 4, Christian Albrechts Kog 6, Dagebøl Kog 1, Dedsbøl 9, Ellehoved 3, Embsbøl 1, Enge 11, Engerhede 1, Fartoft 3, Goting 2, Horsbøl 1, Jarlund 11, Kampen 2, Karlum 18, Keitum 3, Klægsbøl 17, Klægsøkog 6, Ladelund 41, Lindholm 76, List 1, Læk 18, Medelby 6, Midlum 1, Morsum 22, Nebel 2, Niblum 7, Nibøl 33, Norddorf 2, Nykirke 10, Oldsum 3, Risum 81, Rodenæs 2, Sande 1, Skardebøl 2, Stedesand 4, Sønderende 1, Sønder Løgum 11, Tinningsted 13, Tinnum 4, Toftum 1, Utersum 1, Vejgaard 1, Venningsted 1, Vesby 17, Vesterland 1, Vester Snatebøl 1, Vestre 11, Vyk 6, Østerby 14 — *ialt 533 Stemmer* — 2,95 % af alle afgivne Stemmer.

Slesvig Amt.

Slesvig Købstad 106, Bergenhusen 2, Bjernt 1, Brodersby 1, Bøl 2, Damholm 2, Drage 3, Erfde 2, Fovlløk 1, Frederiksstad 20, Goltoft 2, Hollingsted 2, Isted 3, Jagel 2,

Kappel 2, Ketelsby 1, Krop 2, Meggerdorf 1, Nedre Selk 2, Nørre Brarup 1, Obdrup 1, Stenfeld 2, Store Rheide 1, Strukstrup 8, Sønder Brarup 3, Taarsted 1, Tolk 9, Wohlde 1 — *ialt 184 Stemmer* — 0,46% af alle afgivne Stemmer.

I *andre sydslesvigske Amter* var der til dette Valg ikke opstillet danske Lister, men ved *Landdagsvalgei den 5. Marts 1933* blev der afgivet følgende Antal danske Stemmer:

i Eckernførde Amt... 2
i Husum Amt 11
i Ejdersted Amt ..... 25 (deraf 22 i Tønning Købstad).

I *Holsten* blev der ved samme Valg afgivet følgende Antal danske Stemmer:

Ditmarsken 20, Helgoland 5, Lauenborg Amt 3, Oldenborg Amt 6, Pinneberg Amt 13, Pløn Amt 11, Rendsborg Amt 17, Segeberg Amt 12, Steinburg Amt 9, Stormarn Amt 54, Kiel Købstad 26, Neumünster Købstad 11, Altona Købstad 29, Wandsbek Købstad 8.

Ialt giver dette 4921 Stemmer. Derfra maa trækkes nogle Hundrede frisiske Stemmer, saa man kan anslaa, at det danske Mindretal Syd for Statsgrænsen mønstrer o. *4500 Stemmer,* hvilket svarer til et samlet Befolkningstal paa henimod 12,000 dansksindede Sydslesvigere.

I Virkeligheden er det danske Mindretal større, end disse Tal vidner om, da det vides, at ikke saa faa dansksindede ikke har vovet at vise deres Sindelag ved et Valg.

4. Tysk Sindelag Nord for Statsgrænsen.

Det tyske Sindelags Styrke Nord for Statsgrænsen kan bestemmes noget nøjagtigere. Der er rigtignok ogsaa her Tale om Svingninger fra Valg til Valg; men de er ikke betydelige. Vi giver nedenstaaende Tallene for de tyske Stemmer ved *Folketingsvalgene 1932 og 1935.* Det kan antages, at der til det samlede tyske Stemmetal maa lægges 1—2000 Stemmer, der af tyske Arbejdere er afgivet paa de socialdemokratiske Lister.

Den tyske Stemmeprocent i de enkelte Sogne ved Folketingsvalgene 1932 og 1935.

Nr.	Amt	Sogn	Antal tyske St. 1932	Antal tyske St. 1935	I pCt. af de afgivne St. 1932	I pCt. af de afgivne St. 1935
		Over 50 Procent.				
1	Tønder	Ubjerg	102	132	53,7	57,9
2	—	Højer Flække	283	343	52,1	56,3
		40—50 Procent.				
3	—	Højer Landsogn	72	84	42,9	45,6
4	Aabenraa	Uge	99	134	36,9	43,8

Nr.	Amt	Sogn	Antal tyske St. 1932	Antal tyske St. 1935	I pCt. af de afgivne St. 1932	I pCt. af de afgivne St. 1935
		30—40 Procent.				
5	Tønder	Burkal	294	352	39,3	39,8
6	—	Tønder Købstad	965	1167	36,7	37,8
7	—	Tinglev	297	405	30,9	37,6
8	—	Nr. Løgum	128	198	27,4	35,7
9	—	Rabsted	155	185	34,5	35,4
10	—	Løgumkloster Flække	202	251	29,1	32,0
11	—	Abild	90	130	24,0	30,0
		20—30 Procent.				
12	—	Højst	125	136	31,3	28,9
13	—	Hostrup	116	137	25,9	28,4
14	—	Bylderup	103	120	27,1	28,2
15	Aabenraa	Løjt	198	296	20,4	26,4
16	—	Hellevad	87	121	20,4	26,4
17	—	Rinkenæs	135	189	21,2	26,0
18	—	Aabenraa Købstad	971	1236	23,6	25,9
19	—	Holbøl	143	192	21,7	24,7
20	Tønder	Tønder Landsogn	49*)	24	21,7	22,4
21	Aabenraa	Hjordkær	88	113	18,8	21,3
22	—	Kværs	66	91	16,5	21,1
23	Hadersley	Sdr. Vilstrup	84	100	18,1	20,5
24	Sønderborg	Sønderborg Købstad	938	1128	19,7	20,1
		15—20 Procent.				
25	Aabenraa	Bedsted	62	65	19,8	19,6
26	Sønderborg	Nordborg Flække	83	91	17,5	19,6
27	Aabenraa	Rise	163	198	16,5	19,5
28	—	Kliplev	96	152	14,4	19,5
29	Hadersley	Hadersley Købstad	1105	1438	15,8	18,7
30	Aabenraa	Bjolderup	95	132	13,7	17,6
31	Sønderborg	Augustenborg Flække	77	92	17,2	17,3
32	—	Ketting	23	59	7,5	17,1
33	—	Havnbjerg	42	74	11,2	16,8
34	Hadersley	Oksevad	49	57	15,7	16,5
35	Aabenraa	Bov	205	294	11,9	15,5
36	—	Graasten	96	155	10,6	15,5
37	Tønder	Emmerlev	58	68	14,4	15,1
		10—15 Procent				
38	Aabenraa	Ensted	58	84	11,3	14,8
39	Sønderborg	Lysabild	62	112	8,8	14,4
40	Tønder	Arrild	33	46	10,3	13,6
41	Aabenraa	Felsted	92	130	10,8	12,9
42	Hadersley	Hoptrup	88	111	11,0	12,4
43	Sønderborg	Broager	178	265	8,4	11,9
44	—	Egen	77	96	9,7	11,3
45	Aabenraa	Øster Løgum	91	92	11,7	11,3
46	Hadersley	Starup	31	32	11,4	10,9
47	—	Toftlund	80	87	10,5	10,6
48	—	Bjerning	11	17	7,6	10,5
49	Sønderborg	Oksbøl	36	49	8,4	10,4
50	Tønder	Højrup	42	35	12,2	10,0

*) Omraadet er mellem 1932 og 1935 formindsket ved Indlemmelse af Tønder Slots- og Frigrund i Tønder Købstad.

Nr.	Amt	Sogn	Antal tyske St. 1932	Antal tyske St. 1935	I pCt. af de afgivne St. 1932	I pCt. af de afgivne St. 1935
		5—10 Procent.				
51	Tønder	Løgumkloster Landsogn	21	21	10,4	9,7
52	Sønderborg	Tandslet	23	45	4,8	9,2
53	—	Skærbæk	65	88	7,6	9,1
54	Haderslev	Vedsted	64	75	7,4	8,9
55	Sønderborg	Ulkebøl	59	97	5,2	8,2
56	Tønder	Møgeltønder	30	45	6,0	8,1
57	Haderslev	Halk	36	26	11,0	7,8
58	Tønder	Daler	12	21	4,7	7,8
59	Sønderborg	Sottrup	36	47	6,2	7,6
60	Aabenraa	Adsbøl	10	17	4,3	7,4
61	Haderslev	Christiansfeld Flække	30	26	9,0	7,2
62	—	Aastrup	9	17	3,7	6,9
63	Sønderborg	Hørup	19	41	3,2	6,8
64	Haderslev	Rødding	45	64	5,0	6,7
65	—	Sommersted	38	40	6,6	6,5
66	Sønderborg	Kegnæs	4	24	1,0	6,4
67	Haderslev	Moltrup	11	14	5,9	6,3
68	—	Frørup	5	11	2,8	6,3
69	Sønderborg	Nordborg Lands. (Holm og Pøl)	26	26	6,3	6,0
70	Aabenraa	Varnæs	41	41	6,2	5,9
71	Sønderborg	Svenstrup	20	30	4,4	5,8
72	Tønder	Randerup	4	4	3,8	5,7
73	—	Rømø	16	15	5,5	5,3
		0—5 Procent				
74	—	Brede	20	31	3,3	4,8
75	—	Vodder	20	19	6,0	4,8
76	—	Døstrup	12	19	2,9	4,7
77	Aabenraa	Egvad	9	14	3,3	4,7
78	Sønderborg	Notmark	13	28	2,3	4,6
79	Haderslev	Branderup	15	14	5,1	4,5
80	Sønderborg	Ullerup	38	39	4,7	4,5
81	Haderslev	Hammelev	16	23	3,1	4,5
82	—	Jegerup	5	8	2,9	4,4
83	—	Gammel Haderslev	4	8	2,4	4,4
84	Sønderborg	Nybøl	8	17	2,2	4,4
85	Haderslev	Jels	30	31	4,2	4,2
86	Sønderborg	Dybbøl	9	21	1,9	4,0
87	Haderslev	Tyrstrup	20	27	3,0	3,8
88	Tønder	Skast	3	4	3,0	3,7
89	Haderslev	Magstrup	8	10	3,3	3,6
90	Tønder	Hjerpsted	2	4	1,8	3,5
91	Haderslev	Grarup	2	2	3,0	3,3
92	—	Vojens	13	19	2,4	3,2
93	—	Hjerting	8	5	4,9	2,9
94	—	Lintrup	10	12	2,4	2,8
95	—	Aller	5	6	2,5	2,7
96	Tønder	Mjolden	3	4	2,0	2,5
97	Haderslev	Bevtoft	6	10	1,2	2,1
98	—	Skrave	5	6	1,6	1,9
99	—	Stepping	8	8	1,9	1,8
100	—	Agerskov	12	15	1,4	1,7
101	—	Øsby	20	13	2,7	1,7
102	Sønderborg	Asserballe	4	7	1,0	1,7
103	Haderslev	Fole	10	4	4,2	1,7
104	Tønder	Spandet	4	4	1,7	1,7

Nr.	Amt	Sogn	Antal tyske St. 1932	Antal tyske St. 1935	I pCt. af de afgivne St. 1932	I pCt. af de afgivne St. 1935
105	Haderslev	Nustrup	13	9	2,2	1,5
106	—	Fjelstrup	6	8	1,2	1,4
107	Tønder	Visby	7	4	2,4	1,3
108	Haderslev	Øster Lindet	6	5	1,6	1,2
109	—	Skrydstrup	9	3	3,0	1,0
110	—	Gram	10	11	0,9	0,9
111	—	Tislund	0	2	0,0	0,9
112	—	Hygum	3	4	0,6	0,8
113	Tønder	Brøns	1	3	0,3	0,8
114	Haderslev	Vonsbæk	3	2	1,2	0,8
115	Tønder	Roager	0	1	0,0	0,4
116	—	Hvidding	0	1	0,0	0,4
117	Haderslev	Skodborg	4	2	0,6	0,3
		0 Procent.				
118	—	Hjerndrup	2	0	1,3	0,0
119	Tønder	Rejsby	0	0	0,0	0,0

Ialt blev der ved Folketingsvalget 1932 afgivet 9870 Stemmer eller 13,2 % af alle i Nordslesvig afgivne Stemmer, ved Valget 1935 12,618 Stemmer eller 15,5 % af alle Stemmerne. Dette svarer til et samlet Befolkningstal paa henimod 30,000 tysksindede Nordslesvigere.

Disse Tal er i og for sig ikke foruroligende. Faren for Grænsen ser man først, naar man er klar over *Fordelingen* af de tyske Stemmer. Paa

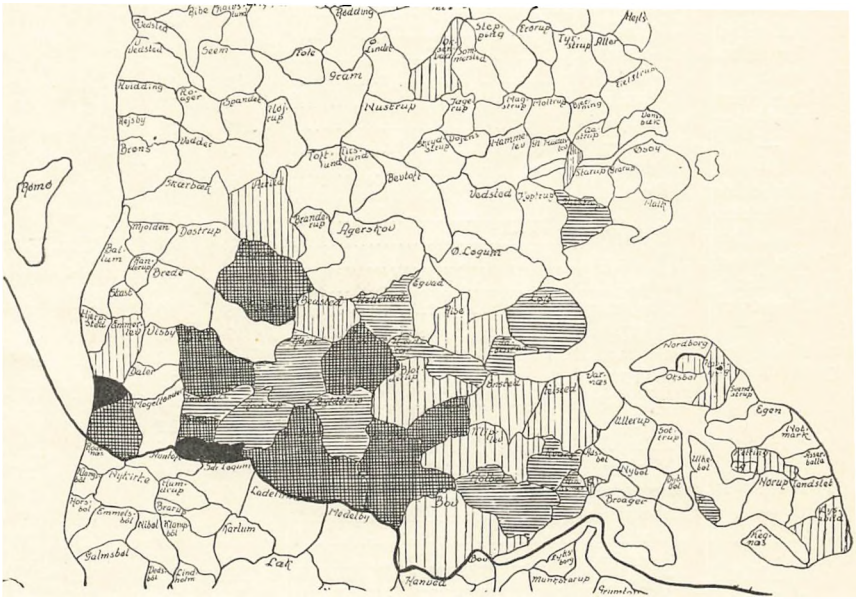

Sort: Over 50 pCt. — *Ternet:* 50—30 pCt. — *Vandrette Streger:* 30—20 pCt. — *Lodrette Streger:* 20—12½ pCt.

123. **Jordkampen.**

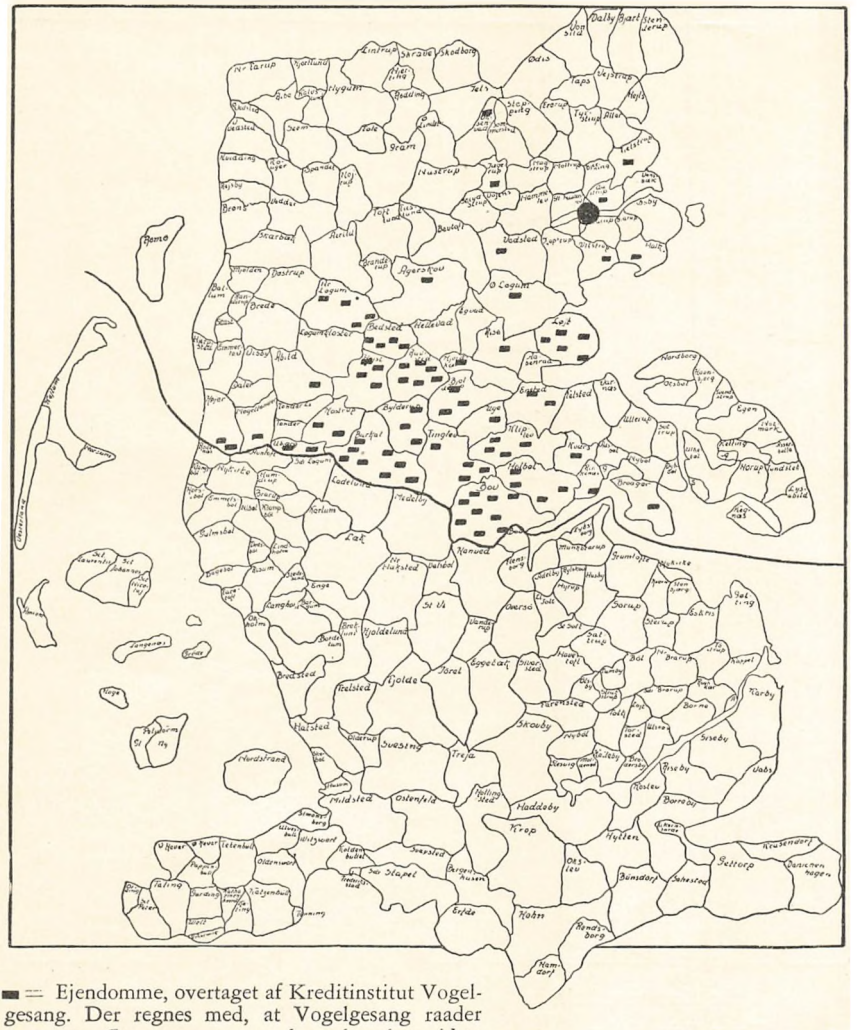

■ = Ejendomme, overtaget af Kreditinstitut Vogelgesang. Der regnes med, at Vogelgesang raader over *otte Gange saa mange,* hvor han har sidste Panteret i Ejendommen.

Kortet Side 158 er fremhævet de Sogne, hvor Tyskerne ved Folketingsvalget 1935 naaede op over 12½ % af de afgivne Stemmer.

Man ser tydeligt, hvorledes Tyskheden midtsamler sig i nogle Sogne nær ved Grænsen. Deres Indflydelse er større, end Stemmetallene viser. Det er frem for alt de større Grundejere, der er tysksindede. Der findes nogle Sogne ved Grænsen, hvor de tysksindede ejer over Halvdelen af Jorden.

124. **Tyske Skoler.**

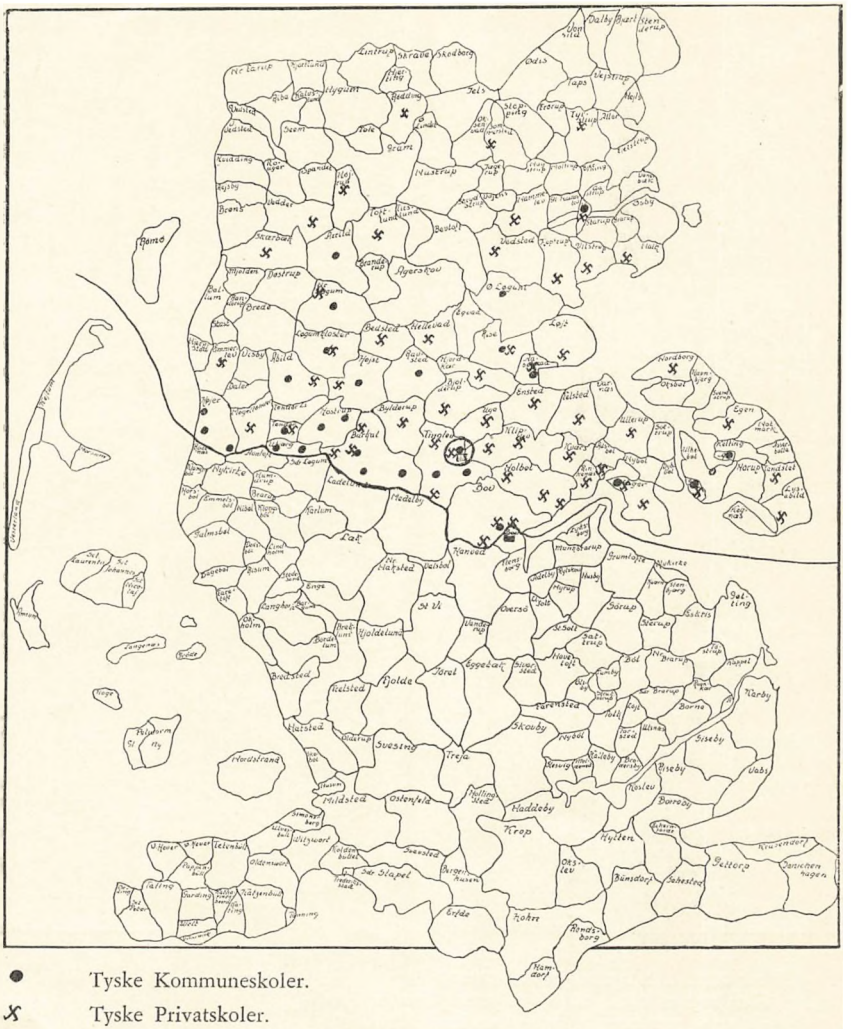

5. Tysk Arbejde Nord for Statsgrænsen.

Tyskernes politiske Program indeholder i sin første Sætning Kravet om en *Grænserevision*. Alt tysk Arbejde Nord for Grænsen gaar ud paa at forberede denne Revision. De foranstaaende og følgende Kort viser, hvorledes Tyskerne arbejder.

Grundlaget for al Grænsekamp er *Jordspørgsmaalet*. Det tyske Kre-

ditinstitut *Vogelgesang* i Haderslev har til Formaal at sikre de tysksindede Nordslesvigeres Jord i tysksindet Eje og tillige at »opmagasinere« Jord til senere Udstykning. Vogelgesang yder Laan som anden og tredje Prioritet og faar derved Medbestemmelsesret over Ejendommene og kan overtage dem ved Tvangsauktioner. Den 1. April 1935 var Vogelgesang *Ejer* af 8 Gaarde i Haderslev Amt, 37 i Aabenraa Amt, 1 i Sønderborg Amt, 37 i Tønder Amt, ialt 83 Gaarde. Disse Ejendomme er unddraget den frie Handel og for al Fremtid sikret paa tyske Hænder.

At der herved gaas frem efter en bestemt Plan, viser ovenstaaende Kort. Det er i den saakaldte »*skæve Firkant*«, vor mest truede Del, at Arbejdet sættes ind. 80 % af alle ydede Laan er indført paa Landejendomme i selve Grænseomraadet.

Kortet giver dog kun et meget ufuldstændigt Billede af Kreditinstitut Vogelgesangs Indflydelse. Man regner med, at Institutet indirekte raader over otte Gange saa mange Gaarde, idet det her har sidste Pant i Ejendommene. I Løbet af de første 10 Aar, Kreditanstalten bestod, har den sat 9 Mill. Kr. i Landejendomme.

Det næstvigtigste Spørgsmaal i en Grænsekamp er *Skolespørgsmaalet*. I de sidste Aar har det danske Folks Opmærksomhed i stærk Grad været optaget af de mange nye tyske Privatskoler. Der kan derfor være Anledning til at gøre opmærksom paa, at man først skal agte paa de *tyske Kommuneskoler*, thi de findes, hvor Tyskheden er stærkest. Den 15. April 1935 undervistes i tyske Kommuneskoler følgende Antal Børn:

Haderslev Amt.	
Haderslev Købstad	461
Aabenraa Amt.	
Aabenraa Købstad	314
Hovslund	19
Rødekro	8
Bov	8
Sønderborg Amt.	
Sønderborg Købstad	458
Augustenborg	42
Ulkebøl	24
Egernsund	29
Tønder Amt.	
Tønder Købstad	501
Højer Flække	93
at overføre 1957	

overført 1957	
Løgumkloster Flække	89
Arrild	19
Nr. Løgum	14
Abild	38
Frederikskog	13
Rudbøl	25
Ubjerg	20
Sæd	35
Jejsing	22
Solderup	14
Højst	29
Rabsted	55
Burkal	57
Rends	23
Jyndevad	26
Egebæk-Kravlund	23
Tinglev	49
Bajstrup	42
Ialt	2550

Dertil kommer i Dag Kommuneskoler i Terkelsbøl og Sofiedal med o. 20 og o. 15 Børn, saa der i tyske Kommuneskoler ialt undervises henved 2600 Børn.

Den følgende Oversigt viser de *tyske Privatskolers* Oprettelse og Børnetal den 1. Maj 1937:

Haderslev Amt.	hvornaar oprettet	hvornaar egen Bygning	Antal Klasser	Antal Børn
Haderslev Købstad	1920		2	27
Sønder Vilstrup	1925	1927	2	43
Rødding	1926	1928	1	19
Toftlund	1927	1935	1	32
Sommersted	1928	1930	2	69
Hejsager	1932	1932	1	30
Over Jerstal	1932	1935	1	16
Hoptrup	1933	1934	1	26
Hammelev	1934	—	1	18
Christiansfeld	1934	1936	1	42
Aabenraa Amt.				
Aabenraa Købstad	1920	1926	13	206
Graasten	1920	—	4	71
Uge	1921	1932	2	63
Skovby (Løjt)	1924	1925	2	65
Bedsted	1925	1926	1	31
Bjerndrup	1926	1928	1	15
Hokkerup	1927	1930	1	24
Sønderhav	1928	1933	1	21
Hellevad	1928	1929	1	45
Kværs	1929	1931	2	32
Hjordkær	1929	1931	1	22
Vilsbæk	1929	—	1	15
Rinkenæs	1932	1933	2	36
Padborg	1932	1934	1	33
Brunde	1933	1935	2	69
Rebbøl	1933	1935	1	33
Kliplev	1933	1935	1	18
Stubbæk	1933	—	1	15
Felsted	1933	—	1	23
Krusaa	1933	—	1	21
Sønderborg Amt.				
Sønderborg Købstad	1920	1931	3	20
Broager	1921	1930	2	40
Nordborg	1924	1926	2	57
Skovby (Lysabild)	1930	1930	1	21
Tandslet	1933	—	1	19
Ullerup	1933	1934	1	15
Egernsund	1933	—	1	16
Guderup	1934	—	1	15
Tønder Amt.				
Tønder Købstad	1920	—	1	21
Løgumkloster	1920	1925	2	42
Tinglev	1924	1927	5	70

	hvornaar oprettet	hvornaar egen Bygning	Antal Klasser	Antal Børn
Bylderup	1925	1925	2	51
Lydersholm	1929	1929	1	15
Skærbæk	1930	1931	1	27
Gaansager	1932	1933	1	20
Arnum	1933	1935	1	19
Nørre Sejerslev	1933	1935	1	26
Møgeltønder	1933	—	1	15
Maasbøl	1934	1935	1	22
Vennemose	1934	1938	1	17
Vester Terp-Kløjeng	1934	1935	1	27
Lund	1934	1937	1	16
Burkal	1935	—	1	51
			Ialt	1802

I tyske Skoler i Nordslesvig undervises der altsaa ialt rigelig 4300 Børn. Dette svarer i Procent til det tyske Sindelags Styrke.

Det tyske Mindretal har en privat Skolekonsulent, tidligere Overlærer *Koopmann* i Tinglev. De tyske Lærere er sammensluttede i en tysk Lærerforening for Nordslesvig, der tæller 192 Medlemmer. — En tysk *Højskole* for unge Piger er indrettet i Tinglev.

Tyske Børnehaver findes i Haderslev, Aabenraa, Sønderborg, Tønder, Løgumkloster, Højer, Augustenborg, Graasten og Rinkenæs.

Det *tyske Biblioteksvæsen* ledes af en særlig Bibliotekar i Aabenraa. 1937 fandtes 71 tyske Biblioteker med en Bogbestand paa 52,881 Bind. Disse Bibliotekers samlede Udlaan var i 1937 oppe paa 150,734 Bind. »*Bund für deutsche Kultur*«, der har op imod 10,000 Medlemmer, sørger for Foredrag, Teater, Koncerter og Filmsfremvisninger.

Tyske Præster i Folkekirken findes i Haderslev, Aabenraa, Sønderborg, Tønder, Højer, (Ubjerg). Desuden virker der i Nordslesvig 6 *tyske Frimenighedspræster,* hvis Menigheder er tilsluttede den slesvigholstenske Landskirke. Der holdes regelmæssige Gudstjenester i 45 nordslesvigske Sognekirker. De enkelte Præsters Omraader er afgrænsede paa følgende Maade:

Pastor Rohlfs, Haderslev: Rødding, Oksevad, Hammelev, Sommersted, Tyrstrup, Haderslev, Hoptrup, Sdr. Vilstrup, Halk Sogne,

Pastor Jahn, Aabenraa: Øster Løgum, Egvad, Hjordkær, Rise, Løjt, Ensted, Vedsted Sogne,

Pastor Raun, Løgumkloster: Møgeltønder, Emmerlev, Brede, Løgumkloster, Bedsted, Skærbæk, Arrild, Vodder, Toftlund, Højrup Sogne,

Pastor Nissen, Tinglev: Tinglev, Kliplev, Uge, Bjolderup, Rabsted, Bylderup Sogne,

Pastor Wassner, Graasten: Graasten, Rinkenæs, Bov, Holbøl, Kværs, Felsted Sogne,

125. **Tyske Gudstjenester og tysk Menighedspleje.**

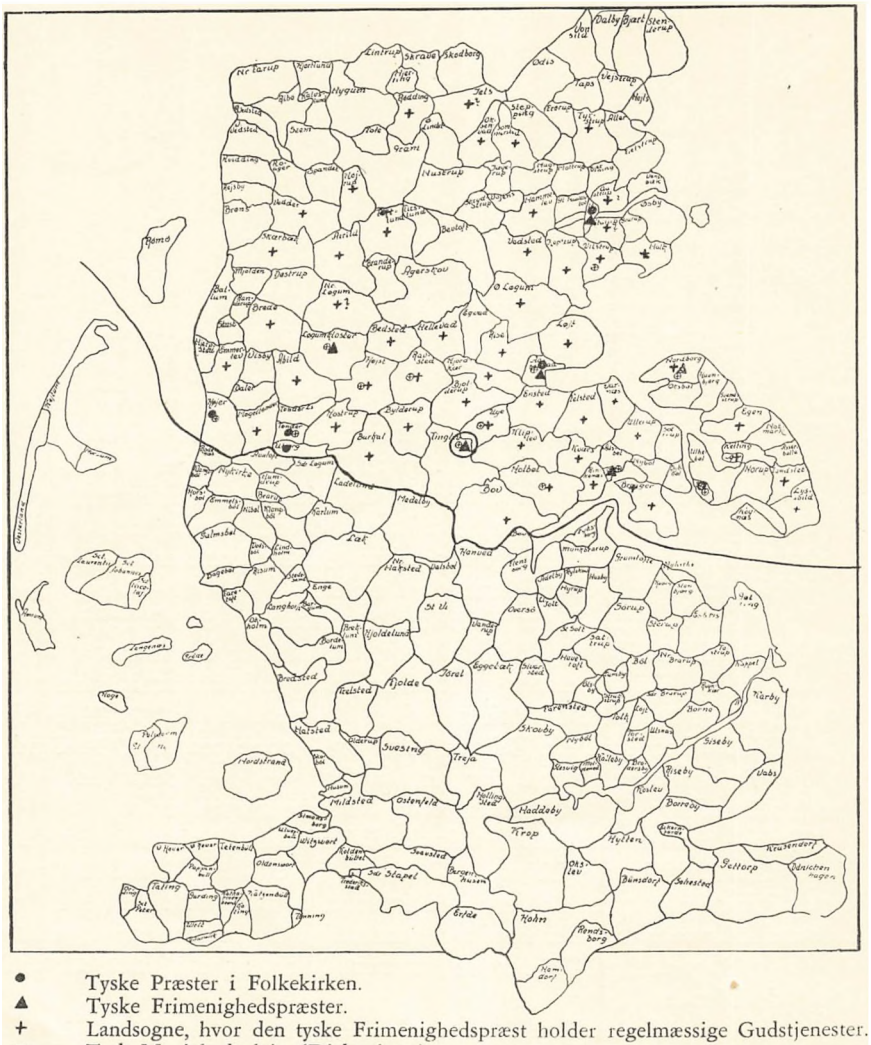

● Tyske Præster i Folkekirken.
▲ Tyske Frimenighedspræster.
\+ Landsogne, hvor den tyske Frimenighedspræst holder regelmæssige Gudstjenester.
℗ Tysk Menighedspleje (Diakonisser).

Pastor Riese, Nordborg (Broager): Nordborg, Egen, Augustenborg, Tandslet, Lysabild, Broager, Ullerup, Varnæs Sogne.

De tyske Privatskoler er tillige *tyske Mødelokaler.* Desuden findes der »tyske Huse« i alle fire Købstæder.

Det tyske Mindretals politiske Organisation er »*Schleswigscher Wählerverein*«, hvis Formand er Folketingsmand Pastor Schmidt. I denne Forenings Vedtægter kræves »en ny Grænseafgørelse, som tager Hensyn til

126. **Tyske Forsamlingshuse.**
(Syd for Grænsen: Nye Gymnastiksale, der tillige er Forsamlingshuse).

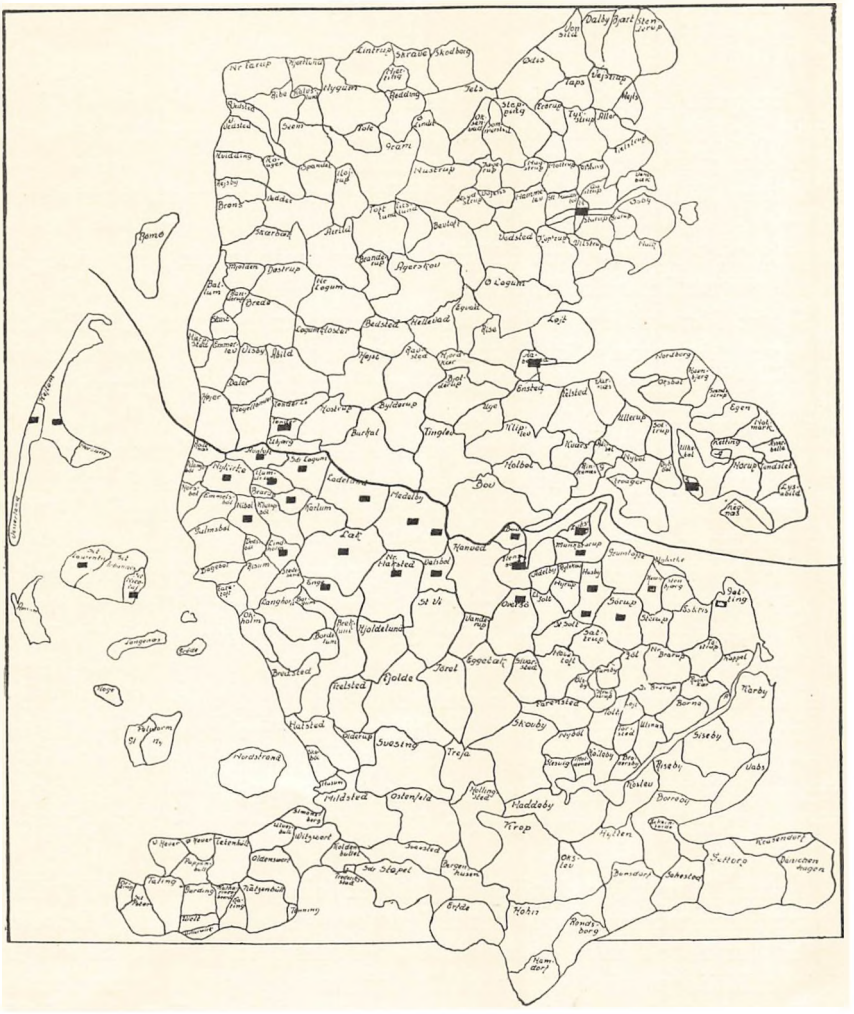

de gamle, livsvigtige Forbindelser med Tyskland.« Efter 1933 er Foreningens Betydning ret ringe, idet *N. S. D. A. P. N.* (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei Nordschleswig) raader over Mindretallets Blad »Nordschleswigsche Zeitung« og har organiseret den største Del af Tyskerne i sine ensrettede Rækker. Som den egentlige Fører for Tyskerne i Nordslesvig staar derfor i Dag Føreren for den nazistiske Sammenslutning, Dyrlæge Dr. Jens Møller, Graasten. Partiet udfolder en voldsomt paagaaende Agitation i Ord og Skrift og ved personlig Paa-

virkning. Som særlig Propagandachef virker Assessor Rud. Stehr, Haderslev. Et oppositionelt tysk-nazistisk Parti *N. S. A. N.* (Nationalsozialistische Arbeitsgemeinschaft Nordschleswig) under Ledelse af Gaardejer Jep Nissen, Jyndevad, udgav indtil Sommeren 1938 et Ugeblad »Der Stosstrupp«.

Den tyske Ungdom var tidligere organiseret i »*Deutscher Jugendverband*« (1933: 46 Lokalafdelinger med 1700 Medlemmer). Efter 1933 oprettedes efter rigstysk Mønster nazistiske »Deutsche Jungenschaft« og »Deutsche Mädchenschaft«. Alle Ungdomsforeninger er nu sammensluttede i »*Deutscher Jugendring*«, der udgiver Tidsskriftet »Junge Front«. Unge tyske Nordslesvigere i København er organiserede i et Antal paa ca. 100 til særligt tysk Arbejde.

Tyske *Vandrehjem* (»*Jugendherbergen*«) er indrettet i Haderslev, Hejsager, Aabenraa, Sønderborg, Nordborg, Broager, Løgumkloster, Tønder, Højer, Toftlund og paa Knivsbjerg. Det samlede Besøg i disse Hjem naaede 1936 op paa 10,627.

»*Deutsche Wirtschaftsberatungsstelle*«, ledet af Dr. Lorenz Christensen, Aabenraa, giver Hjælp ved Andragender, Ordning af Laan m. m. »*Deutsche Selbsthilfe*«, ledet af fhv. Overløjtnant P. Larsen, yder Understøttelser, Hjælp og Laan til nødstedte tysksindede. »*Wohlfahrtsdienst Nordschleswig*« med Kontor i Tinglev tager sig særligt af det sociale Arbejde. Tyske Feriekolonier er indrettet i Høruphav, Ballum og Aaved ved Løgumkloster. 1935 skaffedes der Ophold i Nordslesvig (i Feriekolonier og private Hjem) for 614 rigstyske Børn, og 839 tyske Børn fra Nordslesvig sendtes paa kortere eller længere Ophold til Tyskland. Tyske Mænd og Kvinder i stort Tal faar gennem denne Organisation hvert Aar Rekreations- og Kurophold i Tyskland. *Tyske Diakonisser* virker i Sdr. Vilstrup, Aabenraa, Bedsted, Uge, Graasten, Holbøl, Sønderborg, Nordborg, Løgumkloster, Højer, Tønder, Øster Højst, Ubjerg og Tinglev.

I nær Tilknytning dertil arbejder 14 *Kvindeforeninger* (»Vaterländischer Frauenverein«) med social Forsorg som Hovedopgave. Desuden findes der 15 »*Deutsche Frauenschaft*«-Afdelinger (nazistiske) og 14 Kvindeafdelinger af »Volksbund für das Deutschtum im Auslande«.

De tyske *Krigerforeninger* er sammensluttede i en »Forening af tidligere tyske Soldater i Nordslesvig«. Ved Københavns Universitet findes der en særlig »*Verbindung schleswigscher Studenten*«, der har et Mødelokale i Ryesgade.

De tyske Landboforeninger for de enkelte nordslesvigske Amter har som Fællesorganisation »*Landwirtschaftlicher Hauptverein*« med Kontor i Aabenraa under Ledelse af Landbrugskonsulent P. Rasmussen. De tyske Haandværkere er sammensluttede i »*Deutscher Handwerkerbund*« med Raadgiverkontor i Aabenraa i nær Tilknytning til »Handwerkskammer« i Flensborg. Lærlingeanvisningen søger at faa anbragt tyske Lærlinge

hos tyske Haandværkere og Købmænd. »*Deutsche Berufsgruppen*«, der hører med til den tyske »Arbeitsfront«, har organiseret tyske Handels- og Kontormedhjælpere. Det rigstyske »*Kraft durch Freude*« har særlige Kontorer i Nordslesvig.

Alt dette meget grundigt organiserede Arbejde underholdes for langt den største Dels Vedkommende ved Pengemidler sydfra. Her maa i første Række nævnes »Volksbund für das Deutschtum im Auslande« (V. D. A.) i Stuttgart, der hvert Aar raader over henved 10 Mill. RM. Største Delen af de Midler, der gaar til Nordslesvig, ledes gennem »*Wohlfahrts- und Schulverein Nordschleswig*« i Flensborg, hvis Formand er Redaktør Ernst Schrøder. Det er ingen Hemmelighed, at det i Hovedsagen er den *tyske Stat*, der ad mange Omveje leder Pengene ud over Grænsen.

6. Tysk Arbejde Syd for Statsgr

Foranstaaende Kort (126) viser, hvorled
efter 1920 har lagt et bredt Bælte af n
der tillige er Forsamlingshuse, tværs
til Østersø. Paa lignende Maade ha
i meget stort Tal.

Endvidere har man i
Steder — hvor der ikke d
met *Udstykningen* og
dansk Praksis er d
nale Sindelag o

Interesse
holdes o
das
de

ertil
rg og
anmark,
en »skæve
betegnet som
tys. Tyskere, ogsaa
der, gaandeligt og øko-
nomisk jord, som de bebor og
bebygger, *und*«. (Paa det ledsagende

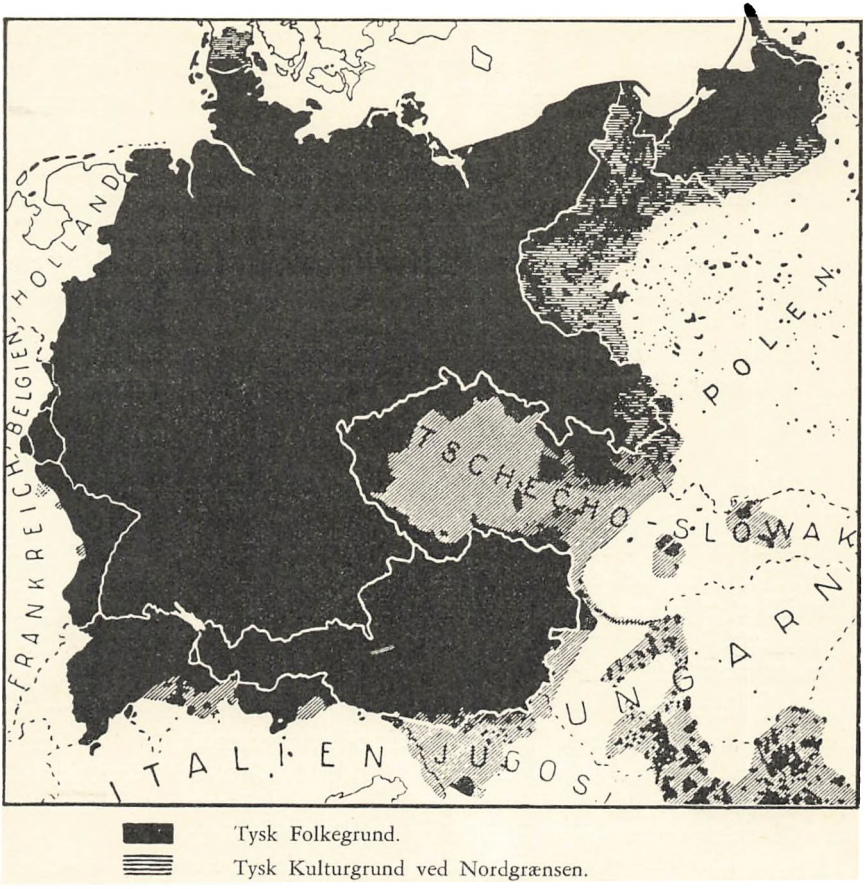

127. Tysk Folke- og Kulturgrund efter Nitschke: Das Auslanddeutschtum.

Kort er hele det øvrige Nordslesvig betegnet som tysk Kulturgrund). (Kort 127). — — »I Danmark, Nordslesvig indbefattet, lever der 60,000 Tyskere.« — — »Hvor man i 1920 tillod en Afstemning, der gjorde man alt, for at den skulde blive uheldig for Tyskland. Saaledes maatte Nordslesvig stemme i to Zoner, for at man i det mindste i den nordlige Del kunde opnaa et dansk Flertal. Nordslesvig med de tyske Købstæder Tønder, Aabenraa, Sønderborg maatte afstaas til Danmark, endskønt Danmark slet ikke havde taget Del i Krigen.« — — »Hvad skal der efter de fremmede Folks Vilje blive af de fraskilte tyske Folkefæller? I Nordslesvig Danskere! I Elsas-Lotringen Franskmænd! I Eupen-Malmedy wallonske Belgiere! I Korridoren og Øst-Øvreslesien Polakker! I Memel Litavere!« — — »Vi maa derfor gøre os fortrolige med deres Nød og Kampe, maa hjælpe dem efter Evne, maa fremme alt, hvad der

er egnet til at holde tysk Folkebevidsthed og Kærlighed til Modersmaalet levende i dem, maa gøre alt for at gøre dem til stærke Støtter for den tyske Andel i Verdenshandelen og for den tyske Industri.«

Skolebørnene i Hertugdømmerne indsamler regelmæssigt hver Maaned Pengebeløb til Støtte for de tyske Skoler i Nordslesvig. Disse Bidrag naar op paa rigelig 10,000 Mark aarligt. »*Slesvig-Holstener-Forbundet*«, V.D.A.'s Afdeling i Provinsen Slesvig-Holsten (Formand: Overborgmester Dr. Kracht i Flensborg), udfolder en livlig og hadefuld Agitation mod Grænsen. Foreningens Maal er »at genoprette vort Lands sønderrevne Enhed, at udslette Urettens og Voldets Skillestreg (Grænsen), atter at forene alt til een statslig Forbindelse«!

For hvert Omraade i Nordslesvig, hvor et tysk Arbejde er i Gang, er der indrettet en saakaldt »*Fadderskabskreds*«, der baade har den Opgave at yde Pengehjælp og at skabe en personlig Forbindelse mellem de tysksindede i Nordslesvig og Tyskere i Rigstyskland. Følgende Oversigt viser Fadderskabskredsenes omfattende Organisation:

Nordsl. By	Fadderskabskreds
Haderslev	Pinneberg og B.S.H.* Magdeburg
Aabenraa	Flensborg og B.S.H. Hannover-Celle
Sønderborg	Kiel og Berlin
Tønder	Storhamborg
Augustenborg	Kiel
Arnum	Krempe
Arrild	B.S.H. Elberfeld
Bov	Studenterne i Kiel
Bjerndrup	Steinburg Amt
Broager	Rendsborg
Bylderup	Husum
Burkal	B.S.H. Münster
Christiansfeld	Turner Kiel
Egernsund	Sønderbrarup
Gaansager	Lunden
Guderup	Wandsbeck
Graasten	Neustadt og B.S.H.Cuxhaven
Hejsager	Pinneberg
Hoptrup	Oldesloe
Hokkerup	Læk
Højer	B.S.H. Hamborg
Hjordkær	Eckernførde
Jyndevad	Elmshorn
Kliplev	Skovlund
Klovtoft	Glückstadt
Kløjeng	Itzehoe
Kværs	Wesselburen
Lydersholm	Bredsted
Løgumkloster	Studenterne i Hamborg
Maasbøl	B.S.H. Dresden
Nørborg	Lübeck
Over Jerstal	Lauenburg
Rabsted	Blankenese
Rebbøl	Elmschenhagen
Rends	B.S.H. Uelzen
Rinkenæs	Sydvestangel og B.S.H. Erfurt
Rødding	Segeberg
Rødekro	Bremen
Skovby (Als)	Eckernførde

*) B.S.H. = Buten-Schleswig-Holsteiner.

Nordsl. By	Fadderskabskreds
Skovby (Løjt)	Fjolde
Skærbæk	Ejdersted
Sommersted	Kellinghusen og B.S.H. Frankfurt a. M.
Sønderhav	Bergedorf
Sdr. Vilstrup	Nordangel
Tandslet	Sydøstangel
Tinglev	Slesvig og Ratzeburg
Toftlund	B.S.H. Lüneburg
Uge	Neumünster
Ulkebøl	B.S.H. Wilhelmshaven
Ullerup	Vestangel
Vennemose	B.S.H. Gotha
Vester Terp	Turnere ved tyske Universiteter
Vilsbæk	Nibøl

Desuden støttes de tyske Roklubber, Krigerforeningerne, Idrætsforeningerne og de plattyske Foreninger af tilsvarende Foreninger sydpaa.

Hvor store Beløb der bringes til Veje gennem Fadderskaberne, oplyses ikke. I Aaret 1929, da der endnu kun fandtes 20 Fadderskabskredse, samlede disse 300,000 RM. I Dag findes der over dobbelt saa mange Kredse. Vigtigere end Pengebeløbene er de personlige Forbindelser ved gensidige Besøg o. l., som ved disse Fadderskaber bliver knyttet over Grænsen.

7. Dansk Arbejde Nord for Statsgrænsen.

Det tyske Fremstød mødes Nord og Syd for Grænsen af et tilsvarende dansk Arbejde. Hvor det gælder om at forsvare vor Odelsret til Sønderjylland, staar alle Sønderjyder enige; de tyske Krav om *Grænserevision* mødes med en enstemmig Afvisning i hele det danske Folk.

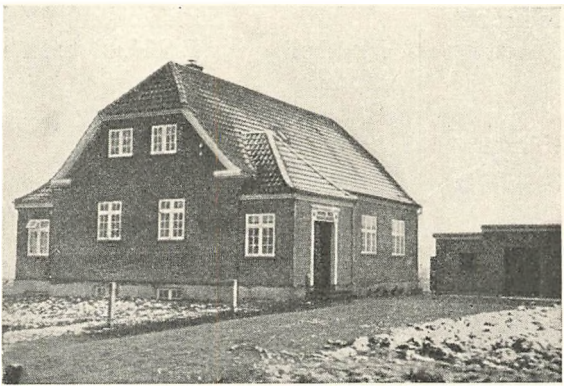

128. Det danske Forsamlingshus i Sæd.

Paa *Jordkampens* Omraade har den danske Stat i Modsætning til den tyske hidtil ikke gjort Forskel paa dansk- og tysksindede. *Jordlovsudvalget* har købt Jord af dansk- og tysksindede og har givet de nye Brug til dansk- og tysksindede. *Hypoteklaanefonden* og *Laanekassen* yder

129. **Den danske Front.**

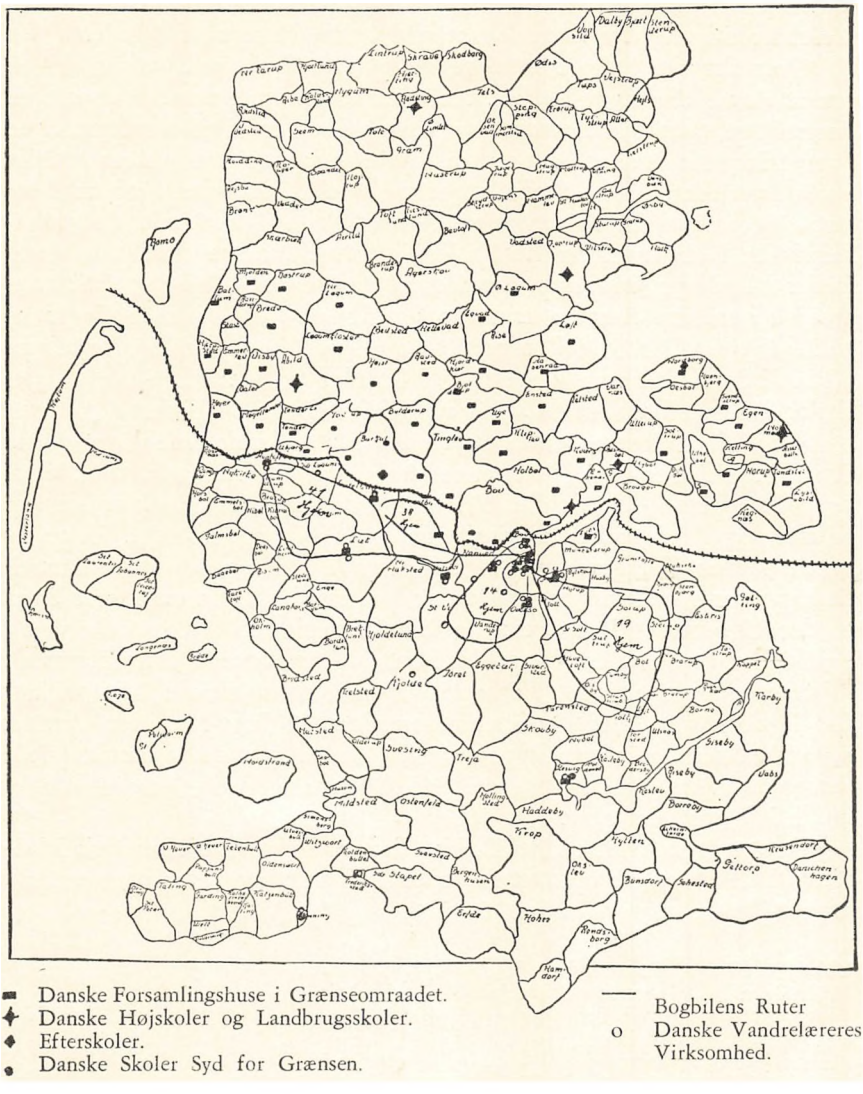

Laan og Hjælp til alle Statsborgere uanset Sindelaget. De private danske *Kreditforeninger* kender lige saa lidt nationale Synspunkter i deres Arbejde. Den eneste virkelige Modvægt mod Kreditinstitut Vogelgesang er derfor det private »*Landeværnet*«, hvis Opgave det er at sikre dansk Jord paa danske Hænder; men Landeværnets Midler er overmaade smaa (hele Aktiekapitalen, som næsten helt er udlaant, beløber sig til 2,3 Mill. Kr.). Naar der til Trods for denne ulige Kraftfordeling paa Jordkampens Omraade kun kan noteres dansk Tab i enkelte Sogne, men

dansk Fremgang i andre, saa skyldes dette, at al Udstykningsvirksomhed indirekte vil komme Danskheden til gode, fordi der i Nordslesvig som Helhed altid vil være flere danske end tyske Ansøgere til Jorden.

Over for det tyske offentlige og private Skolevæsen staar der et smukt *dansk Skolearbejde,* ledet af jævne danske Lærere, der kender deres Pligt over for Børnene og Folket. Der er efter Genforeningen bygget ikke saa faa nye danske Skolebygninger; men endnu staar navnlig Skolemateriellet mange Stedet meget tilbage i Sammenligning med de rigt udstyrede tyske Privatskoler. Der er *Statsskoler* i alle fire nordslesvigske Købstæder og Realskoler i mange mindre Byer. *Højskoler* findes i Rødding, Hoptrup, Rønshoved og Fynshav (Als); et Højskolearbejde i mindre Ramme er optaget i Abild. Ved Graasten ligger en ny *Landbrugsskole.* I Vollerup (Als) og Graasten er der *Husholdningsskoler,* i Sønderborg en *Væveskole,* i Tønder mindre Væve- og Knipleskoler. En ny *Haandværkerhøjskole* vil blive rejst i Sønderborg.

Paa *Folkeoplysningens* Omraade er vi paa dansk Side langt forud for Tyskerne. Der er indrettet et sønderjydsk Landsbibliotek i Aabenraa, og gode Oplands- og Sognebiblioteker spænder over hele Nordslesvig. Kursus- og Aftenskoleundervisningen er overalt godt besøgt. Unge og gamle samles til Foredrag; det kongelige Teater og private Teaterselskaber viser regelmæssigt god dansk Scenekunst. I næsten hvert Sogn er der Ungdoms-, Gymnastik- og Idrætsforeninger.

I Løbet af de sidste Aar er der i det nationalt truede Grænseomraade rejst mange nye smukke *Forsamlingshuse* som samlende Midtpunkter for Egnens Danskhed. I Grænseomraadets 32 Sogne er der oprettet »*Danske Samfund*«, hvis Opgave det er, dels at samle alle dansksindede uanset politiske Skillelinjer, dels at styrke alt dansk Arbejde og at holde Øje med det tyske.

Der er organiseret en hel Række *Fadderskabskredse* efter tysk Mønster. Indtil nu er der oprettet følgende Fadderskaber (Sognene nævnes i samme Rækkefølge som Side 169 ff):

Ubjerg	Kerteminde
Højer Sogn	»Større Grundejere paa Fyn«
Uge:	Aalborg
Burkal (Nord):	Ringsted
Burkal (Syd):	København III
Tønder:	Aarhus
Tinglev:	Odense
Nr. Løgum:	Mors
Abild:	Ringkøbing
Højst:	København II
Rabsted:	Helsingør
Løgumkloster:	Kbh's Bogtrykkerf.
Hostrup:	Holbæk
Bylderup:	Bornholm
Løjt:	Svendborg
Hellevad:	Hammel o. O.
Rinkenæs:	»To Løver«
Holbøl:	Randers
Hjordkær	Køge og Roskilde
Kværs:	Slagelse
Bedsted:	Det kgl. kbhvn. Skydeselskab
Rise:	Frederikshavn-Hjørring
Kliplev	Vejle o. O.
Bjolderup:	Kolding
Bov:	København I
Ensted:	Kalundborg
Toftlund:	Nykøbing F.
Genner (Ø. Løgum):	Ryslinge
Løgumkl. Lds:	Fadderskabsforening for Maribo o. O.

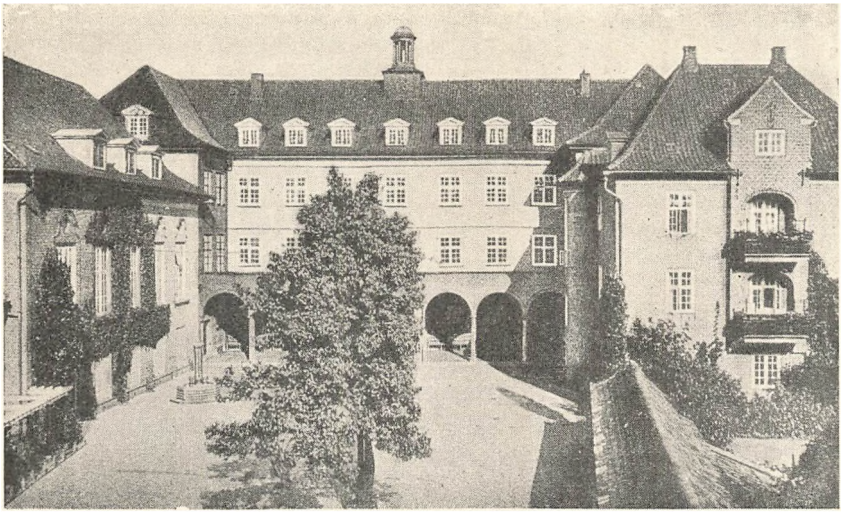

130. Duborgskolen.

8. Dansk Arbejde Syd for Statsgrænsen.

Paa *Jordkampens* Omraade ligger Forholdene overmaade vanskelige for det danske Mindretal Syd for Grænsen. En dansk Kreditforening arbejder med smaa Midler; men den tyske Arvegaardslov umuliggør et virksomt dansk Arbejde. Overhovedet er Erhvervsudsigterne for de unge Syd for Statsgrænsen for Tiden fortvivlede. De danske unge søger derfor i stort Tal til Danmark og gaar tabt for Danskheden i Mellemslesvig.

Der findes Syd for Statsgrænsen kun een offentlig Skole med dansk Undervisningssprog: den *danske Kommuneskole* i Flensborg. Den besøgtes i April 1938 af 390 Elever, fordelt paa 7 Klasser, saa den gennemsnitlige Klassekvotient var 56! Der klagedes fra dansk Side med Rette over, at Skolebygningen laa i en Udkant af Byen, at de hygiejniske Forhold var meget daarlige, og at Skolen var ganske blottet for Skolemateriel. Efter Sommerferien 1936 fik den danske Kommuneskole dog overladt en mere tidssvarende Bygning. Fra 1. Januar 1935 af er der ansat dansksindede Lærere ved denne Skole; indtil denne Tid var Lærerne ikke blot tysksindede, men næsten alle dansk-fjendtlig indstillede!

Det private Skolevæsen i Flensborg er derimod, takket være den danske Stats Rundhaandethed, meget godt udbygget. Den smukke *Duborgskole* er opført af den danske Stat og understøttes af den danske Stat. Elevantallet var i April 1938 285.

De øvrige *danske Privatskoler* Syd for Statsgrænsen havde den 1. April 1938 følgende Elevtal:

Tarup ved Adelby	14 Elever	Langbjerg	11 Elever
Jaruplund ved Oversø	17 —	Slesvig	88 —
Harreslev Mark	14 —	Tønning	26 —
		Ladelund	11 —

Danske Børnehaver findes i

Flensborg (Tivoli)	70 Børn	Adelby	20 Børn
Flensborg (Batterigade)	53 —	Slesvig	28 —
Flensborg (Duborggade)	14 —	Tønning	6 —
Harreslev Mark	29 —		

I Løbet af de sidste Aar er Elevtallet i de danske Skoler gaaet ret stærkt tilbage som Følge af et voldsomt tysk Pres paa Forældrene. Man nægter de Forældre, der sender deres Børn i danske Skoler, den Socialhjælp, de ifølge Bestemmelserne har Krav paa!

I Flensborg gives der *Aften- og Kursusundervisning* for Voksne. I Vinteren 1936—37 deltog i denne Undervisning 130 Elever.

I Landdistrikterne arbejder 5 *Vandrelærere* med Skoleundervisning for Børn og Kursusundervisning for Voksne. For Øjeblikket virker disse Vandrelærere i følgende Byer: Harreslev, Harreslev Mark, Kobbermøllen, Engelsby, Friedheim, Tarup, Langbjerg (alle ved Flensborg), Jaruplund, Flensborg Sporskifte, Lyksborg, Maasbøl, Valsbøl, Agtrup, Ladelund, Sønder Løgum, Aventoft, Kollund v. Fjolde. 3 andre Vandrelærere arbejder i det sydligste Sønderjylland: Angel, Egnene mellem Husum og Slesvig samt Ejdersted.

Den danske Menighed Syd for Statsgrænsen betjenes af tre *danske Præster,* hvoraf de to bor i Flensborg, den tredje i Harreslev. Helligaandskirken i Flensborg er overladt til den danske Menighed; desuden holdes der regelmæssige Gudstjenester i Adelby Sognekirke. De øvrige Steder holdes der Gudstjenester i de danske Forsamlingshuse. Regelmæssige Gudstjenester holdes i Kobbermøllen, Harreslev, Valsbøl, Ladelund, Jaruplund, Lyksborg, Slesvig, Tønning.

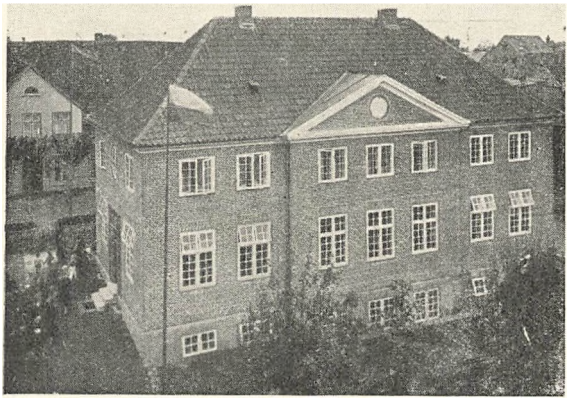

131. Den danske Skole i Slesvig

Særlige *Forsamlingshuse* findes i Flensborg (»Flensborghus«, »Hjemmet« og »Borgerforeningen«), Kobbermøllen, Harreslev,

Langbjerg, Valsbøl, Ladelund, Tætvang, Aventoft, Tarup, Lyksborg, Jaruplund, Slesvig (»Slesvighus«), Tønning.

Biblioteksarbejdet besørges fra Flensborghus Bogsamling i Flensborg. (Udlaan 1936—37: 49,808 Bind, Læsesalsbesøg 26,745). Bogsamlingens Udlaansfilialer Harreslev Mark, Lyksborg, Jaruplund, Kobbermøllen, Langbjerg, Valsbøl, Ladelund, Slesvig, Tønning havde samme Aar et Udlaan paa 4,237 Bind. En Bogbil (5 Ruter) besøger henved 150 spredte Hjem paa Landet (Udlaan 1937—38: 6,630 Bind). Slesvighus Bogsamling havde 1936—37 desuden et Udlaan paa 827 Bind.

De danske Ungdoms-, Gymnastik- og Idrætsforeninger i Sydslesvig er sammensluttet i »*de sydslesvigske Ungdomsforeninger*« (samlet Medlemstal 1937: 796). Spejderarbejdet er samlet i »Dansk Spejderkorps Sydslesvig« (Medlemstal: 211 Spejdere). De kristelige Ungdomsforeninger har følgende Medlemstal: K.F.U.M. 90, K.F.U.K. 269.

Den største danske Sammenslutning Syd for Grænsen er »*Den slesvigske Forening*« med 4 Afdelinger: Flensborg By (22 Distrikter med 3018 Medlemmer), Landdistrikterne (9 Foreninger med 342 Medlemmer), Gottorp Amt (145 Medlemmer), Ejdersted (57 Medlemmer). Den første Lørdag og Søndag i Juni Maaned holdes hvert Aar det store danske *Aarsmøde* i Flensborg. Det danske Mindretals Centralledelse er »*Dansk Generalsekretariat*«, der har Kontor i »Flensborghus«. Det danske Mindretals særlige Talerør er Dagbladet »*Flensborg Avis*« (med »Der Schleswiger«), der udkommer i Flensborg.

Danske Haandværkere i Flensborg er organiserede i »*Flensborg Haandværkerforening*«, de danske Landmænd i Mellemslesvig i »*Landboforeningen* for Flensborg og Omegn«. »*Slesvigsk Kreditforening*« yder Laan til Landmænd, Haandværkere og andre Næringsdrivende.

Da det store Flertal af Danske i Sydslesvig er Arbejdere og Smaahaandværkere, ubemidlede og gamle, har det *sociale Arbejde* stor Betydning. I Flensborg er Menighedsplejen og andet socialt Arbejde samlet i Huset »Ansgar«. Her uddeles der Mad og Tøj til trængende; hver Sommer sendes flere Hundrede sydslesvigske Børn til Hjem i Danmark

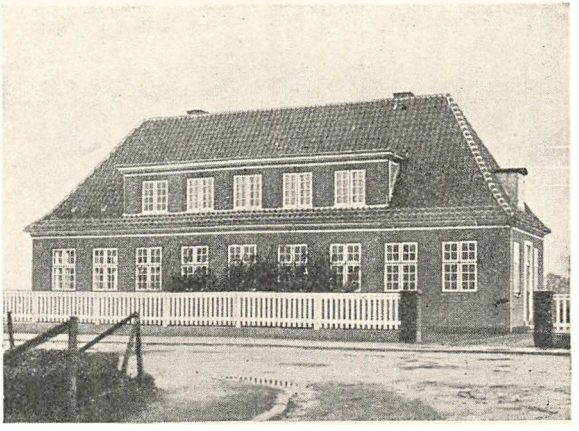

132. Skolen i Tønning.

133. Helligaandskirken.

yder Hjælp og Pleje til syge. »*Gamles Værn*« samler hver Maaned omkring 80 gamle i Flensborg til Samvær. »*Slesvigsk Kvindeforening*« udøver et lignende socialt Arbejde i Omraadet uden for Flensborg. »*Sydslesvigsk Hjemmeflid*« har organiseret Salget af Mænds og Kvinders Hjemmearbejde.

Fra tysk Side opretter man kun private *Fadderskabskredse* for Opgaver *uden* for Statsgrænsen, idet man betragter det som Statens Opgave at varetage de nationale Tarv inden for Grænsen. I Modsætning dertil har man fra dansk Side hidtil tydeligt markeret Defensiven ved kun at svare med Fadderskaber for Sogne Nord for Statsgrænsen, altsaa *inden* for den danske Stats Omraade. Det er glædeligt, at der derved kommer en personlig Forbindelse i Stand mellem »det gamle

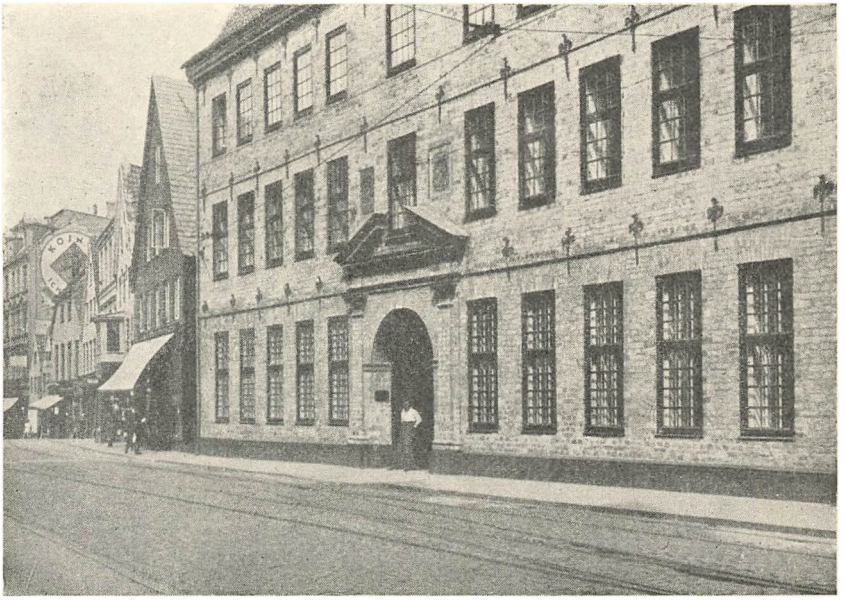

134. Flensborghus.

Land« og Befolkningen i Grænseomraadet, og at der derved skaffes Midler til Veje til paatrængende nationale Opgaver i de truede Egne. Men skal Fadderskabstanken ikke blive et yderligere Udslag af den gamle danske Mindreværdsfølelse, der vedvarende holder sig til Forsvaret alene og nøler med at gaa frem til Angreb, saa bør det hidtidige Arbejde med at organisere Fadderskaber kun betyde det første Skridt, der meget snart skal efterfølges af det næste: *Oprettelse af Fadderskaber for alle Opgaver Syd for Grænsen!* Grænseforeningen vilde med Glæde tage mod enhver Haandsrækning paa dette Punkt.

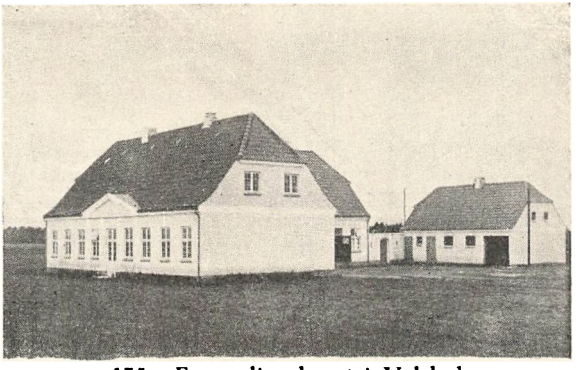

135. Forsamlingshuset i Valsbøl.
Set fra Nordøst. Huslængen i Forgrunden rummer Forsamlingssalen og Kirkesalen, der findes bag de tre Vinduer længst til venstre.

136. Forsamlingshuset i Ladelund.

Det vilde være naturligst, om hver Fadderskabskreds paatog sig een Opgave Nord og een Syd for Grænsen. Der vilde derved i hvert Tilfælde skabes en »*Fadderskabstrekant*«, hvor tre Kredse, en i det gamle Land, en i Nordslesvig og en i Sydslesvig, stod i Forbindelse med hinanden til gensidig Berigelse og Støtte.

Fadderskaber for Sydslesvig:

Slesvigsk Forening Flensborg: (22 Distrikter)	G.F.*)	Frederiksborg Amt
	—	Svendborg Amt
	—	Maribo Amt
	—	Haderslev Østeramt
	—	Nordsjælland

*) G. F. = Grænseforeningn.

Slesvigsk Forening Flensborg: (Fortsættelse)
Flensborg Børnebogsamling:
Landboforeningen:
Kobbermøllen:
Tætvang:
Ansgarskolen i Slesvig:
Tønningskolen:
Ølsby:
Ladelund:
Tarup:

Sdj. Forening København
— Aalborg
— Randers
— Silkeborg
— Vejle
— Fredericia
Foreningen af Folkehøjskoler og Landbrugsskoler
G.F. Sydsjælland
— Haderslev Vesteramt
— Aarhus og Randers
— Birkerød
— Herning
— Odsherred og Møgeltønder
— Sdr. Vilstrup
»To Løver«
Apotekerforeningen.

X. AFSNIT
GRÆNSEPLIGTEN

1. Grænseforstaaelsen.

DET er vort Folks første Grænsepligt at tilegne sig grundige, saglige *Kundskaber* om vort Grænsespørgsmaal, thi Grænsefølelse og Grænsevilje er blinde uden Grænseforstaaelsens solide Grundlag. Vi sammenfatter kort, hvad enhver bør vide, idet vi derved tillige sammenfatter Hovedtankerne i denne lille »Grænselære«:

1.) Det er *Folkegrænsen* og ikke Statsgrænsen, der er afgørende.

2.) Danmarks Folkegrænse mod Syd er tillige *Nordens.*

3.) Danmarks og Nordens Folkegrænse med Hensyn til Jord, Blod og Folkenatur ligger ved Linien *Sli-Danevirke.* Foran denne ligger der et Blandingsomraade, der naar ned til Ejderen.

4.) Sønderjyllands ulykkelige Historie har ført med sig, at der nu gaar en *Kultur-* og *Sindelagsgrænse* midt igennem Slesvigs ældgamle danske Folkegrund.

5.) Den gamle tyske Udvidelsestrang gør sig stadig gældende og *truer med at erobre Nordslesvig* Stykke for Stykke.

6.) Dersom det danske Folk ikke kan overvinde denne Fare, da ejer det ikke den Livskraft, som et sundt Folk bør have. Det danske Grænsespørgsmaal er derfor *det danske Folks Livs- og Eksistensspørgsmaal.*

Denne Erkendelse giver os et meget klart Standpunkt at staa paa i den nationale Kamp.

Vi overlader til Tyskerne at rejse *Grænseflytningskrav* i Modstrid med Jord, Blod, Folkenatur, Historie og Flertalssindelag; men vi vil have Lov til at betegne disse Krav med det rette Navn: Vold og Uret. Det danske Folk har selv ønsket at lægge Statsgrænsen i Overensstemmelse med Befolkningens Sindelag, og derfor respekterer vi den Afgørelse, der blev truffet i 1920.

Grænseerkendelsen viser os, hvad der er vor *Ret og vor Pligt.* Vi har Historiens og Livets Ret til at gøre et nationalt Arbejde paa vor gamle Folkegrund Nord og Syd for Statsgrænsen og til at virke blandt vore Folkefæller af vort Kød og Blod. Vi tjener dem og vort Folk, idet vi virker for, at det fasteste Baand tværs over Grænsen knytter alle dem til os, der selv ønsker det, og idet vi søger at oplyse de Folkefæller, der

er gaaet tabt for Danmark, om, hvor de med Ret og Sandhed hører hjemme. Jo flere Sønderjyder, der vindes for Danmark, des fastere ligger vor Grænse. Et stort og fast dansk Mindretal *Syd for Grænsen* er den bedste Bølgebryder mod den tyske Flod.

Men den klare Grænseforstaaelse giver os frem for alt Ret og Pligt til at styrke alt Dansk *i Nordslesvig* og med al Kraft at tilbagevise de tyske Angreb her paa vor egen Folkegrund og Statsgrund.

Det danske Folks Grænseviden skal bestandig *holdes vedlige og uddybes*. Det danske Folk skal opmærksomt følge det Liv, der rører sig i Grænselandet. Læs en af de gamle sønderjydske Aviser (»Hejmdal« o. a.), og læs Grænsebladet »Flensborg Avis«! Læs »Grænsevagten« (udgivet af Grænseforeningen ved Dr. Vilh. la Cour), »Grænselandet« (udgivet af Foreninger under Grænseforeningen) og »Folkung« (udgivet af Det unge Grænseværn)! Læs de Skrifter, der udgives af Historisk Samfund for Sønderjylland: »Sønderjydske Aarbøger« og »Sønderjydsk Maanedsskrift«! Læs gamle og nye Fremstillinger af Sønderjyllands Historie, frem for alt den nye, der udgives af Dr. la Cour m. fl.!

Men bedre end at læse er det selv at se. Tag ned til Grænselandet, og knyt personlige Baand mellem Folk fra Sønderjylland og fra det saakaldte »gamle Land«! Lad Skoler knytte gensidige Forbindelser! Lad unge Mænd og Kvinder betragte det som en Pligt at tilbringe et nationalt Arbejdstjenesteaar i Sønderjylland! Lad unge Landmænd købe Jord i Sønderjylland; der er nok at faa!

2. Grænsefølelsen.

Viden uden Følelse er kold og død. Følelsens Varme skal gennemtrænge al Grænseforstaaelse og være den dybeste Energikilde til Grænsehandlingen.

Det er en naturlig Ting, at man elsker sine egne Folkefæller mere end andre. Det er lige saa naturligt, at man omfatter de Folkefæller, der er inde under Grænselandets vanskelige Kaar, med særlig Kærlighed. Det er naturligt, at man allermest holder af de Folkefæller, der lever uden for Statsgrænsen.

Det styrker Grænsefronten mere, end mange tror, naar det Gang paa Gang viser sig, at *hele Folkets* Sympati og Kærlighed staar bagved. Det giver nyt Mod og ny Lyst i Grænsekampen, naar man mærker, at *hele Nordens* varme Følelse er med paa vor Side.

3. Grænseviljen.

Erkendelse og Følelse uden en kraftig Vilje og Handling har ingen praktisk Værdi; Kærlighedens Styrke viser sig i Evnen til at ofre!

I Grænsekampen vil det Folk sejre, der har den fasteste Vilje, Viljen til at holde ud i sejgt Forsvar, Viljen til ogsaa at gaa frem til uimodstaaeligt *Angreb*. Det har gennem Tiden været den danske Fronts svage Punkt, at man fra dansk Side altid kun har talt om Forsvar, og at man har indstillet hele Arbejdet paa Forsvar alene. Forsvareren er altid i Længden svagere end Angriberen. Han trykkes uvilkaarligt af en Underlegenhedsfølelse; han lader Modstanderen bestemme Kampens Sted og Maal og Vej.

Tiden er inde til, at Signalet til dansk Tilbagetog afløses af en fast og klar Fanfare!

Forudsætningerne for at gaa over til Angreb for at tilbageerobre det tabte har aldrig været saa *gunstige* som nu. Vi har ikke blot nu som før Naturens og Historiens og Livets Ret paa vor Side, vi har ogsaa mange ydre Fordele. Den nordiske folkelige Kultur er den tyske langt overlegen; de sociale og økonomiske Forhold er bedre Nord end Syd for Grænsen; Nazismen har med sine Tanker om Jord og Blod og »Volkstum« lagt skarpe Vaaben hen til os, som vi blot behøver at tage i Haanden; hos mange Folkefæller Syd for Grænsen rører sig Strenge, der i lang Tid syntes at være stumme.

Naar Tyskerne angriber det danske Nordslesvig og strækker deres Arme ud efter Omraadet helt op til Kongeaaen, saa skal de have et klart og bestemt Svar:

Kampen gælder hele Sønderjylland!

Vi har tyske Privatskoler i Rødding og Sommersted og Christiansfeld op imod Kongeaaen. Vi har svaret med at oprette danske Privatskoler i Slesvig ved Slien og i Tønning ved Ejderen. Det danske Folk har større *Ret* ved Danevirke og Ejder end det tyske ved Kongeaaen. Saalænge vi holder os paa vor egen Folkegrund og til de Mennesker, der ifølge deres Natur er danske, har Tyskerne ikke Aarsag til at føle sig brøstholdne.

Kampen gælder hele Sønderjylland. Hvis vi har den faste Vilje, skal Tiden nok vise, at vi har mindst lige saa gode *Muligheder* i Mellemslesvig som Tyskerne i Nordslesvig.

Maalestokken for Viljens Styrke er *Handlingen*. Hvorledes skal det danske Folk i Handlingen vise, at det har en fast Grænsevilje?

Det første og simpleste, det, enhver dansk Dreng og Pige, Mand og Kvinde kan gøre, er altid at handle saadan, at man derved *gør sig selv og sit Folk Ære*. Enhver god Arbejdsindsats i den daglige Gerning styrker Folkets Livskraft og kommer ogsaa Grænsekampen til gode; enhver Skændselsgerning betyder en Svækkelse for Grænsefronten.

Men enhver kan ogsaa *direkte* være med i Grænsefronten, ligegyldigt, hvor han bor. Det naturligste er at gaa ind i en af de Organisationer, der

fra dansk Side er skabt for at føre Grænsekampen, og der ledes af gode danske Mænd med Indsigt og Erfaring, Evne og Vilje til at føre Kampen paa en Maade, der gør Danmark Ære. Det burde være en selvfølgelig Pligt for enhver voksen dansk Folkefælle at være Medlem af mindst een af de saakaldte »*nationale*« *Foreninger,* og det burde for de fleste ikke være for stort et Offer at støtte alle tre (fire) med et beskedent Aarsbidrag. Det vilde vise sig, at den, der bringer Ofre for Danmarks Grænsesag, faar mere, end han giver.

Nogle ønsker kun at være Medlem af een af Foreningerne; nogle ønsker fortrinsvis at støtte Arbejdet Nord for Statsgrænsen, andre har mere Lyst til at hjælpe Syd for Grænsen. Af Hensyn til alle disse forskellige Ønsker skal der gives korte Meddelelser om de enkelte Foreningers Arbejdsmaal og Virkemaade.

4. Grænseforeningerne.

1. Sprogforeningen.

I Oplysningstiden oprettedes under Præsternes Ledelse de første *Folkebogsamlinger* i Nordslesvig. Deres eneste Formaal var Oplysning, ikke Underholdning, og de fleste Bøger var skrevet paa Tysk. Disse Bogsamlinger gav »Dannevirke«s Redaktør *Peter Chr. Koch* Tanken om at oprette Folkebogsamlinger paa kulturelt og *nationalt* Grundlag, og ved Hjælp nordfra indrettedes der fra 1838 af 62 danske Bogsamlinger, de fleste Nord for Linien Genner-Ballum, enkelte dog Syd for Linien Flensborg-Højer. Tyskerne brændte dem 1848, og 1851 var der intet tilbage.

Straks efter 1850 udsendte *Frederik Fischer,* Aabenraa, et Opraab om at indrette Folkebiblioteker Sogn for Sogn. Et Udvalg i København ydede Hjælp, og det lykkedes at faa Bogsamlinger i alle Sogne i det »blandede Omraade«.

1864 stod man igen paa bar Bund, og Modet var borte. Men *Gustav Johannsen,* Redaktør af »Flensborg Avis«, holdt Tanken om dansk Læsnings Betydning i Live. Da Tyskerne i 1878 ophævede Pragfredens § 5 og samtidig anordnede, at Halvdelen af Skoleundervisningen skulde foregaa i tysk Sprog, oprettedes den 10. Oktober 1880 »Foreningen til det danske Sprogs Bevarelse i Nordslesvig«, der 1908 fik Navneforandring til »*Sprogforeningen*«. Foreningens Formaal var »at værne om det danske Sprog i Nordslesvig, navnlig ved Udbredelse af folkelig Oplysning«.

Formænd for Foreningen var: Tobaksfabrikant J. P. Junggreen, Aabenraa (1880—1886), Advokat Bekker, Aabenraa (1886—1887), Gaardejer Jakob Michelsen, Kolstrup ved Aabenraa (1887—1899), Tobaksfabrikant M. Andresen, Aabenraa (1899—1916), fhv. Minister H. P. Hanssen, Aabenraa (1921—1936), Overbibliotekar Jakob Petersen, Aabenraa (fra 1936 af). Det daglige Arbejde udførtes af Sekretærerne:

Overlærer Monrad, Flensborg (1880—1889), Tobaksfabrikant M. Andresen, Aabenraa (1889—1900), cand. math. Nikolaj Andersen, Aabenraa (1900—1919), Bibliotekar Jakob Petersen, Aabenraa (1916—1936).

Sprogforeningen oprettede og opretholdt indtil 1914 henved 200 Bogsamlinger, der var anbragt i private Hjem. Foreningen udgav et Børneblad, den blaa Sangbog, Sprogforeningens Almanak; den udsendte Boggaver, Læsebøger, Julehæfter m. m. Børnene opmuntredes ved Præmier til at indsende danske Stile. Foreningen støttede desuden Foredrags- og Ungdomsarbejdet.

1910 købte Sprogforeningen det nuværende »Folkehjem« i Aabenraa og skabte her en virkelig Central for dansk Folkeoplysning.

Verdenskrigen ødelagde hele Arbejdet, men 1920 reorganiseredes Foreningen, og hele Biblioteksarbejdet blev indrettet efter dansk Mønster. Sprogforeningen udfører stadigt et stort Arbejde for at udbrede dansk Læsning i de vanskelige Egne Nord og Syd for Statsgrænsen og har desuden i høj Grad været medvirkende til at rejse nye danske Forsamlingshuse i Grænsebæltet.

Foreningens Medlemstal den 1. April 1938 var 15,640, deraf ca. 5500 i Sønderjylland. Aarsbidraget er mindst 2 Kr. Man indmelder sig hos de stedlige Tillidsmænd eller direkte hos Sprogforeningen, Aabenraa.

2. *Skoleforeningen.*

Da de tyske Myndigheder den 18. December 1888 forbød den sidste Rest af Modersmaalsundervisningen i de nordslesvigske Skoler, blev man fra dansk Side klar over, at Sprogforeningens Arbejde alene ikke kunde klare det. Den 30. Novbr. 1892 oprettedes i Skærbæk »*Nordslesvigsk Skoleforening*«, der i Dag hedder »Sønderjydsk Skoleforening«. Foreningens Opgave var at skaffe Midler til Veje, saa Børn fra mindre bemidlede Hjem kunde faa Ophold paa danske Skoler af enhver Art, særlig paa Højskoler og Efterskoler. Desuden ansatte Foreningen to danske Vandrelærere til Hjemmeundervisning i Nordslesvig; men denne Virksomhed blev snart forbudt.

Indtil 1914 havde Foreningen givet Støtte til 6182 unge Sønderjyders Ophold paa danske Skoler. Et lignende Antal unge havde for egne Midler besøgt danske Skoler, og det var ikke mindst disse 12,000 sønderjydske Elever fra danske Skoler, der var med til at holde Danskheden oppe i den vanskelige Tid.

Formænd og Sekretærer var: Gaardejer J. P. Jensen, Lovrup ved Døstrup (1892—1899), Gaardejer Andreas Thyssen Hansen, Randerup (1899—1910), Gaardejer, Landstingsmand H. Jefsen Christensen, Høgsbro ved Hvidding (1910 indtil nu). Foreningens første Kasserer fra 1892—1911, Gaardejer Hinrich Thomsen, Roost ved Arrild, udførte et meget stort Arbejde i Foreningens Tjeneste. Kasserer var derefter Redak-

tør Lebeck (1911—1926), hans Enke Fru Margrethe Lebeck (1926—1929), Gaardejer Elers Boesen, Astrup ved Brøns (1929 indtil nu).

Ved Overgangen fra tysk til dansk Styre i 1920 var Skoleforeningens Formand og Kasserer og enkelte af Tilsynsraadets Medlemmer medvirkende ved Udarbejdelsen af den sønderjydske Skolelov.

Skoleforeningens Opgave blev efter 1920 mere alsidig end tidligere. Man understøtter vedvarende Elever fra Sønderjylland, der besøger danske Skoler, og Foreningen er Fordelingscentral for de nordslesvigske Amter med Hensyn til de Statsmidler, der ydes til Efterskoleophold. Fra 1920 til 1935 har man givet Skolehjælp til over 1700 Elever, der er bosiddende Syd for Statsgrænsen. Desuden giver Skoleforeningen betydelige Tilskud til de fleste danske Privatskoler Syd for Statsgrænsen, støtter Ungdomsarbejde og Forsamlingshuse i Nordslesvig og er medvirkende ved Rejsning af nye danske Forsamlingshuse i det nationalt blandede Omraade i Nordslesvig.

Foreningens Medlemstal var den 1. Januar 1938 22,331, deraf 13,428 i Nordslesvig. Aarsbidraget er mindst 1 Kr. Man indmelder sig hos de stedlige Tillidsmænd eller hos »Sønderjydsk Skoleforening«, Høgsbro pr. Hvidding.

3. Grænseforeningen.
(Sønderjydske Foreningers Fællesraad).

»Grænseforeningen« er, under fastere opbyggede Former, den efter Genforeningen med Nordslesvig nyordnede Fortsættelse af de gamle »Sønderjydske Foreninger«, hvorigennem Moderlandets Støtte tidligere ydedes den kæmpende Danskhed i Grænselandet.

Allerede 1865 stiftedes »Foreningen Danebrog« som den første, hvorigennem planmæssig Støtte gaves til dansk kulturelt Arbejde i Sønderjylland, saaledes til Skoler, Asyler, Bøger, Blade, Foreninger m. m. Dens ledende Mand var gennem 30 Aar Tømrermester Kayser, København, der navnlig havde Forbindelse med Flensborgs Danskhed. Foruden ham bør nævnes Pastor J. Johansen, der 1870 blev fordrevet fra Haderslev, og som siden blev Præst i Odense og i Svanninge, samt Direktør N. Bang, København. — »F. D.«, som denne Forening skrev sig, havde Medlemmer hele Landet over; men da dens Virksomhed øvedes i yderste Stilfærdighed, naaede den aldrig de store Medlemstal.

Da Danskheden i Nordslesvig i Firserne kom ind paa at organisere sig i fastere Former under den voksende Forstaaelse af, at den nationale Forsvarskamp maatte tage langt Sigte, kom der ogsaa mere Fart i det tilsvarende Arbejde i Kongeriget. Rundt i Landets Byer opstod »Sønderjydske Foreninger«, der i 1889 sluttede sig sammen til »De samvirkende sønderjydske Foreninger«. Formand var lige til Omdannelsen i 1920 Tandlæge Axel Carstens. Denne Sammenslutnings »Aarsmøde«, der

holdtes rundt i Landets Byer, og hvori altid en betydelig Række sønderjydske Gæster deltog, fik stor opmuntrende Betydning. Efterskolen i Hejls og Fr. v. Jessens store »Haandbog i det nordslesvigske Spørgsmaals Historie« er de mest kendte varigere Vidnesbyrd om disse Foreningers Virksomhed. — I Firserne opstod ogsaa de to oprindelige akademiske Foreninger i København, »To Løver«, stiftet af en Kreds af unge Studenter i Studenterforeningen, og »4 S«, udgaaet fra Studentersamfundet. »To Løver«s Formand var til 1913 Højesteretsadvokat S. Nellemann, dens ledende Kraft Rigsarkivar A. D. Jørgensen († 1897). Fra den udgik bl. a. »Sønderjydske Aarbøger« og grundlagdes »Bogsamlingen paa Margrethesminde« i Flensborg, senere en af Grundpillerne i »Flensborghus Bogsamling«. Til »To Løver« var knyttet »Studenterudvalget Heimdal«. Blandt dem, der med Udgangspunkt fra »Heimdal« fik stærk Del i sønderjydsk Foreningsarbejde, kan nævnes Overlæge Jonas Collin, Direktør Martin Hammerich, Aage Kidde og Christmas Møller. Foreningen »4 S« vandt Navn som Høffdings, Johan Ottosens og H. V. Clausens aldrig talstærke, men meget initiativrige Forening. (H. V. Clausens Sprogkort, hans Rejsehaandbog »Sønderjylland«, grundige statistiske Undersøgelser m. m. m.). I København fandtes ogsaa »Sønderjydsk Samfund«, som hvis Stifterinde nævnes Frk. Anna Thalbitzer. Ogsaa i dens Bestyrelse havde A. D. Jørgensen Sæde. Senere blev Professor Camillus Nyrop dens Formand. Den drev frem for de andre Foreninger en energisk Foredragsvirksomhed. Endvidere »Sønderjydsk Centralforening« med Sagfører Mandal Bertelsen som Formand. Ude i Landet virkede »S. S.« med Hovedsæde i Kolding, som navnlig hjalp unge Sønderjyder til Højskoleophold i Kongeriget. Blandt dens ledende Mænd maa nævnes Rødding-præsten H. Sveistrup, Pastor J. L. Knudsen og »Højskolebladet«s Udgiver Konrad Jørgensen samt Foreningens ufortrødne og utrættelige Talsmand, den vandrende Sanger Morten Eskesen. Økonomisk Støtte i Kampen om Jorden tilvejebragtes ved »Foreningen af 5. Oktober 1898« med Grosserer Holger Petersen og Skoledirektør Niels Hjort som de bærende Kræfter. — Et raadgivende Timandsudvalg dannede Forbindelsen indenfor denne brogede Mangfoldighed. Det samlede gennem en Aarrække ledende Mænd, unge som ældre, fra Sønderjylland og Kongeriget, til fælles Raadslagning i København paa de saakaldte »Foraarsmøder«. Disse tilrettelagdes gennem en lang Aarrække af Timandsudvalgets Sekretær, Overretssagfører O. T. Krarup, senere Formand for »Redaktør Jessens Mindelegat«, i Samraad med Rigsdagsmand H. P. Hanssen og med Bistand af den tidlig afdøde Politiinspektør Aage Steffensen.

Al denne Virksomhed, der maatte øves med stor Varsomhed og i yderste Stilfærdighed, blev af den allervægtigste Betydning for den nationale Forsvarskamp. Men denne nødvendige Stilfærdighed gjorde dens agitatoriske Kraft herhjemme ringe. Dens Medlemstal og dens økonomiske Midler var forholdsvis smaa. Dog kunde i givne Øjeblikke, f. Eks.

da Foreningen af 5. Oktober satte ind, overordentlig smukke Resultater naas.

Efter Begivenhederne i 1920 fik alt Mindretalsarbejde helt andre Kaar. Samtidig krævede den nye Grænse nye Former for dette Arbejde. Bl. a. skulde det jo nu øves paa begge Grænsens Sider.

Allerede i Forsommeren 1920 havde Formanden for »Sønderjydsk Forening i København«, Dr. med. Harsløf, indenfor snævrere Kredse rejst en Drøftelse af Formerne for en ny, mere samlet Organisation af Arbejdet, og umiddelbart efter Genforeningsfesterne modtog Rektor H. P. Hansen, Medstifter af, siden 1915 Formand for »To Løver«, som havde deltaget i disse Overvejelser, et Brev fra Redaktør Christiansen, der paa den sydslesvigske Danskheds Vegne stærkt krævede alt sønderjydsk Arbejdes Sammenslutning til »et stærkt Hele, der henvendte sig ikke til enkelte Kredse, men til alt, hvad der var af national Livskraft i vort Folk«.

Efter en Række ofte ret vanskelige Forhandlinger stiftedes da *Grænseforeningen* d. 2. November 1920. Otte sønderjydske Foreninger var d. 28. Okt. traadt sammen i »Sønderjydske Foreningers Fællesraad« med stærkere betonet Selvstændighed for Enkeltforeningerne. Den 3. Februar 1921 sluttede de to Organisationer sig sammen.

Som Arvtager efter de gamle sønderjydske Foreninger føler Grænseforeningen sig forpligtet overfor alt nationalt Arbejde i Sønderjylland. Intet dansk Arbejde der er den uvedkommende; dog er Hovedvægten lagt paa Arbejdet Syd for Grænsen. Den søger gennem sin Opbygning at give de mange Enkeltforeninger, hvoraf den bestaar, en vidtstrakt Bevægelsesfrihed. Hver af dem kan i Samraad med Hovedbestyrelsen paatage sig Særopgaver, men er forpligtet til at afgive en vis fastsat Del af sin Medlemsindtægt til Hovedforeningen. Dennes øverste Myndighed er »Sendemandsmødet«, hvortil hver Enkeltforening sender Repræsentanter efter sit Medlemstal. Ved denne Opbygning mente man den strategiske Regel om adskilt Marche, men samlet Slagkraft, mest virkningsfuldt gennemført. Den Værdi, som ligger i mindre Kredses direkte Deltagelse i Arbejdet, forenes med den nødvendige Planmæssighed og Sikkerheden for, at de bærende Led i Kampen til enhver Tid kan regne med de nødvendige Midler. Man regnede med, at under disse Rammer maatte al sønderjydsk Virksomhed kunne samles.

Paa det aarlige Sendemandsmøde vælges Hovedbestyrelse, der tæller 40 Medlemmer og vælges efter Regler, der sikrer Landets forskellige Egne og, saavidt muligt, alle vigtigere Retninger og Partier Repræsentation. I en Aarrække har saaledes fremtrædende Medlemmer af Rigsdagens fire Hovedpartier haft Sæde i Hovedbestyrelsen. Grænseforeningens Formænd har været: Professor Vinding Kruse (1920—22), Generalmajor Ulrich (1922—26) og Rektor H. P. Hansen (fra 1926). Dens Næstformænd er Dr. med. Harsløf og Gaardejer, Inspektør Gotthardsen;

sidstnævnte afløste 1933 Gaardejer Peter Grau. Grænseforeningen faar en væsentlig Del af sine Indtægter gennem »Den sønderjydske Dag« (1938: ca. 170,000 Kr.). Dagens Leder har hidtil været Overretssagfører Manthey-Wagner og er nu Kapt. Sand. Grænseforeningens Sekretær var fra 1920—1932 Oberst Joh. Jørgensen og er nu Generalmajor Birke.

Grænseforeningen talte ved sin Stiftelse 29 Enkeltforeninger med tilsammen ca. 9000 Medlemmer; den omfattede den 1. April 1938 181 Foreninger, hvoraf 8 særlige Ungdomsforeninger, med et samlet Medlemstal paa 74,800. Dens sidste Aarsregnskab viser en Balance paa ca. 336,000 Kr. Desuden anvender Enkeltforeningerne meget betydelige Summer paa Særopgaverne.

Af Hovedforeningens Virksomhed kan særlig følgende fremhæves: I Flensborg ejer Grænseforeningen »Flensborghus«, der med sine større og mindre Forsamlingssale er et Knudepunkt for det danske Arbejde. Her findes den af Grænseforeningen skabte »Flensborghus Bogsamling« (ca. 40,000 Bind; ca. 50,000 aarlige Udlaan), der har Filialer rundt i Sydslesvig og ved Bogbiler holder Forbindelse selv med fjerne Landsbyer. Grænseforeningen opretholder Bibliotekets Drift, der desuden modtager Støtte fra Statens Kulturbevilling og fra Sprogforeningen. I Flensborg ejer Grænseforeningen endvidere den store »Tivoligrund« med Børnehave (ca. 70 Børn), Kursus, Ungdomsarbejde, Rejse- og Skoleherberg m. m. Grænseforeningen har desuden i Flensborg endnu to Børnehaver med ca. 70 Børn. I »Kobbermøllen« ved Grænsen lige Nord for Flensborg ejes »Kobbermølleskolen«. Den danskprogede Kommuneskole i Flensborg støttes med Materiel m. m. I Slesvig og Tønning har Grænseforeningen rejst Skolebygninger, der i Skole og Børnehave tæller henholdsvis ca. 120 og ca. 30 Børn. Den bekoster flere Vandrelæreres Arbejde i de sydligste Egne. Den bekoster ligeledes det omfattende Arbejde, der udføres af »Dansk Generalsekretariat i Flensborg«. Den bærer den Udgave af Flensborg Avis, der hedder »Der Schleswiger«. Den har ydet Støtte til Maren Sørensens Virksomhed i Valsbøl. Den yder Tilskud til Sangforeninger, Spejdere, Gymnastik, Idræt m. m. samt Studiehjælp til unge Sydslesvigere.

I Nordslesvig opretholder Grænseforeningen »Det danske Kontor« i Tønder og har, sammen med Sprogforeningen og Skoleforeningen, støttet Rejsningen af en Række Forsamlingshuse i Grænseegnene m. m.

Grænseforeningen har bekostet den Række Forelæsninger over sønderjydsk Historie, som Dr. la Cour har holdt paa Københavns Universitet. Den udgiver det af Dr. la Cour redigerede Maanedsskrift »Grænsevagten«. Endvidere har den udgivet eller støttet Udgivelsen af en Række Værker vedrørende Sønderjyllands Historie. Nævnes kan særlig: Vilh. la Cour »Geschichte des schleswigschen Volkes I«, L. P. Christensen »Slesvig delt —« og »Grænsebogen«, Tardieu og Franz v. Jessen »Slesvig paa Fredskonferencen« (dansk og fransk Udgave), Bogensee og

Skola »Mindretalsspørgsmaalet«, Gunnar Knudsen og Knud Kretzschmer »Sydslesvig« I., Jacques de Coussange »Slesvig og Selvbestemmelsesretten«, en tysk Oversættelse af Rektor H. P. Hansen »Sønderjylland, en kort historisk Oversigt«. Sammen med andre Institutioner støtter den Udgivelsen af den store »Sønderjyllands Historie« i 5 Bind.

Med de Organisationer, der foruden Grænseforeningen driver sønderjydsk Virksomhed, de to gamle, oprindelig nordslesvigske Foreninger »Sprogforeningen« og »Skoleforeningen«, »Flensborgsamfundet«, der stiftedes umiddelbart efter Afstemningen i anden Zone og sammensluttedes med forannævnte »Foreningen Danevirke«, den nyere Dannelse »Det unge Grænseværn« samt enkelte mindre Sammenslutninger, opretholdes et venskabeligt Samarbejde.

Indmeldelser i Grænseforeningen modtages hos Enkeltforeningerne eller paa Hovedforeningens Kontor, P. Skramsgade 5, København K.

4. Det Unge Grænseværn.

Det unge Grænseværn fremstod som den sønderjydske Ungdoms Protest mod de tyske Angreb mod vor Grænse i Foraaret 1933. Efter nogle forberedende Møder i Aabenraa og to store Stævner i Tønder den 12. Maj (over 10,000 Deltagere) og paa Dybbøl den 11. Juni (over 30,000 Deltagere) dannedes den 26. September 1933 Organisationen »Det Unge Grænseværn« under Ledelse af et Fællesraad paa 9 Medlemmer med Lærer P. Marcussen, Haderslev, som Formand. Organisationen ledes nu af et *Grænseraad* paa 15 Medlemmer, alle bosiddende i Sønderjylland, de tre af dem bosiddende i Sydslesvig, et *Fællesraad*, der bestaar af Grænseraadet og 20 Repræsentanter fra det øvrige Land, samt *Tillidsmændene*.

Det Unge Grænseværns *Formaal* er: a) at styrke og fremme Danskheden i Grænseomraadet, b) ved et kultur- og grænsepolitisk Oplysningsarbejde at fremme Forstaaelsen for Grænsesagens Betydning, c) at fremme Samarbejdet mellem nordisk Ungdom.

I store Træk former *Arbejdet* sig saaledes: 1.) Ved Møder ud over Landet spredes der Oplysning om og Forstaaelse for det nationale Ungdomsarbejde i Sønderjylland. 2.) Gennem Møder i Grænseomraadet kaldes der paa Viljen i hver enkelt til at bygge med paa vort Folks Fremtid. 3.) Ved Fremme af dansk Sang og Musik, Uddeling af Sangbøger og Litteratur, gennem Foredrag og Læsekredse styrkes dansk aandeligt Liv. 4.) Praktisk Ungdomsarbejde støttes gennem Gymnastik og Idræt, Sanglege og Folkedanse, gennem Kursus i Husflid, Haandarbejde og Vævning, gennem Tilskud til Spejder- og F.D.F.-Afdelinger. 5.) Gennem Fællesrejser og Højskoleophold uddybes Samkvemmet mellem Grænseomraadet og det øvrige Land. 6.) Der oprettes Ungdoms- og Vandrehjem, hvor dansk Ungdom kan samles for at lære Grænseforholdene at

kende. De tre første Hjem er indrettet i Kollund ved Flensborg Fjord, i Rudbøl ude i Vest og i St. Jyndevad.

D. U. G. har i Tønder oprettet et fast Kontor og har i Grænseomraadet ansat to Vandrelærerinder.

Antallet af personlige Medlemmer Landet over var 1. Jan. 1938 ca. 24,000 (Kontingent 2 Kr. aarligt). Desuden har et stort Antal Ungdomsforeninger og andre Foreninger indmeldt sig kollektivt i D. U. G. med et Kontingent af 5 Kr. pr. 50 Medlemmer.

— — —

Disse fire store Foreninger har et Samarbejde i Gang gennem »*Seksmandsudvalget*«, som bestaar af en Repræsentant for hver af de følgende Foreninger og Institutioner: Grænseforeningen, Sprogforeningen, Skoleforeningen, Det Unge Grænseværn, Danske Samfund i Grænseomraadet, Landeværnet.

— — —

Fra socialdemokratisk Side er skabt en særlig Arbejdernes Grænseorganisation, *Arbejderbevægelsens sønderjydske Landsforening* (Formand: Redaktør Frede Nielsen, Sønderborg), hvis Formaal er at aktivere hele den danske Arbejderklasse for Grænsekampen.

5. Grænsekampens Idealer.

Det danske Folk har i sin Grænsekamp *Retten* paa sin Side. Det danske Skjold er rent og blankt. Det er vor Sag at sørge for, at ingen Plet falder paa det.

Vi vil føre Grænsekampen af Kærlighed til vort Folk, men *uden Had til Nabofolket*. Vi vil ikke glemme, at gamle Slægtskabsbaand og mange gamle kulturelle Forbindelser knytter os til det tyske Folk; vi vil ikke glemme, at vi i Tidens Løb har modtaget mangen Berigelse sydfra.

Vi vil føre Grænsekampen i Frihed, *uden Anvendelse af Tvang og Vold*. Vi vil respektere ethvert frit Valg, som en Sønderjyde træffer i national Henseende.

Vi har skrevet *Sandhedens* Løsen paa vor Fane; vi vil afsky at tage Løgnen i vor Tjeneste. Derfor vil vi ikke give falske Oplysninger om Sønderjyllands Jord og Blod og Historie og ingen overdrevne Meddelelser om det danske Mindretals Styrke og vore Arbejdsmuligheder Syd for Statsgrænsen.

Vi vil føre Grænsekampen i *Aabenhed*, uden Anvendelse af Svig og List og Rænkespil, uden at lokke med falske Løfter.

Vi vil føre vor Grænsekamp i en usvigelig Tro paa, at Ret og Sandhed, parret med Frihed og Aabenhed, Kærlighed og Handlekraft, ikke blot gør os uovervindelige, men ogsaa vil føre os fremad!

Nogle Litteraturhenvisninger.

I. Statsgrænse og Folkegrænse.

Carl Petersen, Volk, Nation, Staat u. Sprache. Deutsche Hefte f. Volks- und Kulturbodenforschung. II. 5—6. J. Beltz, Langensalza. — Afhandlinger om Emnet i »Nordschl. Zeitung« og »Schlesw. Holst. Schulzeitung« Aarg. 1933 ff. (bl. a. H. Jensen, Der deutsche Volksbegriff. N. Z. 23. 9. 1933). — Hitler, Mein Kampf.

II. Sønderjyllands Jord.

Joh. Steenstrup, De Danske Stednavne. Udv. f. Folkeoplysn. Fremme 1908. — la Cour, Sønderjyllands Historie I. Reitzel, Kbhvn. — Sønderjydske Stednavne, udg. af Stednavneudvalget. Kbhvn. 1933 ff. — Johs. Steenstrup, Nogle Studier over slesvigske Stednavne. Namn og bygd 1914. — V. Brøndal, Sønderj. Stednavnes Skæbne gennem Tiderne. Sdj. Aarbøger 1923. — P. Lauridsen, Vort Folks Sydgrænse. Flensborg 1892. — H. Lausten-Thomsen, Fra Østerfjolde Sogn. Sdj. Maanedsskr. 1926. — H. Lausten-Thomsen, Stednavne i det østlige Sdj. Sdj. Maanedsskr. 1930. — Sv. Aakjær, Bidrag til Tolkning af angelske Landsbynavne. Grænsevagten V. 1923 f. — V. Brøndal, Marknavne fra Angel. Sdj. Maanedsskr. 1925. — Anders Bjerrum, Midtslesvigske Stednavne. Sydslesvig 1933. — J. Schmidt-Petersen, Die Orts- u. Flurnamen Nordfrieslands. Husum 1925. — Johs. Ulrich Folkers, Die Herkunft der Ortsnamen auf -büttel in Schlesw.-Holst. Zeitschr. d. Gesellsch. f. schlesw.-holst. Gsch. 1934. — Hj. Lindroth, Våra ortnamn. 1923. Natur og kultur. — Rud. Kleinpaul, Die Ortsnamen im Deutschen. Samml. Göschen 1919. — Vendiske Navne i Østholsten. Neue Schl. Holst. Prov. Ber. 1813. IV. — Jegorov, Die Kolonisation Mecklenburgs im 13. Jahrh. Priebatsch, Breslau. 1930. — Scleswig urdänisches Land? Kiel. 1937. — Cl. Eskildsen, Schleswigs Boden und Volkstum. Tønder 1938.

III. Sønderjyllands Blod.

A.) Winge m. fl., Arv og Race, Martin, Kbhvn. 1934. — Günther, Rassenkunde des deutschen Volkes. Lehmann, München. 1922. — Günther, Kleine Rassenkunde d. dtsch. Volkes. Lehmann, München. 29.—43. Tusind, 1933. — Steche, Leitfaden der Rassenkunde. Quelle u. Meyer, Leipzig, 1935. — Virchow, Gesamtbericht über die von der dtsch. anthropolog. Gesellschaft veranlassten Erhebungen über die Farbe der Haut, der Haare u. der Augen der Schulkinder. Archiv f. Anthropologie 16. 1886. — Keiter, Schwansen u. die Schlei. Deutsche Rassenkunde Bd. 8. Fischer, Jena. 1931. — H. Gauch, Neue Grundlagen der Rassenforschung. Klein, Leipzig. 1933. — Blut u. Rasse. Schl. Holst. Schulzeitung 19. 8. 1933.

B.) J. Steenstrup, Mænds og Kvinders Navne i Danmark gennem Tiderne. Gad, Kbhvn. 1918. — O. Nielsen, Olddanske Personnavne. Kbhvn. 1883. — A. Bähnisch, Die deutschen Personennamen. Aus Natur u. Geisteswelt 296. Teubner, Leipzig. 1914. — Telefonbøger, Adressebøger, Aviser m. m. fra forskellige Lande. — L. Andresen, Bürger- u. Einwohnerbuch der Stadt Tondern. Kiel. 1937. — L. Andresen, Von Volkstum und Namengebung im Schleswigschen. Kiel. 1937. — Cl. Eskildsen, Schleswigs Boden und Volkstum. Tønder 1937.

IV. Sønderjyllands Bondegaard.

R. Meiborg, Slesvigske Bøndergaarde i det 16., 17. og 18. Aarh. Kbhvn. 1892. — P. Lauridsen, Om dansk og tysk Bygningsskik i Sdj. Hist. Tidsskr. VI. 1896. — H. Zangenberg, Danske Bøndergaarde. Danmarks Folkeminder Nr. 31. Kbhvn. 1925. — H. Zangenberg, Gammel Byggeskik i Sdj. Østegne. Turistforeningens Aarb. 1930. — H. Zangenberg, Den mellemslesvigske Hedeegns gamle Byggeskik. »Sydslesvig«. Kbhvn. 1933. — O. Lehmann, Das Bauernhaus in Schleswig-Holstein. Altona. 1927. — K. Mühlke, Das Bauernhaus im deutschen Reiche, herausgegeben vom Verband dtsch. Architekten u. Ingenieur-Vereine. — J. J. Callsen, Das alte Angler Bauernhaus. »Die Heimat« 1903. — L. Frahm, Das alte sächsische Bauernhaus. »Die Heimat« 1893 og

1894. — W. Oellrich, Das niedersächsische Bauernhaus. »Die Heimat« 1920. — Rich. Haupt, Neue Aufgaben. »Heimat« 1931.

V. Folkelig Underbevidsthed i Sønderjylland.

Jensen, Angeln. 1844. — Karl Müllenhoff, Sagen, Märchen u. Lieder der Herzogtümer Schleswig, Holstein u. Lauenburg. Kiel. 1845. — P. Franzen, Eigentümlichkeiten unseres schlesw. Volkes. »Heimat« 1895. — »Schl. Holst. Blätter f. Polizei u. Kultur« 1799. — Firmenich, Germaniens Völkerstimmen. »Heimat« 1900. — Mundheld fra Angel. »Heimat« 1923. — Bindebreve fra Angel. »Heimat« 1905 og 1923. — Adlers Afhandling i »Zeitschr. d. Gesellschaft f. schl. holst. Geschichte« 1891. — Rich. Haupt, Neue Aufgaben. »Heimat« 1931. — Talrige andre Meddelelser om Avl og Drift, Klædning og Mad, Sæd og Skik, Fester, Børneleg og Folkesport, Overtro, Sagn, Folkerim, Remser, Mundheld, Gaader m. m. fra Sønderjylland og fra Holsten i de forskellige Aargange af »Die Heimat« og »Sønderjydsk Maanedsskrift«. — H. Grüner Nielsen, Sdj. Folkeminder. Kbhvn. 1920. — Aber, Herr Eskildsen! Kiel. 1937. — Cl. Eskildsen, Schleswigs Boden u. Volkstum. Tønder 1938.

VI. Sønderjyllands Historie.

Sønderjyllands Historie I.—VI. Reitzel, Kbhvn. 1930 ff. — R. P. Rossen, Sdj. Hist. i Omrids. Bayer, Aarhus. 1909. — H. Rosendal, Træk af Danskhedens Historie i Sdj. I.—II. Gad, Kbhvn. 1919. — Gudmund Schütte, Our Forefathers, the Gothonic Nation. 1933. — G. Schütte, Altyske Annexionslærdomme om dansk Land og Folk. 1909 ff. — G. Schütte, Pan-Germanism and Denmark. 1913. — G. Schütte, Sønderjylland kalder. København. 1938. — G. Schütte, Das südjütische Dänentum. 12 Wahrheiten. 1937. — M. Mackeprang, Nordslesvig 1864—1909. Kbhvn. 1910. — P. Lauridsen, Da Sdj. vaagnede. I.—III. Kbhvn. 1911. — Fr. von Jessen, Haandbog i det nordsl. Spørgsmaals Historie. Kbhvn. 1901. — Fr. v. Jessen, Haandbog i det slesvigske Spørgsmaals Historie 1900—1937. Kbhvn. 1938. — Aage Friis, Den danske Regering og Nordslesvigs Genforening med Danmark. Kbhvn. 1921 ff. — Aage Friis, Det nordsl. Spørgsmaal 1864—79. Kbhvn. — H. P. Hanssen, Et Tilbageblik. Kbhvn. — M. Jessen, Redaktør Jessen i Tale og Skrift, Flensborg 1921. — Biografiske Værker ang. sdj. Førere fra Kr. Paulsen og Flor til H. P. Hanssen. — la Cour, Sdj. Førere. Reitzel, Kbhvn. 1934. — Afhandlinger i »Sønderjydske Aarbøger« og »Sdj. Maanedsskr.«. — Pauls og Scheel, Geschichte Schleswig-Holsteins, Neumünster. — A. Sach, Das Herzogtum Schleswig. Waisenhaus, Halle. 1896/99/1907. — O. Brandt, Geschichte Schleswig-Holsteins. Mühlau, Kiel. 1925. — Brandt u. Wölfle, Schlesw.-Holst. Geschichte u. Leben. Mühlau, Kiel. 1928. — P. v. Hedemann-Heespen, Die Herzogtümer Schleswig-Holstein u. die Neuzeit. Mühlau, Kiel. 1926. — K. Alnor, Schlesw.-Holsteins Erbe und Sendung. Runge, Berlin. 1935. — K. Alnor, Handbuch zur schlesw. Frage. — Grotelüschen, Grenzland Nordschleswig. Langensalza (med udførlig tysk Kildefortegnelse). — Puls, Nordschleswig. Leipzig 1937. — Asmus v. d. Heide, Wir jungen Deutschen und Schleswig. Aabenraa. 1937. — Schleswig und Versailles, Kiel. 1936. — Dänentum in Eiderstedt? Kiel. 1936. — Johannsen, Das Schleswig-Problem — ein Hindernis? Flensborg. 1938. — Petersen, Der Anteil der Deutschen am Aufbau Dänemarks. Flensborg. 1938. — Kahle, Deutsche jenseits der Grenzen. Halle. 1934. — Schumacher, Deutschland-Fibel. Berlin. — Nitschke, Das Auslanddeutschtum. Breslau. — Albert, Grenz- und auslanddeutsche Unterrichtsskizzen. — Boelitz, Grenz- und Auslandsdeutschtum. 1926. — Hillen Ziegfeld m. fl. Nordschleswig. 1929. — Dr. Pferdmenges, 2000 Jahre deutscher Lebensraum. 2. Opl. 1930. — Schütte og Gaede, Geschichtsbuch für die Jugend. 1934.

Fortegnelsen til dette Afsnit er ufuldstændig. Der henvises til de store Bibliografier, til Katalogerne fra Flensborghus Bogsamling, fra det sdj. Landsbibliotek i Aabenraa og andre Biblioteker.

VII. Sønderjyllands økonomiske Udvikling.

Statistisk Aarbog. — Statistisches Jahrbuch. — Afhandlinger i Dagspressen.

VIII. Folkesproget i Sønderjylland.

J. Brøndum-Nielsen, Dialekter og Dialektforskning. Kbhvn. 1927. — Holger Pedersen, Sprogvidenskaben. Sdj. Aarbøger 1899. — Mar. Kristensen, Lidt sprogligt. Sdj.

Aarb. 1900. — Nik. Andersen, Sproglige Ændringer. Sdj. Aarb. 1901 og 1902. — C. F. Allen, Det danske Sprogs Historie i Hertugdømmet Slesvig eller Sønderjylland. I.—II. Kbhvn. 1857—58. — Mar. Kristensen, Sproget gennem Tiderne. Sdj. Historie I. Reitzel. 1930. — Nik. Andersen, Gennem 600 Aar. Sdj. Aarb. 1899. — Hagerup, Om det danske Sprog i Angel. 1853. — K. J. Lyngby, Bidrag til en sdj. Sproglære. 1858. — Johs. Kok, Det danske Folkesprog i Sdj. I.—II. 1863. — K. Nielsen Bock, Niederdeutsch auf dänischem Substrat. Kbhvn. 1933. — Nik. Andersen, Den musikalske Akcent i Østslesvigsk. Dania 1897. — O. Jespersen, Stød og musikalsk Akcent. Dania 1897. — Adler, Die Volkssprache in dem Herzogtum Schleswig seit 1864. Zeitschr. d. Ges. f. schlesw. holst. Gesch. 1892. — H. V. Clausen, Folkesproget i Sdj. (Anmeldelse af Adler). Sdj. Aarb. 1892 f. — J. B. Høyer, En Rejse gennem Overgangsegnene fra Dansk til Tysk. Sdj. Aarb. 1905. — J. B. Høyer, De sprogl. og nationale Tilstande paa Mellemslesvigs Højderyg ved det 20. Aarh. Begyndelse. Sdj. Aarb. 1908. — A. Jørgensen, Nogle Meddelelser om min Embedsvirksomhed i Staden Slesvig 1856—64. Sdj. Aarb. 1906. — C. Mule, Minder fra den yderste danske Sproggrændse. Sdj. Aarb. 1891. — H. Hjelholt, Pastor Christiansen i Medelby. Sdj. Aarb. 1926. — H. Hjelholt, Den danske Sprogordning og det danske Sprogstyre i Slesvig mellem Krigene. Kbhvn. 1923. — L. Petersen, Sprogprøve fra Fjolde 1901. Sdj. Aarb. 1923. — A. Bjerrum, Fra Fjolde Sogn. Sdj. Maanedsskr. 1932—33. — B. Ketelsen, Sprachproben uns dem Grenzgebiet. Heimat 1933. — Nik. Andersen, Det danske Sprogs Indflydelse paa Højtysk i Nordslesvig. Dania 1900. — Marius Kristensen, Det danske Sprog i Mellem- og Sydslesvig. »Sydslesvig« I, 1933. — Holger Hjelholt, Det officielle Sprog. »Sydslesvig« I, 1933. — Karl N. Bock, Fra Flensborg Fjord til Eideren. Haderslev-Samfundets Aarsskr. 1934. — P. Jeppesen, En sdj. Dialekts Udvikling (Løgumkloster). Aarhus 1938. — P. Selk, Die sprachlichen Verhältnisse im deutsch-dänischen Sprachgebiet südlich der Grenze. Flensborg 1937. — K. N. Bock, Sprogforholdene i Mellemslesvig. Sdj. Maan. 1938.

IX. Sindelaget i Sønderjylland.

Sprogforeningens Aarsberetninger. — Sdj. Skoleforenings Aarsberetninger. — Grænseforeningens Aarsberetninger. — Det Unge Grænseværns Aarsberetninger. — »Grænsevagten«. — Deutscher Volkskalender für Nordschleswig. 1.—19. Aarg. 1926—1939. — Dagspressen.

X. Grænsepligten.

Sønderjydske Dagblade: »Modersmaalet«, Haderslev; »Hejmdal«, Aabenraa; »Dybbølsposten«, Sønderborg; »Vestslesvigs Tidende« (Flensb. Avis), Tønder; »Flensborg Avis« (Sydslesvigsk Udgave), Flensborg; »Sønderjyllands Socialdemokrat«, Sønderborg; »Jydske Tidende«, Kolding.

Maanedsskrifter: »Grænsevagten«, udgivet af Grænseforeningen; »Grænselandet«, udgivet af Foreninger under Grænseforeningen; »Folkung«, udgivet af Det Unge Grænseværn; »Sdj. Maanedsskrift« (Tønder), udg. af Hist. Samf. f. Sdj.

Aarsskrifter: »Sdj. Aarbøger« (Aabenraa), udg. af Hist. Samfund f. Sdj.; Sprogforeningens Almanak; Aarsberetninger for Sprogforeningen, Skoleforeningen, Grænseforeningen, Det Unge Grænseværn.

SØNDERJYSK LITTERATUR

Sønderjyllands Historie

fremstillet for det danske Folk under Redaktion af Vilh. la Cour, Knud Fabricius, Holger Hjelholt og Hans Lund. Rigt illustreret og med mange Bilag i Farver og Dybtryk. Udkommer i 30 Hefter à Kr. 2.00, eller i 5 Bind à Kr. 12.00, indb. i Shirting à Kr. 18.00, i Vælskbind à Kr. 21.00.

Cour, Vilh. la: Langs Danevirke	1.50
Cour, Vilh. la: Sønderjyske Førere. Elleve Dybtryk med Biografier	2.50
Glahn, L.: Sydslesvig 1918—20	1.50
Grau, Andreas: Nationale Mindretalsspørgsmaal, I	5.50
Grau, Andreas: De Danske i Sydslesvig, Tyskerne i Nordslesvig	1.00
Jessen, Franz von: En slesvigsk Statsmand, I Del	9.00
Jessen, Franz von: Haandbog i det slesvigske Spørgsmaals Historie 1900—1937. I—III	45.00
Kock, Nis: Sønderjyder vender hjem fra Østafrika	4.75
Kretzschmer, K.: Sønderjydske Noter	1.00
Lassen, P.: Angelbominder	2.50
Matthiessen, H.: Haderslev og Aabenraa	1.50
Rockstroh, K. C.: General de Meza og Dannevirkes Rømning	4.50
Sydslesvig, I Del. Udgivet ved G. Knudsen og K. Kretzschmer	6.75

C. A. REITZELS FORLAG
AXEL SANDAL

Det Hoffenbergske Etabl. Kbhvn 2116